

Висше училище по застраховане и финанси – София

Катедра „Счетоводство и одит“

ДИСЕРТАЦИЯ

Актуални финансово – счетоводни аспекти на бизнес комбинациите

(дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ в професионално направление 3.8. „Икономика“, по докторска програма „Счетоводство, одит и анализ“)

Докторант:

Атанас Янев Стоянов

Научен ръководител:

проф. д-р Емилия Миланова

София

2023 г.

Съдържание

Увод

Първа глава

Същност, историческо развитие и мотиви за осъществяване на сливания и придобивания. Правно - организационна рамка, регламентираща сливанията и вливанията като форми на преобразуване на търговските дружества

- 1.1. Същност и историческо развитие на сливанията и придобиванията.....стр. 7
- 1.2. Мотиви за осъществяване на сделки по сливания и придобивания.....стр. 34
- 1.3. Фактически състав и елементи на процедурата по преобразуване.....стр. 42
- 1.4. Оспорване на преобразуването на търговско дружество, обявяване на недействителност на (ново)учреденото дружество.....стр. 67

Втора глава

Бизнес комбинациите като обект на счетоводно отчитане и представяне във финансовите отчети на предприятията

- 2.1. Счетоводно признаване, първоначално и последващо оценяване и оповестяване на бизнес комбинациите в дружествените финансовите отчети, съгласно МСФО 3 Бизнес комбинации.....стр. 70
- 2.2. Критичен анализ на представянето на бизнес комбинациите в дружествените финансови отчети, съгласно МСФО 3 Бизнес комбинации.....стр. 119
- 2.2.1. Критичен анализ на концепцията за справедлива стойност.....стр. 123
- 2.2.2. Критичен анализ на последващото отчитане на търговската репутация във връзка с неначисляването на разходи за амортизация.....стр. 132

2.2.3. Включване на показателите за интегрирана отчетност в оповестяванията към МСФО 3 в ролята им на нефинансови измерители на успеха на бизнес комбинациите.....	стр. 136
--	----------

Трета глава

Емпирично изследване върху практическата приложимост на изведените насоки за усъвършенстване и подобряване на съществуващите методи и подходи, касаещи счетоводното представяне на бизнес комбинациите в дружествените финансови отчети

3.1. Търговски профил на придобиващото и придобиваното дружество преди реализацията на бизнес комбинацията.....	стр. 164
---	----------

3.2. Търговски профил на обединеното дружество след реализацията на бизнес комбинацията.....	стр. 194
--	----------

3.3. Практическа приложимост на изведените насоки за усъвършенстване и подобряване на съществуващите методи и подходи, касаещи счетоводното представяне на бизнес комбинациите в дружествените финансови отчети.....	стр. 198
--	----------

Заключение.....	стр. 236
------------------------	-----------------

Библиография.....	стр. 243
--------------------------	-----------------

Приложения.....	стр. 259
------------------------	-----------------

Увод

Бизнес комбинациите са неизменна част от корпоративните стратегии на редица компании. С тяхна помощ различните сектори на икономиката се реструктурират. Те улесняват значително компанията по отношение на бързото им глобално присъствие.

Безкрайното многообразие на бизнеса, подобно на атомите в клетъчното ядро, влиза непрекъснато в множество комбинации и реакции. Бизнес комбинациите наподобяват ядрената реакция, която трансформира клетъчното ядро, като в хода на този процес се отключва огромно количество енергия. Тази енергия трябва да бъде правилно насочена и регулирана, за да не се превърне в разрушителна сила.

Комбинацията между планирано и случайно възникващо, между ред и хаос е най – характерната черта на бизнес комбинациите от почти всякакъв вид. За да бъдат успешни последните, ударението трябва да бъде поставено върху честните бизнес отношения, основани на откритост, взаимно доверие и разбирателство.

Избраната за научно изследване проблематика е актуална не само от практико – приложна гледна точка при все по – ускорено протичащите бизнес комбинации, но и поради *липсата на комплексно научно изследване на счетоводно* – икономическата им същност, което обуславя необходимостта от тяхното задълбочено и щателно изучаване. Дружествените обединения пораждаат интерес не само в икономическата, но в правната действителност.

Научно – приложната цел на изследването е да се извърши задълбочен преглед и на тази основа критичен анализ на някои от теоретичните аспекти на бизнес комбинациите и развитието на нормативното им регламентиране, както и да се дефинират и предложат решения за преодоляването на идентифицираните проблеми във връзка с представянето им в дружествените финансови отчети.

За реализиране на поставената цел на изследването в дисертационния труд авторът си поставя следните изследователски задачи:

- историко – логическо обосноваване на развитието на вълните на сливания и придобивания посредством критичен преглед и анализ на публикациите на редица

чуждестранни автори. В историко – логическо единство е разгледана тяхната еволюция в периода от 1897 г. до 2022 г. включително;

- критичен анализ на нормативното регламентиране на бизнес комбинациите в Международните счетоводни стандарти (МСС)/ Международните стандарти за финансово отчитане (МСФО);
- анализиране на развитието на правно – организационната регламентация по отношение на сливанията и вливанията;
- откриване на пропуски и противоречия при отчитането на бизнес комбинациите и формулиране на насоки за подобряване на представянето им във финансовите отчети на дружествата.

Обект на настоящето изследване са бизнес комбинациите.

Предметът на изследване се заключава в разглеждането *както на теоретичните, така и на приложните аспекти* на счетоводното отчитане на бизнес комбинациите и представянето им във дружествените финансови отчети.

Изследователската теза на настоящия дисертационен труд е, че в нормативната уредба, регламентираща счетоводното признаване, оценяване и оповестяване на бизнес комбинациите, са налице пропуски и противоречия. Това изисква да се систематизират предложения за усъвършенстване и подобряване на съществуващите методи и подходи, касаещи счетоводното им представяне.

За постигането на основната цел на изследването и решаването на посочените изследователски задачи се прилага широка гама от научен инструментариум, която включва:

- исторически подход;
- методите на индукция и дедукция;
- системен подход;
- сравнителен анализ;
- синтез;
- метод на аналогията;
- комбинаторика;
- факторен анализ;
- дескриптивен анализ.

Несъмнено отделните методи на научното изследване имат своето самостоятелно икономико – познавателно значение и непреходна научна стойност, но само в единство разкриват пълния си потенциал.

Дисертационният труд включва съдържание, увод, три глави, заключение, библиографска справка и приложения. В заключението на дисертацията са обобщени основните изводи от изследването и са представени научните и научно – приложните достижения.

Първата глава от дисертационния труд посредством историко – логическо характеризиране представя еволюционното развитие на това икономическо явление, в резултат на което са извадени характерните особености на всяка една от шестте вълни от историческото развитие на сливанията и придобиванията. При периодизацията в подема на отделните вълни като времеви разграничител са използвани събития, оказали съществено влияние в тяхното историческо развитие, а не конкретни исторически дати. Обърнато е и внимание върху мотивите, поради които се осъществяват сделки по сливания и придобивания. *В допълнение*, главата ни запознава и с правно – организационната рамка, детерминираща развитието на бизнес комбинациите, в частност на сливанията и вливанията. В България липсата на опит и традиции в пазарно ориентираното законодателство принуждава законодателната власт при изграждането на правно – организационната среда, регламентираща сливанията и вливанията, да заимства от международния опит.

Втора глава разглежда в детайли въпросите, свързани с признаването, първоначалното и последващото оценяване и оповестяването на бизнес комбинациите, базирани на Международните счетоводни стандарти (МСС)/ Международните стандарти за финансово отчитане (МСФО). Специално внимание е поставено върху следните въпроси:

1. Признаване, първоначално и последващо оценяване на активите и пасивите на комбиниращите се предприятия и оповестяване на бизнес комбинациите;

2. Уместно прилагане на различните подходи на модела на справедлива стойност при определянето на стойността за всеки един от придобитите разграничими материални и нематериални активи и поети пасиви към датата на комбинацията и релевантното им оповестяване;

3. Отчитане на възникналата търговска репутация или печалбата от изгодната покупка (отрицателна търговска репутация);

4. Начини на отчитане на неконтролиращото участие.

В *третата глава* от дисертационния труд чрез актуален практически пример, отразяващ една от най – мащабните сделки на придобиване и вливане, осъществена в банковия сектор на територията на страната ни към днешна дата, ще се докаже практическата приложимост на изведените идеи за усъвършенстване и подобряване на съществуващите методи и подходи, касаещи счетоводното представяне на бизнес комбинациите.

Изследването при разработването на дисертационния труд е осъществено при следните ограничителни условия:

- ❖ както всички знаем, отдавна настоящите бизнес комбинации се извършват в условията на глоболизираща се среда , поради което Националните счетоводни стандарти (НСС) в ролята им на нормативен регулатор остават извън обсега на извършеното изследване;
- ❖ извън целите и рамките на труда излиза прегледът на приложимата данъчна уредба;
- ❖ анализираниите нормативна уредба и счетоводни стандарти в дисертационния труд са актуални към 31.12.2022 г.;
- ❖ предприятията от публичния сектор не попадат в обхвата на труда.

Извършените изследвания, анализи и резултати от дисертационния труд могат да бъдат широки използвани както в учебния процес на висшите учебни заведения в страната, така и от практикуващите в сферата на счетоводството, а също и от всички, проявяващи интерес към разглежданите проблеми.

Глава 1 Същност, историческо развитие и мотиви за осъществяване на сливания и придобивания. Правно - организационна рамка, регламентираща сливанията и вливанията като форми на преобразуване на търговските дружества

1.1. Същност и историческо развитие на сливанията и придобиванията

Почти навсякъде в англоезичната литература в трудовете, изследващи същността, историческото развитие и мотивите за осъществяване на бизнес комбинации, за описването и определянето на последните бива използван обобщаващия термин – сливания и придобивания^{1,2,3,4} (на английски mergers and acquisitions). Понятието се използва при комбиниране между поне две компании, като при сливанията две или повече обединяващи се компании губят своята икономическа и правна автономия, поради което се учредява ново дружество – правопримекник на тяхното имущество. При придобиванията едно от дружествата, наречено придобиващо дружество купува останалото/ите дружество(а) – целевата/ите компания(и) чрез размяна на акции, плащане на пари, издаване на дългови инструменти. Разликата между сливане и придобиване, както е описано по – горе, е най – вече от правен характер.

В зависимост от вида на обединяващите се предприятия, сливанията и придобиванията се разделят на:

а) хоризонтални – като такива се класифицират този тип сливания и придобивания, при които организации с еднакъв предмет на дейност се обединяват, за да увеличат мащаба на своята дейност;

¹ Holgate, P., El. Buckley. Accounting Principles for Non-Executive Directors, Cambridge University Press, 2009, p. 101.

² Ernst & Young LLP. Mergers and Acquisitions, 2nd edition, John Wiley & Sons, 1994, p. 187.

³ Ray, K. Mergers and Acquisitions: Strategy, Valuation and Integration, PHI, 2010, p. 560.

⁴ Ankarath, N. and group of authors on the project. Understanding IFRS Fundamentals: International Financial Reporting Standards, John Wiley & Sons, 2010, p. 305.

б) вертикални – при тях дадена компания осъществява бизнес обединение или със свой доставчик, или със свой клиент, като по този начин се постига по – голям контрол върху процеса на веригата на доставки, пести се време и се минимизират разходи;

в) конгломератни – при този тип бизнес обединения предприятия, които не са свързани помежду си и оперират в различни сегменти, решават да се слоят. Конгломератите са по – малко уязвими на шоковете в дадена индустрия, тъй като генерират доходи от различни, несвързани отрасли;

г) концентрични – налице са при дружества, позиционирани в различни сектори, но имащи общи пазари или реализиращи своята дейност посредством общи технологии/процеси.

Вълните на сливания и придобивания са резултат от промените в икономическата конюнктура, регулаторните изисквания и развитието на технологиите. Гореизброените екзогенни фактори поражда структурни изменения в отделните индустрии, които могат да бъдат групирани по време и секторна принадлежност. В периодите на обща икономическа експанзия броят на осъществените сделки значително нараства. Макар всичките шест вълни на сливания и придобивания да имат достатъчно общи характеристики, въз основа на които да бъдат обобщени като явление, всяка една вълна е едновременно и достатъчно различна. Именно това поражда необходимостта всички те да бъдат самостоятелно изследвани. Детайлният преглед и задълбоченото запознаване с историческото развитие на сливанията и придобиванията биха редуцирали в значителна степен много от грешките, допускани в процеса на бизнес комбинации, като паралелно с това биха минимизирали и броя на неуспешните сделки. В историческото развитие на вълните на сливания и придобивания в Съединените американски щати са известни шест етапа. Всички те се отличават с циклична активност – периоди с високи нива на бизнес обединения, последвани от такива на затишие.

1.1.1. Първа вълна (1897г. – 1903г.)

Вълната, която днес наричаме Първа вълна на сливания и придобивания, е била известна на своите съвременници като „Голямата вълна“. Това е така, тъй като нито една

от последвалите след нея вълни не успява да остави толкова траен отпечатък, преобразявайки из основи американската икономика.

Развитието на националната железопътна мрежа носи своя съществен принос в историческото развитие на първата вълна. Постепенно железопътният транспорт се превръща в предпочитана от всички форма на товарен транспорт, а районите около железопътните линии непрекъснато прогресират. Завършената през 1869 г. железопътна линия Тихи Океан – Централен Тихи Океан свързва западните щати с останалата част от Съединените американски щати. Това води до фундаментални промени на пазара на стоките. Пред местните производители се открива възможността да продават своите стоки в рамките на националния пазар. В тридесет годишния времеви интервал от 1870 г. до 1900 г. общата дължина на железопътните линии нараства от 52 922 мили до 194 262 мили⁵. Еволюцията в железопътната транспортна система поставя началото на пряка конкуренция с други производители, с които преди това съревнованието е невъзможно и немислимо поради съществуващата географска отдалеченост. По – ниските транспортни разходи, редуциращи значително доставните цени до ситуираните по – далеч пазари, стимулират голяма част от производителите да влязат в открита ценова конкуренция със своите опоненти. По този начин между отделните местни предприятия започва ожесточена надпревара за надмощие в рамките на единния национален пазар.

Преобладаващата част от преструктуриранията по това време са предимно хоризонтални и включват редица компании. Като хоризонтални се определят този тип сливания и придобивания, при които организации с еднакъв предмет на дейност се обединяват, за да увеличат мащаба на своята дейност. Движещият мотив за осъществяването на голяма част от сделките по време на първата вълна е получаването на монополно влияние. Това неминуемо буди редица притеснения в законодателната власт. Безспорно най – смущаващият ефект, произтичащ от липсата на конкуренция, е възможността за определяне и поддържане на ценовите равнища над справедливите такива. Предприятието монополист е в състояние да определя не само цената, но и количествата на произвежданите стоки и/или предлаганите услуги. Поради липсата на потенциални конкуренти монополистът може да експлоатира потребителите, формирайки цени, които не са разходно ориентирани. По този начин цената, определена от дружеството монополист,

⁵ Heer, Fr. Ohio Archaeological and Historical Publications, The Society, Volume XXII, 1913, p. 82.

въпреки че не е справедлива, се превръща в пазарна. Увеличаването на цените предполага прехвърляне на богатството от потребителите към производителя. В условията на съвършена конкуренция това е практически невъзможно, тъй като в дългосрочен план отделните дружества реализират нормална печалба, при която пазарната цена е равна на пределните разходи. Липсата на конкурентна среда редуцира в значителна степен продуктово разнообразие и внедряването на иновативни технологии.

Дори влизането в сила през 1890 г. на Антитръстовия закон на Шърман не възпрепятства този период на интензивна дейност. Той е крайгълният камък на всички закони, отнасящи се до отделните форми на несъвършена конкуренция. *Законът включва следните седем раздела:*

Раздел 1 – постановява за незаконни всички договори, комбинации и конспирации, целящи ограничаване на търговията.

Раздел 2 – забранява всякакви опити и конспирации за монополизиране на дадена индустрия или части от нея.

Раздел 3 – разширява разпоредбите на *Раздел 1* до територията на Съединените американски щати и окръг Колумбия.

Раздел 4 – постановява, че само няколко от окръжните съдилища в Съединените американски щати разполагат с необходимия човешки капитал за предотвратяване и ограничаване на нарушенията по този закон.

Раздел 5 – удостоверява правото на съдебната власт да призовава свидетели от райони, различни от окръжния съд, в който се разглежда делото.

Раздел 6 – регламентира, че всяка една вещ, обект на транспортиране и попадаща в обхвата на *Раздел 1* от този закон, може да бъде иззета и конфискувана в полза на държавата.

Раздел 7 – уточнява, че думите лице и лица, използвани в *разделите от 1 до 7*, включват в себе си корпорации и асоциации, учредени съобразно нормативните актове на Съединените американски щати.

Законът на Шърман обявява за незаконни опитите и действията, целящи образуването на монополи и комбинации под каквато и да е форма, възпрепятстващи свободната търговия. Правителството и/или засегнатата страна могат да предявят иск съгласно този закон, като в случай на нарушение съдът издава подходящо постановление. То може да варира от просто предписание до далеч по – тежки мерки, включително и лишаване от свобода. Въпреки че първите два раздела от Закона на Шърман са написани по начин, покриващ почти всички възможни форми на антиконкурентни действия, провела се между 1897 г. и 1903 г. вълна на бизнес обединения, се характеризира именно с образуването на редица монополи. Броят на предприятията в определени отрасли на икономиката драстично намалява, а някои браншове дори остават с един – единствен представител. Всичко това несъмнено и нееднозначно доказва, че Законът не изпълнява функциите, които се подразбират от първите му два раздела. Неэффективността му се дължи отчасти на неособено добрия начин, по който е формулиран. По – конкретно, съгласно него всички договори, които ограничават търговията, са незаконни. Вземайки предвид това, съдът отказва да приложи тази част от Закона, тъй като съгласно този критерий редица договори могат да бъдат считани за незаконни. Дълго време законодателната власт изпитва затруднения със издаването на нормативен акт, който успешно да замести Закона на Шърман. Безспорно доказателство за това е постановлението на Върховния съд на Съединените американски щати (1895), че Американската компания за рафиниране на захар (American Sugar Refining Company) не е монополист и по никакъв начин не доминира над останалите участници на пазара, въпреки че упражнява контрол върху 98 % от пазара за рафиниране на захар⁶. Това благосклонно решение дава зелена светлина на редица компании, сред които – Standard Oil Co. of New Jersey, General Electric, DuPont, Eastman Kodak, International Harvester Company и др., от своя страна, също да участват в разнородни бизнес комбинации. Крайно недостатъчният брой на персонала в Министерството на правосъдието, ангажиран с налагането на наказателни мерки в случаите на нарушаване на антимонополното законодателство, също затруднява прилагането на Закона от страна на правителството. Някои от най – големите корпорации към днешна дата са формирани именно по времето на Голямата вълна. Сред тях попадат: Standard Oil Co. of New Jersey (днес Exxon Mobil), Dupont (днес DowDuPont), U.S. Steel

⁶ Conlin, J. The American Past. Fort Worth, TX: Harcourt Brace, 1977, p. 500.

(днес U.S. Steel USX), Goodyear (днес Goodyear Tire & Rubber Company), Nabisco, Pittsburgh Plate Glass (днес PPG Industries), General Electric, Eastman Kodak, International Harvester Company (днес Navistar International Corporation), American Smelting and Refining (днес Asarco) и редица други. Забавеният темп на икономически растеж през 1903 г., сривът на фондовия пазар от 1904 г. и последвалата банкова паника (1907 г.) водят до естествения край на иначе процъфтяващата вълна на сливания и придобивания.

1.1.2. Втора вълна (1916г. – 1929г.)

Втората вълна на сливания и придобивания обхваща онези отрасли от икономиката, в които по времето на Голямата вълна упражняването на монополна власт е било неприложимо. С най – висок интензитет протичат бизнес обединенията в следните отрасли: хранително – вкусова промишленост, химическа промишленост, полиграфическа промишленост, нефтодобив и производство на метали. Джордж Стигълър – професор по икономика, носител на Нобелова награда, диференцира първата и втората вълна за сливане като „сливащи се за монопол“ срещу „сливащи се за олигопол“. Олигополът също като монополът е една от формите на несъвършена конкуренция, която съществува при малко на брой, относително големи производители, контролиращи значителна част от пазара. В условията на олигополен пазар отделните предприятия трябва не само да отчитат поведението на потребителите, но паралелно с това и внимателно да преценяват как действията им рефлектират върху реакцията на другите участници на пазара. Тъй като конкурентите на този вид пазари са взаимозависими, крайният резултат са цени над нивото, на което биха били, в случай че пазарът е конкурентен. Поради своята взаимозависимост в условията на олигополен пазар конкурентите действат паралелно и се проявяват като един общ икономически субект.

За старта на втората вълна несъмнено силен тласък дава масовото навлизане на моторни превозни средства. *През 1910 г. броят на лекотоварните автомобили в Съединените американски щати е 468 500, а този на тежкотоварните – едва 10 000. За сравнение през 1930 г. броят на лекотоварните автомобили е нараснал до 26 545 281, а на тежкотоварните – 3 486 019.*⁷ Развитието на транспортната система влияе двойко

⁷ Lockin, D. Economics of Transportation, Irwin, 1947, p. 666 – 667.

върху пазара. От една страна, предоставя на продавачите възможността да разширят значително продажбите си, от друга страна, прави потребителите далеч по – мобилни.

Опитът, придобит по време на Голямата вълна, красноречиво доказва, че Законът на Шърман е крайно неефективен в борбата срещу монополните структури. Това е причината, поради която през 1914 г. той бива заменен от Закона на Клейтън. Негов основен фокус също се явяват борбата с нелоялните бизнес практики и предотвратяването на картели. Мнозина експерти в областта на правото определят Закона на Клейтън като най – значимия и устойчив антитръстов нормативен акт, създаван някога в историята на американската законодателна власт, което обуславя необходимостта от неговия задълбочен преглед и анализ. Структурно той е изграден от следните 26 раздела:

Раздел 1 – забранява всякакви договори, комбинации и конспирации, целящи ограничаване на търговията.

Раздел 2 – не позволява на търговците при упражняването на своята дейност да дискриминират ценово клиентите си относно напълно идентични стоки.

Раздел 3 – забранява сключването на обременяващи договори, както и на всякакви други обвързващи договори, целящи редуциране на конкуренцията.

Раздел 4 – постановява правото на всяко едно лице, претърпяло материални щети поради забрани, установени в антимонополното законодателство, да предяви съдебен иск пред съответния окръжен съд. Предвижда се възстановяване в трикратен размер на причинените щети, включително и адвокатските такси.

Раздел 5 – регламентира правото на съдебната власт да призовава свидетели от райони, различни от окръжния съд, в който се разглежда делото.

Раздел 6 – урежда същността на профсъюзите и селскостопанските организации. Също така изрично подчертава, че *„трудът на човека не е стока или предмет на търговия“*.

Раздел 7 – забранява придобиването на акции или извършването на сделки по сливания и придобивания, които биха намалили конкуренцията или създали монополни структури.

Раздел 8 – регламентира, че 2 години, считано от датата на влизане в сила на този закон, нито едно лице не може да бъде едновременно директор или ръководител на повече от една банка, банкова асоциация или доверително дружество, осъществяващи дейност

съгласно законите на Съединените американски щати, всяко от които има среден размер на депозити, капитал, резерви и неразпределена печалба, надвишаващ сумата от 5 000 000 \$.

Раздел 9 – забранява на всеки един президент, директор, служител или управител на корпорация, предприятие или асоциация, предлагаща услугата общ превозвач, да злоупотребява с активите ѝ. Предвидената наказателна мярка в тези случаи може да бъде както глоба в размер не по – малък от 500 \$, така и задържане под стража за период не по – кратък от 1 година, но и ненадвишаващ 10 години или и двете в зависимост от преценката на съда.

Раздел 10 – не позволява на общите превозвачи, занимаващи се с търговия, 2 години след влизането в сила на този закон да извършват сделки с ценни книжа, доставки или да сключват договори за строителство и/или поддръжка от каквото и да е естество със свързани лица за суми, надвишаващи 50 000 \$.

Раздел 11 – регламентира, че правомощието да съблюдава спазването на раздели – 2, 3, 7 и 8 от този закон се предоставя на Междущатската търговска комисия – приложимо за обикновени превозвачи; на Федералния резерв – в случаите, когато се отнася до дейността на банки, банкови асоциации и доверителни дружества и на Федералната търговска комисия във всички останали случаи.

Раздел 12 – постановява, че съдебен иск срещу корпорация във връзка с нарушаване на антимонополното законодателство може да се заведе не само и единствено в окръжния съд, в който дружеството е ситуирано, но и във всеки друг район, в който компанията осъществява дейност.

Раздел 13 – регламентира задължението на всеки един жител на Съединените американски щати, в случаите когато бъде призован като свидетел по определено дело, да присъства в съответния окръжен съд, независимо от района на постоянното му местоживене.

Раздел 14 – постановява, че в случаите когато някоя корпорация наруши която и да е от наказателните разпоредби на антитръстовите закони, това нарушение се счита за извършено от съответните президент, директор(и), служител(и), управител(и) на корпорацията, участвали в деянието.

Раздел 15 – удостоверява, че няколко от всичките окръжни съдилища в Съединените американски щати разполагат с необходимия човешки капитал за предотвратяване и ограничаване на нарушенията съгласно Закона на Клейтън.

Раздел 16 – регламентира правото на всички физически и юридически лица да предявяват искове във всяко едно от съдилищата в Съединените американски щати във връзка с нарушения по раздели **2, 3, 7 и 8** от този закон.

Раздел 17 – забранява издаването на временни ограничителни заповеди без отсрещната страна да бъде своевременно информирана за това.

Раздел 18 – не позволява издаването на съдебни решения, в които размерът на наложените санкции не може да бъде надлежно определен.

Раздел 19 – регламентира, че обнародваните съдебни решения задължително трябва да съдържат подробна информация относно причините довели до тяхното издаване.

Раздел 20 – забранява на Федералния съд да се произнася по възникнали спорове между работодатели и служители относно условията и реда за наемане на работа.

Раздел 21 – регламентира, че всяко едно физическо лице, което умишлено не спазва постановленията на окръжните съдилища на Съединените американски щати или окръг Колумбия, носи наказателна отговорност.

Раздел 22 – удостоверява, че в случаите, когато срещу една от призованите в съда страни към момента на започване на делото има събрани достатъчни и уместни доказателства, за да бъде произнесена окончателна присъда, все пак трябва да бъде насрочен ден, в който обвиняемият(ата) да бъде изслушан(а).

Раздел 23 – регламентира, че всяко едно съдебно решение може да бъде преразгледано при установени впоследствие грешки, след което в зависимост от събраните доказателства да бъде повторно потвърдено, частично изменено или изцяло отменено.

Раздел 24 – постановява, че всички деяния, които не са изрично изброени в някой от разделите на този закон, но чрез които се нарушава антимонополното законодателство, също попадат под ударите на закона.

Раздел 25 – установява, че иск за обезщетение не може да бъде заведен, преди да е изминала поне една година от датата на постъпване на жалбата.

Раздел 26 – регламентира, че ако някоя от частите на този закон по някаква причина бъде обявена за невалидна, то това решение по никакъв начин не засяга, обезсилва или омаловажава останалите.

В заключение, основната цел на Закона на Клейтън е да защити икономиката от неограничената монополна власт и да предотврати експлоатацията на потребителите чрез таксуването им на по – високи от конкурентните цени.

Преобладаващата част от търговските преобразувания по време на втората вълна са от типа вертикални сливания и придобивания и довеждат до формирането на редица олигополни структури. За да се произведе и представи на пазара дадена стока, са необходими редица канали за производство и дистрибуция. Суровините трябва да се добият и обработят с помощта на физическия капитал и човешкия труд до получаването на краен продукт. Накрая дистрибуторската мрежа доставя тези стоки до потребителите. При вертикалните комбинации дадена компания осъществява бизнес обединение или със свой доставчик, или със свой клиент, като по този начин се постига по – голям контрол върху процеса на веригата на доставки, пести се време и се минимизират разходи . В рамките на втория период от генезиса на вълните на сливания и придобивания се формират изтъкнати корпорации, които оперират и днес – International Business & Machine (IBM), General Motors, John Deere (днес Deere and Company), Union Carbide Corporation и др.

Крахът на фондовия пазар на 29 октомври 1929 г. – дата известна като Черния вторник, бележи края на втората вълна от историческото развитие на сливанията и придобиванията.

1.1.3. Трета вълна (1965г. – 1969г.)

Засилената антитръстова политика през 60 – те години на ХХ в. намира израз в приетия през 1950 г. Закон на Селер – Кефаувер. Той надгражда Закона на Клейтън, затваряйки съществуващ в него пропуск. Законът на последния забранява придобиването на акции на други дружества, в случаите когато търговското преобразуване би намалило значително степента на конкуренция в рамките на индустрията. Законът на Селер – Кефаувер, в допълнение, забранява и антиконкурентното придобиване на активи собственост на други компании. Влезият в сила нормативен акт забранява хоризонталните и

вертикалните сливания и придобивания, тъй като те създават труднопреодолими бариери за навлизане на пазара, силно възпрепятстващи свободната конкуренция. Единствената останала възможност е компаниите да образуват конгломерати.

През периода 1965 г. – 1969 г. не е рядкост сравнително малки дружества да придобиват далеч по – големи от тях самите компании – нововъзникнала тенденция, която отличава третата вълна от първите две. Съгласно данните от статистическия отчет на Федералната търговска комисия от 1977 г., *80 % от сливанията и придобиванията, извършени през 10 – годишния период от 1965 г. до 1975 г., са именно от типа диверсифицирани конгломератни сливания*⁸. При този тип комбинации, които не нито хоризонтални, нито вертикални – компании, които не са свързани помежду си и оперират в различни сегменти, решават да се слоят. Колкото предлаганите от дадено дружество продукти са по – ексклузивни и бутикови, респективно по – трудни за репликиране, толкова неговата пазарна капитализация е по – голяма. За разлика от предходните две вълни, които обхващат само и единствено Съединените американски щати, тази включва и Англия, и Континентална Европа.

Диверсификацията е метод за редуциране на нестабилността на паричния поток чрез намаляване на излагането на специфични за конкретната сфера на дейност рискове. Конгломератите са по – малко уязвими на шоковете в дадена индустрия, тъй като генерират доходи от различни, несвързани отрасли. Не бива да забравяме икономическата максима „*Не слагайте всичките си яйца в една кошница*“. Презумпцията на диверсификацията е, че спадането на възвръщаемостта на едно от подразделенията в рамките на дружеството може да бъде компенсирано от покачването на възвръщаемостта на някое от останалите ѝ подразделения. Конгломератът създава свой вътрешен капиталов пазар, който е изключително полезен особено когато финансирането чрез външни източници е скъпо.

Пример за такава компания е Procter & Gamble, която произвежда перилни препарати, пасти за зъби, малки електроуреди, кухненска хартия и др. Както вече стана ясно, в конгломератните сливания и придобивания участват дружества, които произвеждат

⁸ Federal Trade Commission, Statistical Report on Mergers and Acquisitions. (Washington, DC), 1977.

несвързани продукти. Какви мотиви обаче стоят зад реализирането на този тип обединения?

Една от възможните причини е произтичащата икономия от мащаба. Нека да вземем за пример производител на поръчкови мотоциклети и производител на железни огради. И двамата при осъществяване на своята дейност за прецизното обработване на алуминий и стомана използват металорежещи машини. Ако потребителското търсене на всяка една от двете стоки е такова, че производителите използват едва половината от производствения капацитет на машините, съществуващият излишък може да бъде елиминиран именно чрез бизнес обединение. Икономии от мащаба също могат да бъдат постигнати и когато се използва един и същи маркетингов отдел, за да се пускат на пазара иначе несвързани продукти, които обаче се харесват на една и съща целева аудитория.

Преобладаващата част от големите корпорации се управляват от специално наето за тази цел корпоративно ръководство, а не от собствениците на акционерния капитал. Избраният мениджърски екип управлява дружеството от името и за сметка на собствениците. Съвсем логично е в тези случаи от мениджърите да се изисква да максимизират корпоративната печалба. Без осъществяването на стриктен надзор от страна на собствениците обаче мениджърският състав е склонен да използва поверената му власт за лично облагодетелстване. В икономическата литература това явление е известно като проблема принципал – агент , при който благополучието на принципала (собственика) зависи от действията на агента (мениджъра). Ярки примери за илюстрирането на злоупотреба с корпоративна власт са извършените от мениджъри измами в следните корпорации: Enron Corporation, Tyco International Ltd. и WorldCom. Главният изпълнителен директор на Tyco International Ltd. до 2002 г. включително – Денис Козловски, фалшифицира редица счетоводни документи в името на охолан начин на живот, изпълнен с лукс и разкош. Личният му апартамент в Ню Йорк на стойност 30 000 000 \$ и половината сума от организираното в Сардиния куриозно парти за 2 000 000 \$ по случай рождения ден на втората му жена през 2001 г. са само малка част от разходите, които той представя за фирмени⁹.

⁹ http://content.time.com/time/specials/packages/article/0,28804,1903155_1903156_1903152,00.html

Двамата изпълнителни директори на вече преустановилото дейност дружество Enron, най – голямата енергийна компания в Съединените американски щати – Кенет Лей и Джефри Скилинг, създават над 3 500 дружества, които предоставят възможността да се извърша двойно счетоводство. Във връзка със случая „Енрон“ съдия Сим Лейк заявява „Престъпленията на Скилинг обрекоха стотици, ако не и хиляди души на бедност и нищета до края на живота им“. Както е известно, американските данъчни закони стимулират корпорациите да създават собствени пенсионни фондове, като инвестират акумулираните средства именно в свои акции. В резултат на грандиозния колапс на енергийния гигант 4 000 души губят своята работа, а много от тях и всичките си спестявания. Към днешна дата след 12 години, прекарани в затвора, Джефри Скилинг е на свобода. Кенет Лей също е признат за виновен, но шест седмици след края на процеса почива от сърдечна недостатъчност, поради което федералният съдия отменя наложената му присъда.

Друг успешен начин за реализиране на преследването на лични цели е чрез прилагането на т.нар. метод „мениджърско окопаване“ (Shleifer and Vishny, “managerial entrenchment”¹⁰). Нека да вземем за пример случай, в който под ръководството на мениджър на инженерно дружество, притежаващ и солиден опит в сферата на биотехнологиите, се придобива компания за биотехнологии. Осъществяването на подобна конгломератна комбинация несъмнено драстично намалява вероятността той да бъде заменен в обозримо бъдеще, тъй като наследникът на неговия пост трябва да притежава опит не само в инженеринга, но и в областта на биотехнологиите. Паралелно с това притежаваните опит и компетенции предоставят на мениджъра възможността да изисква възнаграждение далеч по – високо от средното за двата отрасли, допълнителни придобивки, а също и по – голяма свобода на действията при определянето на корпоративната стратегия на компанията.

Сривът на фондовата борса и разразилата се петролна криза в началото на 70 – те години на ХХ в. слагат края на вълната от конгломератни сливания и придобивания.

1.1.4. Четвърта вълна (1984г. – 1989г.)

¹⁰ Shleifer, A., R. Vishny. Managerial Entrenchment: The Case of Manager-Specific Investments, Journal of Financial Economics 25, 1989. В оригиналния труд на Shleifer и Vishny използваният термин е “managerial entrenchment“. Според автора на дисертационния труд най – акуратният превод на български език на използваното понятие е „мениджърско окопаване“.

В допълнение към страните, познати ни от „конгломератната вълна“, четвъртата вълна включва и най – големия континент на планетата Земя – Азия. Това обаче съвсем не е нейната най – отличителна характеристика. По време на четвъртата вълна път си проправят враждебните сливания и придобивания, инициирани от големи и утвърдени компании. Те дори се превръщат в напълно приемлива форма на корпоративна експанзия през 80 – те години на двадесети век. На практика повечето сделки по сливания и придобивания съдържат елементи характерни както за приятелските транзакции, така и за враждебните такива. В много от случаите дружествата обект на поглъщане имат средно или посредствено представяне в сравнение с останалите участници на пазара, поради което офериращите дружества откриват в тях възможности за печалба. До враждебни поглъщания се прибъгва, в случаите когато мениджърите на целевите компании (дружествата обект на поглъщане) отхвърлят отправените им приятелски оферти за сливания или придобивания. Този тип поглъщания са съществували и преди 1984 г., но в периода от 1985 г. до 1988 г. техният брой нараства експоненциално¹¹. (вж. Графика 1.)

¹¹ Източник: Institute for Mergers, Acquisitions and Alliances - <https://imaa-institute.org/m-and-a-statistics-transaction-type/>

Графика 1. Брой на враждебните сделки по сливания и придобивания, извършени в интервала 1985 г. – 2017 г., на територията на Съединените американски щати

Детерминантата, определяща дали поглъщането е приятелско или враждебно, е реакцията на борда на директорите на целевата компания. В случаите когато поглъщането е одобрено от борда на директорите и той си сътрудничи с приобретателя, то се счита за приятелско, в противния случай – когато контролът над придобиваното предприятие е придобит против тяхната воля, то бива класифицирано като враждебно и придобиващото дружество съответно се свързва директно с акционерите.

По време на четвъртата вълна се формират множество предприятия гиганти. Това я отличава на фона на конгломератната епоха, в която преобладава придобиването на малки и средни по размер предприятия. Разбира се, в отделните сектори на икономиката този тренд не се проявява пропорционално. В банковия сектор и нефтената индустрия безспорно наблюдаваната тенденция е най – силно изразена. Сделката с рекордно високо стойност по време на четвъртата вълна е придобиването на RJR Nabisco от Kohlberg Kravis за сумата от 25.1 млрд. \$. Постепенно в сделките по сливания и придобивания път започват да си проправят и неамериканските дружества. Така например през 1987 г. с цел по – бързо навлизане на американския пазар British Petroleum придобива Standard Oil в сделка на стойност 7.8 млрд. \$. Друга отличителна особеност на тази вълна е, че голяма част от сделките биват финансирани със заеман капитал. Това е причината, поради която редица малки предприятия отправят оферти за сливания и придобивания към далеч по – големи от тях самите компании.

Антитръстовата политика, създадена в рамките на историческото развитие на четвъртата вълна, е Регламентът за контрол на сливанията на Европейската общност от 1989 г. На 21 декември 1989 г. Съветът на европейския съюз влиза в сила. На 21 септември 1990 г. получава одобрението на Европейската комисия и оттогава влиза в сила. Регламентът за контрол на сливанията на Европейската общност е преразгледан и заменен от своята настояща версия – Регламента относно контрола върху концентрациите между предприятия, който влезе в сила от 1 май 2004 г. Органът, който в България съблюдава спазването на нормативните изисквания, е Комисията за защита на конкуренцията (КЗК).

Регламентът засяга по три начина не само дружествата, ситуирани в Европа, но и дружествата със седалища извън нея.

Първо, Регламентът значително улеснява сделките по сливания и придобивания на европейските компании, тъй като вече е необходимо одобрението само на един европейски орган – Европейската комисия.

Второ, новият регламент урежда транзакциите по сливания и придобивания на глобално равнище.

Трето, предназначението на Регламента е да улесни и да подпомогне растежа на европейските мултинационални компании, както и способността им да се конкурират на международните пазари, включително и извън Европа.

Всъщност развитието на европейската икономика и нейната способност да се конкурира на международните пазари е основната цел на политиката на Регламента относно контрола върху концентрациите между предприятия. Нарушителите на нормативния акт подлежат на глоби и санкции. Глобата може да бъде до 10 % от общия оборот на сливащите се предприятия, плюс 10 % от оборота на всички дружества, които те контролират. Тежестта на глобата се определя в зависимост от това дали умишлено или поради небрежност нормативните изисквания не са спазени. Европейската комисия може да налага също така и глоби за предоставяне на неточна и/или подвеждаща информация. Регламентът отхвърля всички транзакции, които създават или засилват вече установено господстващо положение, в резултат на които ефективната конкуренция на пазара значително би била възпрепятствана. При детерминирането дали дадена бизнес комбинация значително затруднява свободната конкуренция, Комисията следва да вземе предвид следните фактори:

1) необходимостта от развитие и запазване на ефективна конкуренция в рамките на единния европейски пазар;

2) пазарните позиции на съответните предприятия, тяхната финансово – икономическа мощ, достъпът им до определени пазари, както и правните бариери за навлизане на именно тези пазари.

По изключение Комисията може да одобрява транзакции, които ограничават конкуренцията, ако на ниво европейски пазар се осигурят икономически и/или технологични ползи за цялата общност, значително надвишаващи вредите, причинени от ограничаване на конкуренцията.

Както вече стана ясно, Регламентът относно контрола върху концентрациите между предприятия не е предназначен да регулира сливанията и придобиванията само и единствено на територията на Европа. Чрез него Европейската комисия се надява да насърчава бизнес обединения, които ще са от полза не само за Общоевропейския икономически пазар, но и на територията на редица други международни пазари извън него.

Причината, довела до края на четвъртата вълна, е разразилата се през 1990 г. кратка икономическа рецесия.

1.1.5. Пета вълна (1993г. – 2000г.)

Скоро след края на рецесията – през 1992 г., броят на сделките по сливания и придобивания започва отново да нараства. Голяма част от осъществилите се транзакции по време на петата вълна са с подчертано стратегически характер. Тази вълна също не прави изключение и носи със себе си своите специфики. Осъществяват се множество консолидационни сделки, които преобръщат пазара. Бизнес обединението с най – висока номинална стойност от цялото историческото развитие на вълните на сливания и придобивания е извършено именно по времето на петата вълна. За сумата от 202.8 млрд. \$ чрез враждебна оферта британският гигант Vodafone AirTouch придобива втората по големина телекомуникационна компания в Германия – Mannesmann AG¹². (вж. Таблица 1.)

<i>Година на оповестяване на сделката</i>	<i>Година на завършване на сделката</i>	<i>Придобиващо дружество</i>	<i>Целева компания</i>	<i>Стойност (млрд. \$)</i>
<i>Ноември 1999</i>	Юни 2000	Vodafone Air	Mannesman AG	\$202.8
<i>Януари 2000</i>	Януари 2001	America Online Inc.	Time Warner	\$164.7

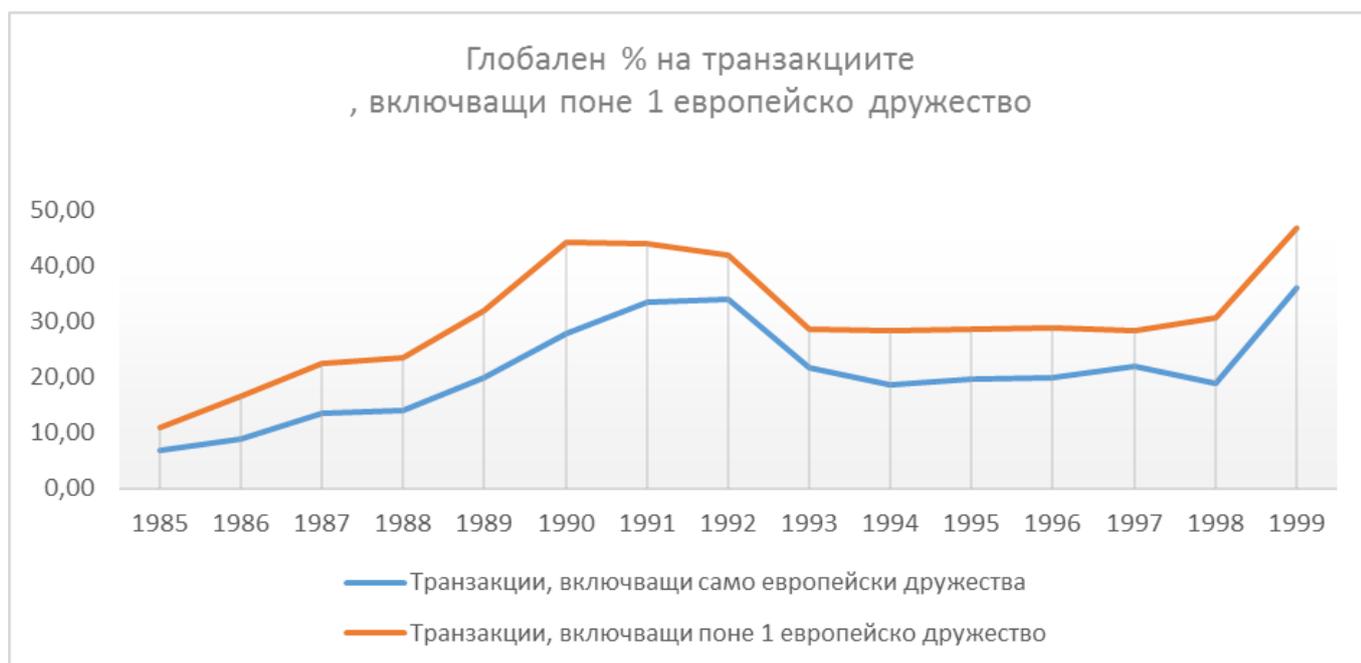
¹² Източник: Thomson Financial Securities Database

<i>Ноември 1999</i>	Юни 2000	Pfizer Inc.	Warner- Lambert Co.	\$ 89.2
<i>Декември 1998</i>	Ноември 1999	Exxon Corp.	Mobil Corp.	\$ 78.9
<i>Януари 2000</i>	Декември 2000	Glaxo Wellcome PLC	SmithKline Beechman PLC	\$ 76.0
<i>Април 1998</i>	Октомври 1998	Travelers Group Inc.	Citicorp	\$ 72.6
<i>Май 1998</i>	Октомври 1999	SBC Communications Inc.	Ameritech Corp.	\$ 62.6
<i>Януари 2000</i>	Май 2000	Shareholders	Nortel Networks Corp.	\$ 61.7
<i>Април 1998</i>	Септември 1998	NationsBank Corp.	BankAmerica Corp.	\$ 61.6
<i>Януари 1999</i>	Юни 1999	Vodafone Group PLC	AirTouch Communications Inc.	\$ 60.3

Таблица 1. – Топ 10 най – мащабни сделки по сливания и придобивания, оповестени по време на Петата вълна

Петата вълна се отличава от всички предхождащи я, по това че е международна. Глобализацията по отношение на комуникациите – масовото навлизане на технологията на Интернет, доведе до появата на изцяло нови индустрии и създаде конкуренция, непризнаваща географски измерения. Не са рядкост и периоди, през които някои от най – големите технологични компании – като Microsoft и Cisco, придобиват поне по 10 нови компании годишно. В световен мащаб относителният дял на сделките по сливания и придобивания, включващи поне едно европейско дружество, нараства от 11 % през 1985 г. до 47% през 1999 г.¹³ (вж. Графика 2.)

¹³ Източник: Securities Data Co.

Графика 2, илюстрираща глобалния % на транзакциите, включващи поне едно европейско дружество

Сред ключовите фактори, довели до разцвет на петата вълна, се нарежда и постоянно спадащият дългосрочен лихвен процент. По – ниският лихвен процент увеличава настоящата стойност на бъдещите парични потоци, което от своя страна автоматично води до по – високи стойности на целевите компании. Резултатът от използването на този инструмент при провеждането на паричната политика на САЩ не закъснява – във времеви интервал от 1992 г. до 2000 г. сумарната стойност на всички осъществени сделки по сливания и придобивания достига безпрецедентно високи нива в сравнение с предхождащите я четири вълни. В Съединените американски щати са реализирани приблизително 119 000 сделки по сливания и придобивания, а в Европа – 117 000.¹⁴ За сравнение по време на четвъртата вълна техният брой е съответно 34 000 – Съединените американски щати и 13 000 – Европа.

Петата вълна на сливания и придобивания приключва през 2001 г. поради срива на фондовия пазар и последвалата глобална рецесия. В продължение на 3 последователни години (от 2000 г. до 2002 г.) Wall Street отбелязва ежегодно все по – ниски обороти. Почти не минава седмица, в която медиите да не съобщят за случаи на злоупотреби

¹⁴ Източник: Thomson Financial Securities Database

и измами във водещи американски корпорации и финансови институции. Емблематичен за Петата вълна е случаят с американската корпорация WorldCom, попадащ сред най – големите корпоративни измами, извършвани някога. Нейният главен изпълнителен директор по това време – Бернард Еберс, използва своите акции за финансирането на личните си цели и увеличаване на своето богатство. Той подава оставка в средата на 2002 г., след като през април 2002 г. Комисията по ценните книжа и борсите започва щателна проверка по случая. Комисията завежда дело срещу Бернард Еберс и на 15 март 2005 г. той е осъден на 25 години затвор, които към момента излежава във Федералния затвор в Луизиана. Извършените от него измами възлизат на внушителната сума от 180 млрд. \$. Все по – зачестяващите корпоративни злоупотреби налагат вземането на спешни мерки. С цел предотвратяването на подобни случаи в бъдеще през юли 2002 г. Върховният съд на Съединените американски щати приема закона "Сарбейнс - Оксли". По – късно същия месец при подписването на Закона Джордж Буш го определя като най – мащабната реформа в американската бизнес практика от времето на Франклин Рузвелт¹⁵. Предназначението на нормативния акт е да увери инвеститорите, че техните инвестиции са защитени. За тази цел в Закона са изложени изисквания, които принуждават компаниите да предоставят на инвеститорите цялата информация, която им е необходима, за да могат те от своя страна да я използват при вземането на инвестиционни решения. Ключовите принципи, залегнали в основата на Закона "Сарбейнс – Оксли", са:

1) интегрираност – нормативният акт се стреми да гарантира целостта и всеобхватността на финансовите отчети;

2) точност – оповестената счетоводна информация да притежава фундаменталните качествени характеристики: уместност и достоверно представяне;

3) отчетност – актът цели да предотврати възможността носенето на отговорност да бъде прехвърляно, тъй като всяка измамна или подвеждаща информация винаги има своя първоизточник.

1.1.6. Шеста вълна (2003г. – 2007г.)

¹⁵ <https://www.nytimes.com/2002/07/31/business/corporate-conduct-the-president-bush-signs-bill-aimed-at-fraud-in-corporations.html>

Шестата вълна на сливания и придобивания започва в средата на 2003 г., когато финансовите пазари в Съединените американски щати, Европа и Азия започват да се възстановяват след рецесията, довела до упадъка на Петата вълна. Макар и с по – кратка продължителност от всички предхождащи я вълни, шестата вълна е най – интензивната както по отношение на броя осъществени сделки по сливания и придобивания, така и по отношение на тяхната сумарна стойност. В световен мащаб през 2007 г. бяха обявени 31 833 сделки на стойност 2.69 трлн. \$¹⁶. (вж. Графика 3.)

Графика 3. Брой сделки и техният парично стойностен – измерител за периода 2000 г. – 2009 г.

Постепенно Азия започва да си проправя път сред двата отявлени играча на глобалния пазар на сливания и придобивания – Европа и Съединените американски щати. През януари 2007 г. за сумата от 12 млрд. \$ индийската компания Tata Steel придобива британското дружество за производство на стомана и алуминий – Corus Group Plc, с което тя се превръща в петия най – голям производител на стомана в света с 84 000 служители и присъствие в цели 45 държави. По повод на извършеното обединение главният изпълнителен на новосформирания конгломерат по това време – Ратан Тата, казва: *Придобиването на Corus Group Plc от Tata Steel е основна стъпка напред в глобалната*

¹⁶ Източник: Thomson Financial Securities Database

стратегия на компанията и разкрива вълнуващо бъдеще и за двата бизнеса. Твърдо вярвам, че както Tata Steel, така и Corus Group Plc – и двете дружества с дълги и внушителни истории, споделят обща бизнес култура и глобална визия за бизнеса ¹⁷.

Друг пример, доказващ нарастващата сила на Азия на международните пазари, е придобиването на Peninsular & Oriental Steam Navigation Co. през 2006 г., за което Dubai Ports World заплаща сумата от 6.8 млрд. \$¹⁸. По този начин дружеството се превръща в един от 3 – те най – големи оператора на портове в света, което от своя страна му предоставя контрол върху някои от ключовите пристанища в Съединените американски щати.

Неслучайно Хонконг, Сингапур, Южна Корея и Тайван биват наречени „Четири азиатски тигъра“. Хонконг и Сингапур са едни от най – известните финансови центрове в световен мащаб, докато Южна Корея и Тайван са основни центрове за глобално производство както на автомобилни и електронни компоненти, така и на информационни технологии. При всеки един от “Четири тигъра” фокусът на развитие е поставен върху: образованието, износа и политики, насърчаващи спестовността сред населението, което им отрежда място сред 35 – те най – напреднали икономики в световен мащаб. Успехът на осъществените сделки по време на шестата вълна до голяма степен е обусловен от 3 ключови фактора, установени от Towers Perrin (специализирана консултантска компания) и учени от Cass Business School (университета Oxford). (вж. Фигура 1.)

¹⁷ <https://www.tatasteel.com/media/newsroom/press-releases/india/2007/tata-steel-completes-62bn-acquisition-of-corus-group-plc/>

¹⁸ Hufbauer, G., Y. Wong, K. Sheth. US – China trade disputes: Rising tide, rising stakes. Peterson Institute for International Economics, 2006, p. 53.

Фигура 1. Ключови фактори за успеха на шестата вълна на сливания и придобивания

Краят на шестата вълна настъпва със започването на Световната финансова криза. В Съединените американски щати тя започва през август 2007 г. след срива на пазара на недвижими имоти и настъпилия кредитен спазъм, бързо след което се разпространява и в Европа. Европа обаче попада в епицентъра на събитията със разразилия се скандал около държавния дълг на Гърция, възлизащ на над 130 % от брутният вътрешен продукт на страната. През следващите години първоначалната финансова криза прерасна в банкова криза и в криза с държавните дългове и бързо засегна реалната икономика¹⁹. Установените причини, довели до разразяването на световната криза, попадат в следните четири категории:

1) провали в макроикономическите политики – парични и фискални политики, правителствени политики;

2) провали в надзорните политики и практики на финансовия сектор – политики, насърчаващи поемането на необосновано високи рискове, прекомерно разчитане на агенциите за кредитен рейтинг, широко застъпване на фактоида „твърде голям, за да се

¹⁹ Европейска комисия – Съобщение за медиите: 10 години от началото на кризата: икономиката се възстановява благодарение на решителните действия на ЕС, Брюксел, 9 август 2017 г., стр. 1.

провали“ (от английското словосъчетание too big to fail), злоупотреби при прилагането на модела на справедлива стойност при първоначалното и последващото оценяване на определени финансови позиции, липса на подходящи финансови разпоредби, регламентиращи капиталовата адекватност на инвестиционните посредници;

3) провали в прилагането на иновативни инструменти в сферата на финансовия инженеринг – високи нива на ликвиден риск, произтичащ от масовото навлизане на новите инструменти;

4) провали в иначе добре формализираното корпоративно управление на частно притежавани големи финансови корпорации най – вече поради липсата на стратегически подход при управлението на риска.

На 15 септември 2008 г. нюйоркската инвестиционна банка Lehman Brothers, чиито акции се търгуват на фондовата борса от 1887 г., обявява банкрут – най – големият фалит в историята на САЩ, оценен на сума, възлизаща на над 600 млрд. \$. Тази катастрофа доказва по неопровержим начин неверността на фактоида „твърде голям, за да се провали“. Указаната държавна подкрепа на изправените пред реална опасност от фалит корпорации – AIG (застрахователна корпорация), Fannie Mae и Freddie Mac (ипотечни гиганти), също по емпиричен път отхвърля тази иначе широка застъпена сред обществото идеология. По данни на Федералната корпорация за депозитно застраховане в периода 2006 г. – 2009 г. броят на банките в несъстоятелност нараства със 140²⁰. Събитията по време на разразилата се световна финансова криза потвърждават хипотезата, че политиките както на надзорните органи, така и на централните банки не отразяват релевантно типичните за финансовия сектор рискове. Глобалната финансова криза от 2007 г. недвусмислено доказва, че кризите могат да се разпространяват изключително бързо и да изправят пред безпрецедентни макроикономически катаклизми дори и териториите на страни, които нямат нищо общо с предизвикването на тези кризи.

Според някои автори сме свидетели на *седма вълна* на сливания и придобивания, въпреки че тя все още не е формално обособена като такава. За нейно начало се приема 2013 г., като тя продължава и към момента на написването на дисертационния труд. То-

²⁰ <https://www.fdic.gov/bank/historical/bank/>

гава започват да се проявяват първите признаци на икономическо възстановяване в развитите страни и сливанията и придобиванията стават отново част от корпоративните стратегии на компаниите. По данни на Mergerstat, стойността на сделките по сливания и придобивания в САЩ през 2013 г. възлиза на сумата от 895 млрд. \$. Отново според Mergerstat през първата половина на 2014 г. броят на осъществените сделки нараства със 160 % в Съединените американски щати, 125 % в Европа и 55 % в Азия в сравнение със същия период година по – рано.

Основните характеристики на всяка една от шестте вълни от историческото развитие на сливанията и придобиванията са обобщени в таблица 2.

	Първа вълна	Втора вълна	Трета вълна	Четвърта вълна	Пета вълна	Шеста вълна
Времеви период	1897 г. – 1903 г.	1916 г. – 1929 г.	1965 г. – 1969 г.	1984 г. – 1989 г.	1993 г. – 2000 г.	2003 г. – 2007 г.
Географски обхват	САЩ	САЩ	САЩ, Англия, Континентална Европа	САЩ, Великобритания, Европа, Азия	САЩ, Великобритания, Европа, Азия	САЩ, Великобритания, Европа, Азия
Характерни особености	Еволюция в железопътната транспортна система; Хоризонтални сливания и придобивания, резултирани във формирането на монополни структури; Антитръстов закон на Шърман	Масово навлизане на моторни превозни средства; Вертикални сливания и придобивания, довели до формирането на олигополни структури; Антимонополен Закон на Клейтън	Диверсифицирани конгломератни сливания и придобивания; Сравнително малки дружества все по – често придобиват далеч по – големи от тях самите компании; Закон на Селер – Кефаувер	Прибягване до враждебни сливания и придобивания, инициирани от големи и утвърдени компании; Формиране на редица предприятия гиганти; Регламент за контрол на сливанията на Ев-	Масово навлизане на технологията на Интернет; осъществяване на сделките по сливания и придобивания в условията на глобализираща се среда; постоянно спадащ дългосрочен	Най – интензивната както по отношение на брой осъществени сделки по сливания и придобивания, така и по отношение на тяхната сумарна стойност; проправяне на път от страна на Азия

				ропейската об- щност от 1989 г.	лихвен про- цент; транзак- ции с подчер- тано стратеги- чески характер; Законът "Сар- бейнс – Оксли"	сред двата отявлени иг- рача на глобал- ния пазар на сливания и придобивания – Европа и САЩ
Събития, довели до края на вълната	Сривът на фон- довия пазар от 1904 г. и пос- ледвалата бан- кова паника (1907 г.)	Крахът на фон- довия пазар на 29 октомври 1929 г.	Сривът на фон- довата борса и разразилата се петролна криза в началото на 70 – те	Разразилата се през 1990 г. кратка иконо- мическа реце- сия	Сривът на фон- довия пазар и последвалата глобална реце- сия	Разразилата се Световна фи- нансова криза

Таблица 2. Обобщение на основните характеристики на всяка една от шестте вълни от историческото развитие на сливанията придо-
биванията

1.2. Мотиви за осъществяване на сделки по сливания и придобивания

Сделките по сливания и придобивания се извършват с идеята за постигане на определени мениджърски цели, а мотивите, стоящи зад осъществяването им, предопределят логическия ход на съпътстващите ги търговски операции. Именно при затварянето на транзакциите чрез съпоставяне между очакваните и реално постигнатите цели може да се направи оценка доколко успешно са реализирани отделните сделки. И макар основната цел на всяка програма за корпоративно реструктуриране да е да увеличи рентабилността на бизнеса, а оттам и благосъстоянието на акционерите, необикновената същност на сливанията и придобиванията предопределя голямото разнообразие от мотиви, стоящи зад тяхната реализация. Всичко това прави строгата класификация на причините за сливания и придобивания на компании невъзможна, но по наше мнение тя трябва да включва:

1.2.1. Сливане с/придобиване на дружества с високи ESG показатели

Първият мотив, върху който ще се спрем, е най-скорошният сред всички останали от гледна точка на своето възникване, но по наше мнение тепърва предстои да стане част от най-разпространените такива – мотивът сливане с/придобиване на дружества с високи ESG показатели (показатели за екологични, социални и управленски фактори). Тези показатели отразяват подхода и предприетите действия от страна на компанията по отношение на проблемите на околната среда, социалната отговорност и спазването на стандартите за корпоративно управление. Поради тази причина все повече компании при извършването на корпоративни реструктурирания вземат предвид как „правилните“ сделки могат да им помогнат да подобрят своите собствени ESG показатели. Сливането с/придобиването на дружества с високи показатели за екологични, социални и управленски фактори резултира в придобиването на знания за това как да бъдат изградени и поддържани във времето: фирмената култура и репутация, взаимоотношенията със заинтересованите страни.

1.2.2. Синергизъм

Терминът синергизъм произлиза от древногръцката дума *συνεργία* (synergos), която в превод на български означава съвместна работа, сътрудничество, работим заедно (*syn* – заедно и *ergon* – работим)²¹. Счита се, че синергизмът като ефект “2+2=5” най –

²¹ <https://www.etymonline.com>

напред е описан от Ansoff през 1965 г. Следователно при наличието на синергизъм стойността на цялото е по – голяма от стойността на сбора на отделните му съставни части. Синергизмът се постига чрез намаляване на разходите и увеличаване на приходите, но не възниква от само себе си, той се реализира само и единствено след като вече бъде идентифициран, бива допълнително развиван и контролиран с необходимата за конкретната цел експертиза. Оттук следва, че ефектът на разходния синергизъм може да бъде изведен като $2+2=3$.

Стойността на една компания, от гледна точка на купувача, е сумата от отделните парични потоци на целевата компания, плюс стойността на синергизма, който придобиващият може да улови²². Стойността на компанията, от гледна точка на продавача, е сумата от отделните бъдещи парични потоци на дружеството²³. Стойностно синергизмът (S) е равен на стойността на комбинираното дружество след сливането/придобиването (VAB), минус сумата от стойностите на всяко едно от предприятията като отделни субекти (VA+VB).

$S = VAB - (VA+VB)$, където:

S – синергитичен ефект от сливането/ придобиването на компании А и В;

VAB – стойност на комбинираното дружество, образувана вследствие сливането/ придобиването на компании А и/в В;

VA – стойност на компания А;

VB – стойност на компания В.

Доста често, за да бъдат приети сделките по сливания/ придобивания, от целевите компании изискват премия за придобиване. Проведено съвместно изследване на консултантската компания Boston Consulting Group и Техническият университет в Мюнхен показва, че при успешните сделки по сливания/придобивания купувачите и продавачите си поделят синергизма²⁴. Пак същото изследване показва, че обикновено продавачите

²² Fleuriot, M. Investment banking explained – an insider guide to the industry, 2nd edition, McGraw – Hill Education, 2019, p. 220.

²³ Пак там

²⁴ Kengelbach J., D. Utzerath, Chr. Kaserer, and S. Schatt. How Successful M&A Deals Split the Synergies: Divide and Conquer, BCG Perspectives, March 27, 2013– available on <https://www.bcg.com/publications/2013/mergers-acquisitions-postmerger-integration-divide-conquer-deals-split-synergies>

получават 31% от стойността на очакваните синергии. Акуратното детерминиране на парично – стойностния размер на очаквания синергизъм е от критична важност за придобиващото дружество, тъй като премията се изплаща незабавно като част от цената, докато синергизмът ще се материализира с течение на времето.

1.2.3. Пазарна сила

Когато в резултат на сливане или придобиване дадено предприятие увеличи размера си, то е в състояние да постигне значителна пазарна сила. Такъв тип сила може да бъде упражнена или чрез монопол, или чрез монопсон. В случаите на монопол компанията е в състояние сама да определя по – високи пазарни цени за своите продукти, независимо от пазарните сили на търсене и предлагане, тъй като на практика дружеството няма конкуренти. При наличие на монопсон се наблюдава обратното явление – пазарът се състои от един купувач, който може да купува от много на брой продавачи. В такава ситуация комбинираното предприятие може да упражнява власт при закупуването на суровини за производство, изисквайки по – ниски цени от своите доставчици.

1.2.4. Придобиване на важен ресурс

Понякога придобиващото дружество иска да пристъпи към сливане или придобиване, тъй като целевата компания притежава ценен ресурс с голяма стойност. Доста често именно този мотив е бил широко застъпен в авиационната индустрия, тъй като действащите нормативни изисквания в отделните страни са изисквали, преди да могат да започнат международни полети, конкретните авиационни дружества да имат годишно присъствие на вътрешния пазар от N на брой години.

1.2.5. Икономия от мащаба

Икономия от мащаба се наблюдава в случаите, когато колкото по – високо е производството, толкова по – ниски са пределните разходи. Както знаем, пределните разходи намаляват с нарастване на общата продукция. Така например наличието на по – голям капацитет за договаряне в рамките на целия процес на веригата на стойността, т.е. производство, транспорт, дистрибуция и др. е предпоставка за именно такъв тип икономия. Това е така, защото комбинираното предприятие е в състояние да купува суровини на по – ниска цена, в случаите когато бизнес комбинацията помага за увеличаване на пазарния дял. По – големи икономии от мащаба могат да се получат посредством по –

ниски оперативни и финансови разходи, което води до увеличение на маржа, а оттам и до повишаване на ефективността, водеща до създаване на стойност.

1.2.6. Икономия от обхвата

Икономии от обхвата се наблюдават, когато една компания разширява своята хоризонтална или вертикална линия на производство²⁵. Самите икономии се реализират благодарение на взаимно допълващите се силни страни на участващите компании. Така например в производствения сектор едното предприятие може да е умело в технологиите, докато другото да разполага с квалифицирана работна сила. Когато тези предприятия се обединят, производствените разходи на комбинираното предприятие ще намалее значително. Корпоративните реструктурирания от този тип представляват споделяне на производствено ноу-хау. То от своя страна спомага за намаляване на разходите и увеличаване на рентабилността.

1.2.7. Диверсификация

Чрез сделка по сливане или придобиване новоучреденото/придобиващото дружество може да диверсифицира своята продуктова линия или продуктивния си обхват. Когато приобретателят придобие компания с различна продуктова гама, той диверсифицира своето портфолио. В случаите, когато се придобива компания част от същата индустрия, но в различна локация, е налице географска диверсификация.

1.2.8. Преодоляване на бариери за навлизане на пазара

Продуктите и/или пазарите може да се променят толкова бързо, че сливанията и придобиванията се превръщат в единствения възможен начин за успешно навлизане на пазара, тъй като процесът на вътрешно развитие е твърде бавен и/или нерентабилен.

1.2.9. Изгодна покупка

След извършен финансов анализ от страна на приобретателя може да се установи, че целевата компания е подценена и се предлага с отбив в цената. Това прави покупката изключително изгодна, за да бъде подмината. Най – честата причина за това е т. нар.

²⁵ Weidenfeld, Ad., R. Butler, All. Williams. Visitor Attractions and Events: Locations and linkages, Routledge, 2016, p. 35.

„продажба на пожар“ (от английското фразеологично словосъчетание fire sales), която респективно бива продиктувана от спешна нужда от пари.

1.2.10. Научно – изследователска и развойна дейност

Научно – изследователската и развойна дейност, често срещана под абривиатурата НРД, е мощен нетъргуем актив, който, ако бъде експлоатиран по разумен начин, може да доведе до значителен технологичен напредък. Нерядко дружества, осъществили сделка по сливане или придобиване с именно такъв мотив, споделят, че чрез интегриране на своите научноизследователски и развойни дейности те са успели по – бързо да въведат нови и по – качествени продукти и да реализират икономии от мащаба.

1.2.11. Страх от загуба на пазарен дял

Понякога мениджмънтът се страхува да не изгуби пазарния си дял от конкурент или предстоящ пазарен играч. С цел това да не се случи, те прибегват до познатите ни две форми на корпоративно реструктуриране.

1.2.12. Стойност след фрагментиране

Някои компании са доста наблюдателни по отношение на забелязването на други дружества, чиито базови активи струват повече от цената на компанията като цяло. Това им предоставя възможността да закупуват такива корпорации и след това бързо да продават отделни бизнес единици на различни купувачи на цена, значително надвишаваща първоначално платената за цялото.

1.2.13. Икономия от данъчни плащания

Ако предприятие, което реализира печалба, придобие губещо предприятие, то тогава натрупаните загуби на придобитото предприятие могат да бъдат пренесени, за да се компенсират срещу печалбите на придобиващото предприятие. Напълно аналогични са съображенията и когато придобитото предприятие е получило инвестиционни квоти под формата на освобождаване от данъци за първоначалните години от дейността си.

1.2.14. Рационализиране на управленска структура посредством консолидация

При серийни покупки на дружества, а също и при неуспешни отделения и/или разделения може да се стигне до положение, в което бизнес дейността е силно фрагментирана, а управленската структура ненужно усложнена. В такива ситуации много често най – разумната стъпка, което може да се предприеме, е последната да се рационализира посредством консолидация на отделните предприятия.

1.2.15. Мениджърска суета

Големите сливания и придобивания привличат вниманието на медиите, а паралелно с това и нарастват възможностите за повишаване на личната репутация чрез ласкателни медийни интервюта и изяви. В тези случаи се наблюдава т.нар. ефект „мениджърска суета“. Мениджъри, които са постигнали успех в по – ранни сделки по сливания и придобивания, стават прекалено самоуверени и се впускат във все повече и повече корпоративни реструктурирания, всяко от които по – рисково и по – скъпо от предходното. Не са рядкост случаите, в които се стига и до ситуации, в които способът на сливанията и придобиванията се превръща в самоцел, което води до сключването на неизгодни сделки, разрушаващи корпоративното богатство.

1.2.16. Избягване на производство по несъстоятелност

Дружество, изправено пред реалната опасност от откриване на производство по несъстоятелност, може да пристъпи към концентрация на стопанската дейност чрез сливане или придобиване с друга компания, която ще го избави от финансовите затруднения и ще продължи търговската му дейност. Този мотив е приложим и при вече открито производство по несъстоятелност. Конкретно в българското законодателство тази правна възможност е обективирана в чл. 261а, ал. 2 от ТЗ.

1.2.17. Спекулация

В случаите когато сигналите, които се изпращат от капиталовия пазар към участниците в него, красноречиво говорят, че дейността по сливания и придобивания в момента се намира в период на подъем и че активните участници в тази „игра“ получават щедри премии за това, немалко мениджъри се впускат в нерационални корпоративни реструктурирания. Водени от желанието си за големи печалби, но без преди това да са проучили и анализирани в детайли конкретните сделки, доста често след реализирането

им ръководствата на дружествата остават крайно разочаровани от настъпилите разрыв между твърде оптимистичните сценарии след затваряне на сделката и реалността.

Както се вижда, мотивите, стоящи зад осъществяването на сделки по сливания и придобивания, са изключително разнообразни и могат да варират значително от сделка до сделка. Макар в преобладаващата си част повечето от тях да са положителни, не липсват и отрицателни такива.

Правно - организационна рамка, регламентираща сливанията и вливанията като форми на преобразуване на търговските дружества

В българската правна и юридическа литература вместо обобщаващия термин сливания и придобивания аналогично се използват понятията сливания и вливания. Това е видно при директно съпоставяне на вече представените дефиниции за сливания и придобивания с тези на сливания и вливания, които са част от настоящата глава на дисертационния труд.

Наличието на административен държавен орган, чиято функция е да оценява сливанията и вливанията, е универсална характеристика на настоящите режими за контрол на преобразуванията в отделните юрисдикции. Причината, поради която корпоративните реструктурирания заемат толкова важно място в международното право, е, че с течение на времето сливанията и вливанията се установиха като трайно, непреходно във времето явление, което системно променя из основи структурата на немалко сектори от икономиката. При трансграничните преобразувания може да се наложи да се търси регулаторно одобрение в повече от една юрисдикция, което неминуемо поражда несигурност и води до редица предизвикателства. Трансграничното правоприлагане би свело до нула случаите, когато дадено дружество не може да се съобрази с изискванията, наложени от една юрисдикция, без да се нарушават законите на друга.

В България през 1897 г., когато е приет първият Търговски закон (ТЗ), уредбата, регламентираща преобразуванията, е крайно недостатъчна, защото като форма на преобразуване е признато само вливането. Едва през 1991 г. като форма на корпоративно реструктуриране е признато и уредено и сливането – ДВ бр. 48 от 18.06.1991 г. В българското законодателство нормативната уредба, регламентираща сливанията и вливанията, е включена в глава 16 от ТЗ. По отношение на правните последици от реструктуриранията в сферата на трудовоправните отношения основен източник е Кодексът на

труда (КТ), който обаче попада извън вече установените от целите и задачите на дисертационния труд рамки. Законът за защита на конкуренцията (ЗЗК) пък е нормативният източник, който регулира концентрацията на стопанска дейност при сливания и вливания. Приложимите правни разпоредби при трансграничните сливания и вливания се съдържат в Кодекса на международното частно право (КМЧП).

Същностни характеристики и правни белези на сливанията и вливанията

Сливанията и вливанията като форми на корпоративното реструктуриране представляват многоетапни процедури, които трябва да бъдат реализирани, съблюдавайки релевантните императивни норми. Определения за сливане и вливане на търговски дружества се съдържат в чл. 262а и чл. 262 от ТЗ. Съгласно тях *при сливане* цялото имущество на две или повече търговски дружества (преобразуващи се дружества) преминава към едно новоучредено дружество, което става техен правопримемник. Преобразуващите се дружества се прекратяват без ликвидация. *При вливане* пък цялото имущество на едно или повече търговски дружества (преобразуващи се дружества) преминава към едно съществуващо дружество (приемащо дружество), което става техен правопримемник. Преобразуващите се дружества се прекратяват без ликвидация. Както при сливанията, така и при вливанията правопримемството, съответно в новоучреденото дружество при сливане и приемащото, респективно при вливания, е универсално, което ще рече, че всички права, задължения и модалитети на един правен субект или дробни части от тях преминават върху друг субект. Видно от двата горесцитирани състава законодателят е извел, че и при двете форми на преобразуване дружествата се прекратяват без ликвидация, тъй като при ликвидацията имуществото на търговското предприятие се осребрява и съдружниците получават парични плащания за сметка на прекратените си дялови участия. Изрично е регламентирано²⁶, че всички видове търговски дружества могат да бъдат обект на преобразуване.

Доста често двата термина биват използвани като взаимнозаменяеми, което видно от дефинициите, дадени от нормотвореца, е неправилно. Това е така, защото между сливанията и вливанията съществуват повече сходства отколкото различия. Най – значимата разлика между двете форми на преобразуване се изразява в това, че докато при сливането преобразуващите се дружества прекратяват своето съществуване, като

²⁶ Вж. чл. 261, ал. 1 от ТЗ.

имуществото им преминава в едно новоучредено дружество, което не е съществувало до този момент, то при вливане приемащото дружество не прекратява своето съществуване в резултат на преобразуването. То продължава своето съществуване, като преобразуващото се дружество се влива в него и продължава своето съществуване под правно – организационната форма и наименованието на приемащото дружество.

В допълнение към вече изведената класификация на сливанията и вливанията, в зависимост от вида на обединяващите се предприятия, те се разделят също така и на трансгранични и национални въз основа на националната принадлежност на участващите в преобразуването дружества.

1.3. Фактически състав и елементи на процедурата по преобразуване

Фактическият състав представлява съвкупността от всички задължителни елементи, които трябва да бъдат осъществени в точно определена последователност, за да се извърши преобразуването в правния мир. Значителният пропуск или липсата на задължителен елемент от фактическия състав водят до недействителност на преобразуването, която е установима по исков път. Фактическият състав на сливанията и вливанията на търговски дружества включва следните девет взаимосвързани и взаимообусловени елемента:

- 1) Сключване на договор за преобразуване, респективно подготвяне на проект на договор за преобразуване;
- 2) Изготвяне на писмен доклад за преобразуването от управителния орган на дружеството;
- 3) Обявяване на договора или проекта за преобразуване, заедно с доклада от управителния орган в търговския регистър;
- 4) Проверка на преобразуването и доклад на назначен нарочен проверител;
- 5) Общ доклад, обективиращ резултатите от проверката на капитала;
- 6) Предоставяне на изискуемата информация, посочена в ТЗ²⁷;

²⁷ Вж. чл. 262к и чл. 262н от ТЗ.

- 7) Вземане на решение за преобразуване от общите събрания на участващите в процедурата преобразуващи се и приемащи дружества;
- 8) Наличие на разрешение за преобразуване от специален държавен орган в предвидените за това от закона случаи;
- 9) Вписване на преобразуването в търговския регистър.

1.3.1. Сключване на договор за преобразуване, респективно подготвяне на проект на договор за преобразуване

Проектът на договор за преобразуване, респективно договорът за преобразуване, поставя началото на преобразуването. По смисъла на ТЗ преди вземане на решение за преобразуване *се сключва договор за преобразуване*, като страни по договора при сливане са преобразуващите се дружества, а при вливане – преобразуващото се дружество и приемащото такова. Също така се допуска възможността вместо договор за преобразуване да се подготви проект на договор за преобразуване, като сключването на самия договор се отложи след вземането на решението за преобразуване. За проекта се прилагат всички правила в сила относно договора за преобразуване. Законодателят е предвидил една и съща правнорелевантна роля на двата акта въпреки различния им правен режим.

По отношение на сключването на договор за преобразуване в Закона са предвидени две алтернативни една на друга правни възможности – преди вземането на решение за преобразуване или след вземането му. *Компетентни да сключват договора*, съответно проекта на договора за преобразуване, *са управителният орган*, респективно *съдружниците с право на управление*. Договорът за преобразуване, а също и проектът на договора за преобразуване са *формални, сключват се в писмена форма с нотариална заверка на подписите*.

Минимално необходимото законоустановено съдържание на договора за преобразуване, респективно проекта на договора за преобразуване, е императивно регламентирано в Търговския закон²⁸. Основание за оспорване на преобразуването представляват както порокът в съдържанието съгласно горещитирания член, така и липсата на елемент

²⁸ Вж. чл. 262ж, ал. 2 от ТЗ.

от него. Допълнителни основания за обявяване на новоучреденото дружество за недействително представляват пороците съгласно ТЗ²⁹.

Несъмнено от всичките елементи на договора за преобразуване най – важният е *съотношението на замяна на акциите и дяловете*. Поради това трябва много акуратно да се определи и съответно договори конкретното числово съотношение, по което ще се извърши замяната на акции и дялове в преобразуващите се дружества срещу акции или дялове в приемащото дружество или новоучреденото такова. По отношение на именно тази замяна законодателят използва понятието „справедливата цена на притежаваните преди преобразуването дялове или акции в преобразуващото се дружество“. Същата тази „цена“ е основният показател за еквивалентността на придобитите дялове или акции след преобразуването. Разпоредбите на Наредба № 41³⁰ регламентират начина и методите за определяне на цената на акциите. Наредбата обаче е приложима само при положение че поне едно от участващите в преобразуването дружества е публично. Налице е празнота относно определянето на съотношението на замяна на акциите и дяловете, в случаите когато нито едно от участващите търговски дружества не е публично дружество. В такива случаи по аналогия се прилага съответната разпоредба, а конкретните методи са посочените в чл. 5, ал. 3 от Наредба № 41:

- метод на дисконтираните парични потоци;
- метод на нетната стойност на активите;
- метод, използващ пазарните множители на дружества – аналози (съпоставими компании).

1.3.1.1. Метод на дисконтираните парични потоци

Методът на дисконтираните парични потоци е оценъчен метод, при който чрез дисконтиране на разумно очакваните бъдещи парични потоци на едно дружество се определя стойността на акциите му. Нормата на дисконтиране представлява процента, с който се дисконтират очакваните бъдещи парични потоци и отразява потенциалния риск и очакваната възвръщаемост на инвестицията в рамките на прогнозния период. За целите

²⁹ Вж. чл. 70, ал. 1 от ТЗ.

³⁰ НАРЕДБА № 41 на КФН от 11.06.2008 г. за изискванията към съдържанието на обосновката на цената на акциите на публично дружество, включително към прилагането на оценъчни методи, в случаите на преобразуване, договор за съвместно предприятие и търгово предлагане.

на метода се разграничават два периода – първи период – „прогнозен“ и втори период „следпрогнозен“, което е изрично установено и в Наредбата. Сумата от дисконтираните парични потоци е равна на стойността на компанията. Извършването на анализ посредством този метод се състои от следните 5 стъпки:

- 1) Изчисляване на свободния паричен поток.
- 2) Изчисляване на терминална стойност.
- 3) Оценяване на среднопретеглена цена на капитала.
- 4) Дисконтиране на очакваните парични потоци и терминалната стойност.
- 5) Провеждане на анализ на чувствителността.

Стъпка 1: Изчисляване на свободния паричен поток

В общия случай методът на дисконтираните парични потоци предвижда паричният поток да бъде изчислен в рамките на пет години, това обаче не пречи прогнозният период да бъде или по – продължителен, или по – кратък. Информацията, използвана във връзка с прогнозирането на паричния поток, може да идва от различни източници, като например: информация, предоставена от мениджмънта на компанията; анализ на стойността на собствения капитал на предприятието; различни прогнозни модели. Паричните потоци от своя страна се изчисляват след плащане на данъци, тъй като в процеса на оценяване с най – голяма значимост е установяването на нетния паричен поток от страна на дружеството.

Стъпка 2: Изчисляване на терминална стойност

Предполага се, че след вече прогнозирания от нас период компанията няма да преустанови дейността си и ще разполага със значителна стойност и след прогнозния период. Именно т. нар. терминална стойност отразява стойността на дружеството в след-прогнозния период.

Съществуват два общоприети метода за изчисляването на терминална стойност – вечен растеж и излизане от множеството. Доста често в университетите бива разглеждан само първият метод, въпреки че далеч по – използван в сферата на инвестиционното банкиране е вторият метод.

Методът на вечния растеж предоставя оценка на терминалната стойност, като се приема, че паричните потоци растат непрекъснато с постоянен темп на растеж. Използвайки методологията на постоянен растеж, терминалната стойност може да се изчисли чрез умножаване на прогнозирания свободен паричен поток за последната година по едно, плюс темпа на растеж. Това ни дава една допълнителна година паричен поток, която след това трябва да разделим на разликата между дисконтовия процент, минус темпа на растеж. Изразено чрез формула, уравнението има вида:

$$TV = \frac{CF_t \times (1+g)}{r-g}, \text{ където:}$$

TV – терминална стойност;

CF_t – прогнозиран свободен паричен поток за последната година;

g – темп на растеж;

r – дисконтов %.

Методът на излизане от множеството, макар и не така широко застъпен в университетските курсове по корпоративни финанси, всъщност е по – лесен за изчисляване отколкото първия метод. При него оперативен показател - най – често печалба преди лихви, данъци и амортизация (ЕБИТДА) от последния прогнозен период (t), се умножава по наблюдавани към момента сравними търговски множители за подобни бизнеси (Exit multiple t).

Стъпка 3: Оценяване на среднопретеглена цена на капитала

Третата стъпка от процеса на дисконтиране на паричните потоци всъщност е и най – сложната. Среднопретеглената цена на капитала (WACC) представлява изисканата норма на възвръщаемост, която инвеститорите очакват от компанията като цяло. Имайки предвид, че двата основни източника на капитал са собственият капитал и привлеченият капитал, то среднопретеглената цена на капитала може да бъде оценена чрез формулата:

$$WACC = [K_e \times \frac{E}{E+D}] + [K_d \times \frac{D}{D+E} \times (1 - T)], \text{ където:}$$

K_e – цена на собствения капитал;

K_d – цена на дълга;

E – пазарна стойност на собствения капитал (MVE);

D – пазарна стойност на дълга;

T – данъчна ставка.

Стъпка 4: Дисконтиране на очакваните парични потоци и терминалната стойност

След като вече сме изчислили свободния паричен поток, терминалната стойност и сме определили среднопретеглената цена на капитала, следващата стъпка е да дисконтираме свободния паричен поток и терминалната стойност обратно до настоящата им стойност, използвайки среднопретеглената цена на капитала като дисконтов процент.

Формулата за определяне на настоящата стойност (PV) има вида: $PV = \frac{CFt}{(1+r)^t}$, където:

CF – очакван паричен поток;

r – дисконтов процент;

t – времеви период.

Стъпка 5: Провеждане на анализ на чувствителността

Един от недостатъците на метода на дисконтираните парични потоци е, че е много чувствителен към различните входящи данни. Поради тази причина с цел максимално прецизиране е желателно да се извърши анализ на чувствителността. Анализът помага да се определи диапазон от стойности за съответната компания, а не конкретна стойност от числовото множество. Съвкупността от особености, които изброихме, категорично ни доказва, че методът е особено подходящ при компании с предвидими и устойчиви във времето парични потоци.

1.3.1.2. Метод на нетната стойност на активите

Методът на нетната стойност на активите, съгласно Наредбата³¹, е принципен начин за определяне стойността на едно дружество и/или на неговите акции с използване на модели, основаващи се на стойността на активите на дружеството, намалена със задълженията му. Изискването е при определяне на стойността на акциите по този метод

³¹ Вж. чл. 14, ал.2 от Наредба № 41.

да се използва моделът на нетната балансова стойност на активите. Нетната стойност на активите се изчислява по следния начин:

Нетна стойност на активите = Обща стойност на активите – Обща стойност на пасивите.

Стойността на активите и пасивите на дружеството се определя въз основа на информацията от последния публикуван счетоводен баланс. Тази информация трябва да бъде представена на базата на консолидирания счетоводен баланс, в случай че предприятието изготвя консолидиран финансов отчет. Стойността на акция, определена по модела на нетната балансова стойност на активите, се изчислява, като стойността на активите в дружествения баланс се намали със стойността на текущите и нетекущите задължения, посочени в баланса, заедно с всички законни вземания на инвеститори, имащи приоритет пред притежателите на обикновени акции, и след това получената сума се раздели на броя на обикновените акции в обращение.

Нетната стойност на активите обикновено представлява минималната стойност на компанията, тъй като показва сумата пари, която остава за разпределение към акционерите, в случай че дружеството преустанови дейността си и продаде всичките си активи, след като изплати всичките си задължения. Това го прави особено полезен метод при определяне на ликвидационната стойност на компанията. Недостатъкът на метода, базиран на нетната стойност на активите, е, че пренебрегва рентабилността на дружеството, а оттам и способността му да генерира печалби посредством активите си. Така получената оценка в допълнение пренебрегва и перспективите за печалби, а отгук и дейността на компанията в обозримо бъдеще. Тъй като не отчита бъдещата прогнозна стойност на дружеството, методът на нетната балансова стойност на активите е приложим по отношение на дружества, които се отличават с относително стабилна във времето търговска дейност.

1.3.1.3. Метод, използващ пазарните множители на дружества – аналози (съпоставими компании)

Методът на пазарните множители на дружествата – аналози е приложим, когато дружеството осъществява своята дейност на висококонкурентен пазар, предлагащ аналогични стоки и услуги, където ценовото равнище, усъвършенстването и разпозна-

ваемостта на даден продукт са от решаващо значение за потребителския избор. В допълнителните разпоредби на Наредба № 41 е регламентирано, че пазарните коефициенти, използвани при този метод, включват най – малко следните коефициенти: пазарна цена/нетна печалба (P/E), пазарна цена/счетоводна стойност (собствен капитал) (P/B) и пазарна цена/продажби (P/S). Пазарните множители за дружества – аналози предоставят информация колко би платил за дружеството един информиран инвеститор на ефективен пазар.

Методът на пазарните множители на дружества – аналози е с широкоспектърно приложение и е особено подходящ при корпоративните реструктурирания. В основата на този метод стои изборът на т.нар. „вселена от сравними компании“ (“comparable universe”). Посредством набор от финансови показатели подобните компании биват сравнени една с друга. Макар коефициентите за оценка да варират значително в зависимост от конкретния сектор, то ние ще разгледаме най – често използваните търговски множители.

Самият метод е конструиран по начин, позволяващ му да предостави текуща оценка, отчитайки преобладаващите условия и настроение на пазара. Методът на пазарните множители на дружества – аналози включва следните стъпки:

- 1) Избор на вселена от съпоставими компании.
- 2) Установяване на необходимата финансова информация.
- 3) Изчисляване на ключови финансови показатели и множители за вселената от сравними компании.
- 4) Съпоставяне на сравнимите компании.
- 5) Определяне на оценка.

Стъпка 1: Избор на вселена от съпоставими компании.

За да бъдат идентифицирани компаниите със сходни бизнес и финансови характеристики, първо, е необходимо да се запознаем в детайли със спецификите в дейността на конкретното дружество. Както вече споменахме, прецизният избор на правилната *вселена от сравними компании* е основата, върху която е конструиран методът на пазарните

множителите на дружества – аналози. Съпоставимите компании имат сходни *бизнес и финансов профил*.

Бизнес профилът включва характеристики като: сектор, предлагани продукти и услуги, клиенти и крайни пазари, дистрибуционни канали и географско положение. Секторът, в който една компания оперира, може допълнително да бъде разделен на подсектори, което значително би улеснило идентифицирането на най – близките съпоставими дружества – аналози. Предлаганите стоки и услуги от една компания са в основата на нейния бизнес модел, съответно компании, които произвеждат подобни продукти или предоставят подобни услуги, обикновено са лесно съпоставими една с друга. Клиентите на едно дружество са купувачите на неговите продукти и услуги. Компаниите с подобна клиентска база споделят сходни рискове и възможности. Крайните пазари се отнасят до основните пазари, на които дружеството продава своите стоки и услуги. Компаниите, които продават стоките и услугите си на едни и същи крайни пазари, са изправени пред сходни пазарни предизвикателства. Дистрибуционните канали са „пътищата“, по които едно дружество продава своите стоки и услуги на крайния потребител. Като такива те са ключови по отношение на оперативната стратегия, производителността, а оттук и за стойността на компанията. Компаниите, ситуирани в различни части на света, често се отличават значително дори на фундаментално ниво по отношение на бизнес мотивите, залегнали в тяхната основа, поради различия в макроикономическата среда, достъп до пазара, конкурентна динамика, регулаторни режими и др. Всичко това прави географското групиране неприложимо.

Финансовият профил включва характеристики като: размер, темп на растеж, рентабилност, възвръщаемост на инвестицията, кредитен профил. Размерът обикновено се разглежда двuasпектно – от една страна, като пазарна капитализация и , от друга, като финансова информация (продажби, печалба преди лихви и данъци, печалба след лихви и данъци и др.). Компаниите с подобен размер доста често са сходни по отношение на не малко показатели, сред които: перспективи за растеж, покупателна способност, икономии от мащаба, клиенти и други. Рентабилността на едно дружество измерва неговата способност да преобразува продажбите в печалба. При равни други условия, за компаниите в рамките на един и същи сектор по – високата рентабилност води респективно и до по – високи оценки. Темпът на растеж се определя въз основа на налични за пред-

ходни периоди данни и прогнозира бъдещето финансово развитие. Съвсем логично инвеститорите предпочитат да инвестират в компании с високи темпове на растеж и съответно са склонни да заплатят далеч по – висока сума за участие в такъв тип дружество. Възвръщаемостта на инвестициите измерва способността на компанията да осигури доход на собствениците на капитала, докато кредитният ѝ профил се отнася до нейната кредитоспособност като кредитополучател.

Стъпка 2: Установяване на необходимата финансова информация.

Източниците, от които може да бъде извлечена необходимата финансова информация за изчисляване на ключови финансови показатели, съотношения и пазарни множители за избрани съпоставими компании, са: дружествените отчети и оповестявания, секторните изследвания, експертните становища на представители на съответната индустрия, консенсусните оценки. Всички те са от изключително голяма важност за акуратния избор на вселената от съпоставими компании.

Стъпка 3: Изчисляване на ключови финансови показатели и множители за вселената от сравними компании

След като необходимата финансова информация е вече налична, се пристъпва към изчисляването ѝ. Изчисляването на ключови финансови показатели и съотношения се извършва съобразно елементите на финансовия профил, изброени в стъпка 1 от модела.

а) размер – по отношение на този критерий са приложими показатели като: стойност на предприятието; стойност на собствения капитал; брутна печалба; печалба преди лихви, данъци и амортизация; печалба преди лихви и данъци; нетна печалба и др.;

б) темп на растеж – чрез съблюдаване на наличните за предходни периоди данни се прогнозират бъдещите темпове на растеж;

в) рентабилност – установени в практиката показатели са: брутният марж и маржовете както на печалбата преди лихви, данъци и амортизация, така и на печалбата преди лихви и данъци, а също и маржът на нетната печалба;

г) възвръщаемост на инвестицията – по отношение на този показател широко приложими в практиката са следните показатели: възвръщаемост на собствения капитал; възвръщаемост на инвестирания капитал; възвръщаемост на активите; доходност от дивидент;

д) кредитен портфейл - тук се използват показатели като: ливъридж; покритие на разходи за лихви; кредитни рейтинги.

След като ключовите финансови показатели и съотношения биват изчислени, се пристъпва към изчисляването на релевантни пазарни множители за дружества – аналози. Както споменахме по – рано, в допълнителните разпоредби на Наредба № 41 е регламентирано, че пазарните коефициенти, използвани при този метод, включват най – малко следните коефициенти: пазарна цена/нетна печалба (P/E), пазарна цена/счетоводна стойност (собствен капитал) (P/B) и пазарна цена/продажби (P/S).

Стъпка 4: Съпоставяне на сравнимите компании

Съпоставянето на сравнимите компании е следващата стъпка от метода, след като първоначално определената вселена от сравними компании е селектирана и ключовите финансови показатели и множители са вече изчислени. В процеса на изпълнение на четвърта стъпка от анализа се изисква сравнимите компании да бъдат задълбочено анализирани с цел разгледаното множество от дружества да бъде допълнително ограничено, така че да включва само най – близките съпоставими компании. Съпоставянето се извършва както по отношение на финансовите показатели и съотношения, така и по отношение на пазарните множители.

Стъпка 5: Определяне на оценка

Пазарните множители на дружества – аналози служат за намирането на интервала от стойности при определянето на оценка. Множителите на най – подходящите сравними компании улесняват ограничаването на разглеждания диапазон от стойности. Така установеният интервал от стойности се прилага към подходящите финансови показатели, за да се получи произведен диапазон на оценката. Преди да се пристъпи към финализиране на оценката, е необходимо екстраполираната оценка да се анализира, като за целта ключовите предположения и заключения биват тествани.

Цената на една акция се получава като използваните оценъчни методи се претеглят с тегла, даващи възможно най – реалистична оценка към датата на обосновката ѝ. В случай че при дадена оценка са уместни и други методи, които не са изрично посочени в Наредба № 41, дружеството може да използва и тях. Не е изключена възможността и предприятието да използва само един от оценъчните методи, в случай че този метод позволява в пълнота да се определи цената на акциите. Търговският закон³² императивно регламентира, че съотношението на замяна на акциите или дяловете се определя към конкретна дата, която не може да е по – рано от 6 месеца преди датата на договора или плана за преобразуване и по – късно от датата на договора или плана за преобразуване.

С оглед постигане на еквивалентност на съотношението на замяна чл. 261, ал. 2 от Търговският закон допуска да бъдат направени парични *плащания* на съдружниците или акционерите *в размер не повече от 10 на сто* от съвкупната номинална стойност на придобитите дялове или акции. В допълнение към това договорът за преобразуване трябва да включва и срока за изплащането им. Максимално определен срок, в рамките на който плащането трябва да се извърши, обаче липсва.

В общия случай моментът, от който действията на преобразуващите се дружества се смятат за извършени за сметка на новоучредените или приемащите дружества за целите на счетоводството, е вписването на преобразуването в Търговския регистър (ТР). Търговският закон предоставя възможността в договора или в плана за преобразуване да може да се предвиди по – ранна дата, от която действията на преобразуващите се дружества се смятат за извършени за сметка на новоучредените или приемащите дружества за целите на счетоводството. Тази дата обаче не може да предхожда с повече от 6 месеца датата на договора или плана за преобразуване.

Принципът на еквивалентност при получаване на дялове и акции от съдружниците и акционерите при сливания и вливания е приложим и по отношение на притежателите на ценни книги, които не са акции (облигации, варанти и др.). Притежателите на тези права също трябва да бъдат адекватно компенсирани с еквивалентни права в приемащото или новоучреденото дружество.

³² Вж. чл. 262ж, ал. 4 от ТЗ.

Конкретизацията на преимуществата, предоставяни на проверителите или на членовете на управителните и контролните органи на участващите в преобразуването дружества по Търговския закон, е последният императивен елемент от съдържанието на договора за преобразуване. Отнася до отделните правомощия, предоставени на проверителите, във връзка с и по повод на проверката на преобразуването. Възнаграждението на проверителите, начинът и срокът за изплащането му също трябва да бъде уточнено. Задължително следва да бъдат посочени също така и преимуществата, предоставяни на управителните и контролните органи. Напълно аналогично и за управителните или контролните органи е в сила изискването всички новопридобити права или евентуална промяна в тях във връзка със сливането или вливането да бъдат задължително описани в договора за преобразуване.

Изрично се регламентира³³, че договорът за преобразуване има своето правно действие от момента на сключването му по отношение на всяко едно от преобразуващите се и приемащите дружества. Целта на самия договор е съдружниците и акционерите да могат да се запознаят с промяната в членственото им правоотношение, която ще се реализира от момента на встъпването им в членствени правоотношения с дружеството — правопреемник и да формират своето лично становище доколкото уговорките в договора защитават техните права и интереси.

1.3.2. Изготвяне на писмен доклад за преобразуването от управителния орган на дружеството

Оправомощен да изготвя писмен доклад за преобразуването е управителният орган на всяко едно от участващите в преобразуването дружества. Търговският закон извежда като *задължително условие* за валидност на доклада *писмената форма*. Централният елемент на доклада следва бъде подробната правна и икономическа обосновка на договора за преобразуване, респективно на плана за преобразуване, като акцентът се поставя върху договореното или прието съотношение на замяна на акциите и дяловете. Поради това съотношението на замяна се явява задължителен реквизит, който гарантира действителността на самия доклад. Докладът за преобразуване е предназначен преди всичко за съдружниците и акционерите в преобразуващите се и приемащите дружества,

³³ Вж. чл. 262з от ТЗ.

поради което се изготвя именно в техен интерес. Въпреки това обаче Търговският закон (вж. чл. 262и, ал. 4 от ТЗ) предоставя правната възможност посочените заинтересовани лица да се откажат от това свое право, като за целта писмено изразят съгласието си да не се изготвя доклад на управителния орган. Самото съгласие трябва да е дадено от всички съдружници и акционери в преобразуващите се и приемащи дружества без оглед на притежавания от тях капитал. Докладът за преобразуване на управителния орган на дружеството задължително следва да включва мотивите, стоящи зад предприемането на конкретното корпоративно реструктуриране.

1.3.3. Обявяване на договора или проекта за преобразуване, заедно с доклада от управителния орган в търговския регистър

Според изискванията на Търговския закон³⁴ договорът или планът за преобразуване, заедно с доклада на управителния орган, се представят в търговския регистър, като обявяването се извършва едновременно по делата на всяко преобразуващо се и приемащо дружество. Допълнено е, че представянето на горните документи за участващите капиталови дружества се обявява в търговския регистър в срок не по – малко от 30 дни преди датата на общото събрание за вземане на решението за преобразуване.

1.3.4. Проверка на преобразуването и доклад на назначен нарочен проверител

Нормативната уредба на проверката на преобразуването при сливания и вливания на търговски дружества е поместена в чл. 262л и чл. 262м от Търговския закон. Според тези два състава на Закона всяко едно от преобразуващите се и приемащи дружества е задължено да извърши проверка на договора за преобразуване от нарочен проверител. В случай че всички преобразуващи се и приемащи дружества са еднолични и едноличният собственик на капитала е едно и също лице, то проверка на преобразуването не е необходима. Законодателят е предоставил и възможността такава проверка да не се извършва и ако всички съдружници или акционери в преобразуващите се и в приемащите дружества са изразили писмено съгласието си за това. В общия случай управителният орган или съдружниците с право на управление на всяко едно от преобразуващите се и прие-

³⁴ Вж. чл. 262к, ал.1 от ТЗ.

мащите дружества могат да определят свой проверител, който самостоятелно да извърши необходимата проверка. Допустимо е обаче да се излъчи и общ проверител, съгласно чл. 262л, ал. 2 от ТЗ. В случаите на съвместно искане за назначаване на общ проверител, направено от управителните органи на преобразуващите се и приемащите дружества, компетентен орган да назначи общия проверител е Агенцията по вписванията. При назначаването на общ проверител и съставянето на общ доклад от проверката на преобразуването общият проверител е в състояние да изготви своя доклад и базира заключенията си в него чрез проверка на взаимосвързана информация.

Само регистриран одитор може да бъде назначен за проверител. Проверител не може да бъде лице, което през последните две години е било одитор на дружеството, което го назначава или което е изготвило оценка на непарична вноски. В допълнение, назначеният проверител не може да бъде избран за одитор на някое от участващите в преобразуването дружества две години след датата на преобразуването. Търговският закон³⁵ изрично постановява, че нарушаването на правилата за назначаване на одитор опорочава законосъобразността на преобразуването и само по себе си представлява основание за предявяване на иск за оспорване на преобразуването.

Във връзка с изпълнение на задълженията на назначения проверител, свързани с изготвянето на доклада от проверката, преобразуващите се и приемащи дружества са длъжни да осигурят на проверителя достъп до всякаква информация и писмени материали. Резултатите от извършената проверка проверителят оформя в писмен доклад, който се адресира до съдружниците или акционерите на проверяваното дружество. Минимално изискуемото съдържание на доклада от проверката на преобразуването е уредено в чл. 262м, ал.2 от Търговския закон. В него задължително следва да са посочени: използваните методи при определяне на съотношението на замяна; доколко използването на тези методи е подходящо и правилно в конкретния случай; стойностите, получени при използването на всеки метод, и относителното значение на всеки метод при определяне на стойността на акциите или дяловете и особените затруднения при оценяването, ако е имало такива. В допълнение към предвидената в чл. 32, ал. 1 от ЗНФО имуществена отговорност, Търговският закон³⁶ доразширява отговорността на проверителите. Според тази норма за вреди от неизпълнение на задълженията си проверителите отговарят пред

³⁵ Вж. чл. 263о, ал. 1, т.2 от ТЗ.

³⁶ Вж. чл. 262м, ал.3 от ТЗ.

всички участващи в преобразуването дружества и пред техните съдружници и акционери.

1.3.5. Общ доклад, обективиращ резултатите от проверката на капитала

Според Търговския закон проверителите на всички дружества изготвят и общ доклад, в който представят резултатите от проверката на капитала, в случаите когато при преобразуване се учредява капиталово търговско дружество или се извършва увеличаване на капитала на приемащото дружество. Стойностните показатели на размера на капитала на дружеството – правоприемник и чистата стойност на имуществото, преминаващо към него, биват сравнявани от одитора по време на проверката. Размерът на капитала е формиран законосъобразно само и единствено ако не превишава чистата стойност на преминаващото към него имущество. При приемащото дружество следва да се вземат предвид забраните за увеличаване на капитала, в случаите когато са налице условията, предвидени в Търговския закон, а именно:

- 1) то притежава акции в преобразуващо се дружество;
- 2) преобразуващото се дружество притежава собствени акции, или
- 3) преобразуващото се дружество притежава акции в приемащото дружество и те не са изплатени изцяло.

Капиталът на приемащото дружество се увеличава за извършване на преобразуването дотолкова, доколкото е необходимо да бъдат издадени нови дялове или емитирани акции за съдружниците и акционерите на преобразуващите се дружества. Размерът на увеличението не може да е по – голям от чистата стойност на имуществото, преминаващо към това дружество при преобразуването. При доклада, обективиращ резултатите от проверката на капитала, за разлика от доклада на проверката на преобразуването не са налице законово регламентирани елементи от съдържанието му. Предвид че проверката на капитала е абсолютно задължителна, тъй като не е предвидена правна възможност, въз основа на която такава проверка да не бъде извършена, то е необходимо нормотворецът да отстрани този съществен законов пропуск.

1.3.6. Предоставяне на изискуемата информация съгласно Търговския закон

В Търговския закон последователно³⁷ е въведено изискването за задължително предоставяне на предварителна информация преди вземането на решение за преобразуване от общите събрания на участващите в процедурата преобразуващи се и приемащи дружества. Въведено е изискване за публичност при представяне на договора, респективно доклада за преобразуване, и доклада на управителния орган в търговския регистър в срок не по – малък от 30 дни преди датата на общото събрание за вземане на решение за преобразуването. Чл. 262н, ал. 1 от Търговския закон пък регламентира, че преди да бъде взето решение за преобразуване, то на разположение на съдружниците и акционерите се предоставят:

1. договорът или планът за преобразуване;
2. докладът на управителния орган;
3. докладът на проверителя;
4. годишните финансови отчети и докладите за дейността на всички преобразуващи се и приемащи дружества за последните три финансови години, ако има такива;
5. счетоводният баланс към последното число на месеца преди датата на договора или на плана за преобразуване, освен ако последният годишен финансов отчет се отнася за финансова година, приключила по – малко от 6 месеца преди тази дата или дружеството представя финансови отчети на всеки 6 месеца или през по – кратки периоди от време съгласно Закона за публичното предлагане на ценни книжа, или ако всички съдружници или акционери в преобразуващите се и в приемащите дружества са изразили писмено съгласие счетоводният баланс да не се предоставя;
6. проектите на нов дружествен договор или устав на всяко от новоучредените дружества, съответно за изменения и допълнения на устава или дружествения договор на всяко от преобразуващите се и приемащите дружества.

Изброените по – горе шест акта трябва да бъдат предоставени в седалището и на адреса на капиталовите търговски дружества в срок от 30 дни преди датата на общото

³⁷ Вж. чл. 262к и чл. 262н от ТЗ.

събрание. Така определеният 30 – дневен срок е предвиден в полза на всички съдружници и акционери, поради което при единодушно гласуване е допустимо срокът да не се спази.

Изискванията на Търговския закон (чл. 262к и чл. 262н) не се прилагат в случаите, когато:

- 1) всички участващи в преобразуването дружества са персонални;
- 2) всички преобразуващи се и приемащи дружества са еднолични и едноличният собственик на капитала е едно и също лице.
- 3) при вливане приемащото дружество притежава повече от 90 на сто от дяловете или акциите с право на глас от капитала на преобразуващото се дружество.

1.3.7. Вземане на решение за преобразуване от общите събрания на участващите в процедурата преобразуващи се и приемащи дружества

Търговският закон регламентира законовите мнозинства при вземане на решение за сливане или вливане в зависимост от типа търговско дружество. *С единодушно съгласие* на всички съдружници, дадено в писмена форма с нотариална заверка на подписите, се вземат решения за преобразуване в събирателни и командитни дружества. За ООД и АД в нормата е предвидено *квалифицирано мнозинство*. По отношение на КДА е въведено изискване при преобразуване за *единодушно съгласие от неограничено отговорните съдружници*, взето в писмена форма с нотариална заверка на подписите, и *решение на ОС на акционерите*, взето с квалифицирано мнозинство $\frac{3}{4}$ от представените акции с право на глас.

Търговският закон допуска единствен случай, при който не е задължително вземане на решение за вливане от общото събрание на приемащото дружество. Това е допустимо при вливане, при което приемащото дружество притежава повече от 90 на сто от дяловете или акциите с право на глас от капитала на преобразуващото се дружество, ако в 30 – дневен срок преди датата на Общото събрание за вземане на решение за преобразуване, но не по – късно от 5 дни преди същата тази дата акционери, притежаващи поне 5 на сто от капитала, не поискат по реда на Търговския закон (чл. 223а, ал. 2) провеждане на събранието.

За обективизиране на волеизявлението за одобрение на преобразуването от Общите събрания на ООД и АД приложение намира обикновената писмена форма. Не така стои въпросът при СД, КД и КДА. При тях за действителност на решението за преобразуване е предвидена писмена форма с нотариална заверка на подписите. Решението за преобразуване при едноличните преобразуващи се и приемащи дружества с един и същ едноличен собственик на капитала се съставя в писмена форма с нотариална заверка на подписа. Доказателство за това как е гласувал всеки един от съдружниците и акционерите във връзка с преобразуването е протоколът от Общото събрание. В протоколите, в които е взето решение за преобразуване, задължително трябва да се впише негативният вот на всеки едни съдружник и акционер. Спазването на именно това изискване гарантира упражняването на правото на напускане от негативно гласували съдружници и акционери.

В процеса на приемане на решението за преобразуване е отредено специално място за защита на онези съдружници и акционери в дружество с ограничена отговорност, които в резултат на корпоративното преобразуване стават неограничено отговорни. Тяхното съгласие е предвидено като положителен глас в полза на реструктурирането. В случаи като този на заседанието на Общото събрание се съставя констативен протокол от нотариус, препис от който се прилага и към протокола на Общото събрание.

На притежателите на опции, на облигационерите и на врантиерите след преобразуването трябва да бъдат предоставени еквивалентни права в приемащите или новоучредените дружества. Това правило не се прилага, в случай че събранието на притежателите на тези ценни книги, ако такова се предвижда от закона, се е съгласило с промяната на правата по тях или всеки притежател поотделно е дал съгласие за промяна на правото си, или може да предяви притежаваните от него ценни книги за обратно изкупуване.

Новоучреденото дружество при сливане, респективно приемащото при вливане, трябва да формира капитал, чийто размер трябва да отговаря на минималните законови изисквания. За целта е необходимо да бъде взето решение за начина на формиране на капитала на конкретната компания. Тази промяна съответно трябва да бъде отразена в учредителния акт, а след което и да се впише в търговския регистър. Чрез *метода на издаване на нови акции* при АД, респективно *нови дялове* при ООД, се осъществява увеличаване на капитала на приемащото дружество. Увеличение на капитала е допустимо и чрез увеличаване на номиналната стойност на дяловете и акциите, в случаите когато

съдружниците и акционерите на вливащите се и приемащото дружество са едни и същи. Размерът на капитала на новоучредено дружество не може да бъде по – голям от чистата стойност на преминаващото към дружеството имущество в резултат на преобразуването.

Търговският закон³⁸ въвежда *три абсолютни забрани* по отношение на увеличаването на капитала на приемащото дружество в случаите, когато:

- 1) то притежава акции в преобразуващото се дружество;
- 2) преобразуващото се дружество притежава собствени акции, или
- 3) преобразуващото се дружество притежава акции в приемащото дружество и те не са изплатени изцяло.

1.3.8. Наличие на разрешение за преобразуване от специален държавен орган в предвидените за това от закона случаи

Специалните държавни органи, компетентни да издават разрешение за преобразуване в предвидените за това от закона други случаи, са: Комисията за защита на конкуренцията, Комисията за финансов надзор (КФН), Българската народна банка (БНБ) и Комисията за енергийно и водно регулиране (КЕВР).

Във връзка с потенциалния антиконкурентен ефект, който може да окаже върху пазара, концентрацията на стопанска дейност подлежи на контрол именно от страна на КЗК. Дадена сделка или действие биват приети за концентрация на стопанска дейност, в случаите когато в резултат на осъществяването им настъпват трайни структурни изменения в предприятията, осъществяващи дейност на съответния пазар.

В чл. 22 от Закона за защита на конкуренцията изрично е регламентирано, че концентрация на стопанска дейност е налице при сливания и вливания на две или повече независими предприятия. За да бъде класифицирано едно търговско преобразуване като концентрация на стопанска дейност, е необходимо то да *води до трайна качествена промяна в упражнявания контрол върху дадено предприятие*³⁹. Такава промяна в контрола би възникнала само и единствено ако преобразуващите се предприятия преди нотифицираната сделка са независими едно от друго. *Съгласно практиката на КЗК*, не са

³⁸ Вж. чл. 262у, ал. 3 от ТЗ.

³⁹ Решение № 1118 на КЗК от 09.12.2008 г.

концентрации преобразуванията на търговски дружества (вливане, сливане), които се осъществяват между предприятия от една икономическа група, т.е. предприятия, които преди сделката не са независими по отношение на търговската си политика и поведение на пазара.

Комисията за защита на конкуренцията трябва да оцени възможната вероятност за възпрепятстване в значителна степен на ефективната конкуренция при всяка концентрация в резултат на преобразуване на предприятия. *Преценката дали дадена сделка не води до установяване или засилване на господстващо положение, което значително би попречило на ефективната конкуренция на съответния пазар, е свързано с анализ на пазарното положение на участниците в концентрацията преди и след нейното осъществяване, изследване на факторите, които влияят върху тяхната позиция, както и на характеристиките на съответните пазари*⁴⁰. Според КЗК в общия случай господстващо пазарно положение се установява при пазарни дялове, възлизащи на поне 50 %. В своята практика Комисията е възприела, *че когато общият пазарен на предприятията – участници в концентрацията не надхвърля 15% на съответния пазар (ако участниците са конкуренти) или 25% на всеки от съответните пазари, на които оперират предприятията (ако не са конкуренти), концентрацията няма потенциал да възпрепятства съществено конкуренцията*.⁴¹ Понякога пазарни дялове, надхвърлящи дори и с много малко горесцитираните проценти, биха могли да доведат до установяване или засилване на господстващо положение.

Концентрациите подлежат на задължително предварително уведомяване пред Комисията, ако:

- 1) сумата от общите обороти на всички предприятия – участници в концентрацията на територията на Република България през предходната финансова година надхвърля 25 млн. лв.
- 2) общият оборот на всяко едно от поне две от предприятията – участници в концентрацията на територията на Република България през предходната финансова година надх-

⁴⁰ Решение № 252 на КЗК от 28.02.2011 г.

⁴¹ Решение № 1455 на КЗК от 28.10.2013 г.

върля 3 млн. лв. или общият оборот на предприятието – обект на придобиване на територията на Република България през предходната финансова година надхвърля 3 млн. лв.

Комисията разполага с правомощието да разреши концентрация дори ако тя води до съществено възпрепятстване на ефективната конкуренция на съответния пазар, особено в резултат на установяване или засилване на господстващо положение, но едновременно с това цели и усъвършенстване на пазарните структури, рационализиране на съответната стопанска дейност, по – добро задоволяване интересите на потребителите и като цяло положителните ефекти от това надвишават отрицателни такива върху конкуренцията на съответния пазар. Ако в закона не е предвидено друго, решенията, с които Комисията се произнася, могат да бъдат обжалвани относно тяхната законосъобразност пред Административния съд – София област от страните и от всяко трето лице, имащо правен интерес. Обжалването на решенията трябва да се извърши в 14 – дневен срок, започващ да тече от датата на съобщаването им по реда на Административнопроцесуалния кодекс, а за третите лица – в срок от 14 дни от датата им на публикуване в електронния регистър на Комисията. Решенията на съда могат да бъдат оспорени чрез обжалване пред Върховния административен съд.

Комисията за финансов надзор, от своя страна, издава разрешение за одобряване на вливане или сливане едва след издадено разрешение за одобряване на преобразуването от КЗК. Чрез своите решения КФН цели да защитава потребителите и притежателите на дялове в съответните дружества. Законът за КФН регламентира, че индивидуалните административни актове на комисията се мотивират и подлежат на обжалване пред Административния съд - София област по реда на Административнопроцесуалния кодекс.

Законът за кредитните институции (ЗКИ) императивно регламентира, че преобразуване на банка чрез сливане се допуска само с друга банка. Разрешение се издава само ако новоучреденото дружество получи лиценз за банка. В ЗКИ се разглежда и преобразуването на банка чрез вливане. Този тип преобразуване се допуска само ако приемачното дружество е банка. В банка могат да се вляят друга банка, платежна институция, инвестиционен посредник или финансова институция. Без да бъде издадено писмено разрешение от БНБ, банката не може да се преобразува. Разрешение за вливане се издава

само и единствено в случаите когато лицензът на приемащата банка ѝ позволява да извършва дейността на вливащото се дружество. За получаване на разрешение за преобразуване банката представя⁴²:

- заявление, съдържащо формата на преобразуване и мотивите за това;
- заверен препис от решенията на компетентните органи на участващите в преобразуването банки;
- заверено копие от договора или плана за преобразуване;
- подробна справка за преминаващите при преобразуването права и задължения към приемащите и/или новоучредените дружества;
- прогнозни отчети на участващите в преобразуването банки – отчет за финансовото състояние, отчет за печалбите и загубите и другия всеобхватен доход, отчети за капиталовата адекватност, ликвидността, големите експозиции, дяловите участия и вложенията по чл. 47, ал. 1 и 2 от Закона за кредитните институции, в които е отразен ефектът от преобразуването;
- докладите на управителните органи на преобразуващите се и приемащите дружества;
- докладите на проверителите (специализирани одиторски предприятия по Закона за кредитните институции) по Търговския закон (чл. 262м), в които се дава заключение и относно:
 - а) достоверността на представяне на финансовото и имущественото състояние на участващите в преобразуването банки и получения финансов резултат;
 - б) надеждността на системите за вътрешен контрол на приемащата банка;
 - в) съответствието на изготвените от участващите в преобразуването банки прогнозни надзорни отчети с изискванията на Закона за кредитните институции и актовете по прилагането му;
- становище на проверителя по чл. 76 от Закона за кредитните институции дали в хода на проверката са установени обстоятелства по чл. 77, ал. 1 от Закона за кредитните

⁴² Вж. чл. 24, ал. 1 от Наредба № 2 на БНБ от 22 декември 2006 г. за лицензите, одобренията и разрешенията, издавани от Българската народна банка по Закона за кредитните институции, обн. ДВ, бр. 6 от 19.01.2007; посл. изм. и доп., ДВ, бр. 40 от 2021 г.

институции, а именно одиторите да информират незабавно и в писмена форма БНБ за всички обстоятелства, които са им станали известни в хода на проверката и които:

- представляват нарушение на законите, подзаконовите нормативни актове и актовете на БНБ, които регулират банковата дейност;

- засягат или могат да доведат до засягане нормалното функциониране на банката;

- водят или биха могли да доведат до ситуация, при която банката няма да е в състояние да изпълнява своите парични задължения;

- водят до отказ на одиторите да заверят отчетите или до заверка на отчетите с изразяване на резерви;

- са свързани с действия на администратор на банката, които причиняват или могат да причинят значителни вреди на банката или на нейни клиенти;

- са свързани с неверни или непълни данни в отчетите и докладите, които банките редовно представят в БНБ.

- заверени копия от издадени лицензи от други органи извън БНБ, ако такива се изискват съгласно Наредбата;
- план за дейността на приемащата банка в случаите на вливане, разделяне или отделяне чрез придобиване;
- проект на съобщение до кредиторите на участващите в преобразуването банки, което ще бъде публикувано в два централни ежедневника след издаване на разрешението;
- други документи, необходими за извършването на преценка дали да се издаде исканото разрешение.

Българската народна банка издава разрешение за преобразуване, в случаите когато в заключение установи, че:

- интересите на вложителите и другите кредитори на съответната банка няма да бъдат застрашени или накърнени;
- преминаващите при преобразуването активи и пасиви няма да доведат до нарушаване на Закона за кредитните институции или наредбите за прилагането му от страна на участваща в преобразуването банка;
- заедно с разрешението са издадени или ще бъдат издадени всички необходими лицензи или други разрешения, предвидени в Наредбата;
- от Комисията по финансов надзор е получено положително становище, когато такова се изисква съгласно предвидените в Наредбата случаи.

Българската народна банка уведомява чрез оповестяване, извършено на интернет страницата на БНБ, вложителите в съответната финансова институция за преобразуване на банка, която се слива или влива в друга банка най – малко един месец преди даденото действие да произведе правни последици. След като бъдат уведомени, вложителите разполагат със срок от три месеца, в рамките на който могат да изтеглят или да прехвърлят в друга банка своите отговарящи на условията влогове по смисъла на допълнителните разпоредби на Закона за гарантиране на влоговете в банките заедно с лихвите, натрупани над размера на гаранцията, без да дължат каквито и да е такси или неустойки за предсрочното прекратяване на договора за влог.

Комисията за енергийно и водно регулиране е регулаторният орган, даващ съгласие за сливания и вливания на енергийни предприятия, титуляри на лицензии. КЕВР дава съгласие за всяко преобразуване на лицензиант чрез сливане или вливане, ако лицето, което последващо ще извършва лицензионната дейност, след преобразуването отговаря на условията за получаване на лицензия за конкретната дейност. При произнасяне във връзка с основателността на искано преобразуване Комисията следва да прецени дали извършването му няма да доведе до нарушаване на принципа за осигуряване на баланс между интересите на енергийните предприятия и потребителите – общ принцип, от който КЕВР се ръководи при изпълнение на регулаторните си правомощия. В случаите, когато Комисията за енергийно и водно регулиране даде съгласие за преобразуване, с решението си тя изменя или прекратява съществуваща лицензия и/или респективно издава нова такава. От датата на вписване на преобразуването в търговския регистър прекратяването, изменението или издаването на лицензията влиза в сила.

1.3.9. Вписване на преобразуването в търговския регистър

Началото на производството по вписване на сливане или вливане на търговски дружества се поставя с писмено заявление от управителния орган на новоучреденото или приемащото дружество до Агенцията по вписванията по седалището на новоучреденото дружество, респективно на преобразуващото се дружество. Към заявлението следва да бъдат приложени всички документи, предвидени в Търговския закон⁴³, а именно:

⁴³ Вж. чл. 263, ал. 1 и ал. 2 от ТЗ.

- договорът за преобразуване и решенията на всички участващи в преобразуването дружества;
- препис от дружествения договор и/или устава на приемащото дружество, който съдържа всички изменения и допълнения, заверен от органа, представляващ дружеството, ако при преобразуването такива са направени;
- приетият дружествен договор и/или устав на новоучреденото дружество и необходимите документи за вписване на избраните органи;
- докладите на проверителите;
- изричните съгласия на неограничено отговорните съдружници;
- списъкът на лицата, придобиващи акции, дялове или членство в новоучредено или приемащо дружество, видът на членството, както и данни за съществуващи залози и запори;
- декларация на депозитарите, че са им предадени временните удостоверения или акциите, съответно доказателства, че пред централния регистър на ценни книжа са заявени обстоятелствата по чл. 262ч, ал. 5 от ТЗ.

За вписване на сливане или вливане в търговския регистър е предвиден 8 – месечен срок, който започва да тече от датата, към която е определено съотношението на замяна с договора за преобразуване. Правната норма от Закона за търговския регистър (ЗТР) - чл. 19, ал. 2 от ЗТР, постановява, че длъжностното лице по регистрацията се произнася по заявленията за вписване и за заличаване и по заявленията за обявяване на актове незабавно след изтичане на три работни дни от постъпването им в търговския регистър, освен ако със закон е предвидено друго.

Преобразуването поражда своето правно действие от момента на вписване на сливането или вливането по партидите на участниците в сделката. В търговския регистър по партидите на сливащите се или вливащите се дружества се вписва прекратяването им, като се отбелязват индивидуализиращите данни на новоучреденото или приемащото дружество.

1.4. Оспорване на преобразуването на търговско дружество, обявяване на недействителност на (ново)учреденото дружество

1.4.1. Оспорване на преобразуването на търговско дружество

Търговският закон регламентират възможността за оспорване на преобразуването на търговските дружества.

Правото на оспорване на преобразуването при реорганизацията на търговското дружество посредством неговото сливане, вливане, разделяне, отделяне е уредено в Търговския закон, като законодателят е обособил три групи нарушения, които могат да бъдат основания за оспорване на преобразуването:

1. липса на договор, проект за договор, план за преобразуване или те са недействителни;
2. неспазване на изискванията на чл. 262 от ТЗ;
3. решението за преобразуване противоречи на императивни разпоредби на закона или учредителния договор, съответно на устава на дружеството.

Също така, Търговският закон регламентира правото на оспорване на преобразуването при промяна на правно – организационната форма на търговско дружество. Основания за оспорване на преобразуването са следните нарушения:

1. липса на план за преобразуване или планът е недействителен;
2. неспазване на изискванията на чл. 264 и чл. 262 от ТЗ;
3. решението за преобразуване противоречи на императивни разпоредби на закона или учредителния договор, съответно на устава на дружеството.

В Търговския закон е предвидена и възможността за оспорване на преобразуването на дружества, от които поне едно е със седалище в държава – членка на Европейския съюз или в държава – страна по Споразумението за Европейското икономическо пространство. Същият препраща към общата разпоредба, залегнала в ТЗ.

1.4.2. Обявяване на недействителност на (ново)учреденото дружество

Законодателят е създал специална нормативна уредба, регламентираща недействителността както на учредени дружества, така и на новоучредени такива⁴⁴.

⁴⁴ Вж. чл. 70, ал. 1 от ТЗ и чл. 263п пак там

Учредяването на дружеството е недействително само когато е допуснато някое от следните нарушения⁴⁵:

- липсва учредителен договор или той не е съставен в предписаната от закона форма;
- при акционерно или командитно дружество с акции не са спазени изискванията на ТЗ;
- предметът на дейност на дружеството противоречи на закона или на добрите нрави;
- учредителният договор или уставът не съдържа фирмата, предмета на дейност на дружеството или размера на вноските, както и капитала, когато законът го изисква;
- не е внесена предписаната от закона част от капитала;
- в учредяването на дружеството са участвали по – малко от предвидения в закона брой дееспособни лица.

Установяването на порочност във фактическия състав на преобразуването при новоучредено дружество води до неговата недействителност, като⁴⁶:

(1) След датата на преобразуването може да се иска обявяване на недействителност на новоучреденото при преобразуването дружество. Искът може да бъде предявен само от съдружник или акционер.

(2) Съдружник или акционер може да иска обявяване на недействителност и когато Общото събрание, на което е взето решението за преобразуване, не е свикано по установения в закона или предвидения в дружествения договор или устава ред и той не е присъствал.

(3) Искът не може да бъде предявяван от съдружник или акционер, който е участвал в производство по иск за оспорване на преобразуването и искът е бил отхвърлен.

В случай че основанието за недействителност не е отстранено или е несъмнено доказано, то съдът обявява за недействително учреденото дружество, с което се прекратява неговото съществуване като правен субект.

⁴⁵ Вж. чл. 70, ал. 1 от ТЗ.

⁴⁶ Вж. чл. 263п от ТЗ.

Глава 2 Бизнес комбинациите като обект на счетоводно отчитане и представяне във финансовите отчети на предприятията

2.1. Счетоводно признаване, първоначално и последващо оценяване и оповестяване на бизнес комбинациите в дружествените финансовите отчети, съгласно МСФО 3 Бизнес комбинации

Счетоводният стандарт, издаден от Съвета по международни счетоводни стандарти, който регламентира отчитането на бизнес комбинациите, е Международен стандарт за финансово отчитане (МСФО) 3 *Бизнес комбинации*. Самият стандарт е публикуван през месец март 2004 г. и отменя действащия дотогава стандарт Международен счетоводен стандарт (МСС) 22 *Бизнескомбинации* (издаден през 1983 г.), като последното му изменение е от 2021 г.⁴⁷. Дефиницията за бизнес комбинация, съгласно Приложение А от Стандарта, е *операция или друго събитие, при което придобиващият получава контрол над една или повече стопански дейности*. Пак там е дадено и определението за *стопанска дейност*, а именно – интегриран набор от дейности и активи, който може да се използва и управлява с цел предоставяне на стоки или услуги на клиентите, при което се генерира инвестиционен доход, или с цел генериране на друг доход от обичайна дейност. *Контролът*, от своя страна, се разглежда в МСФО 10 Консолидирани финансови отчети. Инвеститорът контролира предприятието, в което е инвестирано, когато е на лице променлива възвръщаемост от неговото участие в предприятието, в което е инвестирано, и има възможност да окаже въздействие върху тази възвръщаемост посредством

⁴⁷ Регламент (ЕС) 2021/1080 на Комисията от 28 юни 2021 година за изменение на Регламент (ЕО) № 1126/2008.

своите правомощия в предприятието, в което е инвестирано. Извън обхвата на МСФО 3 Бизнес комбинации остават⁴⁸:

- а) счетоводното отчитане на образуването на съвместно предприятие във финансовите отчети на самото съвместно предприятие.
- б) придобиването на актив или група от активи, които не представляват стопанска дейност.
- в) комбинация от предприятия или стопански дейности под общ контрол.

2.1.1. Счетоводно признаване и първоначално оценяване на бизнес комбинациите в дружествените финансови отчети

Единственият приложим метод за счетоводното отчитане на бизнес комбинациите, съгласно МСФО 3 Бизнес комбинации⁴⁹, е *методът на придобиването*. Неговото прилагане включва следните четири ключови стъпки:

- а) идентифициране на придобиващия;
- б) определяне датата на придобиване;
- в) признаване и оценяване на разграничимите придобити активи, поети пасиви и неконтролиращо участие в придобиваното предприятие;
- г) признаване и оценяване на репутацията или печалбата от изгодна покупка.

2.1.1.1. Стъпка 1 – Идентифициране на придобиващия

По време на тази стъпка придобиващото предприятие получава контрол над друго предприятие, т.е. придобивания. От дефиницията следва, че ключовият критерий при идентифицирането на придобиващ е този за контрол. МСФО 10 Консолидирани финансови отчети⁵⁰ идентифицира три елемента, всичките от които трябва да бъдат притежавани от придобиващото предприятие, за да може то да упражнява контрол над придобиваното предприятие, а именно:

1. правомощия в предприятието, в което е инвестирано;

⁴⁸ Вж. параграф 2 от МСФО 3 Бизнес комбинации.

⁴⁹ Допълнителна информация може да бъде открита в т. 2.2 от настоящото изследване

⁵⁰ Вж. параграф 7 от МСФО 10 Консолидирани финансови отчети.

2. излагане на или права върху променливите приходи от неговото участие в предприятието, в което е инвестирано;

3. възможност да използва своите правомощия в предприятието, в което е инвестирано, за да окаже въздействие върху размера на възвръщаемостта на инвеститора.

В преобладаващата част от случаите е лесно да се идентифицира приобретателят, но съществуват и ситуации, в които идентифицирането му изисква допълнителна преценка. Според нас представените в МСФО 3 Бизнес комбинации допълнителни фактори, които следва да се вземат предвид при определянето кое от комбиниращите се предприятия е придобиващото, са уместни и обхващат широк спектър от възможни сценарии. Така например съгласно тях⁵¹:

1. При бизнес комбинация, извършена предимно чрез прехвърляне на парични средства или други активи или чрез понасяне на пасиви, придобиващият обикновено е предприятието, което прехвърля паричните средства или други активи или понася пасивите.

2. При бизнес комбинация, извършена предимно чрез размяна на участия в собствения капитал, придобиващият обикновено е предприятието, което емитира капиталовите участия. При идентифицирането на придобиващия в бизнес комбинация, осъществена чрез размяна на участия в собствения капитал, следва да се вземат предвид и други свързани факти и обстоятелства, които напълно споделяме, включващи:

а) *относителните права на глас в комбинираното предприятие след бизнес комбинацията* – придобиващият обикновено е комбиниращото се предприятие, чиито собственици като група запазват или получават най – голяма част от правата на глас в комбинираното предприятие. При определянето коя група собственици запазва или получава най – голяма част от правата на глас предприятието взема предвид съществуването на всякакви необичайни или специални условия на гласуване и опции, варанти или конвертируеми ценни книжа.

б) *съществуването на голямо неконтролиращо участие с право на глас в комбинираното предприятие, ако никой друг собственик или организирана група собственици няма значително участие с право на глас* – придобиващият обикновено е комбиниращото се предприятие, чийто единствен собственик или организирана група собственици

⁵¹ Вж. параграфи Б14 - Б18 от Приложение Б към МСФО 3 Бизнес комбинации.

държи най – голямото неконтролиращо участие с право на глас в комбинираното предприятие.

в) *състава на управителния орган на комбинираното предприятие* – придобиващият обикновено е комбиниращото се предприятие, чиито собственици имат способността да избират, да назначават или да отстраняват мнозинството от членовете на управителния орган на комбинираното предприятие.

г) *състава на висшето ръководство на комбинираното предприятие* – придобиващият обикновено е комбиниращото се предприятие, чието (бивше) ръководство доминира ръководството на комбинираното предприятие.

д) *условията на размяна на участията в собствения капитал* – придобиващият обикновено е комбиниращото се предприятие, което плаща премия над справедливата стойност на участието в собствения капитал на другото комбиниращо се предприятие или предприятията преди комбинацията.

3. Придобиващият обикновено е комбиниращото се предприятие, чийто относителен размер (оценен например в активи, приходи или печалба) е значително по – голям от този на другото комбиниращо се предприятие или предприятия.

4. В бизнес комбинация, обхващаща повече от две предприятия, определянето на придобиващия включва вземане предвид, заедно с други неща, кое от комбиниращите предприятия е иницирало комбинацията, както и относителния размер на комбиниращите се предприятия.

5. Одобряваме тезата, че ново предприятие, сформирано за осъществяване на бизнес комбинация, не е непременно придобиващото предприятие. Ако е създадено ново предприятие, което да емитира инструменти на собствения капитал с цел осъществяване на бизнес комбинация, едно от комбиниращите се предприятия, което е съществувало преди комбинацията, следва да се идентифицира като придобиващо предприятие. И обратното, ново предприятие, което прехвърля парични средства или други активи или понася пасиви като възнаграждение, може да бъде придобиващото предприятие.

Намираме за точно и аргументирано задължителното изискване на Стандарта във всяка бизнес комбинация едно от комбиниращите се предприятия да бъде идентифици-

рано като придобиващо. *Необходимостта от идентифициране на придобиващия произтича от неизбежността на стъпка 3 от прилагането на метода на придобиване - признаване и оценяване на разграничимите придобити активи, поети пасиви и неконтролиращо участие в придобиваното предприятие.*

2.1.1.2. Стъпка 2 – Определяне на датата на придобиване

За дата на придобиване се признава *датата, на която придобиващият получава контрол над придобивания.* Допълнителните разяснения относно определянето на датата на придобиване ще обобщим по следния начин:⁵²

- датата на придобиване е тази, на която придобиващият ефективно получава контрол над придобивания.
- датата, на която придобиващият получава контрол над придобивания в общия случай е датата, на която придобиващият юридически прехвърля възнаграждението, придобива активите и пасивите на придобивания – заключителна дата. Възможно е обаче придобиващият да получи контрол на дата, която е по – ранна или по – късна от заключителната такава. Датата на придобиване например предхожда заключителната дата, ако писмено споразумение предвижда придобиващият да получи контрол над придобивания на дата преди заключителната дата. Придобиващото дружество взема предвид цялата относима информация при идентифициране на датата на придобиване.

Определянето на датата на придобиване е от изключителна голяма важност, поради това че, ако към тази дата пазарите са нестабилни, това неминуемо ще повлияе върху оценяването на разграничимите придобити активи, поети пасиви и неконтролиращо участие в придобиваното предприятие, а това оценяване се извършва по техните справедливи стойности.

2.1.1.3. Стъпка 3 - Признаване и оценяване на разграничимите придобити активи, поети пасиви и неконтролиращо участие в придобиваното предприятие

Към датата на придобиване придобиващият признава, отделно от репутацията, разграничимите придобити активи, поети пасиви и неконтролиращо участие в придобиваното предприятие. Признаването на разграничимите придобити активи и поети пасиви

⁵² Вж. параграфи 8 – 9 от МСФО 3 Бизнес комбинации.

е предмет на условията⁵³, представени по – долу. За да отговарят на условията за признаване като част от прилагането на метода на придобиване, разграничимите придобити активи и поети пасиви трябва да отговарят на дефиницията на актив и пасив в Концептуалната рамка за финансова отчетност. В допълнение, разграничимите придобити активи и поети пасиви трябва да бъдат част от това, което придобиващият и придобиваният (или бившите собственици) са разменили в сделката по бизнес комбинацията, а не резултат от отделните операции. Съгласно Концептуалната рамка за финансова отчетност, *актив или пасив се признава* само ако признаването на този актив или пасив и всички произтичащи от това доходи, разходи или промени в собствения капитал предоставят на потребителите на финансовите отчети информация, която е полезна, т.е.:

- уместна информация за актива или пасива и за всички произтичащи доходи, разходи или промени в собствения капитал; и
- достоверно представяне на актива или пасива и на всички произтичащи от това доходи, разходи или промени в собствения капитал.

Споделяме и отбелязаното в МСФО 3 Бизнес комбинации, че прилагането от страна на придобиващия на принципите и условията за признаване може да доведе до признаването на някои активи и пасиви, които придобиваното предприятие не е признавало преди като активи и пасиви в своите финансови отчети. Към датата на придобиване придобиващото дружество класифицира или определя разграничимите придобити активи и поети пасиви съгласно приложимите за тази цел МСС/МСФО. Придобиващото предприятие прави тези класификации и определения, позовавайки се на условията в договора, икономическата среда, своята оперативна или счетоводна политика и други съществени условия и обстоятелства, съществуващи към датата на придобиване. Така например придобиващият признава определени разграничими нематериални активи като търговска марка, патент или отношения с клиент, които придобиваният преди това не е признал като активи във финансовите си отчети, тъй като ги е разработил вътрешно и съответно са били отчетени като текущи разходи.

Нематериалният актив е разграничим непаричен актив без физическа субстанция. Три са *ключовите характеристики на нематериалните активи*, съгласно дадената им дефиниция в МСС 38 Нематериални активи: *разграничимост, непаричен характер,*

⁵³ Вж. параграфи 11 и 12 от МСФО 3 Бизнес комбинации.

липса на физическа субстанция. Всяка една от тези характеристики изключва определени активи от класифициране им като нематериални такива. Парични активи са както държаните парични средства, така и активите, които ще бъдат получени във фиксирани и определими суми парични средства. Причината за включването на характеристиката непаричен в дефиницията на нематериален актив е изключването на възможността финансовите активи да бъдат класифицирани като нематериални. МСС 38 Нематериални активи (параграф 12) определя критериите, които трябва да бъдат изпълнени, за да бъде даден актив класифициран като разграничим. Един актив е разграничим или ако:

а) е делим, т.е. може да бъде разделен или отделен от предприятието и продаден, прехвърлен, лицензиран, отдаден под наем или разменен, отделно или заедно със свързания договор, разграничим актив или пасив, независимо дали предприятието възнамерява да направи това; или

б) възниква от договорни или други законови права, независимо от това дали тези права са прехвърляеми или отделими от предприятието или от други права и задължения.

Третата характеристика в дефиницията на нематериалните активи – липсата на физическа субстанция, изключва възможността активи като: имоти, машини и съоръжения, които отговарят на другите два критерия за нематериален актив, да бъдат класифицирани като такива.

Според Концептуалната рамка за финансова отчетност, активът е настоящ икономически ресурс, контролиран от предприятието в резултат на минали събития. Икономически ресурс е право, което има потенциала да произвежда бъдещи икономически ползи. Детайлно описаните в МСС 38 Нематериални активи характеристики „контрол“ и „бъдещи икономически ползи“ ще интерпретираме по следния начин. Ако предприятие разполага с правомощието да получава бъдещи икономически ползи от даден ресурс и може да възпрепятства достъпа до тези ползи на други лица, то тогава се счита, че дружеството контролира актива. Обикновено контролът на предприятието върху нематериалните активи произтича от упражнявани законови права. Въпреки това правната приложимост не е необходимо условие за упражняване на контрол, тъй като дори и липсата ѝ дружеството може да контролира бъдещите икономически ползи и по други начини. Когато става въпрос за нематериален актив, бъдещите икономически ползи могат да бъдат под

различни форми, като например приходи от продажба на продукти или услуги, икономия на разходи, а също и други ползи, произтичащи от използването на актива от дружеството. Например, ако интелектуалната собственост се използва в производствения процес, то това може да доведе до по – ниски производствени разходи в бъдеще вместо да увеличат бъдещите приходи.

В допълнение, след като се установи, че даден актив съществува и че отговаря на дефиницията за нематериален актив, той трябва да отговаря и на двата критерия според МСС 38 Нематериални активи, преди да може да бъде признат. Един нематериален актив следва да се признае, ако и само ако:

а) е вероятно, че предприятието ще получи *очакваните бъдещи икономически ползи*, които са свързани с актива;

б) стойността на актива *може да бъде определена надеждно*.

Придобиващото дружество оценява разграничимите придобити активи и поети пасиви по техните справедливи стойности към датата на придобиване. Дефиницията за справедлива стойност⁵⁴ може да бъде открита както в Приложение А от МСФО 3 Бизнес комбинации, така и в Допълнение А към МСФО 13 Оценяване по справедлива стойност. Съгласно тях *справедлива стойност е цената, получена за продажбата на актив или платена за прехвърлянето на пасив в обичайна сделка между пазарни участници към датата на оценяване*. От така дефинирания термин произтича важният извод, че след като сделката между пазарните участници към датата на оценяване е обичайна, то справедливата стойност изключва всякакви задължителни и/или принудителни сделки. Поради тази причина цени, определени при ликвидация или „продажба на пожар“, остават извън обхвата ѝ. *Справедливата стойност* се определя въз основа на пазарни условия и критерии, а не според спецификата на отделното предприятие. За някои активи и пасиви има пазарна информация или се наблюдават пазарни сделки, докато за други — такива данни не са налични. Въпреки това, целта на оценяването по справедлива стойност и в двата случая е една и съща — да се изчисли цената, за която би бил продаден актив или прехвърлен пасив при обичайна сделка между пазарни участници към датата

⁵⁴ *Нашето становище относно концепцията за справедливата стойност споделяме в т. 2.2.1 от дисертационния труд*

на оценяване при актуалните към точно този момент пазарни условия (т.е. *продажбената цена* към датата на оценяване от гледна точка на пазарен участник, който притежава актива или съответно дължи пасива). В Допълнение А към МСФО 13 Оценяване по справедлива стойност продажбената цена е дефинирана като цената, получена за продажбата на актив или платена за прехвърлянето на пасив. Съгласно същото Допълнение, разходи по сделката са разходите за продажбата на актив или прехвърлянето на пасив на основния (или най – изгодния) пазар за този актив или пасив, които са пряко свързани с продажбата или прехвърлянето и удовлетворяват следните критерии:

а) произтичат пряко от сделката и са от основно значение за нея;

б) не биха били извършени от предприятието без взето решение за продажбата на актива или прехвърлянето на пасива.

Цената на основния (или най – изгодния) пазар, която се използва за определянето на справедливата стойност на актива или пасива, не се коригира с разходите по сделката. Счетоводното отчитане на тези разходи се извършва в съответствие с други МСФО. Тези разходи не са характеристика на даден актив или пасив, а са специфични за сделката и се променят в зависимост от начина, по който предприятието сключва сделка за актива или пасива. Примери за такива разходи са разходите за хонорари на икономисти, юристи, консулти, оценители, посредници, инженери, консултанти, посредници и други, свързани с проекта, поръчката, доставката, монтажа на активите и др. Транспортните разходи не са част от разходите по сделката. В случай че конкретно местоположение е характеристика на актива, цената на основния (или най – изгодния) пазар се коригира с разходите, които биха възникнали за транспортирането на актива от неговото текущо местоположение до този пазар, ако има такива. При оценяване по справедлива стойност МСФО 13 Оценяване по справедлива стойност изисква предприятието да определи следното, с което и ние сме съгласни:

а) конкретния актив или пасив, предмет на оценяване (в съответствие със своята разчетна единица);

б) за нефинансов актив — уместната за оценяването презумпция за остойносттаване (в съответствие с оптималното му използване);

в) основния (или най – изгодния) пазар за този актив или пасив;

г) уместния за оценяването метод (или методи) за остойностяване, предвид наличието на данни, с помощта на които да се разработят хипотези, които представляват допусканията на пазарните участници при определянето на цената на дадения актив или пасив и нивото в йерархията на справедливите стойности, на което са категоризирани хипотезите.

Оценяването по справедлива стойност се извършва за конкретен актив или пасив. Поради това, когато определя справедливата стойност, предприятието взема предвид характеристиките на актива или пасива, които участниците на пазара също биха взели предвид при определянето на цената на дадения актив или пасив към датата на оценяване. Така например тези характеристики включват:

а) състоянието и местоположението на актива;

б) всякакви ограничения относно продажбата или използването на този актив, ако такива има.

Един нефинансов актив може да бъде използван по различни начини. Начинът, по който отчитащото се предприятие използва даден нефинансов актив, може съответно да не е начинът, по който пазарните участници биха го използвали. Затова МСФО 13 Оценка по справедлива стойност изисква справедливата стойност на нефинансов актив да се измерва, като се вземе предвид използването на нефинансовия актив с оглед максимизиране на стойността му от гледна точка на участниците на пазара⁵⁵, което ще представим по – долу.

При оценяването на справедливата стойност на нефинансов актив се отчита способността на даден пазарен участник да генерира икономически ползи чрез използване на актива с цел максимизиране на стойността му или чрез продажбата му на друг пазарен участник, които ще го използва по такъв начин. Използване на нефинансов актив с цел максимизиране на стойността включва използване, което е физически възможно, законово допустимо и финансово осъществимо, както следва:

⁵⁵ Вж. параграфи 27 – 33 от МСФО 13 Оценка по справедлива стойност.

а) физически възможно е това използване, при което се отчитат физическите характеристики на актива, които пазарните участници биха взели предвид при определянето на цената на актива (например местоположението или размера на дадена собственост);

б) законово допустимо е това използване, при което се отчитат всички правни ограничения върху използването на актива, които пазарните участници биха взели предвид при определянето на цената на актива (например подзаконовите актове за зонироване, приложими към дадена собственост);

в) финансово осъществимо е това използване, при което се отчита дали използването на актива, което е физически възможно и законово допустимо, генерира достатъчен доход или парични потоци (като се вземат предвид разходите за преобразуване на актива за това използване), за да се получи възвръщаемост, изисквана от пазарните участници от инвестиция в такъв актив, използван по такъв начин.

Използването с цел максимизиране на стойността се определя от гледна точка на пазарните участници дори ако предприятието възнамерява различна употреба. Текущото използване на даден актив от предприятието обаче се приема за използване с цел максимизиране на стойността, освен ако пазарните или други фактори не показват, че друго използване от страна на пазарните участници би максимизирало стойността на актива. За да защити конкурентното си положение или по други причини, предприятието може да реши да не използва активно или според критериите за максимизирана стойност придобит нефинансов актив. Такъв може да бъде случаят например с придобит нематериален актив, който предприятието планира да използва „защитно“, т.е. като не позволява използването му от други. Независимо от това, предприятието оценява справедливата стойност на нефинансов актив, като приема, че пазарните участници го използват с цел максимизиране на стойността. Използването на нефинансовия актив с цел максимизиране на стойността му създава презумпция за остойностяване с оглед оценяването на справедливата стойност на актива, както следва:

➤ *използването на нефинансовия актив с цел максимизиране на стойността му може да осигури максимална стойност за пазарните участници чрез използването му с други активи в група (например инсталиран или пригоден за ползване по друг начин) или с други активи и пасиви (например стопанска структура);*

(1) ако максимизиране стойността на актива е използването му в комбинация с други активи или с други активи и пасиви, справедливата стойност на актива е цената, която ще се получи при сделка за продажба на актива при условията към момента, като се приеме, че активът ще се използва с други активи или с други активи и пасиви, както и че тези активи и пасиви (т.е. допълнителните към него активи и свързаните пасиви) ще бъдат достъпни за пазарните участници;

(2) пасивите, свързани с актива и с допълнителните активи, включват пасивите, които финансират оборотния капитал, но не включват тези, които се използват за финансиране на активи, различни от тези в рамките на групата активи;

(3) допусканията за използване на нефинансовия актив с цел максимизиране на стойността му са съгласувани за всички активи (за които се отнася оптималното ползване) от групата активи или от групата активи и пасиви, в рамките на която активът ще се използва;

➤ *използването на нефинансовия актив с цел максимизиране на стойността му може самостоятелно да осигури максимална стойност за пазарните участници. Ако използване с цел максимизиране стойността на актива е самостоятелното му използване, справедливата стойност на актива е цената, която ще се получи при сделка за продажба на актива при условията към момента на пазарните участници, които ще го използват самостоятелно.*

При оценяването на справедливата стойност на нефинансов актив се приема, че активът се продава в съответствие с разчетната единица, определена в други МСФО (която може да бъде отделен актив). Такъв е случаят дори когато при оценяването по справедлива стойност се приема, че използване с цел максимизиране стойността на актива е използването му в комбинация с други активи или с други активи и пасиви, тъй като оценяването на справедлива стойност приема, че даден пазарен участник вече притежава допълнителните активи и свързаните пасиви. При оценяването на справедливата стойност на нефинансов актив, използван в комбинация с други активи като група (например инсталиран или пригоден за ползване по друг начин) или с други активи и пасиви (например стопанска структура), презумпцията за остойността зависи от конкретните обстоятелства. Например:

а) справедливата стойност на актива може да бъде една и съща, независимо от това дали активът се използва самостоятелно или в комбинация с други активи или с други активи и пасиви. Такъв може да е случаят, ако активът е стопанска структура, която пазарните участници ще продължат. При тези обстоятелства сделката ще включва оценка на цялата дейност. Използването на активи като група в текуща стопанска дейност ще генерира полезни взаимодействия, които ще бъдат на разположение на пазарните участници (т.е. взаимодействия по отношение на пазарните участници, който факт от своя страна следва да повлияе върху справедливата стойност на актива, използван самостоятелно или в комбинация с други активи или с други активи и пасиви);

б) използването на актива в комбинация с други активи или с други активи и пасиви може да бъде включено в оценяването на справедливата стойност чрез коригиране стойността на актива, използван самостоятелно. Това би могло да се случи, ако активът е машина и оценяването на справедливата стойност се определя с помощта на наблюдавана цена за подобна машина (неинсталирана или пригодена за ползване по друг начин), коригирана с транспортните и инсталационните разходи така, че оценяването на справедливата стойност да отразява актуалното състояние и местоположение на машината (инсталирана и пригодена за използване);

в) използването на даден актив в комбинация с други активи или с други активи и пасиви може да бъде включено в оценката на справедливата стойност, като се прибегне до допусканията на пазарните участници, използвани за оценяването на справедливата стойност на актива. Ако активът например е незавършено производство, което е уникално и което пазарните участници ще превърнат в готова продукция, оценяването му по справедлива стойност ще допусне, че пазарните участници са придобили или ще придобият специализирано оборудване, необходимо за превръщането на незавършеното производство в готова продукция;

г) използването на даден актив в комбинация с други активи или с други активи и пасиви може да бъде включено в метода за остойностяване, с помощта на който се оценява справедливата стойност на този актив. Такъв може да бъде случаят, когато за оценяване на справедливата стойност на нематериален актив се използва методът на допълнителните парични потоци, отчитани в рамките на повече от един период, тъй като при

него конкретно се взема под внимание приносът на всички допълнителни активи и свързаните пасиви в групата, в която такъв нематериален актив ще се използва;

д) в по – малък брой случаи, когато предприятието използва актив в група активи, дружеството може да оцени актива на стойност, която се приближава до неговата справедлива стойност при разпределяне на справедливата стойност на групата активи сред отделните активи в нея. Такъв може да бъде случаят, ако остойностяването включва недвижими имоти и справедливата стойност на подобрена недвижима собственост (т.е. група активи) се разпределя сред съставлящите я активи (като земя и подобрения).

Според МСФО 13 Оценяване по справедлива стойност, когато предприятието определя справедлива стойност, от него се изисква да приеме, че хипотетичната сделка за продажба на актив или прехвърляне на пасив се извършва⁵⁶:

а) на основния пазар за този актив или пасив; или

б) при липсата на основен пазар — на най – изгодния пазар за този актив или пасив.

Дефинициите за основен пазар, най – изгоден и пазарни участници са поместени в Допълнение А към МСФО 13 Оценяване по справедлива стойност. *Основен пазар* е пазарът с най – голям обем и ниво на дейност за дадения актив или пасив. Основният пазар всъщност е и най – ликвидният пазар за този актив или пасив. *Най – изгоден пазар*⁵⁷ е пазарът, на който след отчитането на разходите по сделката и транспортните разходи сумата, получена за продажбата на актива, е максимална или сумата, платена за прехвърлянето на пасива, е минимална. Приложимите изисквания към основния пазар за даден актив или пасив или при липса на основен пазар – най - изгодния пазар, обобщаваме по следния начин:⁵⁸

- Предприятието не е длъжно да предприеме изчерпателно търсене на всички възможни пазари, за да установи основния пазар или при липса на такъв — на най – изгодния пазар, но то взема предвид цялата разумно достъпна информация, с която разполага. При отсъствие на доказателства за обратното, за основен пазар

⁵⁶ Вж. параграф 16 от МСФО 13 Оценяване по справедлива стойност.

⁵⁷ *Позицията на автора във връзка с най – изгодния пазар е поместена в т. 2.2.1. от труда.*

⁵⁸ По аналогия на параграфи 17 – 20 от МСФО 13 Оценяване по справедлива стойност.

или при липса на такъв — за най – изгоден пазар се приема този, на който предприятието обичайно би сключило сделка за продажба на актива или за прехвърляне на пасива.

- Ако за дадения актив или пасив има основен пазар, оценката на справедливата стойност е цената на този пазар (независимо дали тази цена е непосредствено наблюдаема или определена при използването на друг метод за остойностяване) дори ако цената на друг пазар е потенциално по – изгодна към датата на оценяване.
- Предприятието трябва да има достъп до основния (или най – изгодния) пазар към датата на оценяване. Поради факта, че различни предприятия (и стопански структури в тях) с различна дейност могат да имат достъп до различни пазари, основният (или най – изгодният пазар) на един и същ актив или пасив могат да бъдат различни за различните предприятия (и стопански структури в тях). Следователно основният (или най – изгодният) пазар (и съответно — пазарните участници) се разглеждат от гледна точка на предприятието, което позволява разлики между предприятия с различни дейности.
- Въпреки че предприятието трябва да може да има достъп до пазара, не е необходимо то да е в състояние да продаде даден актив или да прехвърли даден пасив на датата на оценяването, за да бъде в състояние да оцени справедливата стойност въз основа на цената на този пазар.

Предприятието оценява справедливата стойност на даден актив или пасив, приемайки че пазарните участници го използват с цел максимизиране на стойността. Пазарни участници са купувачи и продавачи на основния (или най – изгодния) пазар на актив или пасив, които имат всички изброени по – долу характеристики:

- а) те са независими един от друг, т.е. не са свързани лица по смисъла на МСС 24 Оповестяване на свързани лица;
- б) те са информирани и имат приемливо разбиране за актива или пасива и сделката, като използват цялата налична информация, включително данни, които могат да бъдат получени чрез обичаен и общоприет надлежен комплексен анализ;
- в) те са в състояние да сключат сделка за актива или пасива;

г) те са готови да сключат сделка за актива или пасива, т.е. имат желание, но не са задължени или принудени по друг начин.

МСФО 13 Оценяване по справедлива стойност изрично регламентира, че не е необходимо предприятието да посочи конкретни пазарни участници. Вместо това то посочва отличителните характеристики за всички пазарни участници като цяло, отчитайки фактори, отнасящи се до всички посочени елементи:

- а) актив или пасив;
- б) основен (или най – изгоден) пазар за този актив или пасив;
- в) пазарни участници, с които предприятието може да сключи сделка на този пазар.

Приложимите методи за остойностяване предвид наличието на данни, с помощта на които да се разработят хипотези, които представляват допусканията на пазарните участници при определянето на цената на дадения актив или пасив и нивото в йерархията на справедливите стойности, на което са категоризирани хипотезите, са конкретизирани в МСФО 13 Оценяване по справедлива стойност. Така например:

- Предприятието използва подходящи според обстоятелствата методи за остойностяване, за които има достатъчно налични данни за оценяване на справедливата стойност, като използва максимално съответните наблюдаеми хипотези и свежда до минимум използването на ненаблюдаемите. Като хипотези се дефинират допусканията, които пазарните участници биха използвали при оценяването на стойността на даден актив или пасив, в т.ч. допускания относно риска като:

- а) риска, присъщ на конкретен метод за оценка, използван за определяне на справедливата стойност;
- б) присъщият на хипотезите риск при метода за остойностяване.

- Както вече споменахме, хипотезите могат да бъдат както наблюдаеми, така и ненаблюдаеми. Наблюдаеми са хипотезите, формулирани въз основа на пазарни данни, като например публично достъпна информация относно реални събития или сделки, които от своя страна отразяват потенциалните допускания, които участници на пазара биха направили при определянето на цената на актив или пасив. Хипотези, за които не са налични

пазарни данни, се класифицират като ненаблюдаеми. Те се формулират чрез използването на най – достоверната налична информация за това какви са допусканията на пазарните участници при определянето на цената на конкретен актив или пасив. Даден метод за остойносттаване се използва, за да се прецени цената на продажба на актив или прехвърляне на пасив в рамките на обичайна сделка между пазарни участници при актуални към датата на оценяване пазарни условия. Три широко използвани методи за остойносттаване са: *подходът на пазарните сравнения*, *подходът на базата на разходите* и *подходът на базата на доходите*. За оценяването на справедливата стойност предприятието използва методите за остойносттаване в съответствие с един или повече от тези подходи.

- ✓ В някои случаи е подходящ един – единствен метод (например при остойносттаването на актив или пасив въз основа на обявените цени на идентични активи или пасиви на активен пазар). В други случаи са подходящи повече от един метод – например евентуално при остойносттаването на единица, генерираща парични потоци. Ако за оценяване на справедливата стойност се използват няколко метода, резултатите се преценяват с оглед логичността на диапазона от стойности, посочен от тези резултати. Оценяването на справедливата стойност е точката в рамките на този диапазон, която е най – представителна за справедливата стойност при дадените обстоятелства.
- ✓ Методите за остойносттаване, използвани за оценяване на справедливата стойност, се прилагат последователно. Промяна в метода за остойносттаване или в неговото прилагане (например промяна в относителната тежест, когато се използват няколко метода, или в прилаганата към даден метод корекция) е обаче подходяща, ако води до оценка на справедливата стойност, която е равностойна или по – представителна при дадените обстоятелства. Такъв може да бъде случаят например, ако настъпи някое от следните събития:
 - а) развият се нови пазари;
 - б) стане налична нова информация;
 - в) използвана преди информация вече не е налична;
 - г) методите за остойносттаване се усъвършенстват; или
 - д) пазарните условия се променят.

При *подхода на пазарните сравнения* се използват цени и друга полезна информация, генерирана от пазарни сделки с идентични или сравними (т.е. подобни) активи, пасиви или група активи и пасиви като например стопанска структура. Методите за остойностяване в съответствие с подхода на пазарните сравнения често използват например пазарни множители, получени от набор от сравними елементи. Множителите могат да се поместват в определени диапазони, като за всеки един сравняван елемент има различен множител. Изборът на подходящия множител в рамките на диапазона изисква да бъдат взети предвид и преценени качествените и количествените фактори, специфични за оценяването. Методите за остойностяване в съответствие с подхода на пазарните сравнения включват матрично ценообразуване. Матричното ценообразуване е математически метод, използван главно за остойностяването за някои видове финансови инструменти, например дългови ценни книжа, при който не се разчита изключително на обявените цени за конкретните ценни книжа, а по – скоро на връзката на ценните книжа с други котиращи ценни книжа, използвани за основа за сравнение.

Подходът на базата на разходите отразява актуалната сума, която би се изисквала, за да се замени годността на актива – често наричана текуща възстановителна стойност. От гледна точка на даден пазарен участник продавач, цената, която ще се получи за определен актив, се основава на разходите на пазарен участник купувач за придобиването или построяването на актив заместител със сравнима полезност, коригирани с разходите за моралното му остаряване. Това е така, защото пазарен участник купувач не би платил повече за даден актив от сумата, за която би могъл да замени годността на този актив. Моралното остаряване включва физическо изхабяване, функционално (техническо) остаряване и икономическо (външно) остаряване и за целите на финансовото отчитане (разпределение на историческите разходи) или за данъчни цели (чрез използването на определени срокове на годност) е по – широко понятие от обезценяването. В много случаи към метода на текущата възстановителна стойност се прибегва при оценяването на справедливата стойност на материални активи, които се използват в комбинация с други активи или с други активи и пасиви.

Подходът на базата на доходите превръща бъдещи суми (например парични потоци или приходи и разходи) в единна текуща (т.е. сконтирана) сума. При използването му оценката на справедливата стойност отразява текущите пазарни очаквания за тези бъдещи суми. В този подход се включват:

а) методи за остойностяване *на базата на настоящата стойност*;

б) *модели за ценообразуване на опции* като: формулата Блек – Шулс – Мертон⁵⁹ или би-номен (т.е. решетъчен) модел, които включват методите за остойностяване на базата на настоящата стойност и отразяват както времевата, така и вътрешноприсъщата стойност на дадена опция; както и

в) *методът на допълнителната печалба*, отчитана в рамките на повече от един период, използван за оценяване на справедливата стойност на някои нематериални активи.

МСФО 13 Оценяване по справедлива стойност не определя който и да е от горепоисаните методи като препоръчителен такъв, следователно не е налице йерархия по отношение на методите за остойностяване. Необходимо е високо ниво на експертни познание както по отношение на активите и пасивите, така и по отношение на подходящите методи за оценка в зависимост от конкретния случай.

Според анализираниите по – долу параграфи от Стандарта (параграфи 69 – 71), третиращи хипотезите при методите за остойностяване, предприятието формулира хипотези в съответствие с характеристиките на актива или пасива, които участниците на пазара вземат предвид при извършване на сделка с него. В определени случаи тези характеристики могат да доведат до прилагането на корекция като премия или сконто. Когато се определя справедливата стойност, не е позволено добавянето на премия или сконто, отразяващи размера не като характеристика на актив или пасив (например премия за контрол, когато се оценява справедливата стойност на контролиращо дялово участие), а като характеристика на притежаваното от предприятието (по - конкретно – блокажен коефициент, с който се коригира обявената цена на актив или пасив, тъй като обичайният дневен обем на търговия на пазара не е достатъчен, за да поеме количеството, държано от предприятието). Винаги, когато е налице обявена цена на активен пазар за даден актив или пасив, то тази цена трябва да се използва от предприятието без корекция при оценяване на справедливата стойност.

С оглед подобряване на съгласуваността и съпоставимостта при оценяването на справедливата стойност и свързаните оповестявания, в настоящия МСФО се определя

⁵⁹ Lim, K. Financial Valuation and Econometrics, Singapore Management University, 2011, p. 362.

йерархия на справедливите стойности, която категоризира в три нива хипотезите, използвани при методите за оценяване на справедливата стойност. Йерархията на справедливите стойности предоставя най – висок ранг на обявените (некоригирани) цени на активните пазари за идентични активи или пасиви (хипотези от I – во ниво) и най – нисък — на ненаблюдаемите хипотези (хипотези от III – то ниво)⁶⁰. Детайлното регламентиране на йерархията на справедливите стойности, заедно с хипотезите от 3 – те нива, е поместено в параграфи 72 – 90 от МСФО 13 Оценяване по справедлива стойност, които по-следващо ще разгледаме.

В някои случаи хипотезите, използвани за оценяването на справедливата стойност на даден актив или пасив, могат да бъдат категоризирани на различни нива от йерархията на справедливите стойности. В тези случаи цялостното оценяване на справедливата стойност се категоризира на нивото от йерархията на справедливите стойности, където е намиращата се на най – ниско ниво хипотеза от значение за цялостната оценка. За определяне на значението на дадена хипотеза за цялостната оценка се изисква отчитане и преценяване на специфични за даден актив или пасив фактори. Корекциите за постигане на оценки на базата на справедливата стойност, като например на разходите за продажба при оценяване на справедливата стойност без разходите за продажба, не се вземат под внимание при определяне нивото на йерархията на справедливите стойности, на което се категоризира дадена оценка на справедливата стойност. Наличието на съответни хипотези и тяхната относителна субективност биха могли да повлияят на избора на подходящи методи за остойносттаване. Въпреки това йерархията на справедливите стойности дава приоритет на използваните при методите за остойносттаване хипотези, а не на методите за остойносттаване, използвани за оценяване на справедливата стойност. Например, оценяването на справедливата стойност чрез метода на настоящата стойност може да бъде категоризирано на II или ниво III в зависимост от хипотезите от значение за цялостната оценка и от нивото в йерархията на справедливите стойности, на което са категоризирани тези хипотези.

Ако наблюдаема хипотеза изисква коригиране с помощта на ненаблюдаема хипотеза и ако тази корекция води до значително по – висока или по – ниска оценка на справедливата стойност, получената оценка се категоризира на ниво III от йерархията на

⁶⁰ Вж. Параграф 72 от МСФО 13 Оценяване по справедлива стойност.

справедливите стойности. Ако например при определянето на цената на даден актив пазарен участник вземе предвид ограничението върху продажбата на актива, предприятието коригира обявената цена, за да отрази въздействието на това ограничение. Ако тази обявена цена е хипотеза от II – ро ниво и корекцията е ненаблюдаема хипотеза от значение за цялостната оценка, последната се категоризира на ниво III от йерархията на справедливите стойности.

Хипотезите от I – во ниво са обявените (некоригирани) цени на активните пазари за идентични активи или пасиви, до които предприятието може да има достъп към датата на оценяване. Прилагаме вече представената дефиниция за активен пазар, на който сделките за даден актив или пасив се извършват с достатъчна честота и обем, така че се осигурява непрекъсната ценова информация. Обявената цена на активен пазар осигурява най – надеждното доказателство за справедливата стойност и се използва без корекции за оценяване на справедливата стойност, когато това е възможно.

Хипотезите от II – ро ниво са тези хипотези за даден актив или пасив, различни от включените в ниво I обявени цени, които могат да бъдат наблюдавани пряко или косвено. Те включват следното:

- а) обявени цени на подобни активи или пасиви на активни пазари;
- б) обявени цени на идентични или подобни активи или пасиви на пазари, които не са активни;
- в) хипотези, различни от обявените цени, които могат да се наблюдават за актива или пасива, например:
 - (1) лихвени проценти и криви на доходност, наблюдаеми на обичайно обявявани интервали;
 - (2) предполагаеми колебания;
 - (3) кредитни спредове;
- г) пазарно потвърдени хипотези.

Корекциите на хипотезите от II – ро ниво варират в зависимост от специфичните за даден актив или пасив фактори. Тези фактори включват следното: а) състоянието и местоположението на актива; б) степента, в която хипотезите се отнасят до елементи,

които са сравними с актива или пасива; в) обема или степента на дейност на пазарите, на които се наблюдават хипотезите. Коригирането на хипотеза от II – ро ниво, което е значимо за цялостната оценка и ако при него се използват значими ненаблюдаеми хипотези, може да доведе до категоризиране на оценката на справедливата стойност на ниво III от йерархията на справедливите стойности.

Хипотезите от III – то ниво са ненаблюдаеми хипотези за даден актив или пасив. Ненаблюдаемите хипотези се използват за оценяване на справедливата стойност дотолкова, доколкото релевантни наблюдаеми хипотези не са на разположение, като по този начин се позволява оценяването при ситуации, при които е налице малка, ако изобщо има някаква активност на пазара за актива или пасива към датата на оценяване. Въпреки това целта на оценяване на справедливата стойност остава неизменна (т.е. продажбената цена към датата на оценяване от гледна точка на даден пазарен участник, който държи актива или дължи пасива). Ненаблюдаемите хипотези следователно отразяват допусканията, с които пазарните участници биха си служили при ценообразуването на актив или пасив, включително допускания за риска. Предприятието разработва ненаблюдаемите хипотези въз основа на най – добрата налична информация при съответните обстоятелства, която може да включва собствени данни на предприятието. При разработването на ненаблюдаемите хипотези предприятието може да започне със своите собствени данни, но трябва да ги коригира, ако съществува обичайно достъпна информация за това, че останалите пазарни участници използват други данни или е налице специфичен за предприятието елемент, който не е достъпен за тях. Дружеството не е длъжно да полага прекомерни усилия, за да получи информация за допусканията на пазарните участници. Въпреки това то отчита цялата обичайно достъпна информация във връзка с тези допускания. Ненаблюдаемите хипотези, разработени по гореописания начин, се приемат за допускания на пазарните участници и удовлетворяват целта на оценяването по справедлива стойност. Графично йерархията на справедливите стойности може да бъде онагледена по следния начин. (вж. Фигура 2)

Фигура 2. Йерархия на справедливите стойности

Изцяло споделяме насоките за оценяване на справедливата стойност, когато обемът или дейността при даден актив или пасив са намалели значително⁶¹. В тях се уточнява, че справедливата стойност на даден актив или пасив може да бъде повлияна от значително намаляване на обема или дейността при този актив или пасив спрямо обичайната пазарна дейност за тях (или за подобни активи или пасиви). За да се определи дали, въз основа на наличните данни, е имало значително намаляване на обема или дейността при актива или пасива, предприятието оценява значимостта и релевантността на коментираните по – долу фактори:

- броят на извършените наскоро трансакции е ограничен;

⁶¹ Вж. параграфи Б37 – Б42 от МСФО 13 Оценяване по справедлива стойност

- информацията, използвана за определяне на обявените цени, не е актуална;
- посочените цени се различават значително във времето или сред основните участници на пазара;
- индекси, които преди са били тясно свързани със справедливата стойност на даден актив или пасив, сега показват слаба или никаква корелация с последните индикации за справедливата стойност на този конкретен актив или пасив.
- наблюдаваните транзакции или обявени цени показват съществено нарастване на имплицитната рискова премия, свързана с ликвидността, рентабилността или резултатите, в сравнение с оценката на очакваните парични потоци от страна на предприятието. Това увеличение взема предвид всички налични пазарни данни относно кредитния риск и други рискове, свързани с резултатността на актива или пасива.
- налице е голяма разлика между „купува“ и курс „продава“ или чувствително увеличаване на този спред;
- налице е съществен спад в активността на първичния пазар за даден актив или пасив или подобни на тях такива или е налице липса на такъв пазар;
- обемът на публично достъпната информация е ограничен.

Ако предприятието стигне до заключение, че е имало значително намаляване в обема или дейността за даден актив или пасив по отношение на обичайната пазарна дейност при актива или пасива (или при подобни активи или пасиви), тогава е необходимо да се извърши и допълнителен анализ на сделките или обявените цени. Намаляването на обема или дейността само по себе си може да не е показател за това, че дадена цена на сделка или обявена цена не отразява справедливата стойност или че сделката на такъв пазар не е обичайна. Въпреки това, ако предприятието определи, че сделката или обявената цена не отразява справедливата стойност (например възможно е да има сделки, които не са обичайни), е необходимо коригиране на сделките или обявените цени, ако предприятието използва тези цени като основа за оценяване на справедливата стойност и тази корекция може да бъде от значение за оценяването на справедливата стойност в цялостния ѝ обхват. Корекции могат да се наложат и при други обстоятелства (например когато цената на подобен актив изисква значително коригиране, за да бъде той съпоставим с актива, който се оценява, или когато цената не е актуална).

Ако е имало значително намаляване на обема или дейността при актива или пасива, може да е подходяща промяна в метода за остойносттаване или използване на множество методи за остойносттаване. При претеглянето на показателите за справедливата стойност, получени в резултат на използването на множество методи за остойносттаване, предприятието преценява разумността на интервала, обхващащ оценките на справедливата стойност. Целта е да се определи точката в този интервал, която е най – представителна за справедливата стойност при актуалните пазарни условия. Широк интервал от оценки на справедливата стойност може да бъде указание за необходимостта от допълнителен анализ. Дори когато е налице значително намаляване на обема или дейността при актива или пасива, целта на оценяването по справедлива стойност остава същата. Справедливата стойност е цената, получена за продажбата на актива или платена за прехвърлянето на пасива при обичайна сделка между пазарни участници при актуални към датата на оценяване пазарни условия. Определянето на цената, която участниците на пазара биха били готови да платят в рамките на сделка при актуални към датата на оценяване пазарни условия, ако е налице значително намаляване на обема или дейността при актива или пасива, зависи от фактите и обстоятелствата към датата на оценяване и изисква преценка. При оценяване на справедливата стойност намерението на предприятието да задържи даден актив или да уреди по някакъв начин даден пасив не е относителен фактор, тъй като справедливата стойност е основана на пазарна оценка, а не специфична за предприятието.

За всяка бизнес комбинация придобиващото дружество оценява на датата на придобиване компонентите на неконтролиращите участия в придобиваното предприятие, които по своята същност са съществуващи участия в собствеността, предоставящи на притежателите им право на пропорционален дял от нетните активи на предприятието, в случай че последното бъде ликвидирено, като за целта използва:

- а) справедливата стойност; или
- б) пропорционалният дял на съществуващите инструменти на собственост в признатите стойности на разграничимите нетни активи на придобиваното дружество.

Всички останали компоненти на неконтролиращите участия се оценяват по техните справедливи стойности, отчетени към датата на придобиване, освен ако МСФО не налага да се използва друга база за оценка.

Дефиницията за неконтролиращо участие откриваме в Приложение А към МСФО 3 Бизнес комбинации и съгласно нея то представлява собствения капитал на дъщерно дружество, който не се отнася пряко или косвено до предприятието – майка. Невинаги за дяловете собствен капитал е налична обявена цена на активен пазар. В такива ситуации приобретателят оценява справедливата стойност на неконтролиращото участие с помощта на други методи за остойностяване.

Макар МСФО 3 Бизнес комбинации да въвежда изискването разграничимите придобити активи и поети пасиви да бъдат оценени по техните справедливи стойности към датата на придобиване, то за определени елементи на финансовите отчети е налице *изключение* от изискванията за признаване и/или принципа за оценяване.

Елементи

Счетоводен стандарт

Определение, счетоводно признаване и оценка

Елементи	Счетоводен стандарт	Определение, счетоводно признаване и оценка
<p>Условни пасиви</p>	<p>МСС 37 Провизии, условни пасиви и условни активи</p>	<p>МСС 37 Провизии, условни пасиви и условни активи определя условния пасив като:</p> <ul style="list-style-type: none"> а) възможно задължение, възникващо в резултат от минали събития, чието наличие ще бъде потвърдено само от настъпването или ненастъпването на едно или повече несигурни бъдещи събития, които не са изцяло под контрола на предприятието; или б) текущо задължение, което възниква от минали събития, но не е признато, защото: <ul style="list-style-type: none"> 1) не е вероятно, че ще има изходящ поток на ресурси, съдържащи икономически ползи, необходим за уреждането на задължение; или 2) стойността на задължението не може да се оцени достатъчно надеждно. <p>Съгласно МСС 37, вместо условните пасиви да се признават като пасиви, те се оповестяват във финансовите отчети. Въпреки това МСФО 3 не прилага правилата за признаване на МСС 37. Придобиващият следва да признае към датата на придобиване условен пасив, поет в бизнес комбинацията, ако той е настоящо задължение, произтичащо от минали събития, и неговата справедлива стойност може да се оцени надеждно. Придобиващият признава условен пасив, поет в бизнес комбинацията към датата на придобиване, дори да не е вероятно да е необходим изходящ поток от ресурси, съдържащи икономически ползи, за уреждане на задължението.</p>

Данъци върху дохода	МСС 12 Данъци върху дохода	Придобиващото предприятие признава и оценява отсрочен данъчен актив или пасив, възникващи от придобити активи или поети пасиви в бизнес комбинация, в съответствие с МСС 12 Данъци върху дохода. Придобиващото дружество отчита потенциалните данъчни ефекти от временните разлики и пренася напред суми на придобиваното предприятие, които съществуват към датата на придобиване или възникват в резултат на придобиването в съответствие с МСС 12.
Доходи на наети лица	МСС 19 Доходи на наети лица	Придобиващият признава и оценява пасив (или актив, ако има такъв), свързан с договореностите за доходи на наетите лица на придобиваното предприятие в съответствие с МСС 19 Доходи на наети лица по диверсифициран начин, в зависимост от конкретните форми и категории на отделните доходи на наети лица, а не по техните справедливи стойности към датата на придобиване.

Компенсационни активи	МСФО 3 Бизнес комбинации	<p>Продавачът в бизнес комбинация може чрез договор да обезщети придобиващото предприятие за изхода от условност или несигурност, свързана с целия или част от конкретен актив или пасив. Например, продавачът може да обезщети придобиващия срещу загуби над определена сума по пасив, възникващ от конкретна условност. С други думи, продавачът гарантира, че пасивът на придобиващия няма да надвиши определен размер. В резултат придобиващият получава компенсационен актив.</p> <p>От гледна точка на придобиващото дружество компенсационният актив е придобит актив, който трябва да бъде признат по неговата справедлива стойност към датата на придобиване. Въпреки това МСФО 3 прави изключение от общоустановения принцип – придобиващият признава компенсационен актив едновременно с признаването на статия за необходимия коректив на оценката на несъбираемите вземания, в случаите когато това е необходимо. При някои обстоятелства обезщетението може да се отнася до актив или пасив, който е изключение от принципите на признаване и оценяване. Например, обезщетението може да се отнася до условен пасив, който не е признат към датата на придобиване, тъй като справедливата му стойност не може да бъде надеждно оценена към тази дата. Като алтернатива обезщетението може да се отнася до актив или пасив, произтичащ например от доходи на наето лице, който е оценен на база, различна от справедлива стойност към датата на придобиване. При такива обстоятелства компенсационният актив се признава и оценява, като се използват предположения в съответствие с тези, използвани за оценяване на компенсационната статия, предмет на оценка на ръководството относно</p>
------------------------------	--------------------------	--

		събираемостта на компенсационния актив и всякакви договорни ограничения върху компенсационния актив.
Лизинг, при който придобитото предприятие е лизингополучател	МСФО 16 Лизинг	<p>Придобиващото предприятие признава активи с право на ползване и пасиви по лизингови договори, определени в съответствие с МСФО 16, при които придобитото предприятие е лизингополучател. От придобиващото предприятие не се изисква да признава активи с право на ползване и пасиви по лизинг за:</p> <p>а) лизингови договори, чийто срок изтича в рамките на 12 месеца от датата на придобиване; или</p> <p>б) лизингови договори, основният актив по които е с ниска стойност.</p> <p>Придобиващото предприятие оценява пасива по лизинга по настоящата стойност на оставащите лизингови плащания, сякаш придобитият лизинг е нов лизинг към датата на придобиване</p>
Отново придобити права	МСФО 3 Бизнес комбинации	<p>Придобиващият оценява стойността на отново придобито право, признато като нематериален актив въз основа на оставащия договорен срок на свързания договор, независимо дали пазарните участници биха взели предвид потенциалното подновяване на договора при оценяването на справедливата му стойност. Ако условията на договора, пораждащ обратно придобито право, са благоприятни или неблагоприятни спрямо условията на текущи пазарни сделки за същите или подобни обекти, придобиващият признава печалба или загуба от уреждане.</p>

Сделки с плащане на базата на акции	МСФО 2 Сделки с плащане на базата на акции.	Придобиващото предприятие оценява на датата на придобиване дадено задължение или инструмент на собственост, свързани със сделки с плащане на базата на акции на придобиваното предприятие или със заместването на сделки с плащане на базата на акции на придобиваното предприятие със сделки с плащане на базата на акции на придобиващото предприятие, в съответствие с метода, предвиден в МСФО 2 Сделки с плащане на базата на акции – пазарна оценка.
Активи, държани за продажба	МСФО 5 Нетекущи активи, държани за продажба, и преустановени дейности	Придобиващият оценява придобит нетекущ актив (или група за разпореждане), класифициран като държан за продажба към датата на придобиване в съответствие с МСФО 5 Нетекущи активи, държани за продажба, и преустановени дейности по справедлива стойност, намалена с разходите за продажба.

Таблица 3. Елементи на финансовите отчети, изключение от общоустановения принцип за оценяване, съгласно метода на придобиване

2.1.1.4. Стъпка 4 – Признаване и оценяване на репутацията или печалбата от изгодна покупка

Репутацията, призната в бизнес комбинация, е актив, представляващ бъдещите икономически ползи, произтичащи от други активи, придобити в бизнес комбинация, които не са индивидуално идентифицирани и отделно признати. Бъдещите икономически ползи може да произтичат от синергията между разграничимите придобити активи или от активи, които индивидуално не отговарят на условията за признаване във финансовите отчети⁶². Съгласно МСФО 3 Бизнес комбинации, придобиващият признава репутацията към датата на придобиване, оценена като превишението на (а) над (б) по – долу, където:

а) сборът на:

- 1) прехвърленото възнаграждение, оценено в съответствие с настоящия МСФО, което в общия случай изисква справедлива стойност към датата на придобиване;
- 2) размера на всяко неконтролиращо участие в придобиваното предприятие, което трябва да бъде оценено в съответствие с настоящия МСФО; и
- 3) в бизнес комбинация, постигната на етапи, справедливата стойност към датата на придобиване на държаното преди това капиталово участие на придобиващия в придобиваното предприятие;

б) нетната сума към датата на придобиване от сумите на разграничимите придобити активи и поети пасиви, определени в съответствие с настоящия МСФО.

Прехвърленото възнаграждение в бизнес комбинация се оценява по справедлива стойност, която се изчислява като сумата от справедливите стойности към датата на придобиване на активите, прехвърлени от придобиващия, поетите от придобиващия задължения към бившите собственици на придобиваното предприятие и капиталовите участия, емитирани от придобиващия. Примери за потенциални форми на възнаграждение включват парични средства, други активи, стопанска дейност или дъщерно предприятие на придобиващия, възнаграждение под условие, обикновени или преференциални инструменти на собствения капитал и др. (параграф 37 от МСФО 3 Бизнес комбинации). *Под възнаграждение под условие следва да се разбира задължението на придобиващия да*

⁶² Вж. Параграф 11 от МСС 38 Нематериални активи.

прехвърли допълнителни активи или дялови участия в собствения капитал на предишните собственици на придобивания в замяна на поемането на контрола над придобивания, в случай че настъпят определени събития или бъдат изпълнени определени условия. Това възнаграждение може също така и да даде на придобиващия правото обратно да си върне прехвърленото преди възнаграждение, ако предварително определените условия не бъдат изпълнени. Придобиващото предприятие признава към датата на придобиване справедливата стойност на условното възнаграждение като част от прехвърленото възнаграждение.

При бизнес комбинация, осъществявана на етапи, придобиващото дружество преоценява капиталовото участие, което е притежавало преди това в придобиваното предприятие по неговата справедлива стойност към датата на придобиване и признава произтичащата от тази преоценка печалба или загуба, ако има такива, в печалбата или загубата или в друг всеобхватен доход. Ако промените в стойността на капиталовото си участие в придобиваното предприятие в предходни отчетни периоди придобиващият е признал в друг всеобхватен доход, то сумата, призната в друг всеобхватен доход, се отчита на същата база, както ако придобиващият се е освободил директно от своето предишно капиталово участие.

Видно от дефиницията за репутация и възприетата методология за нейното оценяване е, че тя по същество представлява резултативна (остатъчна) величина. Въпреки това обаче чисто структурно тя е изградена от следните шест компонента⁶³:

- 1) *Превизиенето на справедливите стойности над балансовите стойности на нетните активи на придобиваното предприятие* – когато нетните активи се оценяват по техните справедливи стойности, такова превизиение не би съществувало.
- 2) *Справедливите стойности на други нетни активи, които не са били признати от придобивания* – сериозен проблем тук представлява включването във финансовите отчети на активи, които или не са надеждно измерими, или не отговарят на критериите за признаване.

⁶³ Johnson, L. T., Petrone, K. R. Is goodwill an asset?, Accounting Horizons, Volume 12, № 3, 1998, p. 295.

3) *Справедливата стойност на „действащото предприятие“ като част от съществуващия бизнес на придобиваното предприятие* – тук се има предвид способността на придобивания да печели по – висока възвръщаемост посредством съвкупната стойност на нетните активи, отколкото би се очаквало от същите тези нетни активи, работещи поотделно.

4) *Справедливата стойност на синергиите от комбинирането на нетните активи и бизнесите на придобиващия и придобивания* – тази стойност е уникална за всяка отделна бизнес комбинация и зависи пряко от степента на практическа реализируемост на очакваните синергии.

5) *Надценяване на сумата, платена от придобиващото дружество* – този компонент се отнася до всички видове грешки, свързани с измерването на справедливите стойности в бизнес комбинацията.

6) *Надплащане или недоплащане от страна на придобиващия* – това е възможно в условия на търгово наддаване и при „продажба на пожар“.

По отношение на отделните компоненти Съветът по международни счетоводни стандарти, заедно със Съвета за финансови счетоводни стандарти предоставят следните коментари⁶⁴:

- ✓ първите два компонента – и двата от които се отнасят до придобиваното дружество, концептуално не са част от репутацията. Първият компонент сам по себе си не е актив, вместо това той отразява печалбите, които придобиваният не е признал в своите нетни активи. Вторият компонент концептуално също не е част от репутацията, защото отразява предимно нематериални активи, които могат да бъдат признати като индивидуални активи.
- ✓ петият и шестият компонент, и двата от които се отнасят до придобиващото дружество, също не са част от репутацията. Петият компонент не е актив или дори част от такъв, а по – скоро е грешка в измерването. Същото е валидно и за шестия компонент - не е актив, тъй като представлява загуба (в случай на надплащане) или печалба (в случай на недоплащане) за придобиваното дружество.

⁶⁴ See. Paragraphs BC 314 – 317 from Basis for Conclusions on IFRS 3 Business Combinations, as revised in 2008.

- ✓ третият и четвъртият компонент обаче са част от репутацията. Третият компонент е свързан с придобивания и отразява свръхстойността на нетните му активи. Той представлява вече съществуваща репутация, която е или вътрешно генерирана от придобиваното дружество, или придобита от него в предишни бизнес комбинации. Четвъртият компонент се отнася едновременно както до придобивания, така и до придобивания и отразява допълнителната стойност, която се създава от комбинацията – синергитичният ефект, който се очаква от комбинирането на тези бизнеси. Бордовете описват третия и четвъртият компонент колективно като „същинска репутация“.
- ✓ чрез ревизираните си стандарти както Съветът по международни счетоводни стандарти, така и Съветът за финансови счетоводни стандарти се опитват да избегнат включването на първия, втория и петия компонент на репутацията в първоначално призната ѝ сума. По – конкретно, придобиващото дружество трябва да положи всички усилия:

(а) за точно измерване на възнаграждението (елиминирание или редуциране на компонент 5);

(б) за признаване на придобитите разграничими нетни активи по техните справедливи стойности, а не по техните балансови стойности (елиминирание или редуциране на компонент 1); и

(в) да признае всички придобити нематериални активи, отговарящи на критериите в ревизираните стандарти (параграф Б31 от ревизирания МСФО 3), така че да не бъдат включени в сумата, първоначално призната като репутация (редуциране на компонент 2).

Изцяло споделяме и подкрепяме тезата на Лорънс Джонсън и Кимбърли Петрон, както и коментарите, публикувани от Съвета по международни счетоводни стандарти, заедно със Съвета за финансови счетоводни стандарти. Казаното дотук можем да обобщим в таблицата по – долу⁶⁵ (вж. таблица 4).

⁶⁵ Адаптирано от Black, Er. and M. Zyla. Accounting for goodwill and other intangible assets, John Wiley & Sons, 2018, p. 251.

<i>Компонент</i>	<i>Същност</i>	<i>Същин- ска репу- тация</i>	<i>Начини за избягване на включването на несъщински компоненти в сумата на признатата репутация</i>
1	Превишението на справедливите стойности над балансовите стойности на нетните активи на придобиваното предприятие.	Не	Признаване на придобитите разграничими нетни активи по техните справедливи стойности, а не по техните балансови стойности.
2	Справедливите стойности на други нетни активи, които не са били признати от придобивания.	Не	Признаване на всички придобити нематериални активи, отговарящи на критериите в ревизираните стандарти (параграф Б31 от ревизирания МСФО 3), така че да не бъдат включени в сумата, първоначално призната като репутация.
3	Справедливата стойност на „действащото предприятие“ като част от съществуващия бизнес на придобиваното предприятие.	Да	—

4	Справедливата стойност на синергиите от комбинирането на нетните активи и бизнесите на придобиващия и придобивания.	Да	—
5	Надценяване на сумата, платена от придобиващото дружество.	Не	Извършване на възможно най – точна оценка на прехвърленото възнаграждение към момента на бизнес комбинацията.
6	Надплащане или недоплащане от страна на придобиващия.	Не	Шестият компонент всъщност е и най – трудният за елиминиране или редуциране. Причината за това е, че той може да бъде естествен резултат от: условия на търгово наддаване или липса на такова от потенциални купувачи, „продажба на пожар“.

Таблица 4. Компоненти на търговската репутация (включително и несъщински такива)

Макар и сравнително рядко, при осъществяването на бизнес комбинации възникват и необичайни случаи, при които нетната стойност към датата на придобиване от сумите на разграничимите придобити активи и поети пасиви надвишава сбора на справедливата стойност към датата на придобиване на прехвърленото възнаграждение, плюс сумата на всяко неконтролиращо участие в придобивания, плюс справедливата стойност към датата на придобиване на държаното преди това капиталово участие на придобиващото предприятие в придобиваното предприятие при бизнес комбинация, постигната на етапи. *Тази разлика се нарича изгодна покупка*⁶⁶ – такава покупка може да настъпи например при бизнес комбинация, при която е налице принудителна продажба, т.е. продавачът действа под принуда. Преди да признае печалба от изгодна покупка обаче, придобиващият прави оценка дали правилно е идентифицирал всички придобити активи и всички поети пасиви и признава всякакви допълнителни активи или пасиви, идентифицирани при този преглед. Придобиващото дружество след това прави преглед на процедурите, използвани за оценяване на сумите, които настоящият МСФО изисква да бъдат признати към датата на придобиване по отношение на всички от следните елементи:

- а) разграничимите придобити активи и поети пасиви;
- б) неконтролиращите участия в придобиваното предприятие, ако има такива;
- в) за бизнес комбинация, постигната на етапи, държаното преди капиталово участие на придобиващия в придобиваното предприятие; и
- г) прехвърленото възнаграждение.

Целта на този преглед е да се потвърди, че оценките правилно отразяват разглеждането на цялата информация, налична към датата на придобиване. Ако след неговото изпълнение, този резултат се препотвърди, то придобиващият признава печалба от изгодна покупка.

Бизнес комбинациите неминуемо генерират редица допълнителни за дружествата разходи, поради което акуратното определяне на разходите, свързани с придобиването, е от изключително голяма важност. По своята същност това са разходи, които придобиващият извършва за осъществяване на бизнес комбинацията. Тези разходи включват хонорарите на лицето, намерило предприятието; съветнически, юридически, счетоводни, оценителски и други професионални или консултантски услуги; общи административни

⁶⁶ Вж. параграфи 34 – 36 от МСФО 3 Бизнес комбинации

разходи, включително разходите за поддържане на вътрешен отдел по придобивания; разходи за регистрация и емитиране на дългови и капиталови ценни книжа. Придобиващият отчита разходите, свързани с придобиването, като разходи за периода, в който са извършени съответните разходи и са получени услугите, с едно изключение – разходите за емитиране на дългови или капиталови ценни книжа. Те се признават в съответствие с МСС 32 Финансови инструменти: представяне и МСФО 9 Финансови инструменти⁶⁷. Причината за невключването на споменатите разходи е, че независимо от това дали са свързани с персонала на самото предприятие или с външни за него лица, те не представляват активи на придобиващото предприятие към датата на придобиване, тъй като моментът на предоставяне на услугите съвпада с момента на получаването на ползите от тях.

В случай че първоначалното счетоводно отчитане на бизнес комбинацията не е приключено до края на отчетния период, в рамките на който бизнес комбинацията се осъществява, то придобиващото дружество отчита във финансовите си отчети провизорни суми за статиите, за които отчитането все още не е приключило. Периодът на признаване приключва тогава, когато придобиващият получи търсената информация във връзка с факти и обстоятелства, съществували към датата на придобиване, или съответно разбере, че такава информация не може да бъде получена. Придобиващото дружество признава увеличение/намаление във вече признатата провизорна стойност за разграничим актив/пасив чрез намаление, респективно увеличение на търговската репутация. Самият период на оценяване не може да надвишава една година от датата на придобиване.

Разчетната сметка, която се използва при счетоводното отразяване на бизнес комбинации, е *с/ка Разчети по бизнес комбинации*. При нейното приключване в зависимост от крайното ѝ салдо се формира или репутация, или печалба от изгодна покупка. Ще си позволим да представим конкретните счетоводни статии, които се съставят във връзка с първоначалното отчитане на бизнес комбинациите:

1) Отчитане на платените във връзка с преобразуването суми:

Д/т с/ка Разчети по бизнес комбинации

К/т с/ка Разплащателна сметка

⁶⁷ Вж. Параграф 53 от МСФО 3 Бизнес комбинации.

2) Отразяване на емитирането на акции:

Д/т с/ка Разчети по бизнес комбинации

К/т с/ка Основен капитал

К/т с/ка Премииен резерв

3) Признаване на придобитите разграничими активи:

Д/т съответните сметки от гр. Активи

К/т с/ка Разчети по бизнес комбинации

4) Признаване на поетите разграничими пасиви:

Д/т с/ка Разчети по бизнес комбинации

К/т съответните сметки от гр. Пасиви

5) Признаване на неконтролиращо участие:

Д/т с/ка Разчети по бизнес комбинации

К/т с/ка Основен капитал

6) Признаване на репутация или печалба от изгодна покупка:

а) репутация

Д/т с/ка Репутация

К/т с/ка Разчети по бизнес комбинации

б) печалба от изгодна покупка

Д/т с/ка Разчети по бизнес комбинации

К/т с/ка Приходи от бизнес комбинации

2.1.2. Последващо оценяване и оповестяване на бизнес комбинациите във финансовите отчети на предприятията

Придобиващото дружество следва последващо да оценява и отчита счетоводно придобитите активи, поетите или понесени пасиви и емитираните инструменти на собствения капитал в бизнес комбинация в съответствие с други приложими МСФО за тези статии в зависимост от техния характер. Настоящият МСФО обаче предоставя насоки за

последваща оценка и отчитане на следните придобити активи, поети или понесени пасиви и емитирани инструменти на собствения капитал в бизнес комбинация⁶⁸:

а) *отново придобити права* - отново придобитите права, признати като нематериални активи, се амортизират за срока на оставащия договорен период на договора, съгласно който е дадено правото;

б) *условни пасиви, признати към датата на придобиване* - с изключение на договорите, отчитани в съответствие с МСФО 9 Финансови инструменти, се оценяват по по – високата от:

- стойността, която би била призната в съответствие с МСС 37 Провизии, условни пасиви и условни активи; и
- първоначално признатата стойност минус, в случаите когато е уместно, кумулативната стойност на признатия приход в съответствие с МСФО 15 Приходи от договори с клиенти;

в) *компенсационни активи*, които са признати към датата на придобиване, последващо се оценяват на същата база като компенсационни пасив активи или пасиви, предмет на всякакви договорни ограничения върху сумите им, а за компенсационни активи, които впоследствие са оценени по справедлива стойност – оценката на ръководството за събираемостта на съответните активи; и

г) *възнаграждение под условие* - последващото оценяване на възнаграждението под условие се извършва, отчитайки предвид следните особености:

- условното възнаграждение, класифицирано като собствен капитал, не подлежи на преоценяване и последващото му уреждане се отчита в рамките на собствения капитал.

- друго условно възнаграждение:

- *попадащо в обхвата на МСФО 9 Финансови инструменти* – оценява се по справедлива стойност към всяка отчетна дата, като промените в справедливата стойност се признават в печалбата или загубата в съответствие със Стандарта.

- *непопадащо в обхвата на МСФО 9 Финансови инструменти* – оценява се по справедлива стойност към всяка отчетна дата и промените в справедливата стойност се признават в печалбата или загубата.

⁶⁸ Вж. Параграф 54 от МСФО 3 Бизнес комбинации.

Последващото счетоводно отчитане на вече признатата репутация, възникнала в резултат на бизнес комбинация, е регламентирано в МСС 36 Обезценка на активи, тъй като тя не се амортизира, а вместо това подлежи *единствено на годишно тестване за обезценка* (параграф Б63 от МСФО 3 Бизнес комбинации). Сумата, с която балансовата стойност на един актив или единица, генерираща парични потоци, надвишава възстановима му стойност, се нарича загуба от обезценка. Възстановимата стойност се определя като по – високата от справедливата стойност, намалена с разходите за освобождаване на даден актив, и неговата стойност в употреба. Стойността в употреба, от своя страна, е настоящата стойност на бъдещите парични потоци, които се очаква да бъдат получени от дадения актив. Към края на всеки един отчетен период предприятието трябва внимателно да прецени дали съществуват индикации, че стойността на даден актив е обезценена. В случай на наличие на такива индикации, дружеството изчислява възстановимата стойност на актива. Независимо от това дали има индикации за обезценка, предприятието поне веднъж годишно проверява: нематериален актив с неопределен полезен живот; нематериален актив, неналичен за употреба; репутацията, придобита в бизнес комбинация. При преценката дали съществуват индикации, че даден актив може да е обезценен, предприятието взема предвид като минимално изискване следните признаци:

Външни източници на информация

- а) има видими признаци, че стойността на актива е намаляла през периода значително повече, отколкото би могло да се очаква като резултат от изминалото време или обичайната употреба;
- б) през периода са настъпили или в близко бъдеще ще настъпят значителни промени с негативен ефект върху предприятието, свързани с технологичната, пазарната, икономическата или правната среда, в която предприятието оперира, или с пазара, за който е предназначен активът;
- в) пазарните лихвени проценти или други пазарни норми на възвръщаемост на инвестициите са нараснали през отчетния период и е вероятно тези увеличения да окажат влияние върху дисконтовия процент, използван при изчисляване на стойността в употреба на актива, и да намалят значително неговата възстановима стойност;
- г) балансовата сума на нетните активи на отчитащото се предприятие е по – висока от неговата пазарна капитализация.

Вътрешни източници на информация

- д) има данни за морално изхабяване или физическо увреждане на актива;
- е) през отчетния период са настъпили или в близко бъдеще се очаква да настъпят значителни промени с обратен ефект върху предприятието, в обема или начина на настоящото или бъдещото използване на актива. Тези промени включват неизползване на актива, планове за преустановяване или реструктуриране на дейността, за която активът се използва, или продажба на актива преди предварително определения срок, преценка на полезния живот на актива като краен вместо като безкраен;
- ж) има данни от вътрешнофирмената отчетност, които показват, че икономическата изгода от ползването на актива е или се очаква да бъде по – ниска от очакваната⁶⁹.

За да се определи дали дадена единица е обезценена, е необходимо от датата на придобиване репутацията, получена при бизнес комбинация, да се разпредели към всяка от единиците на придобиващия, генериращи парични потоци, или групи от единици, генериращи парични потоци, за които се очаква да получат ползи от синергията на бизнес комбинацията. Това се извършва независимо дали други активи или пасиви на придобивания се отнасят към тези единици или групи от единици. Всяка единица или група от единици, към които именно така е разпределена репутацията, следва да:

- а) представлява най – ниското ниво в рамките на дружеството, на което съответно репутацията се контролира за вътрешно управленски цели; както и
- б) не надвишава по размер оперативен сегмент, дефиницията за който е представена в параграф 5 от МСФО 8 Оперативни сегменти, преди агрегацията.

В случай че първоначалното разпределение на репутацията, придобита в бизнес комбинация, не може да бъде завършено преди края на годишния отчетен период, в рамките на който е извършена бизнес комбинацията, то първоначалното разпределение трябва да се завърши преди края на първия годишен отчетен период, започващ след датата на придобиването. Загуба от обезценка за дадена единица, генерираща парични потоци, се признава, тогава и само тогава, когато възстановимата стойност на единицата е по – ниска от балансовата ѝ стойност. Загубата се разпределя в намаление на балансовата

⁶⁹ Вж. Параграф 12 от МСС 36 Обезценка на активи.

стойност на активите, принадлежащи към съответната единица, генерираща парични потоци, спазвайки следния ред:

а) първо, върху репутацията, отнасяща се до конкретната единица, генерираща парични потоци; и

б) след което и върху всички останали активи от единицата, генерираща парични потоци, пропорционално в зависимост от балансовата стойност на всеки един актив в рамките на единицата.

Тези намаления на балансовите суми се отчитат като загуби от обезценка на отделните активи. При разпределянето на загубата предприятието не може да намали балансовата стойност на даден актив до стойност по – ниска от най – високата измежду:

- справедливата му стойност, намалена с разходите за освобождаване;
- стойността му в употреба;
- нула.

Сумата на загубата от обезценка, която при равни други условия би следвало да се отнесе към актива, ще се разпредели пропорционално между останалите активи от единицата, генерираща парични потоци. В случай че не е възможно да се оцени възстановимата стойност на всеки един отделен актив от единицата, генерираща парични потоци, МСС 36 Обезценка на активи изисква загубата от обезценка да бъде произволно разпределена между активите на тази единица с изключение на репутацията, поради това че всички активи от единицата, генерираща парични потоци, действат съвкупно.

Отчетената загуба от обезценка, призната по отношение на репутацията, не подлежи на възстановяване в последващ период. Всяко едно увеличение на възстановимата стойност на репутацията в периоди след признаването на загубата по всяка вероятност би довело до увеличение на вътрешно генерираната репутация вместо до възстановяване на загубата от обезценка, призната за придобитата репутация. *Признаването на вътрешно генерирана репутация е забранено съгласно МСС 38 Нематериални активи.* Вътрешно създадената положителна репутация не се класифицира, респективно признава като актив, тъй като тя не е разграничим ресурс (не е нито отделима, нито произтича от

договорни или други законови права), контролиран от предприятието, който може да бъде определен надеждно.

Придобиващото дружество е задължено да оповести информация, която да даде възможност на ползвателите на финансовите отчети да оценят както характера, така и финансовия ефект от бизнес комбинациите, осъществени или през текущия отчетен период, или след неговия край, но преди финансовите отчети да са одобрени за публикуване.

Приобретателят оповестява следната информация⁷⁰ за всяка една бизнес комбинация, осъществена през отчетния период:

- а) наименование и описание на придобиваното дружество;
- б) датата на придобиване;
- в) процента на придобитите инструменти на собствения капитал с право на глас;
- г) основните причини за бизнес комбинацията и описание как придобиващото дружество е получило контрол над придобиваното;
- д) качествено описание на факторите, които съставляват признатата репутация, като: очаквана синергия от комбиниране на дейностите на придобивания и придобиващия; нематериални активи, които не отговарят на условията за отделно признаване и други;
- е) справедливата стойност към датата на придобиване на цялото прехвърлено възнаграждение и справедливата стойност към датата на придобиване на всеки основен клас възнаграждения като:
 - парични средства;
 - други материални или нематериални активи, включително стопанска дейност или дъщерно предприятие на придобиващото дружество;
 - поети пасиви;

⁷⁰ След обобщение на параграфи Б64 – Б67 от МСФО 3.

- дялови участия на приобретателя в собствения капитал, включително броя на инструментите или дяловите участия, емитирани или подлежащи на емитиране, а също и метода на оценяване на справедливата стойност на тези инструменти или участия;

ж) за договорености за възнаграждения под условие и компенсационни активи:

- призната сума към датата на придобиване;

- описание на договореността и базата за определяне на сумата на плащането;

- приблизителна оценка на обхвата от крайни резултати или в случай че не може да се направи приблизителна оценка на обхвата – този факт и причините, поради които не може да се направи приблизителна оценка на обхвата. Ако максималната сума на плащането е неограничена, придобиващото дружество оповестява този факт.

з) за придобити вземания:

- справедливата стойност на вземанията;

- брутните дължими договорни суми;

- най – добрата приблизителна оценка към датата на придобиване на договорните парични потоци, които не се очаква да бъдат получени.

и) признатите суми към датата на придобиване за всеки основен клас придобити активи и поети пасиви;

й) за всеки условен пасив, признат в съответствие с изискването не само за наличие на настоящо задължение, но също и за вероятността за погасяването му да бъде необходим изходящ поток ресурси, съдържащ икономически ползи, информацията, изисквана от МСС 37 Провизии, условни пасиви и условни активи. Ако даден условен пасив не е признат, тъй като справедливата му стойност не може да се оцени надеждно, придобиващият оповестява:

- информацията, изисквана от МСС 37 Провизии, условни пасиви и условни активи;

- причините, поради които пасивът не може да бъде надеждно оценен;

к) общата сума на репутацията, която се очаква бъде приспадната за данъчни цели;

л) за операции, които са признати отделно от придобиването на активи и поемането на пасиви в бизнес комбинация:

- описание на всяка една операция;
- как придобиващото дружество е отчетло всяка операция;
- сумите, признати за всяка една операция и статията от финансовите отчети, в която е призната всяка сума; и
- в случай че операцията е ефективно уреждане на предишно взаимоотношение, методът, използван за определяне сумата на уреждането.

м) оповестяването на отделно признатите операции следва да включва сумата на разходите, свързани с придобиването и, отделно от това, сумата на тези разходи, признати като текущи и статията/статииите в отчета за всеобхватния доход, в които тези разходи са признати. Трябва също така да се оповести и сумата на разходите за всяка емисия, непризната като разход, и как са признати.

н) при изгодна покупка:

- сумата на всякаква печалба и статията в отчета за всеобхватния доход, в която е призната печалбата;
- описание на причините, довели до печалба от операцията.

о) за всяка бизнес комбинация, в която приобретателят притежава по – малко от 100 % дялови участия в собствения капитал на придобиваното дружество към датата на придобиване:

- сумата на неконтролиращото участие в придобивания, призната към датата на придобиване, и базата на оценката на тази сума;
- за всяко неконтролиращо дялово участие в придобиваното предприятие, оценено по справедлива стойност — методът/методите за остойностяване и използваните за оценяването на тази стойност значими хипотези;

п) в бизнес комбинация, постигната на етапи:

- справедливата стойност към датата на придобиване на участието в собствения капитал в придобиваното предприятие, държано от придобиващото дружество непосредствено преди датата на придобиване;

- сумата на всяка печалба или загуба, призната в резултат от оценяването по справедлива стойност на участието в собствения капитал на придобивания, държано от придобиващото предприятие преди бизнес комбинацията, както и статията в отчета за всеобхватния доход, в която е призната тази печалба или загуба;

р) следната информация:

- сумите на приходите и печалба и загуба на придобиваното дружество от датата на придобиване, включени в консолидирания отчет за всеобхватния доход за отчетния период;

- приходите и печалба и загуба на комбинираното предприятие за текущия отчетен период, като че датата на придобиване за всички осъществени в рамките на годината бизнес комбинации е била към началото на годишния отчетен период.

Ако оповестяването на която и да е от гореизложената информация, изисквана съгласно т. р (вж. по – горе), е непрактично, придобиващият оповестява този факт, като едновременно с това обяснява и защо оповестяването е определено като такова.

В случай че датата на придобиване на бизнес комбинация е след края на отчетния период, но преди финансовите отчети да бъдат одобрени за публикуване, придобиващото дружество оповестява горепосочената информация, освен ако първоначалното отчитане на бизнес комбинацията все още е непълно, когато финансовите отчети са одобрени за публикуване. В този случай придобиващият описва кои оповестявания не са направени, заедно с обосноваване на причините за невъзможността да бъдат направени.

Счетоводният стандарт, регламентиращ бизнес комбинациите, е съвместно разработен от Съвета по международни счетоводни стандарти и Съвета за финансови счетоводни стандарти⁷¹. Поради тази причина между МСФО 3 Бизнес комбинации неговия

⁷¹ Bain, Cr. and group of authors on the project. Wiley CPAexcel Exam Review 2018 Study Guide: Financial Accounting and Reporting, John Wiley & Sons, 2018, p. 679.

американски еквивалент – ASC (Accounting Standards Committee) 805 Business Combinations, съществуват малко на брой разлики, по – съществените от които са по отношение на:

а) условни пасиви – както вече разгледахме, съгласно МСФО 3 Бизнес комбинации, ако стойността на даден условен пасив не може да бъде оценена надеждно, то той не се признава за такъв, при ASC 805 Business Combinations това обаче не е пречка за неговото признаване;

б) неконтролиращо участие – Докато ASC 805 Business Combinations изисква неконтролиращото участие да бъде оценено по справедлива стойност, то МСФО 3 Бизнес комбинации налага изискването за всяка бизнес комбинация придобиващото дружество да оценява на датата на придобиване компонентите на неконтролиращите участия в придобиваното предприятие, като за целта използва:

- справедливата стойност; или

- пропорционалния дял на съществуващите инструменти на собственост в признатите стойности на разграничимите нетни активи на придобиваното дружество.

Всички останали компоненти на неконтролиращите участия се оценяват по техните справедливи стойности, отчетени към датата на придобиване, освен ако МСФО не налага да се използва друга база за оценка.

в) търговска репутация – както МСФО 3 Бизнес комбинации, така и ASC 805 Business Combinations признават репутацията придобита само и единствено вследствие на бизнес комбинация. Тази репутация не се амортизира, а вместо това подлежи единствено на годишно тестване за обезценка. За разлика от МСФО 3, където репутацията се разпределя към единиците, генериращи парични потоци, то в ASC 805 това разпределяне се извършва към отделните отчитащи се единици в рамките на дружеството. Тестът за обезценка на търговската репутация се извършва чрез едностъпков метод, при който се сравнява нейната балансова стойност с възстановимата ѝ таква. Изискуемият тест за обезценка съгласно Общоприетите счетоводни принципи на САЩ включва следните стъпки:

- Стъпка 0 – чрез нея се цели да се провери дали е по – вероятно отколкото не (вероятност, надвишаваща 50 %) справедливата стойност на отчитащата се единица да е по – малка от нейната балансова стойност. В случай че е по – вероятно отколкото не,

балансовата стойност на отчитащата се единица да е по – голяма от нейната справедлива стойност, то се пристъпва към останалите две стъпки от теста. В обратния вариант – тестът бива преустановен още на стъпка 0;

- Стъпка 1 – по време на тази стъпка дружеството сравнява справедливата стойност на отчитащата се единица като цяло с нейната балансова стойност, включително и репутацията;

- Стъпка 2 – тук вече се измерва загубата от обезценка чрез съпоставяне на имплицитната справедлива стойност на репутацията с балансовата ѝ такава.

Намираме методологията за провеждане на тест за обезценка на търговската репутация съгласно Общоприетите счетоводни принципи на САЩ за ненужно комплицирана, неефективна и ресурсоемка, поради което възприемаме представения в МСС/МСФО вариант за определено по – рационалния и добре обмислен такъв.

2.2. Критичен анализ на представянето на бизнес комбинациите в дружествените финансови отчети, съгласно МСФО 3 Бизнес комбинации

Терминът „наука“ произлиза от латинската дума „scientia“. В древния, средновековния и ранния модерен период от културното развитие на човечеството „scientia“ се позовава на резултатите от логически доказателства, разкриващи абсолютни истини. Логиката, от своя страна, се определя като науката, занимаваща с психичните процеси и законите, на които е подвластна човешката мисъл. Във всяко едно научно откритие до известна степен се съдържат ирационални елементи, творческа креативност и абстракции от по – висш порядък. Експериментирането в автентичната наука – контролираното експериментиране, поставя всички разглеждани случаи при идентични условия. Тестването на всяка една научна теория минава през следните четири етапа.

Първи етап, тестване на вътрешната съгласуваност между отделните заключения чрез надлежна проверка помежду им.

Втори етап, изследване на логическата форма на теорията с цел правилно определяне на научното знание – дали притежава същностните характеристики, присъщи на емпиричното или научното ниво на познание.

Трети етап, сравнение на новата теория с вече съществуващите теории, главно с цел определяне дали теорията би представлявала научен принос.

И накрая, тестване на теорията чрез емпирично приложение на изводите, които могат да бъдат формулирани от нея.

Само и единствено след успешното преминаване на всеки един от гореизложените четири етапа на научния скептицизъм може да се счита, че една теория е доказала по неопровержим начин своята научна стойност. В интерес на обществото е демаркацията между наука и псевдонаука, тъй като научният метод е най – добрият инструмент за изследване на света, а *науката* – най – надеждният източник на знания за физическата вселена.

До XIX в. бизнес комбинациите са били третиращи като всяка една друга сделка за покупка и единственият метод, по който са се отчитали този тип сделки, е бил *методът на придобиването*. Когато и вторият метод за отчитане – *методът на обединяване на участията*, става общоприет през 1950 г., възниква и необходимостта от въвеждането на разяснения във връзка с използването на всеки един от двата метода. Методът на обединяване на участията е бил позволен само и единствено в случай че преобразуването отговаря на *12 условия за обединяване*, всички от които трябва да бъдат кумулативно изпълнени:

- два критерия относно автономността и независимостта на преобразуващите се дружества преди самата бизнес комбинация. Първите два критерия целят да гарантират, че обединяващите се дружества са действали независимо едни от други при вземането на решение да осъществят бизнес комбинация.

- седем критерия, засягащи условията във връзка със структурирането на сделката. Тези критерии се стремят да осигурят приемственост на акционерите от преобразуващите се дружества в приемащото или новоучреденото такова.

- три критерия относно това какво може и какво не да извършва чрез финансово реструктуриране или посредством реструктуриране на активи приемащото или новоучреденото дружество. Последните три критерия имат за цел да наложат непрекъснатост по отношение на операциите и интересите на акционерите след приключването на сделката.

Въпреки дванадесетте критерия, злоупотребите с метода на обединяване на участията не липсват, дори напротив - доказателствата за това все повече зачестяват. Поради това че последният не води до признаване на репутация, в продължение на много години

именно този метод е бил много по – популярен от метода на придобиването, тъй като репутацията е имала отрицателно въздействие върху печалбите⁷² (към онзи момент репутацията е подлежала на амортизация). Прибягвайки до финансов инженеринг, дружествата изкуствено конструират сделките така, че да отговарят на условията за прилагане на метода на обединяване на участията с цел избягване на признаването на репутация и респективно последващото след това редуциране на финансовите им резултати. Така например АТ&Т (най – голямата телекомуникационна компания в света по приходи и третият по големина доставчик на мобилни телефонни услуги в САЩ към 2022 г.) надплатили между 50 и 500 милиона долара при придобиването на NCR Corporation само за да може сделката да отговаря на условията за прилагането на метода на обединяване, увеличавайки по този начин печалбата на акция с приблизително 17 %, оставяйки обаче паричните потоци непроменени⁷³. Всичко това кара Съвета по стандарти за финансово счетоводство да публикува проект за обсъждане, наименуван ED 201 (Exposure draft 201 – Business Combinations and Intangible Assets— Accounting for Goodwill), във връзка с отчитането на бизнес комбинациите, в който се предлага премахване на метода на обединяване на участията, в резултат на което всички бъдещи корпоративни реструктурирания да бъдат отчитани чрез метода на придобиване. Значителна част от респондентите се обявяват твърдо срещу премахването на метода на обединяването. Следва доста непочтен ход от страна на Съвета по стандарти за финансово счетоводство, когато издават нов ревизиран проект за обсъждане - ED 201 – R, освен непроменената си позиция относно преустановяването на метода на обединяване на участията те предлагат и промяна, касаеща последващото отчитане на репутацията. Тъй като в първоначалната версия на проекта преобладаващата част от респондентите вече са изразили твърдата си позиция си против отпадането на метода на обединяване на участията, то сега много малка част от тях вземат повторно отношение по въпроса. Съветът по стандарти за финансово счетоводство, без да губи ценно време съвсем скоро след това – през юни 2001 г., премахва метода на обединяване на участията в полза на метода на придобиването, издавайки SFAS (Statements of Financial Accounting Standards) 141 Business Combinations.

⁷² Nilsson, Fr. and Anna – Karin St. Financial Accounting and Management Control: The Tensions and Conflicts Between Uniformity and Uniqueness, Springer, 2015, p. 57.

⁷³ Lys, Th. and L. Vincent. An analysis of value destruction in AT&T's acquisition of NCR, Journal of Financial Economics, Volume 39, 1995, p. 353.

Глобализацията, която по своята същност се определя като процес на денационализация на пазарите, политическите и правните системи и респективно зараждането на т.нар. глобална икономика, несъмнено оказва натиск за премахване на различията между МСС/МСФО и Общоприетите счетоводни принципи на САЩ. Този процес, по – известен като конвергенция, съчетан с желанието на Съвета по международни счетоводни стандарти МСС/МСФО да бъдат допустими при листване на Нюйоркската фондова борса, води до това, че Съветът прави своите стандарти подобни на стандартите на САЩ. Много от МСФО стандартите, публикувани след 2003 г., отразяват положените усилия за конвергенция⁷⁴. МСФО 3 Бизнес комбинации не е изключение от установената практика и той също в значителна степен е подобен на своя *американски еквивалент* – *ASC 805 Business Combinations*. Поради това, когато през юни 2001 г. Съветът по стандарти за финансово счетоводство премахва като възможен начин за отчитане на бизнес комбинациите метода на обединяване на участията, отговорът на Съвета по международни счетоводни стандарти не закъснява. С представянето на МСФО 3 Бизнес комбинации Съветът посочва вече само един възможен метод за отчитане на бизнес комбинациите – метода на придобиването. Използваният аргумент за това тяхно действие е, че истинските сливания са изключително редки в практиката и особено трудни за идентифициране, поради което не е рационално да има отделен счетоводен метод за коректното отчитане на тези малцина, ако крайният резултат от това е грешното отчитане на редица комбинации, които е правилно да бъдат представени като придобивания. Решението за тази промяна се базира на изнесените данни от Конференцията на ООН за търговия и развитие, съгласно които броят на сливанията става все по – незначителен и толкова несъществен, че по – малко от 3% от трансграничните сливания и придобивания по брой са сливания, във връзка с което те дори предлагат от практична гледна точка сливанията и придобиванията отгук нататък да бъдат наричани придобивания⁷⁵.

⁷⁴ Epstein, B., R. Nach, St. Bragg. Wiley GAAP 2008: Interpretation and Application of Generally Accepted Accounting Principles, John Wiley & Sons, 2007, p.1237.

⁷⁵ UNCTAD. Cross – border mergers and acquisitions and development. World Investment Report 2000. United Nations: New York and Geneva, 2000, p. 99.

2.2.1. Критичен анализ на концепцията за справедлива стойност

Използването на справедлива стойност във финансовата отчетност не е ново явление. Тя произлиза от хипотезата за ефективния пазар^{76, 77, 78, 79}, която е доказано невалидна⁸⁰, и по същество е по – усъвършенствана, по – съвременна и по – научно звучащата версия на невидимата ръка на Адам Смит, само че приложена към финансовия пазар^{81, 82, 83, 84}.

Според Смит двете големи злини на неговата епоха са правителството и монополните структури, които създават системата на меркантилизма за своя лична изгода⁸⁵. Адам Смит е на мнение, че системата на свободния пазар е като невидима ръка, която може ненаатрапчиво да координира поведението на множество индивиди, заинтересовани единствено от максимизиране на собствената си егоистична полезност, така че да се постигне ефективност и социално оптимален резултат⁸⁶. При разработването на своята теория за невидимата ръка на пазара той прави следните основни допускания по отношение на хората: имат предпочитания, които не се променят с течение на времето; винаги вземат рационални решения и разполагат с цялата информация за цената и продукта, от която се нуждаят. Всяко едно от тези допускания намираме за доста крайно и нерелевантно отразяващо действителността, като причините за това представяме по –

⁷⁶ Duska, R., Br. Duska, J. Ragatz. Accounting Ethics, Second edition, John Wiley & Sons, 2011, p. 190.

⁷⁷ Laskin, A. Investor Relations and Financial Communication: Creating Value Through Trust and Understanding, John Wiley & Sons, 2021, p. 4.

⁷⁸ Elson, A. Governing Global Finance: The Evolution and Reform of the International Financial Architecture, Palgrave Macmillan, 2011, p. 202.

⁷⁹ Kashyap, Am. & Anj. Tomar. Financial Market Regulations and Legal Challenges in South Asia, IGI Global, 2016, p. 129.

⁸⁰ Catty, J. Wiley Guide to Fair Value Under IFRS: International Financial Reporting Standards, John Wiley & Sons, 2010, p. 151.

⁸¹ Magnuson, J. Financing the Apocalypse: Drivers for Economic and Political Instability, Palgrave Macmillan, 2018, p. 127.

⁸² Wilmott, P. and D. Orrell. The money formula dodgy finance, pseudo science, and how mathematicians took over the markets, John Wiley & Sons, 2017, p. 24.

⁸³ Xie, X. Full view integrated technical analysis: a systematic approach to active stock market investing, John Wiley & Sons, 2011, p.209.

⁸⁴ Mallios, W. Forecasting in Financial and Sports Gambling Markets: Adaptive Drift Modeling, John Wiley & Sons, 2011, p. 29.

⁸⁵ Schneider, G. Microeconomic Principles and Problems: A Pluralist Introduction, Routledge, 2019, p. 68.

⁸⁶ Basu, K. Beyond the Invisible Hand: Groundwork for a New Economics, Princeton University Press, 2011, p. 16.

нататък в изложението. Поради това че теорията за свободния пазар е базирана на нерелистични предпоставки относно рационалност и равновесие, шумно прокламираният механизъм за саморегулация на пазара се оказва крайно неефективен.

Теорията на Адам Смит е вътрешно противоречива, в резултат на което се проваля още на първа стъпка от тестването на научните теории. Доказателство за това е казаното в една от частите от труда на Смит – Изследване върху природата и причините за богатството на народите, че обществения интерес се обслужва най – добре от банкова система, в която банкерите са напълно свободни и ограничени само от свободна конкуренция с техните съперници⁸⁷. Паралелно с това в друга негова част съответно той казва, че регулаторните ограничения върху банковия сектор са необходими, за да се избегнат банковите кризи, въпреки че признава, че такива действия са нарушение на естествената свобода⁸⁸.

Като най – категорични, цялостни и задълбочени тестове относно емпиричната приложимост на неговите теории намираме предизвикателствата, пред които ги изправят Световната финансова криза и Голямата депресия от 30 – те години на миналия век. Избраната за министър – председател на Великобритания през 1979 г. - Маргарет Тачър и избраният за президент на САЩ през 1980 г. Роналд Рейгън също като голяма част от световните лидери по това време са привърженици на теорията за свободния пазар. Така през следващите 25 години политиките на свободния пазар, и по – конкретно: икономическата дерегулация, ниските данъчни ставки и свободната търговия са широко възприети във Великобритания, Съединените американски щати и редица други страни. До преди разразяването на Световната финансова криза тези политики изглеждат успешни в глобален мащаб по отношение нарастване на богатството, жизнения стандарт и демократичните свободи. Алан Грийнспан – един от най - върлите поддръжници на теорията за свободния пазар, през октомври 2008 г., когато финансовата криза вече е създавала дълбока рецесия, на изслушване в Конгреса признава, че е вярвал твърде много в самокоригиращата сила на свободните пазари и не е успял да предвиди разрушителната сила на необузданото ипотечно кредитиране⁸⁹.

⁸⁷ Smith, A. An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations, Oxford, Volume 1, 1869, p. 331.

⁸⁸ Smith, A. An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations, Oxford, Volume 1, 1869, p. 326.

⁸⁹ Andrews, Edm. Greenspan Concedes Error on Regulation, The New York Times, October 23, 2008.

Грийнспан бива избран през 1987 г. от президента Рейгън да замени Пол Волкър като ръководител на Федералния резерв. През ноември 1999 г. Конгресът в САЩ приема Закона на Греъм – Лийч – Блайли⁹⁰, който бива лично подписан от тогавашния президент Клинтън, силно насърчаван от самия Алан Грийнспан. Едновременно с това се отменя Закона Глас – Стийгъл⁹¹. Последният забранява на търговски банки, инвестиционни банки, застрахователи дружества и инвестиционни посредници да се консолидират. Законът Глас – Стийгъл, приет на 13 юни 1933 г., прави финансовата система на САЩ по – устойчива, по – балансирана и по – малко податлива на кризи, защото защитава банковите депозити и разделя финансовата система на отделни сектори с ясно разграничени правни граници. Законът също така се стреми да премахне разрушителните конфликти на интереси, а също и порочните стимули за прекомерно поемане на риск, което универсалните банки често демонстрират през 20 – те години на миналия век, продавайки рискови облигации и спекулативни акции на неопитни и недостатъчно информирани инвеститори. Законът на Греъм – Лийч – Блайли позволява на търговските банки да се занимават с инвестиционно банкиране, в резултат на което много от тях започват и да го правят. Доказателство за това са и думите на носителя на Нобелова награда за икономика – Джоузеф Стиглиц. *Когато отмяната на Глас – Стийгъл обедини инвестиционните и търговските банки, културата на инвестиционните банки излезе начело. Имаше търсене на висока възвръщаемост, която можеше да се получи само чрез висок ливъридж и поемане на голям риск*⁹². Отменяйки Закона, посредством който биват конструирани редица работещи икономически стабилизатори, конгресмените не поставят на тяхно място каквито и да било сравними защити. Всичко това дава възможност някои от банките да се разраснат до национални мегабанки с хиляди клонове в цялата страна.

Отмяната на Закона от 1933 г. бива ръководена от идеологията на свободния пазар, която претендира, че пазарната саморегулация винаги превъзхожда нормативното регулиране. Макар и официално да е наречен Акт за модернизация на финансовите услуги от 1999 г., Законът на Греъм – Лийч – Блайли не е проектиран, за да създаде нов набор от правила, които да бъдат в крак с бързо променящия се финансов свят. Неговата цел по – скоро е да отмени предхождащия го закон. Щастлив и удовлетворен от общия

⁹⁰ Lee, Ch. and Al. Lee. Encyclopedia of Finance, Third edition, Springer, 2022, p. 529 – 539.

⁹¹ Ayres, R. The Bubble Economy: Is Sustainable Growth Possible?, The MIT Press, 2014, p. 157 – 202.

⁹² <https://www.toptal.com/finance/investment-banking-freelancer/glass-steagall-act>

успех, републиканецът Джим Лийч решава да отпразнува победата със сладолед, шампанско и торта, украсена с думите „Глас – Стийгъл, почивай в мир, 1933 – 1999“. На празненството присъства и Алън Грийнспан, заедно с различни служители на Министерството на финансите и конгресмени, имащи принос за приемането на новото законодателство⁹³. Грийнспан, твърдо убеден, че дерегулацията на финансовите пазари ще доведе до оптимални резултати, категорично подкрепя отмяната на Глас – Стийгъл. В изслушване пред Конгреса през февруари 1999 г. той казва че „архаичните законови бариери“ на Глас – Стийгъл заплашват да „подкопаят глобалното господство на американските финанси“, както и „продължаващата конкурентоспособност на нашите финансови институции.“ Грийнспан приветства предимствата на „пазаруването на едно гише“, считайки че универсалните банки биха предоставили именно това на бизнеса и потребителите. Последвалият само няколко години след това крах по неопровержим начин доказва, че банковите регулации са от съществено значение за ограничаване размера на банките, техния риск апетит, а също и за защита на широката общественост.

Авторът на хипотезата за ефективните пазари – Юджийн Фама, дефинира като ефективен финансов пазар този, на който цените на ценните книжа винаги отразяват напълно цялата налична информация, която може да повлияе върху тези цени, следователно реализираните на пазара цени са коректни – нито надценени, нито подценени съществено. *Хипотезата за ефективните пазари има три проявни форми:*

1) *слаба форма* – тази форма гласи, че текущите цени на акциите отразяват напълно цялата информация, съдържаща ценови движения от предходни периоди, проценти на възвръщаемост, данни за търговския обем и друга информация, свързана с пазара. На такъв пазар няма смисъл да се правят опити за предвиждане на бъдещите движения на цените чрез анализиране на тенденциите в техните минали движения, тъй като цените на ценните книги следват случаен ход.

2) *полусилна форма* – според нея текущите пазарни цени отразяват не само всички предходни ценови движения, но и цялата публично достъпна информация. Следователно няма полза от анализирането на вече съществуваща информация, като например тази, оповестена в публикувани отчети; икономически и политически новини; съобщения за

⁹³ Geisst, Ch. Undue Influence: How the Wall Street Elite Puts the Financial System at Risk, John Wiley & Sons, 2004, p. 2.

разпределяне на дивиденди и печалби и др. Фондовият пазар вече е уловил тази информация в текущите цени на акциите.

3) *силна форма* – тази форма гласи, че текущите пазарни цени отразяват налична информация – дори и вътрешната такава. Пазарната цена отразява „истинската“ или присъщата стойност на акцията посредством очакваните бъдещи парични потоци. Тази хипотеза предполага, че никоя група инвеститори няма монополен достъп до информация, свързана с формирането на цените, което означава, че при такова ниво на пазарна ефективност никой не може постоянно да „побеждава“ пазара, реализирайки изключителни печалби.

За практически невъзможни и теоретично неиздържани намираме следните моменти в хипотезата:

- *хората като цяло и в частност инвеститорите са винаги рационални* – ако това беше така, то т. нар. инвеститори никога нямаше да продават печеливши акции и да задържат губещи такива. Не бива да забравяме, че инвеститорите са преди всичко човешки същества, поради което иманентните за хората слабости не са им никак чужди. Те се паникьосват, изпитват страх, гняв, извършват различни видове измами. Има много примери от практиката, доказателства за нерационално и непредвидимо поведение. Доста често инвеститорите проявяват стадно поведение, сляпо следвайки действията на останалите участници на пазара - в общия случай по – големи и доказали се във времето инвеститори, мислейки си че последните разполагат с информация, до която те самите нямат достъп. Това не бива да ни учудва, имайки предвид колко често може да се натъкнем на статии как мнозина са станали милионери, прилагайки инвестиционния модел на финансовия гуру Уорън Бъфет, а някои от тях дори и милиардери, какъвто е случаят с китаецът Гуо Гуангчан⁹⁴. Смятаме, че проблемът с неравния достъп до информация, наречен информационна асиметрия, е напълно присъщ и за финансовия пазар – много често информацията е платена и в никакъв случай не е незабавно достъпна. Ако получаването на информация не води до подобряване на представянето на участниците, то защо последните прекарват немалка част от времето си в нейното събиране?

⁹⁴ <https://www.forbes.com/sites/ywang/2019/07/09/chinese-billionaire-who-modeled-himself-on-warren-buffett-is-back-to-chasing-mega-deals-overseas/?sh=638219d91a54>

- *никой не може системно да печели пари от финансовите пазари в дългосрочен план* – прилагането на хипотезата за ефективните пазари към имена като: Уорън Бъфет, Чарлз Мънгър, Чарлз Брандес, Уолтър Шлос и Уилям Руан я изправя пред следните три необорими факта⁹⁵:

- всички те са побеждавали пазара в продължение на дълги периоди от време;
- те са правили това както в бичи, така и в мечи среди, така че трудно може да се спори, че тяхната по – висока възвръщаемост отразява просто едно по – голямо поемане на риск;
- всички следват инвестиционни стратегии, отразяващи идеите на покойния Бенджамин Греъм, така че е трудно да се гледа на представянето им като на случайно събитие.

Крайно наивно е да вярваме, че инвеститорите винаги са рационални и вземат своите инвестиционни решения въз основа на релевантна информация, изцяло абстрахирайки се от присъщите за хората чувства и емоции. Няма съществуващ пазарен механизъм, който да отстранява от пазара ирационалните агенти. Ако хипотезата за ефективните пазари наистина работеше, никой на Уол Стрийт нямаше да използва техническия анализ, който както знаем е изключително разпространен именно там за прогнозиране на цената на определен финансов инструмент на базата на неговите минали движения.

Както вече споменахме, като справедлива стойност се определя цената, получена за продажбата на актив или платена за прехвърлянето на пасив в обичайна сделка между пазарни участници към датата на оценяване. Параграфи Б37 – Б42 от стандарт МСФО 13 Оценяване по справедлива стойност предоставят насоки за оценяване на справедлива стойност, които според нас в основната си част са удачни, но в случаите когато обемът или дейността при даден актив или пасив са намалели значително, ***считаме че липсата на определен минимален обем от транзакции, който към момента на написване на дисертационния труд не е посочен в Стандарта, поставя под въпрос легитимността на така определената цена.***

По отношение на хипотезите от трето ниво в йерархията на справедливите стойности бихме искали да отправим към Съвета по международни счетоводни стандарти въпроса - *Защо след като пазарът не може да осигури справедлива стойност за даден актив,*

⁹⁵ Loomis, C. Tap Dancing to Work: Warren Buffett on Practically Everything, 1966-2012, Penguin, 2012, p. 62.

то тя трябва да се определя посредством непазарни фактори, вземайки предвид текста в параграф 89 от МСФО 13 Оценяване по справедлива стойност, че предприятието не е длъжно да полага прекомерни усилия, за да получи информация за допусканията на пазарните участници? Предприятията често прибегват и до използването на най – изгодния пазар за даден актив или пасив вместо основния такъв, предпоставка за което е изричното уточнение в параграф 17 от МСФО 13, че предприятието не е длъжно да предприеме изчерпателно търсене на всички възможни пазари, за да установи основния пазар. Изборът на пазар чрез позоваване на най – изгодния такъв въвежда специфична за отделните дружества справедлива цена, тъй като различните пазарни участници търгуват на различни пазари.

Както знаем, целта на отчета за всеобхватния доход е да покаже ефективността от управлението на мениджмънта. Ако последният бъде изцяло базиран на концепцията за справедлива стойност, то той вместо това би ни показвал каква е ефективността на пазара.

Концепцията за справедлива стойност се оказва безсилна и пред емпиричното предизвикателство да се определи справедливата стойност на уникални за пазара активи, които все още се намират в процес на създаване – задача, с която счетоводството, базирано на историческата цена, се справя безпроблемно.

Въпреки всички посочени недостатъци на справедливата стойност тя не е лишена от значителен брой поддръжници. Съветваме ги сериозно да се замислят дали ако справедливата стойност наистина беше такава, то защо тогава за редица активи е налице разминаване между стойност и цена и на пазарите твърде често наблюдаваме балони? Въпреки изричното уточнение на Ханс – Йоахим Вот, че общоприета дефиниция за балон няма, ние ще се спрем върху определението, дадено от Чарлз Киндълбергер – икономически историк, който го описва като „възходящо движение на цената в продължение на дълъг период от време, което след това се сгуква”⁹⁶. Не бива да забравяме и следните 2 сентенции относно балоните на различните пазари – *Балоните се виждат много по – лесно,*

⁹⁶ Quinn, W. and J. Turner. Boom and bust a global history of financial bubbles, Cambridge University Press, 2020, p. 4.

след като се спукат⁹⁷ и Най – трудният за виждане балон е този, в който се намирате⁹⁸. Следващата таблица представя само малка част от вече отминали балони на финансовия пазар⁹⁹ (вж. таблица 5).

Балон	Страна	Години	Актив	Последвала финансова криза
Мисисипи	Франция	1719 – 1720	Акциите на компания Мисисипи	Не
Южно море	Обединеното кралство	1719 – 1720	Дружествени акции (включително акциите на компания Южно море)	Не
Мания по лалетата	Нидерландия	1720	Дружествени акции	Не
Първи балон на нововъзникващ пазар	Обединеното кралство	1824 – 1826	Дружествени акции и акции на минни дружества	Да
Железопътна мания	Обединеното кралство	1844 – 1846	Железопътни акции	Да
Австралийски имотен балон	Австралия	1886 – 1893	Дружествени акции и недвижими имоти	Да

⁹⁷ Wiedemer, D., R. Wiedemer and C. Spitzer. The Aftershock Investor: A Crash Course in Staying Afloat in a Sinking Economy, John Wiley & Sons, 2013, p. 37.

⁹⁸ Пак там

⁹⁹ Quinn, W. and J. Turner. Boom and bust a global history of financial bubbles, Cambridge University Press, 2020, p. 13.

Велосипеден балон	Обединеното кралство	1895 – 1898	Акции на велосипедни компании	Не
Бурните двадесет	Съединени американски щати	1920 – 1931	Акции на новотехнологични компании	Да
Японски балон	Япония	1985 – 1992	Дружествени акции и недвижими имоти	Да
Дот – ком балон	Съединени американски щати	1995 – 2001	Акции на новотехнологични компании	Не
Ипотечен балон	Съединени американски щати, Обединеното кралство, Ирландия, Испания	2003 – 2010	Недвижими имоти	Да
Китайски балони	Китай	2007, 2015	Акции	Не

Таблица 5. Големи финансови балони

Защо обаче въпреки всички свои недостатъци и *въпреки забраната на Рузвелт през 1930 г. да се използва справедлива стойност в икономиката, защото е на мнение, че тя е допринесла за Голямата депресия година по – рано*¹⁰⁰, то към днешна дата справедливата стойност е така застъпена в счетоводните стандарти? *Увеличеното използва-*

¹⁰⁰ Allison, J. The Financial Crisis and the Free Market Cure: Why Pure Capitalism is the World Economy's Only Hope, McGraw Hill, 2012, p. 103.

нето на справедливи стойности в периода между 1990 г. и 2000 г. съответства на нарасналия дял на членовете на Съвета по стандарти за финансово счетоводство, заети в сектора на финансовите услуги¹⁰¹. Делът на членовете със заетост в сферата на финансовите услуги нараства от нула в началото на 90 – те години до почти 30 процента през 2006 г. Както знаем, инвестиционните банкери и асет мениджърите ежедневно изготвят, работят със и се позовават на справедливи стойности, а трайното установяване на последните във финансовата отчетност би увеличило значително броя на тяхното портфолио от клиенти.

Във връзка с отстраняването на изброените недостатъци в регламентирането на справедливата стойност, определено Съветът по международни счетоводни стандарти е изправен пред поредица от предизвикателства. Вземайки предвид извършения критичен анализ, смятаме, че отправна точка от процеса на елиминиране на съществуващите пороци, за да може справедливата стойност да носи името справедлива, е ***при липсата на основен пазар за даден актив или пасив и при невъзможност за определяне на справедливата стойност освен формулирайки ненаблюдаеми хипотези (хипотези от III – то ниво), то вместо по справедлива стойност счетоводната оценка да се извършва по цена на придобиване (информацията за оценяването на справедлива стойност е недостатъчно актуална или е налице широк обхват от възможни оценки на справедливата стойност), която в конкретните случаи би спомогнала за постигането на далеч по – надеждно оценяване. Необходимо е също така и въвеждането на определено минимално изискуемо количество транзакции, под което обемът или дейността за актива или пасива се считат за значително намалели.***

2.2.2. Критичен анализ на последващото отчитане на търговската репутация във връзка с начисляването на разходи за амортизация

Търговската репутация включва в себе си елементи като: удивителен мениджмънт, стратегическа локация, добри отношения с клиентите, квалифицирани и лоялни служители, добър имидж, висококачествени продукти, справедлива ценова политика и

¹⁰¹ Ramanna, K. Political Standards: Corporate Interest, Ideology, and Leadership in the Shaping of Accounting Rules for the Market Economy, The University of Chicago Press, 2015, p. 101.

хармонични отношения с профсъюзите¹⁰². Във вече разгледания проект за обсъждане - ED 201 (вж. уводната част на т. 2.2. от дисертационния труд), освен споменатите промени се предлага и максималният срок за амортизация на придобитата репутация да бъде намален от четиридесет на двадесет години. Повратен момент относно последващото отчитане на придобитата репутация се оказва речта на американския сенатор Фил Грам, който по време на публично изслушване казва „*Репутацията може да расте, репутацията може и да намалява, но не виждам неизменен закон на икономиката, който да казва, че тя трябва да намалява. Бих предположил, че в повечето добре управлявани компании в периоди на икономическа експанзия стойността на франчайза, стойността на името, стойността на пазарната позиция всъщност расте, а не намалява.*“¹⁰³ Както вече споменахме, в допълнение към позицията на Борда относно премахването на метода на обединяване на участията, проектът за обсъждане ED 201 - R (отново вж. уводната част на т. 2.2. от настоящото изследване) предлага ново последващо отчитане на търговската репутация – *замяна на изискването за начисляване на амортизация с тест за обезценка*. Съвсем логично преобладаващата част от респондентите подкрепят новия подход, тъй като по този начин печалбите им няма да намалеят с допълнителния разход от амортизация на придобитата репутация. Последващите действия от страна на Съвета по стандарти за финансово счетоводство не се забавят – през юни месец 2001 г. те издават стандарт SFAS 142 Goodwill and Other Intangible Assets, съгласно който търговската репутация вече не се амортизира, а подлежи само и единствено на тест за обезценка.

По наше мнение схващането за ***запазването на стойността на придобитата в резултат на бизнес комбинация репутация непроменена във времето е крайно погрешно***. Неминуемо нейната стойност намалява с течение на времето. За разлика от останалите активи, които могат да се продадат самостоятелно, репутацията не може да бъде отделно продадена, тъй като тя е неразделна от бизнеса, неразривно свързана с него част¹⁰⁴. Репутацията, придобита в резултат на бизнес комбинация, не генерира парични

¹⁰² Adapted from Kimmel, P., J. Weygandt and D. Kieso. Financial accounting: Tools for business decision making, John Wiley & Sons, 2011, p. 471.

¹⁰³ United States Congress Senate Committee on Banking, Housing, and Urban Affairs. Pooling accounting: hearing before the Committee on Banking, Housing, and Urban Affairs, United States Senate, One Hundred Sixth Congress, Second session on the replacement of pooling accounting with a method of accounting for business combinations more reflective of actual company value, March 2, 2000, p. 47.

¹⁰⁴ Weygandt, J. and group of authors on the project. Accounting Principles, 8th Canadian edition, Volume 2, John Wiley & Sons, 2019, p. 48.

потоци независимо от другите активи¹⁰⁵. Тя косвено черпи от разходите, извършвани във връзка с дейността на предприятието, в т.ч. разходи за реклама, обучение на персонала, научноизследователска и развойна дейност и др. Стойността ѝ се поддържа чрез редица допълнителни разходи, които само и единствено водят до генерирането на вътрешно създадена репутация, която, както вече уточнихме, не се признава като актив. По същата логика начисляването на амортизация върху дълготрайните материални активи също трябва да се преустанови, тъй като чрез регулярна поддръжка тяхната стойност може да бъде запазена във времето. *Непризнаването на разходи за амортизация по отношение на придобитата репутация всъщност води до признаване именно на вътрешно създадена такава.*

Неначисляването на амортизация е в тотално противоречие и с един от основните принципи в счетоводството – *принципа на съпоставимост между приходите и разходите*. Същността му се изразява в това, че на всеки извършен счетоводен приход следва да съответства по вид разход, необходим за осъществяване на съответния приход. По този начин разходите, извършени през даден отчетен период, следва да бъдат признати и докладвани във финансовия отчет за същия отчетен период, през който се докладват и съответстващите на извършените разходи приходи, и обратното – приходите следва да се отразяват във финансовия отчет за периода, през който са отчетени разходите за тяхното получаване.

Тестът за обезценка на репутацията е лишен от обективност, поради това че предприятието разполага със свободата само да определя ключови променливи, участващи в определянето на настъпилата обезценка, каквито са например процентът на ръст и дисконтовият процент. По този начин икономистите с добри математически познания биха могли много лесно да определят какъв да бъде точният размер на дисконтовия процент и процента на ръст в зависимост от това дали желаят или не репутацията да бъде обезценена. В своя труд *Mergers and Acquisitions and Executive Compensation* Virginia Bodolica и Martin Spraggon доказват, че в общия случай при призната загуба от обезценка възнагражденията на главните изпълнителни директори биват редуцирани¹⁰⁶. Като най – съществена причина за това учените Wei Xu, Asokan Anandarajan, Anthony Curatola

¹⁰⁵ Henderson, Sc. and group of authors on the project. *Issues in Financial Accounting*, Pearson, 2017, p. 244.

¹⁰⁶ Bodolica, V., M. Spraggon. *Mergers and Acquisitions and Executive Compensation*, Routledge, 2015, p. 117 – 171.

определят негативното възприемане на признатите разходи за обезценка на репутацията от страна инвеститорите¹⁰⁷. Категорично доказателство за пороците в начина на провеждане на теста за обезценка на репутацията и произтичащите от него резултати са думите на Ханс Хугерворст, председател на Съвета по международни счетоводни стандарти, базиращи се на проведено глобално изследване в редица юрисдикции по света, прилагщи МСС/МСФО като база за изготвяне и представяне на финансовите си отчети. *На практика предприятията се колебаят дали да обезценят репутацията, за да избегнат схващането, че са взели лошо инвестиционно решение. От друга страна, новоназначените изпълнителни директори доста често имат материален интерес да признаят значителни загуби от обезценка на вече извършените от техните предшественици придобивания*¹⁰⁸.

Имплицитно потвърждение на представената от нас теза за поетапната във времето замяна на придобитата репутация от вътрешно създадена такава и необходимостта от амортизация на търговската репутация идва от самия Съвет по международни счетоводни стандарти. Твърдо заставайки зад вече споменатите думи на сенатор Грам, че в икономиката не съществува закон, съгласно който с течение на времето репутацията да намалява, те отменят изискването за начисляване на амортизация и го заместват с тест за обезценка. Това означава че дори в даден момент да бъде призната обезценка, то в последващ период на икономическа експанзия репутацията безпроблемно може да възстанови обратно стойността си. *Въпреки това обаче категорично се забранява възстановяването в последващ период на загуба от обезценка, призната по отношение на придобитата репутация, тъй като всяко увеличение на възстановимата стойност на репутацията в периодите след признаването на загубата вероятно ще доведе до увеличение на вътрешно генерираната репутация, а не до възстановяване на загубата от обезценка, призната за придобитата репутация*¹⁰⁹.

Всички гореизброени аргументи по неопровержим начин доказват, че начисляването на амортизация е **неправилно**. **На мнение сме, че Стандартът спешно трябва**

¹⁰⁷ Xu, W., A. Anandarajan, A. Curatola. The value relevance of goodwill impairment. Research in Accounting Regulation, Volume, 23, 2011, p. 145 – 148.

¹⁰⁸ KPMG. Who cares about goodwill impairment? A collection of stakeholder views, KPMG International Cooperative, 2014, p.5.

¹⁰⁹ Параграфи 124 и 125 от МСС 36 Обезценка на активи.

да се ревизира, като се въведе задължително начисляване на разходи за амортизация на търговската репутация на систематична база по време на полезния ѝ живот. За преобладаващата част от бизнес комбинациите най – удачният и подходящ метод на амортизация би бил линейният, защото той би отразил постепенното потребление на репутацията. В случай че дадено предприятие съумее да докаже, че друг метод по – подходящо отразява начина, по който се очаква да се консумират бъдещите икономически изгоди при конкретните обстоятелства, то може да приложи някой от останалите методи на амортизация, различни от линейния. Тук обаче съвсем резонно идва и въпросът какъв би следвало да бъде полезният живот на търговската репутация? По наше мнение той е пряко зависим *от необходимия времеви период за пълна интеграция на бизнес комбинациите*. След обстоен и задълбочен преглед на световната литература по проблематиката установихме, че този период е 5 години^{110, 111}. Така определеният 5 – годишен такъв съвпада с утвърдения период на амортизация на придобитата репутация в следните страни: Белгия, Дания, Финландия, Италия, Полша, Португалия, Швеция¹¹², Япония¹¹³ и Южна Корея¹¹⁴.

2.2.3. Включване на показателите за интегрирана отчетност в оповестяванията към МСФО 3 в ролята им на нефинансови измерители на успеха на бизнес комбинациите

В съвременните условия на обществено – икономическо развитие финансовите показатели не са достатъчни за анализ на цялостното състояние на предприятието, перспективите, проблемите и възможните решения¹¹⁵. Все по – голяма част от компаниите осъзнават, че измерването на успеха им само посредством един – единствен ред за текуща печалба или загуба не е в състояние да поддържа компанията и за в бъдеще¹¹⁶.

¹¹⁰ Cartwright, S. and C. Cooper. Mergers and Acquisitions: The Human Factor, Butterworth-Heinemann, 1992, p.32.

¹¹¹ Galpin, T. and M. Herndon. The Complete Guide to Mergers and Acquisitions: Process Tools to Support M&A Integration at Every Level, Jossey-Bass, Second edition, 2007, p. 63.

¹¹² Weetman, P., P. Gordon and Cl. Roberts. International Financial Reporting: A Comparative Approach, Pearson, Third edition, 2005, p. 431.

¹¹³ Pettit, B. and K. Ferris. Valuation for Mergers and Acquisitions, Pearson, Second edition, 2013, p. 224.

¹¹⁴ Krishnamurti, Ch. and R. Vishwanath. Mergers, Acquisitions and Corporate Restructuring, Sage publications, 2008, p. 168.

¹¹⁵ Вейсел, А. Фундаментални концепции и съдържание на интегрираните отчети, сп. ИДЕС, бр. 1/2018, стр. 1.

¹¹⁶ Стоянов, Ат. Финансовата отчетност в условията на глобалната пандемия COVID – 19 – неопровержимо доказателство за необходимостта от преход към интегрирано отчитане, сп. ИДЕС, бр. 4/2020, стр. 10.

Проблеми, като изчерпване на природните ресурси, огромни национални дългове, високи нива на безработица, нарастващо неравенство между обществата и редица други, отдавна поставят на дневен ред въпроса доколко в ерата на дигитализацията социалният и икономическият ред все още съществуват. Могат ли обаче обществото и бизнесът да успеят да постигнат баланс между необходимостта от конкурентоспособност и устойчив растеж?

Интегрираното отчитане е създадено, за да отговори на множеството критики, които обикновено биват отправяни към корпоративните отчети, и по – специално, доколко в тях е оповестена цялата необходима информация, от която нейните външни потребители се нуждаят, за да могат да вземат рационални икономически решения. Крайният резултат от интегрираното отчитане са интегрираните отчети, които предоставят холистичен поглед върху стойността, която се създава от страна на корпорациите в краткосрочен, средносрочен и дългосрочен план. Интегрираният отчет се основава на финансовия такъв, като същевременно с това предоставя и допълнителна информация. Методологията и принципите, върху които се базира финансовата отчетност, не позволяват в отчетите да бъде включвана информация, която не е надеждно измерима и не може да бъде отчетена счетоводно. Чрез интегрираното отчитане компаниите представят на заинтересованите страни една по – цялостна, по – задълбочена и по – ясна картина относно своята дейност. Един интегриран отчет трябва да разкаже историята на компанията. *Това включва както историческа финансова информация, така и информация, която е ориентирана към бъдещето, обяснява стратегическите насоки на компанията и обсъжда целите, рисковете и възможностите, които трябва да бъдат разгледани.*¹¹⁷ Чрез интегрираното мислене дружествата биват стимулирани да се съсредоточат върху взаимозависимостите между широк спектър от фактори, оказващи съществено влияние върху способността им да създават и поддържат стойност във времето, като едновременно с това се предоставя възможността този процес да бъде представен по един ясен, разбираем и прозрачен начин. Прозрачността по отношение на начина на функциониране на компаниите е съществен аспект от създаването на доверие в тях. В корпоративния свят прозрачността се проявява чрез организационна култура, която подкрепя и насърчава свободното споделяне на информация на всички отчетни нива.

¹¹⁷ PWC NL. Integrated Reporting – The Future of Corporate Reporting, PricewaterhouseCoopers, 2012, p.7.

Интегрираната отчетност като съвременен израз на протичащата глобализация в сферата на счетоводството открива възможности за постигане на надеждна и съпоставима счетоводна информация. Всяка една компания използва ресурсите, с които разполага, за да извършва своята дейност, които в Международната рамка за интегрирана отчетност са представени като капитали и създаването на стойност се осъществява чрез инвестиции в следните шест вида капитал – финансов, производствен, интелектуален, човешки, социален и природен. Отделните видове капитал се увеличават, намаляват или трансформират посредством дейността на дружеството:

- ❖ финансов капитал – включва финансови средства, вътрешно генерирани чрез операции и/или инвестиции, а също и получени чрез финансиране под формата на собствен капитал, привлечен капитал и безвъзмездно получени средства;
- ❖ производствен капитал – физическата инфраструктура на дружеството, заедно със свързаните с нея оборудване, технологии и инструменти;
- ❖ интелектуален капитал – нематериалните активи на предприятието, включващи авторски права, софтуер, патенти, специфични познания, процедури, системи и др.;
- ❖ човешки капитал – уменията, знанията и опита на персонала, тяхната мотивация и ангажираност, съвкупно влияещи върху организацията;
- ❖ социален капитал и взаимоотношения – връзките и взаимоотношенията между дружеството и ключовите заинтересовани лица;
- ❖ природен капитал – включва както възобновяеми, така и невъзобновяеми природни ресурси, жизненоважни за нормалното функциониране на планетата – въздух, вода, слънчева енергия, изкопаеми горива, екосистеми.

Ползите от интегрираното отчитане могат да бъдат оценени от гледна точка на самите компании, инвеститорите и други заинтересовани страни¹¹⁸.

От гледна точка на компанията:

- осигурява разбиране за целия капитал на компанията и взаимоотношенията между отделните му видове при определяне на корпоративните стратегии;

¹¹⁸ Kurnaz, Ers. and M. Serçemeli. Contemporary Research in Accounting, Auditing and Finance, Cambridge Scholars Publishing, 2019, p. 97 – 98.

- подобрява механизмите за вземане на решения;
- предлага поглед над компанията в по – дългосрочен план;
- предоставя възможност на дружеството да извърши по – подходящ анализ на риска;
- добавя стойност към марката;
- допринася за мотивацията и привързаността на служителите;
- улеснява достъпа на компанията до финансиране, в случаите когато необходимост от това възникне, и по този начин спомага на дружеството да придобие конкурентно предимство.

От гледна точка на инвеститорите:

- предлага надеждни, холистични, стандартни и сравними данни по отношение на дружествата;
- удостоверява, че качеството на данните, използвани при отчитането, е подобро и тези данни са взаимосвързани;
- потвърждава, че ресурсите се пренасочват към компаниите, които съумяват по – добре да управляват отделните рискове и възможности;
- предпазва инвеститорите от изненади и гарантира, че нивото на риск за инвестицията е акуратно определено.

От гледна точка на другите заинтересовани страни:

- засилва комуникацията със заинтересованите страни;
- позволява изграждането на по – тесни партньорски взаимоотношения с доставчиците и подобрява сътрудничеството помежду им;
- спомага на компанията да разбере вида на стойността, която е създала по цялата верига на доставки;
- обещава, че хората ще могат лесно да разграничат слабо представящите се и измамни предприятия.

Още през 1993 г. двамата учени Ян Бебингтън и Роб Грей защитават тезата, че *устойчив бизнес* е този, който в края на всеки счетоводен период не оставя околната среда в по – лошо състояние, отколкото е била в началото на същия този счетоводен период.¹¹⁹ 2010 е годината, от която насам Йоханесбургската фондова борса задължава дружествата, регистрирани на нея, да изготвят и представят интегрирани отчети¹²⁰.

Твърдо вярваме, че интегрираното отчитане е пътят към прозрачната и отговорна финансова отчетност. Създаденият през ноември 2021 г. Съвет за международни стандарти за устойчивост, допълващ работата на Съвета за международни счетоводни стандарти, през месец март 2022 г. публикува два проекта за обсъждане – МСФО С1 Общи изисквания за оповестяване на финансова информация, свързана с устойчивостта¹²¹, и МСФО С2 Оповестявания, свързани с климата¹²². Двата Съвета работят заедно, за да постигнат консенсус как по възможно най – добрия начин да инкорпорират и надградят Международната рамка за интегрирана отчетност при съвместното разработване на стандарти. Вземайки предвид всичко горепосочено считаме, че *в обзримо бъдеще интегрираното отчитане поетапно ще стане задължително и извън Йоханесбург*. В допълнение към вече споменатото универсално правоприемство при бизнес комбинациите на всички права, задължения и модалитети на един правен субект или дробни части от тях, преминаващи върху друг субект, бизнес обединенията оказват влияние и имат въздействие и извън рамките на участващите в преобразуването дружества – клиенти, доставчици, инвеститори, регулаторни органи, конкуренти и др. Поради това включването на показатели за интегрирана отчетност в оповестяванията към МСФО 3 в ролята им на нефинансови измерители на успеха на бизнес комбинациите ще повиши информираността на потребителите на финансовите отчети с общо предназначение и за ефектите от бизнес комбинациите.

Показателите на интегрираното отчитане във връзка с устойчивостта трябва да съдържат информация, чрез която да се разбере въздействието от дейността на компанията върху свързани с устойчивото развитие въпроси и как те от своя страна оказват

¹¹⁹ Gray, R., J. Bebbington and D. Walters. Accounting for the Environment, Paul Chapman Publishing, London, 1993, p. 273.

¹²⁰ Aksoy, T., Um. Hacioglu. Auditing Ecosystem and Strategic Accounting in the Digital Era: Global Approaches and New Opportunities, Springer, 2021, p. 78.

¹²¹ IFRS S1 General Requirements for Disclosure of Sustainability-related Financial Information, Exposure Draft, ISSB, 31st March 2022.

¹²² IFRS S2 Climate – related Disclosures, Exposure Draft, ISSB, 31st March 2022.

влияние върху развитието на компанията, резултатите от дейността ѝ и нейното финансово състояние. Информацията трябва да съдържа:

- ✓ описание на *бизнес модела и стратегията*, както и възможностите и издръжливостта на бизнес модела и на стратегията на предприятието на рисковете, свързани с въпросите на устойчивостта и плановете за преход;
- ✓ *целите и напредъка* към постигането им чрез избор на подходящи показатели;
- ✓ *общо управление на устойчивостта* на предприятието (административните, управителните и надзорните органи и техните експертни знания и умения, за да изпълнят съответните си роли);
- ✓ *политиките* на предприятието във връзка с въпросите на устойчивостта и *схеми за стимули*, свързани с въпросите на устойчивостта;
- ✓ *основни рискове и тяхното управление*; основните действителни или потенциални неблагоприятни въздействия и действията за предотвратяване, смекчаване и коригирането им;
- ✓ информация относно *бизнес операциите*, веригата на стойност, включително продукти и услуги и бизнес взаимоотношения и веригата на доставки;
- ✓ *двойна същественост*;¹²³
- ✓ *надежден контрол* във връзка с устойчивостта и процедурата за провеждането му.

Това от своя страна може да се реализира чрез предложения набор *от 35 общи показателя* за системно и последователно отчитане на създаването на стойност в дългосрочен план (31 от показателите са адаптирани от Рамката Към общи показатели и последователно отчитане на устойчивото създаване на стойност на Световния икономически форум¹²⁴, сумарно съдържаща 55 показателя, като към тях добавихме и показателя - измерване на удовлетвореността на клиентите, поради което ще назовем предложения набор от показатели ***Модифицирана рамка за системно и последователно отчитане на създаването на стойност в дългосрочен план***). При подбора на показатели освен

¹²³ *Принципът на същественост* разглежда ефекта на дадена тема върху оценката и решенията на заинтересованите страни, като същевременно отчита нейното екологично, социално и икономическо измерение. В контекста на ESG отчитането (интегрираното отчитане) дружествата следва да прилагат принципа на т. нар. „двойна същественост“ – да анализират и оценяват, както рисковете за дружеството, произтичащи от въздействието на ESG факторите, така и въздействието на дружеството върху околната среда, обществото и външните заинтересовани страни.

¹²⁴ The World Economic Forum. Toward common metrics and consistent reporting of sustainable value creation, White paper, September 2020.

на гореспоменатата рамка извършихме задълбочен преглед и анализ и на следните нормативни източници:

- Регламент за изпълнение (ЕС) 2022/2453 на Комисията от 30 ноември 2022 година за изменение на техническите стандарти за изпълнение, определени в Регламент за изпълнение (ЕС) 2021/637, по отношение на оповестяването на екологичните, социалните и управленските рискове;
- Поправка на Делегиран регламент (ЕС) 2022/1288 на Комисията от 6 април 2022 година за допълнение на Регламент (ЕС) 2019/2088 на Европейския парламент и на Съвета по отношение на регулаторните технически стандарти, с които се определят подробно съдържанието и начинът на представяне на информацията във връзка с принципа за ненанасяне на значителни вреди и се определят съдържанието, методиките и представянето на информация във връзка с показателите за устойчивост и неблагоприятните въздействия върху устойчивостта, както и съдържанието и представянето на информация във връзка с рекламирането на екологични или социални характеристики и целите за устойчиви инвестиции в преддоговорни документи, уебсайтове и периодични доклади;
- Насоки за ESG отчитане, разработени от Зеления център;
- Доклад на ЕБО за управление и надзор ESG рискове за кредитни институции и инвестиционни фирми.

Причината, поради която отдаваме предпочитание именно на Рамката, представена от Световния икономическия форум, е че е налице *съгласуваност между тяхната Рамка и други съществуващи рамки и стандарти и изведените показатели са приложими за всички индустрии и бизнес модели*¹²⁵. В предложената от нас рамка допълнително прецизирахме универсалността на предложените показатели, изключвайки такива, които са строго специфични за определени индустрии, като например използвани пластмасови консумативи за еднократна употреба, замърсяване на водата и др.

Изведените показатели са структурирани в следните 3 стълба - ESG метрики:

- екологичен;
- социален;

¹²⁵ Ibid.

- управленски.

Екологични, социални и управленски показатели/метрики (ESG, Environmental, Social and Governance) са набор от параметри, чрез които едно дружество, неговите инвеститори, заинтересованите страни и регулаторните органи измерват влиянието на оперативните и стратегически решения върху стойността на дружеството, достъпа до капитал, потенциала за развитие и поведението на инвеститорите, с фокус постигането на устойчив растеж, идентифициране и намаляване на неблагоприятните въздействия, свързани с дейността му¹²⁶.

Параметрите отразяват отношението на дружеството към околната среда, неговата социална отговорност и нивото на спазване на стандартите за корпоративно управление. ESG факторите често се наричат нефинансови, като способността на дружествата да ги управлява води до измерими финансови последици за тяхното бъдещо развитие.

Екологичният стълб („E“) представя екологичния отпечатък на дейността, дейностите свързани с предотвратяване измененията в климата, ограничаване на въглеродния отпечатък, управление на водните и другите природни ресурси, както и отпадъците, свързани с дейността. Въпросите, които са в основата на избора на метриките, включват дали дружеството е достатъчно енергийно и ресурсно ефективно, за да отговори на променящите се климатични условия, замърсяват ли околната среда дейностите, извършвани от дружеството, или то се явява уязвимо към потенциални бъдещи климатични изменения и др.

Социалният стълб („S“) представя социалния аспект на дейността: спазването на правила и стандарти, свързани с развитие на обществото, включително служители, партньори, контрагенти и налагане на съвременни трудови стандарти като здравословни и безопасни условия на труд.

Управленският стълб („G“) представя управленския фактор – параметрите на добро корпоративно управление включват показатели¹²⁷ относно дейността на управителните органи, принципите на независимост и отчетност, надзора върху възнагражденията, фирмената стратегия, управлението на риска, представянето и оповестяването на информация, включително и разкриването на екологични и социални (E&S) показатели,

¹²⁶ Насоки за ESG отчитане, разработени от Зеления център, 2022, стр. 4.

¹²⁷ Пак там

както и балансирано управленско поведение, свързано със създаване на устойчив бизнес модел, който има за цел да балансира интересите на всички страни, превенция на корупция и данъчна дисциплина.

Дружествата разработват *Политика за устойчиво развитие*, която може да бъде оформена като самостоятелен стратегически документ или да бъде част от обща стратегия за устойчивост и/или корпоративна социална отговорност¹²⁸. При разработване на Политиката за устойчиво развитие, дружествата следва да се ръководят от националното и европейското законодателство и от утвърдени добри практики за екологично и социално управление, припознати като такива в световен план. Дружествата интегрират E&S параметрите в бизнес модела си с цел подобряване управлението на оперативния и инвестиционния риск.

Оповестяването на информацията относно екологичните и социални фактори се фокусира върху рисковете и способността на дружеството да управлява своите дългосрочни оперативни и финансови резултати. Отчитането на E&S влиянието се извършва посредством анализ, базиран на вътрешна самооценка и/или външен бенчмарк за оценка на E&S представянето на дружеството. Анализът следва да дава приоритет на качеството на съдържанието пред количеството.

Стълб	Подтеми, основни показатели и оповестявания
Екологичен	<p><u>Емисии на парникови газове</u> За всички релевантни парникови газове (напр. въглероден диоксид, метан, азотен оксид, флуорсъдържащи газове и др.) оповестете в метрични тонове еквивалентните тонове CO₂, попадащи в обхват 1 и 2 на Протокола за парникови газове. Извършете приблизителна оценка и оповестете емисиите нагоре и надолу по веригата (Обхват 3 на Протокола за парникови газове), когато е уместно.</p>
	<p><u>Имплементиране на публикуваните препоръки от Работната група за оповестяване на финансова информация във връзка с климата</u> Пълно имплементиране на препоръките на Работната група за оповестяване на финансова информация във връзка с климата. В случай на необходимост оповестете времеви период от най – много три години за пълното имплементиране. Разкрийте дали сте задали или сте се ангажирали да зададете целеви стойности за емисиите на парникови газове, които са в съответствие с целите на Парижкото споразумение – да се ограничи глобалното затопляне до под 2°C над преиндустриалните нива и да се положат усилия за ограничаване</p>

¹²⁸ Изпълнението на тази Политика трябва да бъде част от оповестяването по МСФО 3 Бизнес комбинации като част от измерителите за успеха на бизнес комбинациите.

	<p>на затоплянето до 1.5°C – да се постигне въглеродна неутралност преди 2050 г.</p> <p><u>Стратегия и целеви стойности на емисиите на парникови газове съгласно Парижкото споразумение</u> Включва целите и задачите, заложи от дружеството, във връзка с управлението на емисиите, генерирани от дейността му. Следва да се определи и оповести напредъка спрямо ограничените във времето научно обосновани целеви стойности за емисиите на парникови газове, които са в съответствие с целите на Парижкото споразумение – да се ограничи глобалното затопляне до под 2°C над преиндустриалните нива и да се положат усилия за ограничаване на затоплянето до 1.5°C. Това трябва да включва определяне на дата преди 2050 г., в рамките на която ще се постигне неутралност по отношение на парникови газове и преходно намаляване за постигане на целите, базирани на методологиите, разработени от Инициативата за научно обосновани цели, в случаите когато това е приложимо.</p> <p>Ако е възприет алтернативен подход, разкрийте използваната методология за изчисляване на целевите стойности и основата, на която те постигат целите на Парижкото споразумение.</p>
	<p><u>Замърсяване на въздуха</u> Отчетете навсякъде по веригата на добавените стойности, където са съществени: азотни оксиди (NOx), серни оксиди (SOx), прахови частици и други значителни емисии във въздуха. Когато е възможно, изчислете съотношението на определени емисии, които възникват във или в близост до градски/гъсто населени райони.</p>
	<p><u>Въздействие на замърсяването на въздуха</u> Отчетете навсякъде по веригата на добавените стойности, където са съществени: стойностното въздействие на замърсяването на въздуха, включително азотни оксиди (NOx), серни оксиди (SOx), прахови частици и други значителни емисии във въздуха.</p>
	<p><u>Циркулация на ресурсите</u> Докладвайте най – подходящия показател(и) за циркулация на ресурсите за цялата компания и/или на ниво продукт, материал или обект според случая. Възможните показатели включват (но не се ограничават до) Показатели за кръгов преход (WBCSD), индикатори, разработени от фондацията Ellen MacArthur, и подготвени от компанията показатели. Оповестете методологичния подход, използван за изчисляване на кръговите показатели, и основанието за избора на показател(и). Тук се включват показатели като: кръговрат на водата, използване на възобновима енергия, рециклиране, удължена гаранция и др.</p>
Социален	<p><u>Еманципация и пълноценно включване на хора с увреждания (%)</u> Процент заети, групирани по следните аспекти: категория служител, възрастова група, пол и други признаци.</p>
	<p><u>Равенство в заплащането между половете (%)</u> Съотношение между основната заплата и възнаграждението за всяка категория служители по ключови за дейността локации във връзка с приоритетни области на равенство: жени към мъже, второстепенни към основни етнически групи и други подходящи области на равенство.</p>

<p><u>Ниво на възнаграждение (%)</u></p> <p>1. Съотношение на стандартната заплата за начално ниво по пол в сравнение с местната минимална заплата.</p> <p>2. Съотношение на годишната сума на доходите на главния изпълнителен директор към медианата от общата сума на годишните доходи на всичките му служители.</p>
<p><u>Риск от инциденти с деца, принудителен или задължителен труд</u></p> <p>Разяснение на операциите и доставчиците, за които се счита, че са изложени на значителен риск от инциденти, свързани с детски труд, принудителен или задължителен труд. Такива рискове могат да възникнат във връзка с:</p> <p>а) отделни видове операции и доставчици; и</p> <p>б) държави или географски райони с операции и доставчици, считани за изложени на риск.</p>
<p><u>Случаи на дискриминация и тормоз (#)</u></p> <p>Брой случаи на дискриминация и тормоз, статус на инцидентите и предприетите действия.</p>
<p><u>Свобода на сдружаване и колективно договаряне на условия на труд, изложени на риск (%)</u></p> <p>1. Процент на активната работна сила, включена в колективните трудови преговори.</p> <p>2. Описание на извършената оценка по отношение на доставчиците, при които правото на свобода на сдружаване и колективно договаряне на условията за труд са изложени на риск, включително мерките, предприети от организацията за справяне с тези рискове.</p>
<p><u>Обзор на правата на човека, влияние на несправедливостта и модерно робство (#, %)</u></p> <p>1. Общ брой и процент на дейностите предмет на обзора на правата на човека или оценки за въздействието върху правата на човека по държави.</p> <p>2. Брой и вид на докладваните оплаквания със свързани въздействия по отношение на важен проблем във връзка с правата на човека през отчетния период и обяснение за вида на въздействията.</p> <p>3. Брой и процент на дейности и доставчици, за които се счита, че са изложени на значителен риск от инциденти, свързани с детски труд, принудителен или задължителен труд. Такива рискове могат да възникват във връзка с:</p> <p>а) отделни видове операции и доставчици; и</p> <p>б) държави или географски райони с операции и доставчици, считани за изложени на риск.</p>
<p><u>Измерване на удовлетвореността на клиентите</u></p> <p>Оценката, която дадена компания получава от своите клиенти за качеството на своите продукти и услуги, е известна като удовлетвореност на клиентите. Дружеството предоставя информация за резултатите от проучвания, оценяващи потребителската удовлетвореност. Тези проучвания се провеждат главно чрез интервюта или онлайн въпросници. Предприятието оповестява публично резултатите от проучванията, проведени за оценка на цялостното им представяне и удовлетвореността на клиентите от конкретни продукти или услуги.</p>
<p><u>Здраве и безопасност (%)</u></p>

<p>1. Броят и процентът на смъртните случаи в резултат на трудова злополука; свързани с работата наранявания с големи последици (с изключение на смъртните случаи); вписани злополуки, свързани с работата; основни видове трудови злополуки и брой отработени часове.</p> <p>2. Обяснение как организацията улеснява достъпа на работниците до непрофесионални медицински и здравни услуги и обхвата на достъп, осигурен за служители и работници.</p>
<p><u>Благополучие на служителите (#, %)</u></p> <p>1. Брой смъртни случаи в резултат на влошено здравословно състояние, следствие от работата, регистрирани здравословни проблеми, последици от работната среда, и основните типове заболявания, свързани с работното място, вкл. за всички служители и работници.</p> <p>2. а) Процент служители, участващи в програми за „най-добри практики“ за здраве и благополучие; и б) Процент на отсъствия за всички служители.</p>
<p><u>Осигурено обучение (#, €)</u></p> <p>1. Среден брой часове обучения на човек, които служителите на организацията са провели през отчетния период, групирани по пол и категория служител.</p> <p>2. Средните разходи за обучение и развитие на служител на пълен работен ден.</p>
<p><u>Абсолютен размер и процент на заетост</u></p> <p>1. Общ брой и процент новоназначени служители през отчетния период, класифицирани по възрастова група, пол и други различни показатели.</p> <p>2. Общ брой и темп на текучество на служители през отчетния период, класифицирани по възрастова група, пол и други различни показатели.</p>
<p><u>Принос във финансови инвестиции</u></p> <p>1. Общ размер на капиталовите разходи, минус разходи за амортизация, подкрепени с описание на инвестиционната стратегия на компанията.</p> <p>2. Обратно изкупени собствени акции, плюс изплатени дивиденди, подкрепени с описание на стратегията за възвръщаемост на собствения капитал.</p> <p>Формула = $\frac{\text{Общ размер на капиталови разходи} - \text{Разходи за амортизация}}{\text{Обратно изкупени собствени акции} + \text{Изплатени дивиденди}}$</p>
<p><u>Кибер сигурност</u></p> <p>В един все по – дигитален свят хакерите и кибернетичните атаки са постоянна заплаха с потенциал да причини значителни финансови и репутационни щети. Фокусът тук е върху оптималната защита на клиентите, както и на самата компания. Целта на атаката може да бъде прекъсване на нормалната бизнес дейност, кражба на и/или достъп до информация, търсене на откуп и др. Необходимо е непрекъснато повишаване информираността на служителите за рисковете в кибернетичното пространство, като се организира обучение в области като спам, фишинг, злоупотреби и измами като цяло. Системно следва да бъдат оценявани на усилията на дружеството за постигане на сигурни и надеждни информационни системи и стабилни процедури</p>

	<p>за защита на данните чрез постоянно наблюдаване на ИТ системите. От изключителна важност е да се осигури максимална защита и възможност за бързо и ефективно реагиране на възможни атаки.</p> <p><u>Общ размер на разходите за научноизследователска и развойна дейност (€)</u> Общ размер на извършените разходи във връзка с научноизследователска и развойна дейност.</p> <p><u>Генерирана социална стойност (%)</u> Процент на приходите от продукти и услуги, създадени с намерението да допринесат за конкретни обществени ползи, или адресиращи специфични предизвикателства пред устойчивостта.</p>
Управленски	<p><u>Бизнес модел</u> Начинът, по който едно дружество обединява своята визия, стратегически цели, управление и бизнес операции с цел да генерира приходи и да реализира печалба, се нарича бизнес модел. Компанията предоставя изчерпателно обяснение на своя бизнес модел и начина, по който създава стойност. Това включва подробно описание на основните ѝ бизнес процеси и въздействието, което тези процеси оказват върху обществото, околната среда и заинтересованите страни. Освен това дружеството очертава основните елементи, които подкрепят създаването на стойност, като например своята визия, стратегически цели, структура на управление и др.</p>
	<p><u>Целеполагане</u> Заявената от компанията цел, като израз на средствата, чрез които бизнесът предлага решения на икономически, екологични и социални проблеми. Корпоративната цел трябва да създава стойност за всички <i>заинтересовани страни</i>¹²⁹, включително и акционерите.</p>
	<p><u>Водено от целта управление</u> Как посочената от компанията цел е затвърдена в стратегиите, политиките и стратегическите цели на компанията.</p>
	<p><u>Състав на висшия орган на управление</u> Състав на органите с управленски и надзорни функции и неговите комитети по: компетенции, свързани с икономически, екологични и социални теми; със или без изпълнителни правомощия; независимост; мандат в управителния орган; брой други значими позиции и ангажименти на всяко лице и естеството им; пол; членство в по – слабо представени социални групи; представителство на заинтересованите страни.</p>
	<p><u>Напредък спрямо основополагащи приоритети</u> Оповестяване на съществените стратегически икономически, екологични и социални етапи, които се очаква да бъдат постигнати през следващата година на бизнес комбинацията, като например важни етапи, постигнати от предходната година, и как тези важни етапи се очаква да допринесат или са допринесли към дългосрочната стойност.</p>

¹²⁹ *Заинтересована страна (stakeholder)* - всяко лице или група от лица, която има интерес в дадена организация и резултатите от нейните действия. Общите примери за заинтересовани страни включват акционери, служители, клиенти, доставчици, общности и правителства.

	<p><u>Възнаграждение</u> Как критерият представяне се отнася към политиките за възнаграждение във връзка с целите на висшия управленски орган и служителите на управленски постове по отношение на икономически, екологични и социални теми, свързани със заявената цел, стратегията и дългосрочна стойност на компанията.</p> <p><u>Ангажираност на заинтересованите страни</u> Ангажираността се определя като процес на комуникация, консултация и взаимодействие със заинтересованите страни. Дружеството предоставя информация за основните заинтересовани страни и начините, по които взаимодейства с тях, което включва: идентифициране на основните групи заинтересовани страни, оповестяване на темите и опасенията, повдигнати от всяка група, и определяне на стъпките, които ще бъдат предприети от компанията за решаване на тези проблеми. От голяма важност е изготвянето на списък с теми, които са съществени за ключовите заинтересовани страни и дружеството, как са определени самите теми и по какъв начин заинтересованите страни са ангажирани.</p> <p><u>Антикорупция</u> 1. Общ процент на членовете на ръководния орган, служители и бизнес партньори, преминали обучения, посветени на антикорупционните политики и процедури на организацията, разпределени по профил. 2. Представяне на инициативите и поетите задължения от заинтересованите страни за подобряване на по – широкообхватните работна среда и култура с цел борба с корупцията.</p> <p><u>Подсигурена етична консултация и механизми за докладване</u> Описание на вътрешните и външните механизми за: 1. Търсене на съвет относно етично и законосъобразно поведение, организационна почтеност; 2. Докладване на въпроси от изключителна важност, касаещи неетично и незаконно поведение, липса на организационна почтеност.</p> <p><u>Обвързаност на стратегията и политиките с лобирането</u> Значимите проблеми, които са във фокуса на участието на компанията при разработването на публични политики и лобиране; стратегията на компанията, свързана с тези области на фокус, и всякакви различия между нейните лобистки позиции и целта ѝ, обявените политики или други обществени позиции.</p> <p><u>Интегриране на рисковете и възможностите като част от бизнес процеса</u> Оповестяване на специфичните за компанията рискове и възможности, които ясно идентифицират основните съществени рискове и възможности, пред които конкретно е изправена компанията (за разлика от общите секторни рискове), апетита на компанията по отношение на тези рискове, как тези рискове и възможности са се променяли с течение на времето и отговора на тези промени. Тези рискове и възможности следва да включват съществени икономически, екологични и социални въпроси, включително изменение на климата и управление на данни.</p> <p><u>Икономически, екологични и социални теми в рамката за разпределение на капитала</u></p>
--	--

	Как най – висшият орган на управление разглежда икономическите, екологични и социални въпроси при надзора на основни решения за разпределение на капитала, като например разходи, придобивания и продажби.
	<u>Външна оценка на достоверността на разкриваната информация</u> Валидирането на оповестяванията на дружеството е процес, който включва проверка от трета страна на надеждността, точността и значимостта на информацията, която корпорацията е разкрила. Компанията следва да оповести дали използва трета страна за валидиране на разкриваната от нея информация.

За кредитните институции (те са обект на изследване в трета глава на дисертацията) ще предложим допълнителна група от показатели за интегрирано отчитане и оповестяване на устойчивостта, свързани със спецификата на тяхната дейност.

Оповестяванията на кредитните институции следва да обхващат две перспективи - финансовото въздействие, което ESG метриците (ЕСУ факторите) оказват върху икономическите и финансовите дейности на институциите (*външна перспектива*), а от друга страна — ЕСУ факторите, които може да бъдат задействани в резултат на самите дейности на институциите, които на свой ред придобиват същественост от финансово естество, когато засягат заинтересованите страни на институциите (*вътрешна перспектива*). Поради това оповестяванията следва да предоставят достатъчно изчерпателна и сравнима информация относно ЕСУ рисковете, осигурявайки възможност на ползвателите на информацията да оценят рисковия профил на институциите¹³⁰.

Оповестяване на екологични, социални и управленските (ЕСУ) рискове за целите на интегрираното отчитане в МСФО 3 Бизнес комбинации

Основни понятия

ЕСУ (ESG) фактори - екологични, социални или управленски въпроси, които могат да имат положителен ефект или отрицателно въздействие върху финансовите резултати или платежоспособността на кредитната институция.

¹³⁰ РЕГЛАМЕНТ ЗА ИЗПЪЛНЕНИЕ (ЕС) 2022/2453 НА КОМИСИЯТА от 30 ноември 2022г. за изменение на техническите стандарти за изпълнение, определени в Регламент за изпълнение (ЕС) 2021/637, по отношение на оповестяването на екологичните, социалните и управленските рискове

Инвестиции, свързани с ESG бенчмаркове - референтни показатели, които включват специфични цели, свързани с устойчивостта и помагат за оценка и сравняване на ефективността на устойчивите инвестиции във времето.

Екологични, социални и управленски (ESU) рискове са рисковете от загуба поради отрицателните финансови последици за институцията от настоящото или бъдещото въздействие на екологичните, социалните и управленските фактори върху нейните контрагенти или инвестирани активи;

а) *екологичен риск* е рискът от загуба поради отрицателните финансови последици за институцията от настоящото или бъдещото въздействие върху нейните контрагенти или инвестирани активи на екологичните фактори, в т.ч. на факторите, свързани с прехода за постигането на следните екологични цели: смекчаване на изменението на климата; адаптиране към изменението на климата; устойчиво използване и опазване на водните и морските ресурси; преход към кръгова икономика; предотвратяване и контрол на замърсяването; опазване и възстановяване на биологичното разнообразие и екосистемите. Екологичният риск обхваща както физическия риск, така и риска от прехода.

- *физически риск*, като част от общия екологичен риск се определя като риск от загуба поради отрицателните финансови последици за институцията от настоящото или бъдещото физическо въздействие на екологичните фактори върху нейните контрагенти или инвестирани активи;

- *риск от прехода*, като част от общия екологичен риск е рискът от загуба поради отрицателните финансови последици за институцията от настоящото или бъдещото въздействие върху нейните контрагенти или инвестирани активи на прехода към екологично устойчива икономика;

б) *социален риск* е рискът от загуба поради отрицателните финансови последици за институцията от настоящото или бъдещото въздействие на социалните фактори върху нейните контрагенти или инвестирани активи;

в) *управленският риск* е рискът от загуба поради отрицателните финансови последици за институцията от настоящото или бъдещото въздействие на управленските фактори върху нейните контрагенти или инвестирани активи.

Специфичните показатели за кредитните институции в контекста на екологичните, социалните и управленските (ESU) рискове ще представим в **четири групи**:

Първа група: Качествена информация относно екологичния риск¹³¹

(1) Бизнес стратегия и процеси

✓ Бизнес стратегия на институцията за отчитане на екологичните фактори и рискове предвид въздействието на екологичните фактори и рискове върху стопанската среда, бизнес модела, стратегията и финансовото планиране на институцията;

✓ Цели, целеви стойности и ограничения с оглед на оценката и мерките във връзка с екологичния риск в краткосрочен, средносрочен и дългосрочен план, както и оценка на резултатите спрямо тези цели. Институциите обясняват какви процеси използват при определянето на тези цели, целеви стойности и ограничения;

✓ Текущи инвестиционни дейности и (бъдещи) инвестиционни цели за постигане на екологични цели и съобразени с таксономията дейности на ЕС;

✓ Политики и процедури, свързани с установяването на преки или непреки връзки с нови или съществуващи контрагенти по отношение на техните стратегии за смекчаване и намаляване на екологичните рискове. Институциите предоставят информация за мерките, предприети за смекчаване на рисковете, свързани с екологични фактори, като вземат предвид способността на контрагента да управлява екологичните рискове.

Регламентът за таксономията установява рамка за целия ЕС, според която инвеститорите и предприятията могат да преценят дали определени икономически дейности са екологично устойчиви.

Четири проверки, трябва да бъдат извършени, за да може да се обозначи дадена икономическа дейност като *екологично устойчива*. Дейността трябва да отговаря на следните условия:

- Да бъде релевантна дейност, т.е. дейността е в списъка с дейности, които се считат за най – подходящи за постигане на екологичните цели, определени от Европа. Съответните дейности се наричат *допустими дейности*, описани в Делегираните актове;
- Да допринесе съществено за поне една от екологичните цели и да спазва техническите критерии за проверка за съществен принос (както е описано в делегираните актове);

¹³¹ Адаптирано по Регламент за изпълнение (ЕС) 2022/2453 на Комисията от 30.11.2022г. за изменение на техническите стандарти за изпълнение, определени в Регламент за изпълнение (ЕС) 2021/637, по отношение на оповестяването на екологичните, социалните и управленските рискове.

- Да не нанася значителна вреда на някоя от другите екологични цели и да спазва техническите критерии за проверка за „да не нанася значителна вреда“ (според делегираните актове);

- Да се извършва в съответствие с минимални социални и управленски предпазни мерки.

Икономическа дейност, която преминава четирите проверки, се нарича *икономическа дейност, в съответствие с регламента за таксономията*.

(2) Управление на екологичния риск

- ✓ Отговорности на управителния орган с управленски и надзорни функции във връзка с определянето на рамката за риска, надзора и управлението на изпълнението на целите, стратегията и политиките в контекста на управлението на екологичния риск, като се обхващат съответните механизми на въздействие. Йерархични линии и честота на докладването във връзка с екологичния риск;

- ✓ Отразяване от страна на управителния орган на краткосрочните, средносрочните и дългосрочните въздействия на екологичните фактори и рискове в организационната структура, както в рамките на бизнес дейностите, така и във функциите по вътрешен контрол. Включване на краткосрочните, средносрочните и дългосрочните въздействия на екологичните фактори и рискове в *рамката за управление на риска* и в *рамката за поносимост към риска (рисков толеранс)*. Институциите решават какъв ще бъде съответният времеви хоризонт в съответствие с рисковия си профил и експозициите си. Оповестяване на определения, методики и международни стандарти, на които се основава рамката за управление на екологичния риск;

- ✓ Включване на мерките за управление на екологичните фактори и рискове във вътрешните правила за управление, в т.ч. ролята на комитетите, разпределението на задачите и отговорностите и обратната връзка от функцията по управление на риска до управителния орган, като се обхващат съответните механизми на въздействие;

- ✓ Прилагане на инструменти за установяване, измерване и управление на екологичните рискове. Резултати и ефекти от въведените инструменти за управление на риска и приблизителната оценка на въздействието на екологичния риск върху профила на капиталовия риск и риска по отношение на ликвидността;

✓ Процеси за установяване, измерване и наблюдение на дейностите и експозициите (и обезпеченията, когато е приложимо), чувствителни към екологични рискове, като се обхващат съответните механизми на въздействие.

Дейностите, експозициите и активите, които са чувствителни и уязвими спрямо екологични рискове, включват онези от тях, които са свързани със секторите на селското стопанство, рибарството, горското стопанство, енергетиката, наред с географското им местоположение, зависимостта от води или други екологични фактори и рискове, които могат да бъдат уязвими спрямо различни фактори, включително наводнения, суша, пожари и загуба на биологично разнообразие. Те включват също така концентрацията на дейностите на контрагента в застрашени зони и се приема, че обхващат цялата верига на стойността на контрагента.

Когато оповестяват такава информация, институциите посочват *съществеността* (включително *двойната същественост*) и обхващат жизнения цикъл на експозициите, включително отпускането на кредити, заедно с оценката на кредитоспособността на контрагента и наблюдението. Институциите посочват до каква степен тази оценка обхваща съответните механизми на въздействие, включително: по – ниска рентабилност; по – ниска стойност на недвижимите имоти; по – ниско благосъстояние на домакинствата; по – ниски показатели на активите; по – високи разходи за спазване на изискванията и по – високи правни разходи. Ако дадена институция не установи наличието на съществени екологични рискове, тя трябва да обясни и обоснове причините за това и да опише методите, които е използвала за достигане до такова заключение;

✓ Описание на връзката (механизми на въздействие) между екологичните рискове и кредитния риск, риска по отношение на ликвидността и финансирането, пазарния, оперативния и репутационния риск в рамката за управление на риска;

✓ Съобразяване на политиката за възнагражденията с целите на институцията, свързани с екологичния риск.

Втора група: Качествена информация относно социалния риск¹³²

(1) Бизнес стратегия и процеси

¹³² Адаптирано по Регламент за изпълнение (ЕС) 2022/2453 на Комисията от 30.11.2022г. за изменение на техническите стандарти за изпълнение, определени в Регламент за изпълнение (ЕС) 2021/637, по отношение на оповестяването на екологичните, социалните и управленските рискове.

Кредитната институция оповестява по какъв начин рисковете, произтичащи от социални фактори (т.е. социални рискове), са отразени в техния бизнес модел, стратегия и процеси, както и финансово планиране и как тези рискове се променят с течение на времето, предвид развитието на технологиите, рамката на политиката, бизнес средата и предпочитанията на заинтересованите страни:

✓ Институцията описва своите цели, целеви стойности и ограничения по отношение на *оценката и управлението на социалните рискове*, както и процесите, които използва за определянето на тези цели, целеви стойности и ограничения. Посочва как тези цели, целеви стойности и ограничения са свързани с приложимата рамка на политиката в Съюза и в международен план, както и с наличните референтни показатели. Социалните аспекти са свързани с нарушаването на правата на човека, трудовите права, неравенството по отношение на доходите, липсата на права на човека, безопасността и защитата на потребителите, неприкосновеността на личния живот, бедността и недискриминацията. Освен това изменението на климата и преходът към нисковъглеродна икономика оказват социални въздействия, включващи промени на пазара на труда;

✓ Институциите описват начина, по който предприемат *мерки за смекчаване на рисковете*, свързани със социалните фактори, включително разбиране относно способността на контрагентите да управляват социалните рискове и започване на диалог с тях с цел смекчаването на тези рискове.

(2) *Управление на социалния риск*

✓ Кредитната институция оповестява *отговорностите на ръководния орган* с управленски и надзорни функции за определяне на рамката за риска, надзора и управлението на изпълнението на целите, стратегията и политиките в контекста на управлението на социалния риск, като се обхващат подходите на контрагентите по отношение на: дейностите, насочени към общността и обществото; отношенията със служителите и трудовите стандарти; защитата на потребителите и отговорността за продуктите; правата на човека;

✓ Включването на мерките за управление на социалните фактори и рискове във вътрешните правила за управление. Институциите представят как организират своите комитети по риска и как разпределят задачите и отговорностите по управление на риска с цел наблюдение и управление на социалните рискове; йерархични линии и честота на докладването във връзка със социалния риск; съобразяване на политиката за възнагражденията с целите на институцията, свързани със социалния риск;

✓ Институциите предоставят информация за процеса, чрез който установяват и наблюдават социалните рискове, които са *съществени от финансова гледна точка* или които понастоящем не са съществени, но има възможност да станат съществени в бъдеще. Такива дейности, експозиции и активи, *чувствителни към социални рискове*, може да бъдат свързани с контрагенти, нарушаващи трудовото право, правата на човека или други социални закони или права, които може да бъдат правно оспорвани. По – конкретно, сред секторите с повишен социален риск може да бъдат сектори с работници мигранти, ниски заплати, ниски трудови стандарти или лоши условия на труд, които оказват отрицателно въздействие върху общностите и има по – висока вероятност да бъдат под обществен и политически контрол;

✓ Институциите предоставят информация относно *инструментите за прилагане*, които използват за установяване и управление на социалните рискове. Тези инструменти включват анализ на сценариите, прилаган на равнище експозиция, на равнище портфейл, на равнище контрагент или на секторно равнище, и обхващат фактори като миграцията, демографските тенденции, промените в работната сила и технологичните промени;

✓ Институциите предоставят *информация за ограниченията*, които определят относно финансирането на проекти или контрагенти, нанасящи значителни вреди във връзка с постигането на социалните цели на стопанската им стратегия. Тези ограничения включват ограниченията, определени от институциите в момента на отпускането на кредити и наблюдението им с цел избягване или смекчаване на социалните рискове, както и ограниченията, които показват кога конкретна експозиция би довела до допълнително проучване, вътрешно ескалиране, коригиращи действия или изключване от портфейла;

✓ Институциите предоставят информация за *определения, методики и международни стандарти*, на които се основава рамката за управление на социалния риск. Предоставят информация за това как отразяват в баланса си възникващите социални рискове и каква *връзка* намират между тях и *кредитния, ликвидния, пазарния и операционния риск*.

Трета група: Качествена информация относно управленския риск¹³³

¹³³ Адаптирано по Регламент за изпълнение (ЕС) 2022/2453 на Комисията от 30.11.2022г. за изменение на техническите стандарти за изпълнение, определени в Регламент за изпълнение (ЕС) 2021/637, по отношение на оповестяването на екологичните, социалните и управленските рискове.

Кредитните институции трябва да оповестяват как управленските рискове са отразени *в управлението на институцията и в управлението на риска* в съответствие с Регламент (ЕС) № 575/2013 (Регламент за капиталовите изисквания).

Управление

В съответствие с Регламента за капиталовите изисквания (чл.449а), е уместно кредитните институции и за целите на оповестяването по МСФО 3 Бизнес комбинации да предоставят информация за начините, по които *резултатите от управлението на контрагента са отразени в техните механизми за управление:*

✓ Съображенията относно резултатите от управлението на контрагента трябва да обхващат необходимите стъпки от *процесите на вземане на решения, надзор и управление на контрагента* на всички равнища, включително комитетите на най – висшия управителен орган и комитетите, отговарящи за вземането на решения по икономически, екологични и социални въпроси;

✓ Институциите обясняват как вземат предвид *ролята на висшия управителен орган на контрагента в отчитането* на нефинансова информация, в т.ч. ролята на висшия комитет или функционалната длъжност, която официално преглежда и одобрява доклада на организацията относно устойчивостта и гарантира, че са обхванати всички съществени теми.

✓ Институциите предоставят информация за начина, по който *резултатите от управлението на контрагентите* им са отразени в техните механизми за управление. Съображенията, свързани с резултатите от управлението на контрагентите на институцията, трябва да обхващат следните елементи:

▪ *етични съображения*, включително почтеност на поведението, ценности и етика, мерки за борба с подкупите и с корупцията, отчетност и върховенство на закона;

При оценката на *риска от корупция*, се вземат предвид следните критерии за вътрешен и външен риск от подкупи:

Основни външни рискове:

- *Риск, свързан с държавата на произход* (вземат се предвид високите нива на корупция, ниското качество на законодателството, ниската степен на прозрачност и т.н.). С цел да се категоризира рискът, свързан с дадена държава, се използва индексът за възприемане на корупцията, определен от организацията „Прозрачност без граници“ (Transparency

International). Държавите, които получават по – малко от 50 пункта съобразно този индекс, с изключение на България, се считат за страни с по – висок риск¹³⁴. Изключението, предвидено за България, не се прилага към български: видни политически личности (PEPs); контрагенти, извършващи бизнес дейности с повишен риск от корупция (съгласно списък); лица, ангажирани с дейности, свързвани със значителни суми в брой, които се считат за висок риск;

- *Секторен риск* (взема се предвид факта, че някои отдели на финансовата институция или трансгранични дейности са изложени в по – голяма степен на риск от корупция; отчита се това, че рисковете са различни за банките, в сравнение с други финансови дейности като например лизинг, инвестиционни услуги или факторинг);
- *Транзакционен риск* (плащания за благотворителност, лицензии и разрешителни, обществени поръчки представляват по – висок риск);
- *Риск, свързан с бизнес проекти* (сложни проекти, включващи много посредници, които не са по пазарни цени, без ясна легитимна цел);
- *Риск, свързан с бизнес партньора* (сделки с чуждестранни публични лица, съвместни предприятия, видни политически личности, агенти и посредници);
- *Риск, свързан с комплексната проверка* (липса на комплексна проверка на лица, извършващи услуги от името на Банката, напр. създаването на бизнес предприятие на чуждестранен пазар, сливания и придобивания).

Основни вътрешни рискове

- *Човешки ресурси* (обучение на служителите, умения и знания, бонус култура, поемане на прекомерен риск) - *Организираните обучения за новодошлите и опресняващи обучения и тестове за персонала*: обучения за новите служители по правилата за етичност; обучение на целия персонал на банката по правилата за етичност и управление на риска от измами; обучение за целия персонал на банката по вътрешните процедури, забраняващи предоставянето на неприемливи услуги и съдействие;
- *Мониторинг и контрол* (липса на мониторинг, липса на отчетност, липса на ясни финансови /счетоводни контролни механизми);
- *Други* (липса на яснота в процедурите за представителни, промоционални разходи, плащания за благотворителност, и т.н., липса на антикорупционно послание от страна на висшето ръководство, специфични рискове, свързани с прехвърляне на активи);

¹³⁴ За повече информация вж. <http://www.transparency.bg/en>.

- *стратегия и управление на риска*, включително прилагане на стратегията, оперативно изпълнение и наблюдение, система за вътрешен контрол и политики и процедури за управление на риска, в т.ч. *кибер риск и информационна сигурност*.

- *приобщаване*, включително неравнопоставеността между половете и представителството на хората от малцинствени групи в управлението, разликата в доходите;

- *прозрачност*, включително оповестяване на информация относно дискриминация, данъчни задължения и плащания, оповестяване на лобистки дейности и правила и практики;

- *управление на конфликтите на интереси*, включително процедури за най – висшия управителен орган, гарантиращи че всеки конфликт на интереси се предотвратява, управлява и смекчава; както и

- *вътрешна комуникация по критични въпроси*, включително как функционира вътрешният процес на контрагента за уведомяване на най – висшия управителен орган при наличието на критични опасения.

Четвърта група: Количествени показатели за банковия портфейл¹³⁵

(1) Показатели за потенциален риск от прехода във връзка с изменението на климата: Кредитно качество на *експозициите по сектори, емисии и остатъчен срок до надежда*.

✓ Кредитните институции трябва да предоставят информация за експозициите, податливи в по голяма степен на рисковете, пред които институциите може да бъдат изправени при прехода към нисковъглеродна и издръжлива спрямо изменението на климата икономика. За целта:

а) трябва да оповестяват информация за своите *експозиции към нефинансови предприятия*, извършващи дейност в *свързани с въглеродните емисии сектори*, и за качеството на тези експозиции, включително състояние на *необслужвани експозиции*, експозиции, класифицирани във *фаза 2* (във връзка с *очакваните кредитни загуби за кредитен риск*), и свързаните с тях провизии, както и *надежни групи*;

¹³⁵ Адаптирано по Регламент за изпълнение (ЕС) 2022/2453 на Комисията от 30.11.2022 г. за изменение на техническите стандарти за изпълнение, определени в Регламент за изпълнение (ЕС) 2021/637, по отношение на оповестяването на екологичните, социалните и управленските рискове.

б) трябва да оповестяват *информация за емисиите от обхват 1, 2 и 3* (така, както го представихме в предишното изложение) на своите контрагенти (ако такава вече е налична или когато стане налична), включително качествена информация в описателен вид относно *методиката и източниците*, използвани за изчисляването на тези емисии. Ако институциите все още не извършват оценка на емисиите на контрагентите си, свързани с техните дейности по финансиране, включително кредитни и инвестиционни дейности, те трябва да оповестят информация относно *планове си за прилагане на методики за приблизително оценяване и оповестяване* на тази информация.

(2) Показатели за потенциален риск от прехода във връзка с изменението на климата: Кредити, обезпечени с недвижим имот — *Енергийна ефективност на обезпечението*

За да е надеждна информацията за тази група показатели за банковия портфейл трябва да е показана брутната балансова стойност на кредитите, *обезпечени с търговски и жилищни недвижими имоти*, и на *усвоените обезпечения*, предоставени във вид на недвижими имоти, включително *информация за равнището на енергийна ефективност на обезпеченията*, измерено чрез потребление на енергия в kWh/m², чрез посочване на сертификата за енергийните характеристики (СЕХ) на обезпечението¹³⁶ или както е определена в съответната местна нормативна уредба по отношение на експозиции извън Съюза. За експозициите, свързани с повече от едно обезпечение, като например два недвижими имота, информацията за енергийната ефективност на свързаните с експозицията имоти се разделя и оповестява отделно за равнищата на енергийна ефективност (както за kWh/m² на обезпечението, така и за обозначението по СЕХ) на всяко обезпечение, като изчисляват дела на всяко обезпечение от брутната балансова стойност на експозицията.¹³⁷

(3) Показатели за потенциален риск от прехода във връзка с изменението на климата: *показатели за съответствие.*

¹³⁶ Сертификатите за енергийните характеристики (СЕХ) като инструменти за подобряване на енергийните характеристики на сградите. Това е сертификат, признат от държава членка или от определено от нея юридическо лице, в който са посочени енергийните характеристики на дадена сграда или част от сграда, изчислени в съответствие с Директива 2010/31/ЕС.

¹³⁷ Регламент за изпълнение (ЕС) 2022/2453 на Комисията от 30 ноември 2022 година за изменение на техническите стандарти за изпълнение, определени в Регламент за изпълнение (ЕС) 2021/637, по отношение на оповестяването на екологичните, социалните и управленските рискове

Институциите оповестяват информация за усилията си за привеждане в съответствие с целите на Парижкото споразумение за определен брой сектори. Оповестяванията относно привеждането в съответствие отразяват степента, в която финансовите потоци са в съответствие с целта за постигане на ниски емисии на парникови газове и издръжливо спрямо изменението на климата развитие, както е посочено в Парижкото споразумение¹³⁸. Икономическият сценарий, който описва този път за декарбонизация, е сценарият на Международната агенция по енергетика (МАЕ) за нулеви нетни емисии до 2050 г. (NZE2050) ((18)*). Институциите трябва да вземат предвид този сценарий. Отчитайки че МАЕ предоставя сценарии на световно равнище и някои специфични показатели на европейско равнище, институциите трябва да измерят отстоянието от референтните показатели за сценариите на МАЕ на световно равнище до специфичните показатели на европейско равнище, когато са налични.

(4) Показатели за потенциален риск от прехода във връзка с изменението на климата: *експозиции към 20-те дружества с най – висок въглероден интензитет*

Институциите трябва да оповестят агрегирана информация за експозициите към контрагентите с *най – висок въглероден интензитет в световен мащаб*. Те включват агрегирана и анонимизирана информация за брутната балансова стойност на експозициите към максимум 20 контрагенти, които са сред 20-те дружества с най – висок въглероден интензитет в света. Информацията се основава на публично достъпна и точна информация от надежден източник (Сред примерите за източници на данни за определяне на дружествата с най – висок въглероден интензитет са базата данни за дружествата с най – високи въглеродни емисии (Carbon Majors Database) и докладите по Проекта за оповестяване на информация за въглеродните емисии и Института за отчетност в областта на климата, както и Thomson Reuters). В описанието, придружаващо оповестяваните данни, институциите оповестяват използвания източник на данните. Когато институциите не са в състояние да установят експозиции към 20-те дружества с най – висок въглероден интензитет в световен мащаб, те обясняват защо не са посочили такива експозиции, включително в случай *че нямат експозиции към 20-те дружества с най – висок въглероден интензитет в световен мащаб. Carbon*

Допълнително оповестяване: в т.ч. екологично устойчиви експозиции

¹³⁸ Вж. изложението за *Модифицирана рамка за системно и последователно отчитане на създаването на стойност в дългосрочен план в настоящото изследване*.

Институциите оповестяват агрегираната обща брутна балансова стойност на екологично устойчивите експозиции, допринасящи за постигането на целта за смекчаване на изменението на климата. По отношение на кредитирането със специална цел тази сума се основава на целта на финансираната дейност, а по отношение на целта за смекчаване на изменението на климата (% от оборота, допринасящ съществено за смекчаването на изменението на климата) — на информацията от контрагента, относно степента на съобразяване на неговите икономически дейности с Регламент (ЕС) 2020/852. Някои банки оповестяват „Най – големите 50 кредитни експозиции към предприятията, добиващи и разработващи изкопаеми горива¹³⁹. Това е показател за количеството емисии на CO₂, дължащо се на генерирани 1 милион приходи в отчетна валута за клиенти, финансирани от банката в сектора на производителите на изкопаеми горива (стойност в отчетна валута, като % от текущата стойност на портфейла).

Критерии за екологично устойчиви икономически дейности

За да се установи степента на екологична устойчивост на дадена инвестиция, икономическата дейност се квалифицира като *екологично устойчива*, когато същата икономическа дейност: (1) допринася съществено за една или повече от *6-те екологичните цели*: а) смекчаване на изменението на климата; б) адаптиране към изменението на климата; в) устойчиво използване и опазване на водните и морските ресурси; г) преход към кръгова икономика; д) предотвратяване и контрол на замърсяването; е) защита и възстановяване на водното биоразнообразие и на водните екосистеми; (2) не нанася значителни вреди на някоя от горните екологични цели; (3) се осъществява в съответствие с установените минимални гаранции; и (4) отговаря на техническите критерии за проверка¹⁴⁰.

Изключителната важност на интегрираното отчитане и произтичащите ползи от глобалното му прилагане доста красноречиво могат да бъдат онагледени посредством графиката, използвана от почетния председател на Международния съвет за интегрирана отчетност - Мервин Кинг, по време на негова презентация в Женевския университет през септември 2012 г., представена по – долу¹⁴¹ (вж. Графика 4).

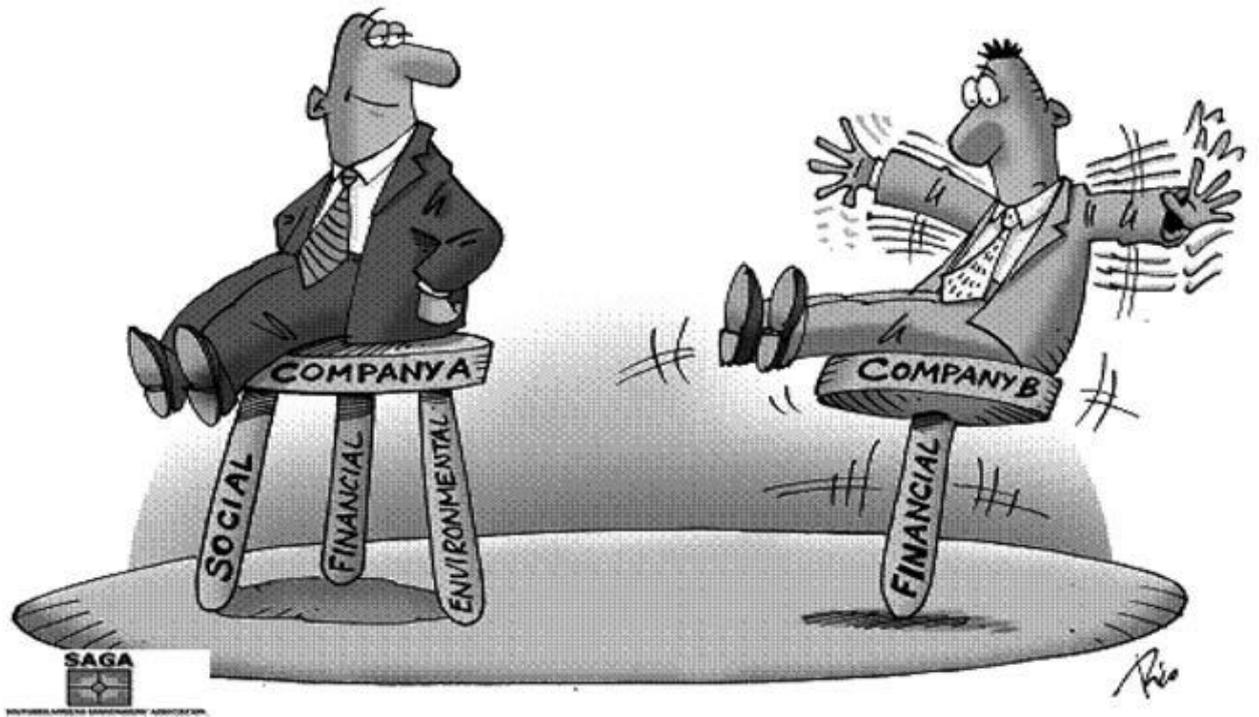
¹³⁹ **Credit Suisse Group**. TCFD Report, 2020.

Достъпен на: <https://www.credit-suisse.com/media/assets/corporate/docs/about-us/investor-relations/financial-disclosures/financial-reports/csg-sr-2020-en.pdf>

¹⁴⁰ Според Регламент (ЕС) 2020/852 на Европейския парламент и на Съвета от 18 юни 2020 година за създаване на рамка за улесняване на устойчивите инвестиции и за изменение на Регламент (ЕС) 2019/2088.

¹⁴¹ Hopkins, M. *CSR and Sustainability: From the Margins to the Mainstream: A Textbook*, Routledge, 2017, p. 431.

INTEGRATED REPORT

Графика 4. Интегрирана отчетност срещу конвенционална отчетност

Глава 3 Емпирично изследване върху практическата приложимост на изведените насоки за усъвършенстване и подобряване на съществуващите методи и подходи, касаещи счетоводното представяне на бизнес комбинациите в дружествените финансови отчети

След представените в глава **втора** дисертационния труд, и по – конкретно частта, посветена на критичния анализ, предложения за ревизиране на счетоводните стандарти, регламентиращи отчитането на бизнес комбинациите, в настоящата глава ще представим реалното приложение на начисляването на разходи за амортизация на търговската репутация на систематична база по време на полезния ѝ живот и включването на показатели за интегрирана отчетност в оповестяванията към МСФО 3 в ролята им на нефинансови измерители на успеха на бизнес обединенията. Както вече споменахме в вводната част на труда, това ще извършим чрез актуален практически пример, отразяващ една от най – мащабните бизнес комбинации, осъществени в банковия сектор на територията на страната ни към днешна дата. Конкретната сделка, която сме избрали, е влияването на Сосиете Женерал Експресбанк АД в Банка ДСК АД, като **третата** глава от дисертацията съответно се базира на публично оповестена информация относно осъществената сделка. В резултат на бизнес комбинацията „Експресбанк“ АД се прекратява без ликвидация и цялото ѝ имущество преминава към „Банка ДСК“ ЕАД, която става неин универсален правопреемник.

3.1. Търговски профил на придобиващото и придобиваното дружество преди реализацията на бизнес комбинацията

Придобиваща банка – Банка ДСК ЕАД

Лиценз: универсален лиценз за осъществяване на банкова дейност, издаден от БНБ, последно актуализиран със Заповед № РД 22-2251/16.11.2009 г., допълнен със Заповед № БНБ - 107 947/25.11.2016 г.

Седалище и адрес на управление: гр. София, п.к. 1306, район „Оборище“, ул. „Московска“ № 19

Капитал: 1 327 482 000 (един милиард триста двадесет и седем милиона четиристотин осемдесет и две хиляди) лева, изцяло внесен и разделен на 132 748 200 (сто тридесет и два милиона седемстотин четиридесет и осем хиляди и двеста) обикновени безналични, поименни акции с право на глас, с номинална стойност от 10 (десет) лева всяка.

Едноличен собственик на капитала: ОТП Банк Нирт, Унгария.

Банка ДСК АД е създадена на 2 март 1951 г. в България като централизирана депозитно-приемателна институция под името Държавна спестовна каса (ДСК). През 1998 г. Банката е преобразувана в търговска банка със Закон за преобразуване на ДСК и по силата на този закон има право да извършва всички сделки по чл. 1, ал. 2 от действащия към датата на преобразуване Закон за банките. Впоследствие, със Заповед №220882 от 26 септември 2002 г. БНБ предоставя на Банка ДСК пълен банков лиценз да оперира като търговска банка.

На 26 януари 1999 г. Софийски градски съд регистрира ДСК като еднолично акционерно дружество със 100% участие на държавата. През 2001 г., съгласно съдебно решение, Банката е преобразувана в акционерно дружество с капитал, разпределен между Министерски съвет на Република България - 75% и Банковата консолидационна компания АД - 25%.

На 29 ноември 2002 г., на база решение на Софийски градски съд, Банковата консолидационна компания (БКК) придобива 100% от капитала на Банка ДСК ЕАД.

На 29 октомври 2003 г., на база решение на Софийски градски съд, Банка ОТП РТ, регистрирана в Република Унгария, придобива 100% от капитала на Банка ДСК ЕАД.

Придобивана банка – Сосиете Женерал Експресбанк АД

Лиценз: универсален лиценз за осъществяване на банкова дейност, издаден от БНБ, последно актуализиран със Заповед № РД 22-2253/16.11.2009 г. и Решение № 296/19.11.2018 г. на УС на БНБ относно промяна на наименованието на Банката, обозначено в лиценза, издаден от БНБ.

Седалище и адрес на управление: гр. Варна 9000, район „Одесос“, бул. „Владислав Варненчик“ № 92.

Капитал: 33 673 729 (тридесет и три милиона шестстотин седемдесет и три хиляди седемстотин двадесет и девет) лева, изцяло внесен и разделен на 33 673 729 (тридесет и

три милиона шестстотин седемдесет и три хиляди седемстотин двадесет и девет) обикновени безналични, поименни акции с право на глас, с номинална стойност от 1 (един) лева всяка.

„Експресбанк” АД е акционерно дружество, създадено в България през юни 1993 г., в резултат на сливането на дванадесет търговски банки, и е регистрирано в регистъра на търговските дружества при Варненския Окръжен съд.

На 31 юли 2018 г. едноличният собственик на капитала на Банка ДСК взема решение за увеличаване на капитала ѝ от 153 984 хил. лв. на 1 327 482 хил. лв. чрез издаване на 117 349 800 броя поименни, безналични акции с право на глас, с номинална стойност от 10 лв. всяка., записани от Банка ОТП РТ.

Увеличението на капитала е регистрирано в търговския регистър на 27 декември 2018 г.

Номинална стойност на поименните акции

	31-декември-2019	31-декември-2018
<i>В хиляди лева</i>		
<i>Обикновени, поименни акции с право на глас</i>	1 327 482	1 327 482

На 1 август 2018 г. между "Сосиете Женерал Експресбанк" АД като продавач и "Банка ДСК" ЕАД като купувач се сключва договор за продажба на 33 584 555 (тридесет и три милиона петстотин осемдесет и четири хиляди петстотин петдесет и пет) броя безналични поименни акции с право на глас, с номинал от 1 лев всяка, представляващи 99.7352% (деветдесет и девет цяло и седем хиляди триста петдесет и две десетохилядни процента) от вписания акционерен капитал на "Сосиете Женерал Експресбанк" АД в размер на 33 673 729 (тридесет и три милиона шестстотин седемдесет и три хиляди седемстотин двадесет и девет) лева, притежавани от "Сосиете Женерал" С.А (Франция).

С Решение № 280 от 14.11.2018 г. **Управителният съвет на БНБ разрешава прякото придобиване от „Банка ДСК“ ЕАД** на акции, представляващи 99.7352 % от вписания акционерен капитал **на „Сосиете Женерал Експресбанк“ АД**, с ново наименование „Експресбанк“ АД, както и косвеното придобиване на същия акционерен дял от „ОТП БАНК“ АД, Будапеща, акционерно дружество, вписано в Република Унгария. Решението подлежи на незабавно изпълнение на основание чл. 151, ал. 2 от ЗКИ.

Банка ДСК ЕАД придобива 99.7352% от акциите на придобиваната банка съобразно полученото разрешение за концентрация от КЗК – Решение № 1413/13.12.2018 г. Във връзка с нотифицираната концентрация в Комисията за защита на конкуренцията постъпва жалба с вх. № ВХР- 2075/17.09.2018 г. от „Асоциация за защита на потребителите“. В нея те изразяват становището, че бизнес комбинацията между „Банка ДСК“ и „Сосиете Женерал Експресбанк“ може да доведе до монопол в България, с което респективно да бъдат засегнати интересите на потребителите. Посочва се, че след вливането „Банка ДСК“ потенциално може да се превърне в доминираща сила в сектор банкиране на дребно, което може да доведе до изкривяването му. Новата банка ще заеме челната позиция по размер на активите. Съгласно данните на БНБ, към края на юни 2018 г. те ще достигнат 19,1 млрд. лв., докато тези на „Уникредит Булбанк“ – първата към момента банка, възлизат на 18,6 млрд. лв. Според „Асоциацията за защита на потребителите“, трите най – големи банки в България (съвкупно управлявайки дял от над 48% от активите на цялата банкова система) ще разполагат с възможността да диктуват правилата на пазара, например чрез покачване на лихвите проценти по кредитите, което ще бъде в ущърб на гражданите.

На следващо място в жалбата се подчертава, че след приключването на сделката групата ОТР, чиято централа се намира в Унгария - държава извън Евророната, ще контролира около 20% от активите на българския банков сектор. Следователно стабилността на българската банкова система ще зависи в значителна степен от решенията на Унгарската централна банка не само по отношение на стабилността на банката – майка, но и по линия на получаването на финансиране от банката – майка към българската банка. Твърди се, че при наличието на инфлационни или дефлационни шокове действията на Унгарската централна банка, оказващи промяна в стойността на унгарската валута, паралелно ще имат и директен ефект върху стабилността на „Банка ДСК“. Според Асоциацията, възможните негативни последици могат да бъдат разнопосочни и непредсказуеми – непредвидимо контрациклично свиване на кредитирането, проциклично прегряване на кредитирането или шоково изтегляне на финансиране от дъщерната банка (с цел покриване загуби на банката – майка), което може да доведе до нейното дестабилизиране.

С оглед на изложените аргументи „Асоциация за защита на потребителите“ категорично заявява несъгласието си във връзка с одобрението на сделката от КЗК. Поради

това са поискани становища и информация от трети лица, и по – конкретно: от регулаторни органи - КФН, БНБ, „Българска Фондова Борса – София“ АД; „Асоциация на банките в България“, Сдружение „Българска национална асоциация активни потребители“, „Моите пари“ ООД (Moitepari.bg – агенция за проучване в банковия сектор); от основни конкуренти на участниците в концентрацията - „Уникредит Булбанк“ АД, „Райфайзенбанк“ ЕАД, „Юробанк България“ АД, „Обединена Българска Банка“ АД; от клиенти на страните - „Софарма Трейдинг“ АД, „Аполо Инженеринг“ ООД, „Белла България“ АД, „БТК“ ЕАД, „Дискордия“ АД, „ИСА – 2000“ ЕООД и „Омега Агро Инвест“ ЕООД.

Становища на регулаторните органи и заинтересовани организации:

- *Асоциацията на банките в България (АББ)* смята, че предвид настоящия макроикономически климат, в който през последните няколко години оперира банковата система, в продължение на тенденцията за консолидация в банковия сектор ефектът на планираната сделка би следвало да е положителен. Според АББ в момент, в който оперативната среда намалява рентабилността и поставя под въпрос изпълнението на стратегическото развитие, подобни консолидации могат да спомогнат за повишаването на устойчивостта на банковата система и ефективността ѝ. „Банка ДСК“ ЕАД е втората по големина банка по активи сред кредитните институции в страната. След придобиването на „Сосиете Женерал Експресбанк“ АД „Банка ДСК“ ЕАД ще се превърне в институция съизмерима по активи с „УниКредит Булбанк“ АД. АББ подчертава, че до момента „Банка ДСК“ винаги е била лидер в банкирането на дребно на местния пазар, а обединяването ѝ със „Сосиете Женерал Експресбанк“ само ще доведе до затвърждаване на тази нейна позиция. Имайки предвид стандартизацията на банковите продукти, мобилността на клиентите от една банка към друга, наличието на достатъчен свободен ресурс и/или достъп до финансиране на кредитните институции в България, АББ смята, че в резултат на концентрацията обединената банкова група няма да притежава съществено конкурентно предимство пред останалите участници на пазара и няма да може да определя независимо пазарното си поведение, без да се съобразява със своите конкуренти и клиенти.

- *Българска Фондова Борса – София (БФБ) АД* посочва, че не очаква обединението да доведе до значителна промяна върху сделките, сключвани на БФБ.

- *Българска национална асоциация активни потребители* вярва, че и в бъдеще двете банки ще продължат да осъществяват своята дейност в съответствие с правилата

на банковата система. Посочва се, че досега в асоциацията не са постъпвали жалби или оплаквания от страна на потребители във връзка с дейността на „Банка ДСК“ и „Сосиете Женерал Експресбанк“.

- **БНБ и КФН** не изразяват становище относно ефекта от планираната сделка върху банковата система в страната.

От **Моите пари** – в ролята им на агенция за проучване на банковия сектор, също не се ангажират със становище какви промени ще настъпят в сектора на банковите услуги в страната вследствие на планираната сделка.

Становища на основни конкуренти:

- „**Уникредит Булбанк**“ АД счита, че планираната сделка ще окаже въздействие върху банковия пазар, като увеличи концентрацията в сектора и доведе до засилване на конкурентната среда. Според дружеството при потребителското кредитиране концентрацията на пазара ще бъде значителна, тъй като обединената банкова институция ще притежава около 33% пазарен дял, следвана от „УниКредит Булбанк“ АД с 13%. Подобна е и ситуацията в сегмента ипотечни кредити, където обединената банка ще бъде лидер на пазара с около 27% дял от него, докато „Уникредит Булбанк“ ще бъде на второ място с дял от 17,9%.

- „**Юробанк България**“ АД изразява становище, че обединената банкова група няма да има значително предимство пред нейните конкуренти що се отнася до предлагането на всички видове банкови и финансови услуги. „Юробанк България“ АД смята, че планираната концентрация е логично продължение на процеса на консолидация на българската банкова система, което позволява създаването на по – големи, стабилни и ефективни кредитни институции, които могат да отговорят адекватно на постоянно увеличаващите се изисквания на клиентите, регулаторните органи и конкуренцията от страна на небанковите финансови институции. Дружеството сочи, че „Банка ДСК“ ЕАД е ненадминат дългогодишен лидер в банкирането на дребно в страната и че придобиването на „Сосиете Женерал Експресбанк“ ще затвърди челната позиция на обединената банкова група. Едновременно с това според „Юробанк България“ АД конкуренцията от страна на останалите кредитни институции остава висока, а потребителите имат значителна свобода при избора и висока степен на мобилност по отношение на предоставяните банкови услуги в желанието си да изберат възможно най – добрия вариант за тях.

- *„Обединена Българска Банка” АД (ОББ)* не очаква да има съществени промени на пазара на кредити и депозити вследствие на сделката.

- *„Райфайзенбанк” ЕАД* не предвиждат съществени промени в структурата на банковата система като цяло.

Становища на клиенти:

- *„Белла България” АД* счита, че планираната сделка няма да окаже значително въздействие върху пазарите в страната в степен, водеща до съществена промяна в цените, качеството и разнообразието на услугите и условията, предоставяни от банките и финансовите институции.

- *„БТК” ЕАД, “ИСА 2000” ЕООД* не се ангажират със становище какви промени ще настъпят в сектора на банковите услуги вследствие на планираната концентрация.

- *„Омега Агро Инвест” ЕООД* счита, че планираната сделка ще се отрази положително на пазара на банкови и финансови услуги в България. С придобиването на „Сосиете Женерал Експресбанк” АД „Банка ДСК” ЕАД ще има възможност да подобри услугите и обслужването на клиентите, които предоставя, като съчетае най – добрите практики на двете банки и разшири обхвата на предлаганите услуги.

- *„Дискордиа” АД* изразява становище, че сделката ще има силно отрицателно въздействие върху пазара на всички банкови и финансови услуги. След комбинирането на двете компании броят на големите банки в страната ще намалее, като по този начин ще се намали конкуренцията при предоставянето на всички видове услуги. Отбелязва се, че „Банка ДСК” ще се превърне в голяма и значима финансова институция, имаща съществена роля в българската икономика, а извършваните от нея операции ще оказват силно въздействие върху финансовата система на страната.

- *„Аполо Инженеринг” ООД* – въз основа на досегашните си търговски взаимоотношения с „Банка ДСК” предприятието е на мнение, че предстоящата сделка едва ли ще окаже сериозно влияние и ще доведе до съществени промени на българския пазар на банкови и финансови услуги.

- „Софарма Трейдинг“ АД счита, че планираната концентрация ще окаже благоприятно въздействие върху българския пазар на банкови и финансови услуги, включително по отношение на всички отделни пазари, които ще бъдат засегнати от сделката, тъй като ще обогати портфолиото от услуги, предоставяни за клиентите на обединената структура, както и ще улесни достъпа до тях. Дружеството заявява, че сделката вероятно ще бъде от полза както за конкурентите, така и за клиентите на съответните услуги поради възможността за допълнителни инвестиции и подобряване на дейността на предприятията, участващи в концентрацията, за да се осигури по – добро и по – удобно обслужване на клиентите в страната. Реализирането на икономии от мащаба и обхвата ще предостави на обединената група възможност да се конкурира по – интензивно на съответните пазари, което пък от своя страна е условие за предлагане на по – широк набор от услуги, при това по – качествени и на по – ниски за потребителите на услугите цени.

Становище на „Банка ДСК“ ЕАД относно изразените опасения от сделката

„Банка ДСК“ ЕАД оспорва изразените от „Асоциация за защита на потребителите“ опасения относно установяването на монопол в резултат на комбинацията между „Банка ДСК“ ЕАД и „Сосиете Женерал Експресбанк“ АД, тъй като няма законова разпоредба, която да предоставя на Обединената група изключителното право да извършва банкова дейност.

Уведомителят счита, че останалите твърдения на Асоциацията, като например, че след комбинацията „Банка ДСК“ ЕАД ще може да доминира и да изкриви пазара на банкиране на дребно, ще бъде лидер по размер на активите, както и че трите водещи банки в България биха могли да контролират пазара, покачвайки лихвите по кредитите, което ще навреди на гражданите, следва да се разглежда като опасение, че планираната сделка ще доведе до установяване на господстващо положение на Обединената група на пазара на банкиране на дребно. „Банка ДСК“ ЕАД отхвърля горепосоченото опасение, тъй като то не е подкрепено с никакви солидни доводи, доказателства и аргументи. Посочва, че при разглежданата концентрация пазарният дял на Обединената група на различните сегменти на пазара на банкиране на дребно е под 40%, като най – голям е дялът при сегмента потребителски кредити, който към 31 декември 2017 г. достига 32.39%. Изразява се становище, че динамиката на този пазарен дял с течение на времето показва, че

е трудно бързо и лесно да нарасне до 40% след осъществяване на концентрацията в резултат на органичен растеж на Обединената група. Последното е резултат от силния конкурентен натиск, които по – малките банки оказват върху големите такива при генерирането на нов бизнес (отпускането на нови заеми), т.е. банките от първа група не могат да пренебрегнат конкурентния натиск, упражняван от на банките от втора и трета група. В подкрепа на заявеното се посочва, че относителният пазарен дял на Първа група банки на пазара на потребителски кредити през 2007 г. е 77.30%, на Втора група банки – 22.30%, на Трета група банки – 0.40 %, съответно през 2017 г. пазарните дялове на трите групи са както следва: Първа група – 62.97%, Втора група – 31.32 %, Трета група – 5.71%.

„Банка ДСК“ ЕАД подчертава мобилността на потребителите и зависимостта на банките от клиентите, отбелязвайки, че банковите институции са нормативно задължени да предоставят на потребителите изчерпателна информация за предлаганите от тях продукти и услуги. Банките нямат право едностранно да променят лихвените проценти, освен по напълно обективни и справедливи критерии. Това гарантира максимална прозрачност за потребителя и улеснява съпоставянето на продуктите на отделните финансови институции, така че клиентът да може да вземе информирано решение. При предсрочно погасяване на кредита не се начисляват наказателни такси (при потребителските кредити независимо от времето на погасяването им, а при ипотечните кредити - ако е извършено не по – рано от изтичането на първите 12 месеца от кредита). Това осигурява на потребителите по – голяма мобилност и улеснява преместването им от една банка в друга с минимални разноси.

„Банка ДСК“ ЕАД категорично отхвърля твърденията на Асоциацията, че след сделката базираната в Унгария група ОТП, която е извън Еврозоната, ще упражнява контрол върху 20% от активите на българската банкова система - като нямащи конкурентно правно естество и че това може да има пряко въздействие върху стабилността на Обединената група. Подчертава се, че “Банка ДСК“ ЕАД е под надзора на БНБ. Чрез осъществяването на надзора се гарантира, че банката отговаря на нормативните изисквания за финансова стабилност, капитализация, качество на активите, изградени системи за управление на „Банка ДСК“ ЕАД, независимо от компанията – майка ОТП Банк Нирт., Унгария. „Банка ДСК“ не разчита на заемно финансиране, предоставено от ОТП Банк Нирт., Унгария, и разполага с адекватна ликвидност.

„Банка ДСК“ ЕАД оспорва изразеното от „Дискордиа“ АД становище, че сделката ще се отрази силно негативно върху сектора на банковите и финансови услуги. На първо място обръща внимание, че степента на концентрация на пазарни дялове в сектора банкиране на едро е по – малка от тази в сектора на банкирането на дребно. Изразява се становище, че доближаването на Обединената група до пазарните дялове на водещата банка в България ще има положителен ефект върху конкуренцията на пазара на банкиране на едро и ще окаже по – голям конкурентен натиск върху настоящия лидер.

След извършен анализ на конкурентната среда на пазарите, върху които концентрацията ще окаже въздействие, и пазарното положение на участниците в концентрацията Комисията заключава, че планираното придобиване на контрол от страна на „Банка ДСК“ ЕАД върху „Сосиете Женерал Експресбанк“ АД води до трайна промяна в контрола и представлява концентрация между предприятия по смисъла на чл. 22, ал. 1, т. 2 от ЗЗК. В съответствие с чл. 26, ал. 4 от ЗЗК Комисията разрешава концентрация между предприятия, ако тя не води до установяване или засилване на господстващо положение, което сериозно би попречило на ефективната конкуренция на пазарите, засегнати от сделката. Съгласно Методиката за определяне положението на предприятията на съответния пазар, Комисията е приела, че общ пазарен дял, надхвърлящ 40%, може да доведе до установяване или засилване на господстващо положение, което от своя страна да доведе до възпрепятстване или нарушаване на конкуренцията. След като анализира данните, Комисията установява, че в хода на ускореното проучване изразените от трети страни опасения за негативно засягане на пазара на банкиране на дребно и интересите на потребителите след осъществяване на сделката са неоснователни. ***Въз основа на извършената оценка може да се заключи, че планираната концентрация няма да доведе до създаване или засилване на господстващо положение, което би могло значително да ограничи или възпрепятства ефективната конкуренция на анализирания пазари. Следователно нотифицираната сделка не би могла да породии антиконкурентни ефекти и бива безусловно разрешена от КЗК.***

На 15 януари 2019 година Банка ДСК¹⁴² финализира сделката за придобиване на 99,74% (1075302хил.лв.) от капитала на Експресбанк АД (преди Сосиете Женерал Експресбанк АД) и непряк контрол върху нейните дъщерни дружества¹⁴³ - Експрес Факторинг ЕООД (преди Сосиете Женерал Факторинг ЕООД), ОТП Лизинг ЕООД (преди Союзелиз-България ЕООД) и Регионален фонд за градско развитие АД от френската банкова група Сосиете Женерал. Едновременно с това е финализирана сделката за придобиване на Експрес Животозастраховане АД (преди Застрахователно акционерно дружество Сожелайф България АД) посредством непрякото придобиване на 41,55% от капитала на Застрахователно акционерно дружество Сожелайф България АД, притежавани от Експресбанк АД, и прякото придобиване на оставащите 58,45% от капитала на Застрахователно акционерно дружество Сожелайф България АД от Сожекап С.А. Експрес Животозастраховане АД е класифицирано като дъщерно дружество за продажба към датата на придобиване. Дружеството е продадено на Групама Животозастраховане ЕАД през м. октомври 2019 г.

Придобиване на дъщерни дружества

Обща информация	
Процент на изкупените акции	99,74%
Дата на сделката	януари 2019 г.
Финансов резултат признат в резултатите на групата от:	1 януари 2019 г.
Справедлива стойност на закупени активи и пасиви	
<i>В хиляди лева</i>	
Парични средства и салда по сметки при Централната банка	723 910
Финансови активи, отчитани по справедлива стойност в печалбата или загубата	92 449
Деривативни финансови активи	29 286
Кредити и вземания от банки	683 448
Кредити и вземания от клиенти	4 804 055
Финансови активи по справедлива стойност в другия всеобхватен доход	706 943
Текущи данъчни активи	6 560
Инвестиции в асоциирани дружества	4 858
Активи с право на ползване	29 284
Дълготрайни материални активи	116 089
Дълготрайни нематериални активи	95 601
Други активи	25 728
Депозити от банки	228 381
Деривативни финансови пасиви	21 167

¹⁴² След полученото от Управителния съвет на БНБ разрешение от 14.11.2018 г.

¹⁴³ Дъщерни са предприятията, контролирани от Банката. Асоциирани са тези предприятия, в които Банката упражнява значително влияние, но не и контрол върху финансовата и оперативна политика. Банка ДСК притежава индиректно чрез Експресбанк ЕАД дялове от следните дружества: 99,74 % от Експрес Факторинг ЕООД, 99,74 % от ОТП Лизинг ЕООД и 51,86 % от Регионален фонд за градско развитие АД.

Кредити от банки	617 589
Депозити от клиенти	5 296 116
Провизии	18 564
Задължения по лизинг	29 284
Пасиви по отсрочени данъци	19 166
Други задължения	63 749
Подчинен срочен дълг	23 470
Придобити нетни активи	1 000 725
Репутация	77 372
Неконтролиращо участие	2 795
Покупна цена	1 075 302

В *индивидуалния финансов отчет* на Банка ДСК за 2019 г. инвестицията в *Експресбанк АД*, като инвестиция в дъщерно предприятие е *отчетена по себестойност* в съответствие с МСС 27 Индивидуални финансови отчети. Притежаваните от Банката инвестиции в дъщерни и асоциирани дружества подлежат на преглед за обезценка. При установяване на условия за обезценка, същата се признава в Отчета за печалбата или загубата по статия „нетни загуби от обезценка на нефинансови активи”.

**Индивидуален отчет за печалбата или загубата
за годината, приключваща на 31 декември**

<i>В хиляди лева</i>	Прил.	2019	2018
Приходи от лихви		450 053	431 442
Разходи за лихви		(12 872)	(12 458)
Нетен доход от лихви	5	437 181	418 984
Приходи от такси и комисиони		189 846	177 197
Разходи за такси и комисиони		(27 329)	(15 553)
Нетен доход от такси и комисиони	6	162 517	161 644
Нетни приходи от търговия	7	10 396	56 849
Нетни приходи от други финансови инструменти, оценени по справедлива стойност през печалби и загуби	8	5 906	(4 185)
Нетни печалби от освобождаване на финансови активи, оценени по амортизирана стойност	9	7 575	12 225
Нетни загуби от валутна преоценка		(1 721)	(36 931)
Загуба за периода от дъщерни дружества, придобити с цел препродажба		(985)	-
Други оперативни доходи, нетно	10	5 717	4 602
Оперативен доход		626 586	613 188
Нетни загуби от обезценка на финансови активи	11	(18 884)	(77 841)
Нетни загуби от обезценка на нефинансови активи	12	(9 788)	(17 056)
Нетни приходи/(разходи) за провизии	29	(8 902)	13 922
Разходи за персонала	13	(123 622)	(112 822)
Разходи за амортизация	14	(44 729)	(32 163)
Други разходи	15	(147 364)	(145 882)
Печалба преди данъци		273 297	241 346
Разход за данък върху печалбата	16	(27 422)	(24 168)
Печалба за годината		245 875	217 178

За нас представляваше особен интерес да проучим съставения консолидиран финансов отчет на Банкова група ДСК към 31.12.2019 г. в контекста на придобиването на Експресбанк АД и формирането на елементите на бизнес комбинацията.

Към края на 2019 г. Банка ДСК ЕАД притежава инвестиции в дъщерни предприятия и осъществява контрол и определяща функция върху оперативната и финансова дейност на тези дружества, като резултатите на тези дружества се консолидират в Банкова група ДСК:

- ПОК ДСК Родина – 10,972 млн. лв. (99.75%)
- ДСК Туре ЕООД – 7,137 млн. лв. (100%)
- ДСК Транс Секюрити е 100% собственост на ДСК Туре ЕООД
- ДСК Управление на активи – 7,300 млн. лв. (66%)

- ДСК Лизинг – 1,962 млн. лв. (60.02%)
- ДСК Лизинг АД притежава 100% от капитала на ДСК Ауто Лизинг ЕООД, ДСК Оперативен Лизинг ЕООД и ДСК Лизинг Застрахователен Брокер ЕООД.

- ДСК Мобайл ЕАД – 7,200 млн. лв. (100%)
- ДСК Дом ЕАД – 0,500 млн. лв. (100%)
- ОТП Факторинг България ЕАД – 37,620 млн. лв. (100%)

Новите участия са тези в Експресбанк АД (99.74%) и притежаваните от нея 100% от капитала на ОТП Лизинг ЕООД и Експрес Факторинг ЕООД и 52% от капитала на Регионален фонд за градско развитие АД.

Експресбанк АД

Експресбанк АД функционира като универсална банка и предлага на банковия пазар пълен набор от банкови продукти и услуги.

Финансови показатели

Към декември 2019 г. Експресбанк АД отчита печалба преди данъци в размер на 115,6 млн. лв. и отчита намаление (4.2%) в сравнение с 2018 г. основно в резултат на по-нисък нетен доход от лихви.

Печалбата след облагане с данъци за 2019 г. е 105.7 млн. лв.

Нетният лихвен доход е в размер на 163,1 млн. лв. и е по – нисък от 2018 г. с 1.2 млн. лв.

Нетният нелихвен доход за 2019 г. е 117,5 млн. лв. (увеличение от 17,8% или 17,8 млн. лв. в сравнение с 2018 г.), нетният доход от такси и комисиони е в размер на 57.5 млн. лв. и нараства с 1.1 млн. лв. спрямо 2018 г.

Оперативните разходи (вкл. разходи за персонал, амортизации, външни услуги, консумативи и др.) са 108,5 млн. лв., което е намаление с 2.3 млн. лв. или с 2% в сравнение с 2018 г.

Балансови показатели

Активите на Експресбанк АД към 31 декември 2019 г. са в размер на 6 339,5 млн. лв. и намаляват с 92,2 млн. лв. (или 1%) в сравнение с края на 2018 г.

Към края на 2019 г. Банката заема седмо място в българската банкова система по размер на активите, като притежава дял от 5,6% (при 6,1% година по – рано).

Кредитният портфейл на Експресбанк АД по балансова стойност към декември 2019 г. е 4 850,8 млн. лв., като спрямо края на 2018 г. нараства с 425,9 млн. лв. или 9,6%.

Кредитите на граждани към 31 декември 2019 г. са 1 823,9 млн. лв. и бележат ръст

от 149,2 млн. лв. (9%) в сравнение с края на предходната година. По този показател Банката държи дял от 7,5% в края на 2019 г., регистрирайки лек спад спрямо края на 2018 г., когато дялът е 7,6%. При кредитите за потребление, вкл. нежилищни ипотечни кредити и овърдрафти, Експресбанк заема пета позиция с дял от 8,8%, а при жилищните заеми дялът ѝ е 6,4% към края на 2019 г. Година по – рано тези показатели са съответно 9,7% и 6,6%.

Кредитите на предприятия са 3 026,9 млн. лв. и бележат увеличение в размер на 276,7 млн. лв. (10.1%) в сравнение с 2018 г. В портфейла от кредити на нефинансови предприятия Банката притежава пазарен дял от 5,5% и влошава позицията си спрямо края на 2018 г, когато заеманият дял е 6,7%.

Клиентските депозити възлизат на 5 276,7 млн. лв. Това представлява намаление с 0,5% или 23.9 млн. лв. спрямо края на 2018 г. Депозитите на граждани към края на 2019 г. са 3 710,5 млн. лв. и бележат ръст в размер на 152,4 млн. лв. или 4,3%. Депозитите на предприятия възлизат на 1 566,2 млн. лв. към края 2019 г. и намаляват с 176,3 млн. лв. спрямо 2018 г.

При депозитите на населението Експресбанк държи дял от 6,4% (при 6,7% към края на 2018 г.), а при депозитите на нефинансови предприятия притежаваният дял е съответно 5,3% (при 6,5% година по – рано).

Както вече оповестихме, Експресбанк притежава инвестиции в *следните дружества*:

ОТП Лизинг ЕООД (100% от капитала) - учредено през 2005 г. като Сожелиз-България ЕООД. ОТП Лизинг е дружество, специализирано в областта на финансовия и оперативен лизинг, което предлага услугите си за всички сектори на икономиката и промишлеността, с изключение за момента на сектора недвижимо имущество. Основната му дейност е финансов лизинг на производствено оборудване, на строителна техника, на транспортна техника и на леки автомобили.

Реализираният финансов резултат на дружеството за 2019 г. е печалба в размер на 13 648 хил. лв.

Експрес Факторинг ЕООД (100% от капитала) - учредено през 2008 г. като „Сосиете Женерал Факторинг“ ЕООД. Предмет на дейност на дружеството е факторинг на клиентски задължения.

Реализираната от него печалба за 2019 г. е в размер на 2 984 хил. лв.

Регионален фонд за градско развитие АД (52% от капитала) – учредено е от Експресбанк през 2011 г., с предмет на дейност възмездно финансиране на градски проекти, включени в интегрирани планове за устойчиво развитие на градовете, за публично – частно партньорство. Реализираният финансов резултат през 2019 г. е печалба от 360 хил. лв.

На 03 април 2019 година Банка ДСК с договор за покупка на акции придобива 100 % от капитала на ОТП Факторинг България ЕАД, с което става едноличен собственик на капитала на дружеството и дъщерните му дружества.

На 31 октомври 2019 година Банковата група продава собствеността си в Експрес Животозастраховане АД на френската застрахователна група Групама.

През 2019 г. Банка ДСК и Експресбанк *заедно притежават лидерската позиция* на пазара в портфейла от кредити и депозити в банкиране на дребно и задържа стабилността си по отношение на ликвидност и капиталова позиция. Към края на декември 2019 г. Банките заедно са *на първо място на кредитния пазар* с пазарен дял от 20,7% при 20,6% в края на 2018 г. По отношение *на депозитите Банките заедно също заемат първо място* в банковата система на страната с пазарен дял от 19,5% при 19,9% в края на 2018 г. Въпреки, че Банките продължават да следват стратегията за ефективно управление на свободния ресурс, задържачемостта на депозитния портфейл остава висока и над средната за пазара. След приключването на интеграцията Обединената банка планира да запази присъщия на „Банка ДСК“ ЕАД рисков профил. Нивото на поетия риск, произтичащ от характерния за „Банка ДСК“ ЕАД профил в кредитирането на дребно, е добре диверсифицирано по видове продукти, обезпеченост и рискови експозиции.

Основната цел за 2020 г. след интегриране на дейностите на двете банки е да се запази стабилна лидерската позиция на банковия пазар, като се минимизира евентуален отлив на клиенти в резултат на процеса по интеграция; запазване на силните позиции в банкиране на дребно; затвърждаване на консолидираната позиция след сливането на двата портфейла.

База за оценяване

Консолидираният финансов отчет на Групата е изготвен *на база на историческата стойност, с изключение* на деривативните финансови инструменти, финансовите активи и пасиви за търгуване, финансовите активи, оценявани по справедлива стойност през

друг всеобхватен доход и земите и сградите, които са оценени по справедлива, респективно преоценена стойност.

Отчитане на придобиване на дъщерни дружества през периода

Групата отчита бизнес комбинации, чрез прилагане на метода на покупката, при прехвърляне на контрола към Групата. Прилагането на метода на придобиване изисква прилагането на *съществени преценки по отношение* на определяне датата на придобиване и признаване и оценка на разграничимите придобити активи, поети пасиви и неконтролиращо участие в придобиваното предприятие, както и признаване и оценка на репутацията възникнала в рамките на бизнес комбинацията. Прилаганите допускания и преценки на ръководството се базират на клаузите на договорите за придобиване, други съпътстващи документи и прилагането на релевантни за индустрията модели на оценка.

Основа за консолидация

Консолидираните финансови отчети включват финансовите отчети на Банката и предприятията, контролирани от Банката (нейните дъщерни дружества) към 31 декември всяка година. *Уточняваме следните обстоятелства: Контрол е налице*, когато Банката:

- има власт над предприятието;
- е изложена или има права върху променливата възвращаемост от участието си в инвестицията, и
- има правомощия да влияе върху печалбата.

Банката може да прецени правата си на контрол върху дружество, в което е инвестирала, когато са налице факти и обстоятелства, водещи до промяна в един или повече от изброените по – горе три елемента на контрол.

В случаите, когато Банката притежава по – малко от необходимото квалифицирано мнозинство от пълномощията за гласуване в дадено предприятие, се приема че тя има власт над дружеството, когато пълномощията ѝ за гласуване са достатъчни да контролира едностранно съответните дейности на дружеството. Банката взема предвид всички необходими факти и обстоятелства, за да прецени дали притежаваните от нея права на глас в инвестираното дружество са достатъчни за упражняване на контрол, в това число:

- съотношение на притежаваните от Банката права на глас към общия дял и разпределените правомощия между останалите инвеститори;

- потенциалните права на глас, разпределени в полза на Банката, други притежатели на права или трети лица;
- възникване на права в резултат на договорни отношения; и
- всички допълнителни факти и обстоятелства, въз основа на които би могло да се приеме, че Банката притежава или не *текущата способност да управлява съответните дейности при необходимост от вземане на решение*, включително разпределението на гласовете на предишни събрания на акционерите.

Обща философия на консолидацията, която споделяме:

Консолидирането на дъщерно предприятие започва от момента на придобиване на контрол върху предприятието и се преустановява при загубване на правото на контрол. По – конкретно, финансовият резултат на дъщерните предприятия, придобити или отчуждени през годината, се включва в консолидирания отчет за печалбите и загубите от датата на придобиване на контрол до датата на преустановяване на контрол върху предприятието.

Печалбата или загубата и всеки компонент на друг всеобхватен доход (OCI) се отнасят към собствениците на Банката и към неконтролиращите участия (NCI). Общият всеобхватен доход на дъщерните предприятия се отнася към собствениците на Банката и към неконтролиращите участия дори ако това води до отрицателно салдо на неконтролиращите участия.

При необходимост, се правят корекции във финансовите отчети на дъщерните дружества, с цел уеднаквяване със счетоводните политики на Групата.

В консолидираните финансови отчети, финансовата информация на дъщерните дружества *се консолидира по метода на пълна консолидация*, ред по ред. Инвестициите на компанията-майка се елиминират срещу нейния дял в капитала на дъщерните предприятия към датата на придобиване. Всички вътрешногрупови активи и пасиви, собствен капитал, приходи, разходи и парични потоци, свързани с трансакции между членове в Групата, се елиминират при консолидация, с изключение на печалби или загуби от валутни преоценки по парична позиция в Групата при деноминиране в чуждестранна валута на поне една от страните.

Неконтролиращите участия в дъщерните предприятия се определят независимо от груповия капитал в тях. Тези интереси на неконтролиращи акционери, които представляват право на собственост върху нетни активи при ликвидация, биха могли първоначално да бъдат оценени по справедлива стойност или пропорционално на притежавания

дял на неконтролиращите участия от справедливата стойност на разграничимите придобити нетни активи. Изборът на оценка се прави поотделно за всяко придобиване. Други неконтролиращи участия се оценяват първоначално по справедлива стойност. След придобиването балансовата стойност на неконтролиращите участия е размерът на тези участия при първоначалното им признаване, към която е добавен съответния дял на неконтролиращо участие в резултат на промяната в капитала.

Промените в дяловете на Групата в дъщерни дружества, които не могат да доведат до загуба на контрол, се отчитат *като капиталови сделки*. Балансовата стойност на дяловете на Групата и на неконтролиращите участия е коригирана, за да отрази промените в техните относителни дялове в дъщерните предприятия. Всяка разлика между коригирания размер на неконтролиращите участия и справедливата стойност на възнаграждението, платено към акционерите, се признава директно в собствения капитал и се отнася към собствениците на компанията-майка.

Когато Групата загуби контрол върху дъщерно предприятие, признатата печалба или загуба от освобождаването се изчислява като разлика между (1) сбора от справедливата стойност на възнаграждението, платено на акционерите и справедливата стойност на всяко неразпределено участие и (2) предходната балансова стойност на активите (вкл. репутация), намалена с пасивите на дъщерното дружество и всякакви други неконтролиращи участия. Всички суми, първоначално отчетени в друг всеобхватен доход по отношение на дадено дъщерно предприятие, се отчитат на същата база, както би било необходимо, ако Групата директно се е освободила от свързаните активи или пасиви (напр. отнесени в печалба или загуба или пренесени в друга категория собствен капитал съгласно приложените МСФО). Справедливата стойност на всяка инвестиция, задържана в бившето дъщерно предприятие към датата на загуба на контрол, се счита за справедлива стойност при първоначално признаване на финансов актив, в съответствие с МСФО 9 Финансови инструменти, или където е уместно за себестойност при първоначално признаване на инвестиция в асоциирано или съвместно контролирано предприятие.

Отчитане на бизнес комбинации, които се осъществяват през отчетния период

При анализа установихме, че Групата отчита бизнес комбинации чрез прилагане на *метода на покупката* при прехвърляне на контрола към Групата. Спазени са *изискванията* при прилагане на метода на придобиване, върху които разсъждавахме в глава **втора** от настоящата дисертация:

- а) идентифициране на придобиващия;
- б) определяне датата на придобиване;
- в) признаване и оценяване на разграничимите придобити активи, поети пасиви и неконтролиращо участие в придобиваното предприятие; и
- г) признаване и оценяване на репутацията или печалбата от изгодна покупка.

Принципи на признаване

Към датата на придобиване Групата (придобиващият) признава разграничимите придобити активи, поети пасиви и условни пасиви *по тяхната справедлива стойност* и признава *положителна репутация*, която впоследствие тества за обезценка.

За да отговаря на условията за признаване като част от прилагането на метода на придобиване, разграничимите придобити активи и поети пасиви трябва да отговарят на дефиницията на актив и пасив в Общите положения за изготвяне и представяне на финансовите отчети към датата на придобиване. *Това, според нас, е постигнато.*

Към датата на придобиване, *придобиващият* класифицира или определя разграничимите придобити активи и поети пасиви както е необходимо за прилагане впоследствие на други МСФО. Банковата група прави тези класификации и определения на базата на договорните условия, икономически условия, своята оперативна или счетоводна политика и други съществени условия, каквито съществуват към датата на придобиване.

От гл.т. на изчерпателност отбелязваме, че при бизнес комбинация, *постигната на етапи*, Групата преценява държаното преди капиталово участие в придобиваното предприятие по справедлива стойност към датата на придобиване и признава произтичащата печалба или загуба, ако има такава в печалба или загуба. Сумите от участие в придобитото предприятие преди датата на придобиване, които първоначално са били признати в друг всеобхватен доход, се рекласифицират в печалба или загуба, където такова третиране е уместно, в случай че участието е прекратено.

Когато първоначалното отчитане на бизнес комбинация е непълно към момента на одобряване на финансовите отчети за публикуване, Групата отчита провизорни суми за статиите, за които отчитането не е приключило. Тези провизорни суми се коригират по време на периода на отчитане (виж по – горе) или се признават допълнителни активи и пасиви, с които да се отрази новата информация относно факти и обстоятелства налични към датата на придобиване, които биха оказали влияние върху признатите към този момент суми.

Поради значимостта на всички тези обстоятелства, и поради това, че: а) процесът на отчитане на бизнес комбинацията, в контекста на определяне датата на придобиване и разпределението на цената на придобиване, предполага множество преценки, присъщо високо ниво на несигурност при допусканията и преценките от страна на ръководството; и б) съществеността на придобиването като цяло за консолидирания финансов отчет на Групата, са необходими допълнителни процедури за проверка, за да се постигне необходимата надеждност и точност на консолидирания финансов отчет на Групата за 2019г.:¹⁴⁴

- Проучващи запитвания и получаване на разбиране за процеса на бизнес комбинация по придобиване на дъщерни дружества, включително определянето на дата на придобиване и разпределението на цената на инвестицията;
- Преглед на вътрешните политики и процедури, свързани с процеса по придобиване на дъщерни дружества, включително на процеса по отчитане на бизнес комбинации;
- Преглед на дизайна на ключови контроли на процеса на отчитане на придобивания в Групата.

Оценяваме като уместни разработените специално насочени одиторски процедури, които да са адресирани към рисковете от съществено неправилно отчитане, свързани с придобиването на дъщерни дружества през годината, приключваща на 31 декември 2019:

- Преглед на договора за покупко-продажба и други съпътстващи документи с цел преценка адекватността на определената от ръководството на Групата дата на придобиване;
- Проследяване на определянето на формираната цена на придобиване на инвестицията (платеното възнаграждение) до подкрепящите я документи;
- Преглед на разпределението на цената на придобиване на инвестицията, извършено от Групата между придобитите разграничими активи и пасиви, включително нематериални активи и отсрочени данъчни пасиви, признати към датата на придобиване; неконтролиращото участие и репутация.;
- Проверка на оценката на справедливите стойности на признатите разграничими

¹⁴⁴ Вж. Годишен консолидиран финансов отчет на Банкова Група ДСК за 2019 г. и Доклад на независимите одитори.

активи и пасиви в рамките на бизнес комбинацията, на база на широко използвани оценителски модели, както и процедури на извадкова база върху съответните входящи данни;

- Оценка на уместността и адекватността на оповестяванията в консолидирания финансов отчет на Групата относно отчитането на бизнес комбинацията по придобиване на дъщерни дружества, включително определянето датата на придобиване и разпределението на цената на придобиване¹⁴⁵.

Репутация

Репутацията, която е възникнала при бизнес комбинацията, *Банката е отчела* като превишението на цената на придобиване над участието на придобиващия в справедливата стойност на разграничимите активи, пасиви и условни задължения на придобитото предприятие. Ако след преоценка цената на придобиване надвишава стойността на разграничимите активи, пасиви и условни задължения на придобитото предприятие, *надвишението автоматично се признава в печалба и загуба като печалба от изгодната покупка.*

*Банката е възприела тезата репутацията да не се амортизира*¹⁴⁶, но поне веднъж годишно да подлежи на тест за обезценка. За целта на теста за обезценка, репутацията се *разпределя между частите на Групата*, които генерират парични потоци и за които се очаква да имат полза от синергичния ефект на бизнес комбинацията. Единиците, генериращи парични потоци с репутация, се тестват за обезценка веднъж годишно или по – често, в случай на индикация, че единицата може да бъде обезценена. Ако възстановимата стойност на генериращата парични потоци единица е по – малка от балансовата ѝ стойност, *загубата от обезценка следва първо да се начисли за намаляване на балансовата сума на репутацията*, разпределена към единицата, и след това към другите активи на единицата пропорционално на базата на балансовата сума на всеки актив в нея. *Призната загуба от обезценка на репутация не подлежи на възстановяване през последващ период.* При освобождаване/прекратяване на контрол над генерираща парични потоци единица приписаната дължима репутация се включва при определянето на печалбата или загубата при освобождаването.

¹⁴⁵ При проведените интервюта и подробните обсъждания с представители на мениджмънта се убедихме в това.

¹⁴⁶ Нашето мнение е различно и го аргументирахме в глава втора на Дисертацията.

Установихме, че към датата на придобиване Групата е признала, отделно от репутацията, придобитите идентифицируеми активи, поетите задължения и всяко неконтролирано участие в придобиваното предприятие.

Репутацията на Групата е възникнала при придобиването на ПОК ДСК Родина АД и Експресбанк АД. За целите на теста за обезценка, репутацията е разпределена към ПОК ДСК Родина АД и Експресбанк АД като отделни единици, генериращи парични потоци.

В тази връзка е извършен тест за обезценка чрез анализ на показателите на дружествата и средата, в която те функционират, при който е установено, че през 2019 год. не са настъпили и през следващите периоди не се очаква да настъпят значителни промени с негативен ефект върху работата на дружествата, свързани с пазарната, икономическата или правната среда, при което балансовата сума на нетните активи на отчитащите се предприятия се увеличават с устойчив темп във времето. *Според Банката, нетните парични потоци и оперативна печалба на дружествата отговарят на очакваните.* Всичко това дава основание Групата да приеме, *че репутацията не е обезценена към 31.12.2019 г.*

Балансовата стойност на репутацията, разпределена към отделните единици, генериращи парични потоци, е както следва:

	31-декември-2019	31-декември-2018
В хиляди лева		
Единица генерираща парични потоци		
Експресбанк АД	77 372	-
ПОК ДСК - Родина АД	1 175	1 175
Total	78 547	1 175

Изменението на балансовата стойност на репутацията през периода е:

	2019	2018
В хиляди лева		
Брутна балансова стойност към 1 януари	1 175	1 175
Придобити	77 372	-
Брутна балансова стойност към 31 декември	78 547	1 175

Консолидиран отчет за финансовото състояние
към 31 декември

<i>В хиляди лева</i>	Прил.	31-декември-2019	31-декември-2018
Активи			
Парични средства и разплащателни сметки при			
Централната банка и банки-кореспонденти	17	2 707 191	3 210 371
Финансови активи държани за търгуване	18	208 318	96 717
Деривативни финансови инструменти	18	31 536	14 880
Кредити и вземания от банки	19	2 949 633	1 923 718
Кредити и вземания от клиенти	20	1 827 941	7 458 394
Вземания по договори за факторинг	21	222 578	38 168
Нетни вземания по финансов лизинг	22	1 050 803	155 688
Инвестиции в ценни книжа	23	1 832 493	1 261 035
Текущи данъчни активи		7 447	2 491
Инвестиции в асоциирани дружества	39	3 773	2 757
Репутация	24	78 547	1 175
Инвестиционни имоти	25	20 297	20 740
Активи с право на ползване	26	67 406	-
Дълготрайни материални активи	27	440 809	340 535
Дълготрайни нематериални активи	28	120 742	49 686
Други активи	29	76 028	118 557
Общо активи		21 645 542	14 694 912
Пасиви			
Депозити от банки	30	69 143	7 994
Деривативни финансови инструменти	18	43 493	27 437
Депозити от клиенти	31	17 832 064	11 485 138
Кредити от банки и финансови институции	30	285 207	199 030
Текущи данъчни пасиви		1 243	3 442
Задължения по лизинг	32	65 166	-
Провизии	33	101 488	61 860
Пасиви по отсрочени данъци	34	15 700	4 824
Други задължения	35	162 372	121 125
Общо пасиви		18 575 876	11 910 850
Собствен капитал			
Основен капитал	36	1 327 482	1 327 482
Резерви		1 376 825	1 133 452
Неразпределена печалба		350 201	284 988
Капитал, отнасящ се до собствениците на предприятието майка		3 054 508	2 745 922
Неконтролиращо участие		15 158	38 140
Общо собствен капитал		3 069 666	2 784 062
Общо пасиви и собствен капитал		21 645 542	14 694 912

Още на 14 ноември 2019 година Банка ДСК и Експресбанк сключват договор за преобразуване по смисъла на Глава шестнадесета от ТЗ чрез вливане на Експресбанк (като Преобразуваща се банка) в Банка ДСК (като Приемаща банка) през 2020 година. Чрез вливането на Експресбанк в ДСК Банките си поставят за цел:

- постигане на единна и оптимизирана структура с оглед интегриране дейността на двете банки и засилване общите пазарни позиции във финансовия сектор в страната, както и утвърждаване на приемащата банка като надежден и предпочитан партньор в банковия сектор;
- създаване на условия за по – ефективно осъществяване на вътрешните процеси, включително чрез предоставяне на по – широк спектър от банкови услуги и по – високи стандарти на клиентско обслужване;
- увеличаване и консолидиране броя на клиентите;
- оптимизация на инфраструктурата, подобряване качеството на активите и на всички аспекти от банковата дейност, в това число и на банковите операции;
- намаляване на общите административни и други разходи.

На 27 февруари 2020 г. Управителният съвет на Българската народна банка взема решение за разрешаване на преобразуването на Експресбанк АД чрез вливане по реда на чл. 262 от Търговския закон в Банка ДСК ЕАД. Очаква се процесът по вливане да бъде завършен в рамките на м. май 2020 г.

На 30 април 2020 г. Експресбанк АД се преобразува чрез вливане в Банка ДСК АД (съгласно член 262 на Търговския закон). Както вече подробно представихме, през предходния отчетен период, на 15 януари 2019 година, Банка ДСК АД придобива 99.74% от капитала на Експресбанк АД и непряк контрол върху нейните дъщерни дружества срещу съответно възнаграждение (1 075 302 хил. лв. - цена на инвестицията). Тогава, за целите на придобиването, представихме и *извършеното разпределяне на цената на инвестицията* между придобитите разграничими активи и пасиви, неконтролиращо участие и репутация (*изцяло разпределена към Експресбанк АД*), като потвърждаваме, че последните са оценени съгласно изискванията на МСФО 3 Бизнес комбинации.

Последващото юридическо вливане на Експресбанк АД в Банка ДСК АД за нас **представява бизнес комбинация по смисъла на МСФО 3¹⁴⁷**. Съответно, придобитите при това преобразуване разграничими нетни активи са признати, класифицирани и оценени в **индивидуалния финансов отчет** на Банката по техните балансови стойности от нейния **консолидиран финансов отчет към датата на вливане** (30 април 2020 година). Самите балансови стойности на нетните активи представляват резултатни суми от

¹⁴⁷ Това е оповестено в Приложение 2 от индивидуалния финансов отчет на Банка ДСК за 2020 г.

признатите справедливи стойности на тези активи и пасиви в консолидирания отчет на Банката към датата на придобиване на Експресбанк АД (коригирани с последващи амортизации, евентуални обезценки и други изменения до датата на вливането – в нашия случай няма такава корекция).

Правното преобразуване на Експресбанк АД чрез вливане в Банка ДСК АД е съществено събитие, извършено през текущия отчетен период (2020 г.), свързано със *значителни ефекти и промени в индивидуалния финансов отчет* на Банката, на нейните активи и пасиви, приходи и разходи, съответно резултати от дейността.

Счетоводното отчитане на тази транзакция е сложно, както поради *множеството преценки и допускания от страна на ръководството на Банката*, така и по отношение на техническата реализация на *обработката на огромните бази данни* от системите на вливането дружество към системите на Банката. По – специално се има предвид:

- преценките за счетоводното третиране и представяне на транзакцията по вливането за целите на индивидуалния отчет на Банката, както и на ефектите от нея;
- класифицирането, групирането и обединяването на салда и операции в резултат на вливането; както и
- преценката, анализите и процедурите за осигуряване на пълнота и интегритет на прехвърлените в рамките на техническата реализация по обработката на обединените данни и финансова информация.

Оценявайки значимостта на всички тези обстоятелства, и най – вече, сложният и комплексен процес на интеграция и съществеността на вливането като цялостен ефект върху индивидуалния финансов отчет за 2020 г. на Банката, ние сме убедени, че са необходими допълнителни процедури и проверки за създаване на точна и надеждна информация за потребителите на финансовия отчет на Банката. Ето защо се доверяваме на извършените одиторски процедури при одита на индивидуалния финансов отчет на Банка ДСК за 2020 г.¹⁴⁸

✓ Проучващи запитвания и получаване на разбиране за счетоводната политика и отчитане на транзакцията по преобразуването чрез вливане на Експресбанк АД в Банка ДСК АД.

¹⁴⁸ Вж. Годишен индивидуален финансов отчет на Банка ДСК за 2020 г. и Доклад на независимите одитори.

✓ Инспекция и преглед на вътрешните документи и процедури, свързани с процеса по вливането. Проучващи запитвания към експертите на Банката, отговорни за управлението и организацията на този процес.

✓ Проучващи запитвания и получаване на разбиране за процеса на текущо отчитане и мигриране на данните и финансовата информация в Банката.

✓ Инспекция и преглед на вътрешните документи, свързани с процеса по миграция; тестове на оперативната ефективност на ключови контроли в процеса на миграция, извършени заедно с експертите в областта на ИТ.

Оценяваме като уместни разработените, специално насочени одиторски процедури, които са адресирани към рисковете от съществено неправилно отчитане, свързани с вливането и миграцията на финансова информация и данни на Експресбанк АД в системите на Банката:

✓ Съпоставяне на мигрираните салда, съгласно заключителна оборотна ведомост на Експресбанк АД към 30 април 2020 година с тези, признати в системите на Банката в резултат на вливането, за пълнота, правилна класификация и стойностно равнение, включително проследяване прехвърлянето на корекциите до справедлива стойност на идентифицираните и признати активи и пасиви в рамките на бизнес комбинацията, както и на последващите амортизации и другите изменения в тези активи и пасиви до датата на вливането.

✓ Детайлно съпоставяне на индивидуалните позиции в депозитна база и кредитен портфейл относно техни ключови параметри и салда на данните на Експресбанк АД преди вливането с тези, включени в обединената база финансова информация на Банката. Изпълнение на избрани тестове на контроли, аналитични процедури и детайлни тестове, на извадкова база, по отношение на данни за салда и класове операции на Експресбанк АД към и за четирите месеца, приключващи на 30 април 2020 година, за проверка на пълнотата и точността на финансовата информация преди нейната миграция.

✓ Оценка на уместността и адекватността на оповестяванията в индивидуалния финансов отчет на Банката относно *отчитането на преобразуването чрез вливане на придобитите в предходната година дъщерни дружества.*

В съответствие с МСФО 3 „Бизнес комбинации“, юридическото вливане на предприятие в придобилото го предприятие представлява *съдържателно бизнес комбинация от* позицията на придобилото го предприятие за целите на неговия индивидуален отчет.

Поради това, в *индивидуалния си финансов отчет за 2020 г.* Банката отчита юридическото вливане на придобитото от нея в предходната година дъщерно дружество, прилагайки *метода на покупката*. Нашият анализ установи изпълнението на следните основни моменти:

✓ Придобитите разграничими нетни активи са признати по техните *балансови стойности* от *консолидирания финансов отчет* на Банката към датата на вливане;

✓ *Балансовите стойности на нетните активи* представляват признатите *справедливи стойности на тези активи и пасиви в консолидирания отчет* на Банката към датата на придобиване на дъщерното дружество (по принцип коригирани с последващи амортизации, евентуални обезценки и други изменения до датата на вливането);

✓ Отчетените активи при вливането *включват и признатата репутация и разграничими нематериални активи*, признати *при покупката* на дъщерното дружество;

✓ *Разликата* между сумите на активите и пасивите, *признати в индивидуалния финансов отчет след юридическото вливане и балансовата стойност на инвестицията във вливащото се дружество преди юридическото вливане*, се отчита *директно* в *собствения капитал*;

✓ *Транзакциите с неконтролиращите акционери* на вливащото се дружество се отчитат като *сделки със собственици* и се признават *директно в собствения капитал на Банката*;

✓ *Вътрешногруповите салда* между Банката и вливащото се дружество към датата на вливане, както и *вътрешногруповите приходи и разходи за отчетния период до тази дата се елиминират*.

През годината, приключваща на 31 декември 2020 г. са отчетени вливания на Експресбанк АД и Експрес Факторинг ЕООД съответно към 30 април 2020 г. и 30 септември 2020 г., осъществени на основата на сключени отделни договори за преобразуване чрез вливане на Експресбанк АД и Експрес Факторинг ЕООД (преобразуващи се дружества) в Банка ДСК. С вписването на вливанията в Търговския регистър на Република България Банка ДСК е поела правата и задълженията на преобразуващите се дружества при условията на универсално правоприемство. Преобразуванията са извършени с цел оптимизиране на структурата, повишаване на ефективността на процесите, намаляване на разходите, подобряване на качеството на услугите.

Вливане на Експресбанк АД

В съответствие с Договора за преобразуване чрез вливане на Експресбанк в Банка ДСК, е извършена *оценка на справедливата цена на акциите от капитала на Експресбанк* с цел да се определи *съотношението на замяна на акциите* на акционерите в Експресбанк с определен брой акции в Банка ДСК. Определеното съотношение на замяна на акциите е реализирано както *чрез издаване на нови акции от Банка ДСК в полза на бившите акционери на Експресбанк, така и чрез парични плащания*. Увеличението на капитала, както и преобразуването на Експресбанк чрез вливане в Банка ДСК, са вписани в Търговския регистър на 30 април 2020 г. Същата дата е приложена като *счетоводна дата на отчитане* на транзакцията в счетоводните регистри на Банката.

Съотношението на замяна на акциите е изчислено на база на:

- индивидуални и консолидирани одитирани финансови отчети на банките за периода 2016 – 2018 г.;
- индивидуални и консолидирани неодитираните финансови отчети на банките към 30.09.2019 г.;
- бизнес планове за развитието на двете банки;
- допълнителна финансова и нефинансова информация за двете банки;
- дискусии с управителните органи на банките;
- публична информация.

По възлагане на двете банки определянето на чистата стойност на имуществото (ЧСИ – 100 % от собствения капитал) се извършва от „Ърнст и Янг България“ ЕООД, след което оценката получава одобрението на управителните органи на банките. Към 30.09.2019 г. оценката на ЧСИ на Приемащата банка и на Преобразуващата се банка се определя чрез прилагането както на *пазарния подход* (с приложение на метода на сравнимите сделки и метода на публично търгуваните аналози), така и на *приходния* (с приложение на метода на дисконтираните дивиденди). Резултатът от приложението на посочените подходи формира диапазон от справедливи стойности на 100 % от собствения капитал и на справедливата цена за една акция на приемащата банка и на преобразуващата се банка, както следва:

- справедливата стойност на ЧСИ на приемащата банка е определена в диапазона между 3 429 092 000 (три милиарда четиристотин двадесет и девет милиона и деветдесет и две хиляди) лева и 3 714 467 000 (три милиарда седемстотин и четиринадесет милиона

и четиристотин и шестдесет и седем хиляди) лева за цялата банка. Справедливата цена за една акция съответно е определена в диапазона между 25.83 (двадесет и пет цяло и осемдесет и три) лева и 27.98 (двадесет и седем цяло и деветдесет и осем) лева за акция.

➤ справедливата стойност на ЧСИ на преобразуващата се банка е определена в диапазона между 1 194 030 000 (един милиард сто деветдесет и четири милиона и тридесет хиляди) лева и 1 202 141 000 (един милиард двеста и два милиона и сто и четиридесет и една хиляди) лева за цялата банка. Справедливата цена за една акция съответно е определена в диапазона между 35.46 (тридесет и пет цяло и четиридесет и шест) лева и 35.70 (тридесет и пет цяло и седемдесет) лева за акция.

Въз основа на изчисленията на „Ърнст и Янг България“, определени в съответствие с приложимите Международни и български оценителски стандарти, управителните органи на двете банки приемат следните стойности на ЧСИ и справедливата цена на акциите, които да бъдат приложени при вливането:

1. Справедливата цена на акциите от капитала на „Банка ДСК“ ЕАД, определена като осреднената величина между ЧСИ на „Банка ДСК“ ЕАД, изведена по пазарния подход, от една страна, и ЧСИ на „Банка ДСК“ ЕАД, изведена по приходния подход, от друга страна, възлиза на 3 571 780 000 (три милиарда петстотин седемдесет и един милиона и седемстотин и осемдесет хиляди) лева за цялата банка и 26.9064 (двадесет и шест цяло и девет хиляди шестдесет и четири десетохилядни) лева за акция.

2. Справедливата цена на акциите от капитала на „Експресбанк“ АД, определена като осреднената величина между ЧСИ на „Експресбанк“ АД, изведена по пазарния подход, от една страна, и ЧСИ на „Експресбанк“ АД, изведена по приходния подход, от друга страна, възлиза на 1 198 086 000 (един милиард сто деветдесет и осем милиона и осемдесет и шест хиляди) лева за цялата банка и 35.5792 (тридесет и пет цяло и пет хиляди седемстотин деветдесет и две десетохилядни) лева за акция.

Въз основа на справедливата цена на акциите на приемащата банка и на преобразуващата се банка, съотношението на замяна на акциите на акционерите в преобразуващата се банка, изчислено към 30.09.2019 г., се фиксира на 1 акция на преобразуващата се банка за 1.3223 акции на приемащата банка. За постигане на еквивалентно съотношение на замяна поради невъзможност акциите на всеки акционер да бъдат заменени с акции в приемащата банка с напълно еквивалентна стойност, разликата до тази еквивалентна стойност, представляваща справедливата цена на дробните

части, които не формират цяла акция от капитала на приемащата банка и се получават при прилагане на съотношението на замяна, са извършени парични плащания. Размерът на паричните плащания се получава като произведение на стойността на дробните части и справедливата цена на една акция от приемащата банка. Така полученият общ размер на паричните плащания възлиза на 3 303.58 лв. (три хиляди триста и три лева и 58 ст.), която сума не надвишава 10% от съвкупната номинална стойност на новите акции във връзка с извършеното увеличаване на капитала на приемащата банка, доколкото е необходимо да се създадат нови акции за акционерите на преобразуващата се банка, за които законът допуска издаването на такива. В случая новите акции в приемащата банка се издават на акционерите от преобразуващата се банка, притежаващи 89 174 (осемдесет и девет хиляди сто седемдесет и четири) броя акции от капитала на преобразуващата се банка, съставляващи 0.2648 % от акциите на преобразуващата се банка. С цел издаването на акции за новите акционери капиталът на приемащата банка се увеличава с 1 177 920 (един милион сто седемдесет и седем хиляди и деветстотин и двадесет) лева, разделен на 117 792 (сто и седемнадесет хиляди и седемстотин деветдесет и две) обикновени, безналични, поименни акции с право на глас, с номинална стойност от 10 (десет) лева всяка. Управителните съвети на двете банки решават проверката на капитала, съгласно чл. 262 от ТЗ, да бъде възложена и извършена от „Ейч Ел Би България“ ООД. След извършването на възложената проверка е изготвен общ доклад за фактически констатации, като ***от одиторското дружество обобщават, че не са идентифицирали противоречия или непоследователност на получената информация, която да поставя под съмнение които и да било предположения и заключения в договора за преобразуване чрез вливане на „Експресбанк“ АД в „Банка ДСК“ ЕАД и доклада за оценка на чистата стойност на имуществото на „Банка ДСК“ ЕАД и „Експресбанк“ АД.***

Балансовите стойности на активите и пасивите на Експресбанк към датата на вливане съгласно консолидирания отчет на Банката са следните:

В хиляди лева

30 април 2020

Активи

Парични средства и разплащателни сметки при Централната банка и банки-кореспонденти	911 775
Деривативни финансови инструменти	10716
Кредити и вземания от банки	651 283
Кредити и вземания от клиенти	4 453 904
Инвестиции	4 592
Текущи данъчни активи	4 234

Инвестиции в дъщерни и асоциирани дружества	56 926
Активи с право на ползване	22 201
Дълготрайни материални активи	97 908
Нематериални активи	42 331
Репутация, призната при придобиването на Експресбанк през 2019 г.	77 372
<u>Други активи</u>	<u>1 550</u>
Общо активи	6 334 792
Пасиви	
Депозити от банки	31 649
Деривативни финансови инструменти	10 100
Депозити от клиенти	5 053 461
Кредити от банки и финансови институции	32 181
Задължения по лизинг	22 175
Провизии	24 827
Пасиви по отсрочени данъци	7218
<u>Други задължения</u>	<u>28 709</u>
Общо пасиви	5 210 320
Нетни активи към датата на вливане	1 124 472
<i>Инвестиция към датата на вливането</i>	<i>(1 075 302)</i>
Ефект от вливане, отчетен в собствения капитал	49 170
в т.ч.:	
Основен капитал	1 178
Законови и други резерви	25 939
Преоценъчен резерв по финансови активи	11 057
Неразпределена печалба	10 996

3.2. Търговски профил на обединеното дружество след реализацията на бизнес комбинацията

Форма на преобразуване: Вливане

Правоприемник: Банка ДСК АД

Седалище и адрес на управление: гр. София, п.к. 1306, район „Оборище“, ул. „Московска“ № 19

Заличаване на придобиваното дружество: Да, Експресбанк АД

Новата акционерна структура след вливането е оповестена в индивидуалния финансов отчет на Банка ДСК за 2020 г. (Приложение 34):

Основен капитал и резерви

Номинална стойност на поименните акции

През 2020 г. е регистрирано увеличение на основния капитал на Банката в размер на 1 178 хил. лв., свързано с Договора за преобразуване чрез вливане на Експресбанк в Банка

ДСК. Новоиздадените 117 792 броя акции с номинална стойност от 10 лева всяка са записани на акционери на преобразуващата се банка.

Към 31 декември 2020 г. (и 2021 г.) основният капитал е разпределен в 132 865 992 броя обикновени, безналични, поименни акции с право на глас от 10 лева всяка. Мажоритарен собственик на Банката е Банка ОТП РТ, регистрирана в Република Унгария, която притежава 99.91% от капитала на Банка ДСК АД към 31.12. 2020 г.

Крайните притежатели на акции с над 5% дял от капитала на Банка ОТП РТ към датата на този финансов отчет са следните лица:

Име	брой акции	дялово участие	права на глас
Hungarian Oil and Gas Company (MOL)	24 000 000	8.57%	8.67%
KAFIJAT Group	19 661 409	7.02%	7.10%
Groupama Group	14 311 769	5.11%	5.17%

Законови и други резерви

Законовите и други резерви включват средствата, заделени във фонд Резервен, съгласно местното законодателство и капитализирани по решения на Общото събрание печалби на Банката.

Вливане на Експрес Факторинг

Към 30 септември 2020 г. Банката притежава 100% от капитала на „Експрес Факторинг“ ЕООД със седалище и адрес на управление гр. София, бул. Александър Стамболийски № 73. Предмет на дейност на дружеството е вътрешен и международен факторинг на клиентски задължения. Регистрираният капитал на Експрес Факторинг в размер на 1,100 хил. лева се състои от 11 000 дружествени дяла от 100 лева всеки. Вливането е вписано в Търговския регистър на 30 септември 2020 г. Същата дата е приложена като *счетоводна дата* на отчитане на транзакцията в счетоводните регистри на Банката. Сделката не е довела до промяна в акционерната структура на Банката.

Балансовите стойности на активите и пасивите на Експрес Факторинг съгласно консолидирания отчет към датата на вливане са следните:

В хиляди лева

30-септември-2020

Активи

Парични средства	1 398
Вземания по договори за факторинг	138 153
Активи с право на ползване	10
Дълготрайни материални активи	2
Нематериални активи	1
Активи по отсрочени данъци	99
Други активи	39
Общо активи	139 702

Пасиви

Депозити от банки	
Деривативни финансови инструменти	
Депозити от клиенти	49 171
Кредити от банки и финансови институции	78 255
Текущи данъчни пасиви	171
Задължения по лизинг	10
Други задължения	2 847
Общо пасиви	130 454

Нетни активи към датата на вливане

9 248

Инвестиция към датата на вливането	(6 993)
Ефекти от вътрешно групови корекции	712
Ефект от вливане, отчетен в собствения капитал (в неразпределената печалба)	2 967

Индивидуалният отчет за финансовото състояние на Банка ДСК за 2020 г. е поместен в Приложение 1 от труда.

Нов устав на Банка ДСК АД – Издавайки решение № 64 от 27 февруари 2020 г., управителният съвет на БНБ дава своето одобрение за измененията в устава на „Банка ДСК“ ЕАД, приети на основание преобразуването чрез вливане по смисъла на чл. 262 от Търговския закон на „Експресбанк“ АД в „Банка ДСК“ ЕАД. В резултат на приетите решения, в т.ч. и увеличението на капитала на „Банка ДСК“ ЕАД, и придобиването на акциите от увеличението от акционерите в „Експресбанк“ АД „Банка ДСК“ ЕАД престава да бъде еднолично акционерно дружество, което респективно налага изменения в

устава ѝ. Едноличният собственик на капитала на „Банка ДСК“ ЕАД приема следните по – съществени изменения в устава:¹⁴⁹:

- Чл. 1 се променя, както следва: „Банка ДСК“ АД (наричана по – нататък „Банката“) е със статут на юридическо лице, учредено съгласно българското законодателство. “
- Чл. 4 се променя, както следва: „Фирмата (търговското наименование) на Банката е „Банка ДСК“ АД. Фирмата може да се изписва на английски език като „DSK Bank AD“.
- Чл. 8, ал.1 се променя, както следва: „Капиталът на Банката е 1 328 659 920 (един милиард триста двадесет и осем милиона шестстотин петдесет и девет хиляди и деветстотин и двадесет) лева.“
- Чл. 10, ал.1 се променя, както следва: „Капиталът на Банката е разделен на 132 865 992 (сто тридесет и два милиона осемстотин шестдесет и пет хиляди и деветстотин деветдесет и две) обикновени безналични, поименни акции с право на глас, всяка една с номинална стойност 10 (десет) лева.“
- Чл. 15, ал. 2 се отменя, а чл. 15, ал. 1 се променя, както следва: „Органи на Банката са:
 1. Общото събрание на акционерите;
 2. Надзорен съвет;
 3. Управителен съвет.“
- Чл. 17 се променя, както следва:

„Заседание на Общото събрание на акционерите се провежда най – малко веднъж годишно. В случай, че загубите надхвърлят една втора от капитала, се провежда заседание на Общото събрание на акционерите не по – късно от 3 месеца от установяване на това обстоятелство.“
- Навсякъде в Устава думите „Едноличен собственик на капитала“, „Едноличния собственик на капитала“ и „Едноличният собственик на капитала“ се заменят с „Общото събрание на акционерите“.
- Раздел IX. ЗАКЛЮЧИТЕЛНИ РАЗПОРЕДБИ на Устава се преименува на Раздел IX. ПРЕХОДНИ И ЗАКЛЮЧИТЕЛНИ РАЗПОРЕДБИ.

¹⁴⁹ Устав на „Банка ДСК“ АД, приет от Едноличния собственик на Банката на 21 октомври 2003 г. с последващи изменения и допълнения.

- Създава се нов §2 на Преходните и заключителни разпоредби на Устава със следното съдържание: „Банката е универсален правопреемник на „Експресбанк“ АД, ЕИК 813071350, което дружество се е вляло в Банката съобразно чл. 262 и сл. от Търговския закон и същото е прекратено без ликвидация.“

3.3. Практическа приложимост на изведените насоки за усъвършенстване и подобряване на съществуващите методи и подходи, касаещи счетоводното представяне на бизнес комбинациите в дружествените финансови отчети

Двете банки се съгласяват, че по смисъла на чл. 263ж, ал. 2, т.7 от ТЗ действията на преобразуващата се банка ще се смятат за извършени за сметка на приемащата банка за целите на счетоводството от момента на вписване на преобразуването в търговския регистър - датата на вливането, която е 30.04.2020 г. Обединената банка изготвя своите отчети в съответствие с всички Международни стандарти за финансово отчитане, одобрени от Комитета по Международни счетоводни стандарти. Ръководството е направило оценка на способността на Групата да продължи работа като действащо предприятие и е убедено, че разполага с необходимите ресурси да развива бизнеса в обозримо бъдеще. Нещо повече, ръководството не е установило никакви съществени индикатори за несигурност, които биха могли да предизвикат съмнение в способността на Групата да продължи като действащо предприятие. *Затова финансовите отчети продължават да бъдат изготвяни на база действащо предприятие.*

3.3.1. Практическа приложимост на предложението за задължително начисляване на разходи за амортизация на придобитата в бизнес комбинации репутация

Към 31 декември 2020 г. в индивидуалния отчет за финансовото състояние на Банка ДСК е отчетена *репутация в размер на 77 372 хил. лв.*, възникнала към 30 април 2020 г. при вливането на Експресбанк АД. Репутацията първоначално е определена към датата на придобиване на Експресбанк АД от Банкова група ДСК на *15 януари 2019 г.* и е *изцяло разпределена към придобитата банка като единица, генерираща парични потоци в консолидирания финансов отчет на Банка ДСК за 2019 г.* При вливането на Експресбанк

АД в Банка ДСК АД е следван подходът на покупката съгласно МСФО 3 „*Бизнес комбинации*“, като репутацията е призната в *индивидуалния* финансов отчет на Банка ДСК. Обединената банка формира новата единица, генерираща парични потоци, към която репутацията се разпределя.

Към 31 декември 2020 г. е извършен тест за обезценка на репутацията чрез използване на модел, чиито основни входящи данни са паричните потоци на обединената банка за тригодишен период. На основата на финансовите резултати до края на ноември 2020 г. и очакванията за декември 2020 г. респективно е изготвена средносрочна прогноза за паричните потоци, обхващаща периода 2021 г. – 2023 г. При изчисленията от банката отчитат текущата икономическа ситуация в световен мащаб, очаквания икономически ръст, неговото въздействие върху финансовия сектор и произтичащите от това планове за растеж, както и очакваните промени на тези фактори. За изчисленията са използвани два метода, довели до сходни резултати: метод на свободния паричен поток и метод на икономическата добавена стойност. Така изчислената възстановима стойност и по двата метода надвишава балансовата стойност на нетните активи на Банка ДСК като единица, генерираща парични потоци с около 20%, в резултат на което ръководството заключава, че не следва да бъде отчетена обезценка на репутацията.

По – долу е представено обобщение на използваните предположения:

	2021 г.	2022 г.	2023 г.
Дисконтов процент	0.3%	0.3%	0.3%
Рискова премия	6.0%	6.0%	6.0%
Изчисление на остатъчната стойност:			
Дългосрочен дисконтов процент	0.3%		
Дългосрочна рискова премия	6.0%		
Дългосрочен ръст	3.0%		

Тестът за обезценка на репутацията през 2021 г. е проведен чрез използването на същия модел и методи като от 2020 г. – дългосрочната рискова премия и дългосрочният ръст и за двете години съвпадат и се равняват съответно на 6 % и 3%. Промяна има по отношение на заложения дисконтов процент, който през 2020 г. съответно е 0.3 %, а през 2021 г. нараства до 0.5 %. Въпреки това обаче изчислената възстановима стойност за

2021 г. и по двата метода надвишава балансовата стойност на нетните активи на Банка ДСК като единица, генерираща парични потоци, отново с около 20%¹⁵⁰.

Съгласно параграф 97 от МСС 38 Нематериални активи, *начисляването на амортизация на нематериални активи с ограничен полезен живот започва, когато активът е на разположение за ползване*, т.е. когато той е на мястото и в състоянието, необходимо за да работи по начин, очакван от ръководството. Следователно дори активът да не се използва от дружеството, след като е на разположение за използване, то той подлежи на амортизация.

Конкретната счетоводна статия, която се съставя във връзка с начисляването на амортизация на придобитата репутация, е дебитиране на операционната сметка Разходи за амортизация и кредитиране на корективната сметка Амортизация на търговска репутация:

Д/т с/ка Разходи за амортизация

К/т с/ка Амортизация на търговска репутация

Статията горе оказва влияние както върху отчета за печалбата или загубата и другия всеобхватен доход като признат за текущия период разход, така и върху отчета за финансовото състояние като коректив, чрез който се намалява отчетната стойност на търговската репутация. В разглеждания от нас случай системната амортизация на репутацията чрез прилагането на линейния метод на амортизация започва от април месец 2020 г. и ще продължи до март месец 2025 г. Призната амортизация на търговската репутация за отделните фискални години е представена в Отчета за печалбата или загубата и другия всеобхватен доход и в Отчета за финансовото състояние и изглежда по следния начин:¹⁵¹

- ❖ 2020 г. **разход за амортизация** – 11 606 хил. лв. (9/60 x 77 372 хил. лв.) в допълнение към вече начислените 63 280 хил. лв. → Σ **74 886** хил. лв.; **репутация** = 77 372 хил. лв. - 11 606 хил. лв. (9/60 x 77 372 хил. лв.) → Σ **65 766** хил. лв.

¹⁵⁰ Нашите аргументи, представени в глава втора на дисертацията за оценката на репутацията изглеждат още по – верни, предвид прилагането на тези методи и допускания.

¹⁵¹ Отделните елементи на отчетите, върху които ретроспективното начисляване на амортизация оказва влияние, са представени в светло син цвят, докато немодифицираните отчети за печалбата или загубата и другия всеобхватен доход и отчета за финансовото състояние за 2020 г. и 2021 г. са поместени съответно в Приложение 1 и Приложение 2 от дисертационния труд.

**Индивидуален отчет за печалбата или загубата
за годината, приключваща на 31 декември 2020 г.**

<i>В хиляди лева</i>		2020	2019 преизчислен
	Прил.		
Приходи от лихви		541 903	450 053
Разходи за лихви		(13 092)	(12 872)
Нетен доход от лихви	5	528 811	437 181
Приходи от такси и комисиони		230 743	189 846
Разходи за такси и комисиони		(31 310)	(27 329)
Нетен доход от такси и комисиони	6	199 433	162 517
Нетни доходи от търговия	7	186 741	10 396
Нетни доходи от други финансови инструменти, оценени по справедлива стойност през печалби и загуби	8	(1 837)	9 110
Нетни печалби от освобождаване на финансови активи, оценени по амортизирана стойност	9	10 300	7 575
Нетни загуби от валутна преоценка		(162 239)	(1 721)
Загуба от дъщерни дружества, придобити с цел препродажба		-	(985)
Други оперативни доходи, нетно	10	83 149	5 717
Оперативен доход		844 358	629 790
Нетни загуби от обезценка на финансови активи	11	(246 656)	(18 884)
Нетни загуби от обезценка на нефинансови активи	12	(1 456)	(9 788)
Нетни приходи/(разходи) за провизии	31	4 730	(8 902)
Разходи за персонала	13	(163 047)	(123 622)
Разходи за амортизация	14	(74 886)	(44 729)
Други разходи	15	(168 793)	(147 364)
Печалба преди данъци		194 250	276 501
Разход за данък върху печалбата	16	(11 659)	(27 721)
Печалба за годината		182 591	248 780

Индивидуален отчет за финансовото състояние

		31-декември-2020	31-декември-2019 преизчислен
<i>В хиляди лева</i>	Прил.		
Активи			
Парични средства и разплащателни сметки при Централната банка и банки-кореспонденти	17	3 726 939	1 769 073
Финансови активи държани за търгуване	18	25 635	183 413
Деривативни финансови инструменти	18	62 769	20 111
Кредити и вземания от банки	19	2 393 813	2 198 903
Кредити и вземания от клиенти	20	12 868 744	8 229 337
Вземания по договори за факторинг	21	183 451	69 196
Инвестиции в ценни книжа	22	2 752 209	1 826 018
Текущи данъчни активи		14 478	1 410
Инвестиции в дъщерни и асоциирани дружества	37	125 589	1 150 957
Репутация	23	65 766	-
Активи с право на ползване	24	23 936	41 344
Дълготрайни материални активи	25	406 567	319 691
Нематериални активи	26	77 000	56 833
Други активи	27	70 366	36 279
Общо активи		22 797 262	15 902 565
Пасиви			
Депозити от банки	28	36 897	18 573
Деривативни финансови инструменти	18	86 191	32 891
Депозити от клиенти	29	19 257 235	12 718 637
Кредити от банки и финансови институции	28	12 521	38 793
Задължения по лизинг	30	23 901	41 512
Провизии	31	86 620	70 767
Пасиви по отсрочени данъци	32	13 210	5 534
Други задължения	33	109 396	51 818
Общо пасиви		19 625 971	12 978 525
Собствен капитал			
Основен капитал	34	1 328 660	1 327 482
Резерви	34	1 641 056	1 334 906

Неразпределена печалба	201 575	261 652
Общо собствен капитал	3 171 291	2 924 040
Общо пасиви и собствен капитал	22 797 262	15 902 565

❖ **2021 г. разход за амортизация** – 15 474 хил. лв. (12/60 x 77 372 хил. лв.) в допълнение към вече начислените 57 196 хил. лв. → Σ **72 670** хил. лв.; **репутация** = 77 372 хил. лв. - 11 606 хил. лв. (9/60 x 77 372 хил. лв.) - 15 474 хил. лв. (12/60 x 77 372 хил. лв.) → Σ **50 292** хил. лв.

Индивидуален отчет за печалбата или загубата за годината, приключваща на 31 декември 2021 г.

		2021	2020
<i>В хиляди лева</i>	Прил.		
Приходи от лихви		589 676	541 903
Разходи за лихви		(15 328)	(13 092)
Нетен доход от лихви	5	574 348	528 811
Приходи от такси и комисиони		296 509	230 743
Разходи за такси и комисиони		(38 118)	(31 310)
Нетен доход от такси и комисиони	6	258 391	199 433
Нетни доходи от търговия	7	24 966	186 741
Нетни доходи от други финансови инструменти, оценени по справедлива стойност през печалби и загуби	8	17 083	(1 837)
Нетни печалби от реализация на финансови активи, оценени по амортизирана стойност	9	12 609	10 300
Нетни печалби/(загуби) от валутна преоценка		16 886	(162 239)
Други оперативни доходи, нетно	10	36 377	83 149
Оперативен доход		940 660	844 358
Нетни загуби от обезценка на финансови активи	11	(121 831)	(246 656)
Нетни печалби/(загуби) от обезценка на нефинансови активи	12	138	(1 456)
Нетни приходи от провизии	31	2 328	4 730
Разходи за персонала	13	(161 135)	(163 047)
Разходи за амортизация	14	(72 670)	(74 886)

Други разходи	15	(168 909)	(168 793)
Печалба преди данъци		418 581	194 250
Разход за данък върху печалбата	16	(38 919)	(11 659)
Печалба за годината		379 662	182 591

Индивидуален отчет за финансовото състояние

		31-декември-2021	31-декември-2020
<i>В хиляди лева</i>	Прил.		
Активи			
Парични средства и разплащателни сметки при Централната банка и банки-кореспонденти	17	3 945 492	3 726 939
Финансови активи държани за търгуване	18	93 708	25 635
Деривативни финансови инструменти	18	33 459	62 769
Инвестиции, оценявани по справедлива стойност през печалби или загуби	21	5 941	171 891
Инвестиции, оценявани по справедлива стойност през другия всеобхватен доход	21	1 725 597	2 002 223
Кредити и вземания от банки	19	1 915 161	2 393 813
Кредити и вземания от клиенти	20	14 389 080	13 052 195
Инвестиции, оценявани по амортизирана стойност	21	1 492 728	578 095
Текущи данъчни активи		9 867	14 478
Инвестиции в дъщерни и асоциирани дружества	37	129 383	125 589
Репутация	22	50 292	65 766
Активи с право на ползване	23	21 281	23 936
Дълготрайни материални активи	24	436 273	406 567
Нематериални активи	25	66 139	77 000
Други активи	26	71 486	70 366
Общо активи		24 385 887	22 797 262
Пасиви			
Депозити от банки	27	255 502	36 897
Деривативни финансови инструменти	18	43 629	86 191
Депозити от клиенти	28	20 104 677	19 257 235
Кредити от банки и финансови институции	27	162 703	12 521
Задължения по лизинг	29	21 293	23 901
Провизии	30	83 099	86 620
Отсрочени данъчни пасиви	31	16 976	13 210
Други задължения	32	121 799	109 396
Общо пасиви		20 809 678	19 625 971

Собствен капитал			
Основен капитал	33	1 328 660	1 328 660
Резерви	33	1 859 338	1 641 056
Неразпределена печалба		388 211	201 575
Общо собствен капитал		3 576 209	3 171 291
Общо пасиви и собствен капитал		24 394 887	22 797 262

➤ **2022 г. разходи за амортизация – 15 474** хил. лв. (12/60 x 77 372 хил. лв.); **репутация** = 77 372 хил. лв. - 11 606 хил. лв. (9/60 x 77 372 хил. лв.) - 15 474 хил. лв. (12/60 x 77 372 хил. лв.) - 15 474 хил. лв. (12/60 x 77 372 хил. лв.) → \sum **34 817** хил. лв.

➤ **2023 г. разходи за амортизация – 15 474** хил. лв. (12/60 x 77 372 хил. лв.); **репутация** = 77 372 хил. лв. - 11 606 хил. лв. (9/60 x 77 372 хил. лв.) - 15 474 хил. лв. (12/60 x 77 372 хил. лв.) - 15 474 хил. лв. (12/60 x 77 372 хил. лв.) - 15 474 хил. лв. (12/60 x 77 372 хил. лв.) → \sum **19 343** хил. лв.

➤ **2024 г. разходи за амортизация – 15 474** хил. лв. (12/60 x 77 372 хил. лв.); **репутация** = 77 372 хил. лв. - 11 606 хил. лв. (9/60 x 77 372 хил. лв.) - 15 474 хил. лв. (12/60 x 77 372 хил. лв.) - 15 474 хил. лв. (12/60 x 77 372 хил. лв.) - 15 474 хил. лв. (12/60 x 77 372 хил. лв.) - 15 474 хил. лв. (12/60 x 77 372 хил. лв.) → \sum **3 869** хил. лв.

➤ **2025 г. разход за амортизация – 3 869** хил. лв. (3/60 x 77 372 хил. лв.); **репутация**₂₀₂₅ = репутация₂₀₂₄ – разход за амортизация₂₀₂₅ = 3 869 хил. лв. - 3 869 хил. лв. = **0**.

Ретроспективното начисляване на разходи за амортизация води до спад в печалбата за 2020 г., равняващ се на 5.41%, докато спадът на печалбата за 2021 г. възлиза на 3.54%. Това, от своя страна води, до вярно и честно представяне на финансовото и имущественото състояние на дружеството, тъй като чрез начисляването на разходи за амортизация принципът на съпоставимост между приходите и разходите вече е спазен.

Както вече споменахме, макар и сравнително рядко при осъществяването на бизнес комбинации възникват и необичайни случаи, при които е налице печалба от изгодна покупка. В българската банкова практика такъв е случаят с придобиването на банка „Виктория“ ЕАД от страна на „Инвестбанк“ АД, при който последната отчита печалба от изгодна покупка в размер на 22 577 хил. лв.

3.3.2. Практическа приложимост на включването на показателите за интегрирана отчетност в оповестяванията към МСФО 3 в ролята им на нефинансови измерители на успеха на бизнес комбинациите

Практическата приложимост на Модифицираната рамка за системно и последователно отчитане на създаването на стойност в дългосрочен план, предлагаща набор от 35 общи показателя за системно и последователно отчитане на създаването на стойност

в дългосрочен план, повишаващи информираността на потребителите на финансовите отчети с общо предназначение, ще представим, включвайки ги в оповестяванията към отчетите на Банка ДСК за 2019 г., 2020 г. и 2021 г. (вж. Таблица 6, Таблица 7 и Таблица 8).

Стълб	Подтеми, основни показатели и оповестявания
Екологичен	<p><u>Имплементиране на публикуваните препоръки от Работната група за оповестяване на финансова информация във връзка с климата</u></p> <p><i>Не е изрично оповестено</i></p>
	<p><u>Циркулация на ресурсите</u></p> <p>От години Банката следва политика за безотпадъчна банкова администрация, чиято основна цел е опазване на околната среда. На практика това включва събиране на всички тонери и мастилени касети от печатащите устройства във всички клонове на банката и тяхното рециклиране в специална технологична линия. Всички обновени клонове са изградени според визията на Групата с енергоспестяващи фасади, а в цялата клонова мрежа на банката се ползват енергоспестяващи крушки. От няколко години служителите на банката са съпричастни с мисията на фондация „Идея в действие“, която обединява грижата за природата с подкрепата за благородни каузи. Колегите участват в събиране на пластмасови капачки, които се предават с цел рециклиране в определени за целта пунктове, а събраните от това средства се изразходват за различни благотворителни инициативи.</p>
Социален	<p><u>Измерване на удовлетвореността на клиентите</u></p> <p><i>Не е изрично оповестено</i></p>
	<p><u>Принос във финансови инвестиции</u></p> <p>Неприложим поради знаменател, равен на нула, следствие от липсата на плащания към собствениците на капитала, било то под формата на дивиденди или обратно изкупени собствени акции.</p>
	<p><u>Общ размер на разходите за научноизследователска и развойна дейност</u></p> <p>През 2019 г. Банка ДСК няма действия в областта на научноизследователската и развойната дейност.</p>

Управленски	<p><u>Бизнес модел</u></p> <p>Екипът на Банка ДСК се стреми да подпомага изграждането на устойчиви бизнес модел, като осигури максимално пълно и ефикасно обслужване и отлично клиентско преживяване. Сред ключовите цели на институцията е и постигането на растеж и изпреварване на конкуренцията, като в същото време поддържа индивидуална и устойчива корпоративна култура, която откликва на промените в средата и способства за създаване на дългосрочни отношения с клиентите. Не на последно място, Банката отстоява позицията си на лидер по доверие сред потребителите на банкови и финансови услуги в страната, и най – предпочитан работодател в сектора от студентите в страната.</p>
	<p><u>Целеполагане</u></p> <p>Приоритетите в дейността, които ръководството на банката поставя пред себе си за 2020 г., включват:</p> <ul style="list-style-type: none"> - успешна реализация на проекта по интеграция на двете банки; - повишаване на удовлетвореността на клиентите чрез въвеждане на нови продукти и услуги и подобрене на процесите, свързани с обслужване на клиентите; - оптимално използване на пазарния потенциал при продажба на кредити; - увеличаване на доходите в съответствие с положителните очаквания за икономическата обстановка и изцяло компенсиране на отрицателните ефекти от продължаващия макар и с по – бавни темпове спад на маржовете; - защитаване на пазарните позиции в банкиране на дребно; - задържане на спада в позициите в банкирането с предприятия в сегментите, в които банката има рисков апетит; - поддържане на ценовата политика по привлечени средства с цел продължаване на оптимизацията на ерозията на маржа на доходите, свързана с натрупаната ликвидност; - увеличаване на цялостната клиентска активност и в частност използването на електронните канали.

Водено от целта управление

Процесът на интеграция на Банка ДСК и Експресбанк ще създаде една от най – големите и силни банкови институции на българския пазар, която предлага пълен спектър от модерни финансови продукти и услуги. След неговото приключване новата банкова организация ще се доближи до челната позиция по размер на активите и кредитния портфейл, ще разполага с най – голямата клонова мрежа и ще бъде първа по депозити в България. Вливането на двете банки ще има най – съществен положителен ефект върху клиентите на двете банки, благодарение на по – големите възможности за развитие и въвеждане на иновации, включително и по отношение на мрежата от клонове и банкомати, и електронните канали за банкиране. Следвайки най – високите стандарти и съчетавайки добрите практики и опита на двете институции, обединената банка ще продължи да гарантира отлично ниво на клиентско обслужване, защита на средствата на клиентите, както и да осигурява иновативни продукти и услуги. В процеса на интеграция между Банка ДСК и Експресбанк през 2019 г. бизнес дейностите, вътрешните системи, клоновата мрежа, активите и ресурсите на двете банки са внимателно проучени и оценени, което позволи да се стартира изграждането на възможно най – добрата банкова организация. През този период се взема най – ценното от двете институции - история и традиции в банковото дело, бизнес стратегии, експертиза и капацитет, продукти и иновации, за да предоставят на своите клиенти и служители оптимални възможности, като в същото време заемат лидерско пазарно присъствие в банковия сектор на страната. Новата обединена банка ще има възможност да приложи добрите практики и опита на силната европейска Група ОТП, от която са неразделна част, както и да създаде нови възможности за служителите с цел развитие и работа в отлична среда.

Състав на висшия орган на управление

Банка ДСК има двустепенна система на управление - Управителен съвет и Надзорен съвет.

	<p>Към 31 декември 2019 г. лицата, отговорни за общото ръководство на банката, представлявано от Надзорният съвет, са 7 на брой, точно колкото е и броят на представителите на Управителния съвет.</p> <p>Начинът, по който се определя мандатът на членовете на Надзорния съвет и на Управителния съвет, е свързан с приемственост и е в съответствие с практиката на доброто корпоративно управление.</p> <p>Правомощията на членовете на Надзорния съвет и Управителния съвет на „Банка ДСК“ ЕАД са определени в:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Устава на „Банка ДСК“ ЕАД; • Раздел IV „Механизъм за вземане на решения“ към Правилата за управление на Банка ДСК ЕАД.
	<p><u>Напредък спрямо основополагащи приоритети</u></p> <p style="text-align: center;"><i>Не е изрично оповестен</i></p>
	<p><u>Ангажираност на заинтересованите страни</u></p> <p style="text-align: center;"><i>Не е изрично оповестена</i></p>
	<p><u>Подсигурена етична консултация и механизми за докладване</u></p> <p style="text-align: center;"><i>Не е изрично оповестена</i></p>
	<p><u>Интегриране на рисковете и възможностите като част от бизнес процеса</u></p> <p>Контролът и управлението на риска на банката се определя в зависимост от рисковия апетит и възможностите ѝ да осъществява мониторинг на поетите от нея рискове. За целта Банка ДСК ЕАД има ясно дефинирани нива на компетентност според вида и общия размер на риска, който се поема към клиент/контрагент и клиентска група.</p> <p>Банка ДСК успешно защитава два световни стандарта за сигурност и безопасност на картовите трансакции и разплащания в интернет - PCI DSS (Payment Card Industry Data Security Standard) и PCI 3DS (Payment Card Industry 3-</p>

D Secure). Международният стандарт за сигурност на картовите трансакции PCI DSS включва списък от изисквания в шест основни области - изграждане и поддържане на сигурна мрежа, защита срещу кражба на данни, разработване и поддържане на програма за управление на уязвими места, прилагане на мерки за контрол на достъп, наблюдение и тестване на мрежата и поддържане и прилагане на политика за информационна сигурност. Съответствието с PCI DSS означава, че ИТ инфраструктурата и използваните системи за обработка на картовата информация на Банка ДСК отговарят на критериите на стандарта и съхраняват по сигурен начин чувствителни данни като номер на карта, валидност, код за верификация, имена на клиента, данни, свързани с ПИН кода и др. Въвеждането на стандарта за сигурност на картовите разплащания е от изключителна важност за Банка ДСК, включително и в контекста на предстоящата интеграция с Експресбанк, която се очаква да приключи в средата на 2020 г. Тогава Банка ДСК ще обслужва още близо 500 000 клиента с карти, за които потвърдената надеждност на картовите разплащания в банката е допълнително предимство и гаранция за изключително клиентско преживяване. Правилата на стандарта PCI DSS се обновяват постоянно, така че Банка ДСК остава с постоянен ангажимент да проверява редовно и да следи дали са спазени всички изисквания за осигуряване на сигурността на картовите трансакции. Паралелно на успеха със сертифициране по PCI DSS, Банка ДСК защитава още един сериозен международен стандарт за сигурност, свързан с картовите трансакции - Payment Card Industry 3-D Secure (PCI 3DS). Като притежател на този сертификат, финансовата институция гарантира прилагане на логически контроли за сигурност на клиентите, които да поддържат целостта и конфиденциалността на процеса по картовите им разплащания в интернет. Основната цел на PCI 3DS протокола е да улесни и гарантира сигурен обмен на данни между интернет търговци и клиенти, които използват банкови карти като средство за разплащане.

	<p><u>Икономически, екологични и социални теми в рамката за алокация на капитала</u></p> <p>Политиката на Банката по управление и разпределение на капитала се определя от Управителния ѝ съвет. Разпределението на капитала между различните операции и дейности има за задача да оптимизира доходността от алокирания капитал. Процесът се осъществява под ръководството на Комитета за управление на активите и пасивите, като се прави преглед на нивата на поетия от Банката кредитен, пазарен и операционен риск. Съвместно с Банка ОТН Унгария, в процеса на планиране на капитала на групата, се извършва вътрешен анализ на размера, вида и разпределението на необходимия капитал, като се преценява необходимостта от увеличение на регулаторния капитал.</p>
--	--

Таблица 6. Включване на оповестените от Банка ДСК АД показатели, които са съвместими с предложените от нас показатели за интегрирана отчетност в оповестяванията към МСФО 3 Бизнес комбинации (в съответствие с консултативния доклад – Към общи показатели и последователно отчитане на устойчивото създаване на стойност), *приложени за 2019 г.*

Таблица 7. Включване на оповестените от Банка ДСК АД показатели, които са съвместими с предложените от нас показатели за интегрирана отчетност в оповестяванията към МСФО 3 Бизнес комбинации (в съответствие с консултативния доклад – Към общи показатели и последователно отчитане на устойчивото създаване на стойност), *приложени за 2020 г.*

Стълб	Подтеми, основни показатели и оповестявания
Екологичен	<p><u>Имплементиране на публикуваните препоръки от Работната група за оповестяване на финансова информация във връзка с климата</u></p> <p style="text-align: center;"><i>Не е изрично оповестено</i></p>
	<p><u>Циркулация на ресурсите</u></p> <p>Банката активно финансира „зелени проекти“, свързани с изграждане на възобновяеми енергийни източници като фотоволтаични централи, водноелектрически централи, биогазови централи, изграждане на оборудване за рециклиране и др. В допълнение, в партньорство с Регионален фонд за градско развитие (РФГР), Банката подкрепя устойчиви проекти, свързани с подобряване на енергийна ефективност на редица обществени сгради в страната, сред които читалища, стадиони, плувни басейни и др. Освен това, в партньорство с РФГР и с дъщерното си дружество - ОТП Лизинг, Банка ДСК участва във финансиране на редица проекти за осигуряване на екологичен транспорт. Целта на Банка ДСК е да намали въздействието върху околната среда и от своите операции. От години банката следва политика за безотпадъчна банкова администрация, чиято основна цел е опазване на околната среда. На практика това включва събиране на всички използвани тонери и мастилени касети от печатащите устройства във всички клонове на банката и тяхното рециклиране. Банката прилага и политика на отговорна консумация на хартия с оптимизиране на печатните дейности чрез миграция на транзакциите към електронните канали, двустранно принтиране, намаляване на страниците на договорите и общите условия по продуктите.</p>

	<p>Всички обновени клонове се изграждат според визията на банковата група с енергоспестяващи фасади, а в цялата клонова мрежа се използват енергоспестяващи крушки. При реконструкцията на всички офиси се използват енергоефективни и съвременни отоплителни, охлаждащи, вентилационни и изолационни системи и решения, както и екологични материали и елементи. От няколко години в банката е създадена организация за доброволно събиране от страна на служителите на пластмасови капачки и предаването им за рециклиране. Тази дейност обединява грижата за природата с подкрепата за благородни каузи - пластмасовите капачки се предават с цел рециклиране в определени за целта пунктове, а събраните от това средства се изразходват за различни дарителски инициативи.</p>
Социален	<p><u>Измерване на удовлетвореността на клиентите</u></p> <p>Усилията на банката постоянно да повишава качеството на предлаганите от нея продукти и услуги и да удовлетворява нуждите на клиентите, се потвърждават и от реализираните проучвания през 2020 г. Нивото на удовлетвореност от услугите, които предлага, остава стабилно и през тази трудна година, като над 80% от клиентите на банката заявяват, че са удовлетворени, а 2/3 от тях биха препоръчали Банка ДСК на техни близки и роднини. Банка ДСК бележи най – високия резултат за българския пазар и по NPS (Net promoter score) индикатора - +54.</p>
	<p><u>Принос във финансови инвестиции</u></p> <p>Неприложим поради знаменател, равен на нула, следствие от липсата на плащания към собствениците на капитала, било то под формата на дивиденди или обратно изкупени собствени акции.</p>
	<p><u>Общ размер на разходите за научноизследователска и развойна дейност</u></p> <p>През 2020 г. Банка ДСК няма действия в областта на научноизследователската и развойната дейност.</p>
У П Р А В	<u>Бизнес модел</u>

Екипът на Банка ДСК се стреми да подпомага изграждането на устойчив бизнес модел, като осигури максимално пълно и ефикасно обслужване и отлично клиентско преживяване. Сред ключовите цели на институцията е и постигането на растеж и изпреварване на конкуренцията, като в същото време поддържа индивидуална и устойчива корпоративна култура, която откликва на промените в средата и способства за създаване на дългосрочни отношения с клиентите. Не на последно място, Банката отстоява позицията си на лидер по доверие сред потребителите на банкови и финансови услуги в страната, и най – предпочитан работодател в сектора от студентите в страната.

Целеполагане

Приоритетите в дейността, които ръководството на банката поставя пред себе си за **2021 г.**, включват:

- целият бюджет е изграден на предположението за разпространение на ефективна ваксина срещу Covid-19 през първото тримесечие и, че икономиката ще започне да се възстановява през второто тримесечие, водейки до ръст на БВП от 4.3% през 2021 г;
- запазване пазарните позиции - балансирана политика между обеми и цени с основна цел да се запазят текущите нива на пазарните дялове;
- стратегия за диверсифициране на приходите - фокусиране върху таксите и комисионните (особено нетранзакционните), с цел да се неутрализират трудностите от свръхликвидната и нисколиквидна среда;
- политика за ефективност и оптимизация на разходите - реализиране на плана за синергия и идентифициране на допълнителни възможности за оптимизиране на разходите;
- поддържане на стабилно разпределение на разходите за обезценка - усилия за смекчаване на въздействието на Covid-19, особено върху най – чувствителните сектори, разумна политика в процеса по отпускане на кредити и целене ефективно събиране;

- оптимизиране на излишната ликвидност - фокусиране както върху намаляване на излишната ликвидност, така и върху намиране на оптимални от гледна точка на риск и рентабилност възможности за нейното пласиране;

- поддържане на солидна капиталова адекватност - консервативна политика за поддържане на 5% буфер над минималните регулаторни изисквания (15%).

Водено от целта управление

През 2020 г. успоредно с обичайната си дейност и следването на заложените цели, Банка ДСК отбелязва значителна промяна в стратегическо отношение. Основните събития, белязали развитието на Банката през годината, са бързо променящата се и несигурна оперативна среда, повлияна от световната пандемия, и успешно финализираният процес по сливане между Банка ДСК и Експресбанк. В условията на безпрецедентната пандемична обстановка основен приоритет за мениджмънта на Банката е запазването на здравето както на служителите, така и на клиентите. Своевременно са предприети необходимите мерки и са приложени всички световни практики в борбата с Ковид-19. Безпроблемното продължаване на дейността на Банката е обезпечено чрез въвеждането на режим за работа от вкъщи, снабдяване с допълнителна защита в офисите и на всички точки за директен контакт, максимално експлоатиране на електронните канали и др. Наред с процесите по управление на свободните ресурси, затвърждаване на позициите в банкиране на дребно и засилване на тези във фирмения сегмент, Банка ДСК полага усилия за повишаване на оперативната ефективност и възвръщаемост, като основен приоритет е и управлението на качеството на кредитния портфейл чрез оптимизация в процесите по събираемост. Стратегията на Банката в по – дългосрочен план също е водена от приоритета за запазване на силните позиции на Банката, както в банкиране на дребно, така и при останалите сегменти.

Състав на висшия орган на управление

	<p>Банка ДСК има двустепенна система на управление - Управителен съвет и Надзорен съвет.</p> <p>Към 31 декември 2020 г. лицата, отговорни за общото ръководство на банката, представлявано от Надзорният съвет, са 7 на брой, докато броят на представителите на Управителния съвет възлиза на 8 души.</p> <p>Начинът, по който се определя мандатът на членовете на Надзорния съвет и на Управителния съвет, е свързан с приемственост и е в съответствие с практиката на доброто корпоративно управление.</p> <p>Правомощията на членовете на Надзорния съвет и на Управителния съвет на „Банка ДСК“ ЕАД са определени в:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Устава на „Банка ДСК“ ЕАД; • Раздел IV „Механизъм за вземане на решения“ към Правилата за управление на Банка ДСК ЕАД.
	<p><u>Напредък спрямо основополагащи приоритети</u></p> <p style="text-align: center;"><i>Не е изрично оповестен</i></p>
	<p><u>Ангажираност на заинтересованите страни</u></p> <p>През 2020 г. банката създава и собствена инициатива за служителите в подкрепа на природата и опазването на околната среда. Тя е част от политиката за корпоративна социална отговорност на Банка ДСК, но и начин за лично ангажиране на всеки един служител. Инициативата се провежда в две отделни седмици, фокусирани върху различни екологични теми. Първото издание се провежда през лятото под мотото „Банка ДСК - С мисъл за утре!“, а темата е опазването на водите. В рамките на 7 дни служителите имат възможност да получат интересна информация, факти и съвети по избраната тема, както и да участват в различни инициативи, целящи тяхната ангажираност и опазване на водите. Създадена е и електронна кутия за „зелени идеи“, в която служителите изпращат своите предложения относно намаляване консумацията на водни ресурси и опазването им. Втората „Зелена седмица“ е посветена на управлението на отпадъците с основен фокус върху стъпките за намаляване на отделяните отпадъци.</p>

	<p>Служителите се включват и в предизвикателството „От нищо нещо“, в което трябва да използват своето въображение и креативност и да изработят артикули от рециклирани или отпадъчни материали.</p>
	<p><u>Подсигурена етична консултация и механизми за докладване</u></p> <p>Банка ДСК, като част от банковата Група ОТП, е ангажирана в борбата с корупцията и декларира нулева толерантност към всякакви форми на подкуп. В банката е приета Политика за предотвратяване на корупцията, в която са дефинирани принципите за антикорупционната дейност и са идентифицирани основните области, които са изложени на риск от корупция.</p> <p>Допълнително, в Етичния кодекс на институцията са формулирани ясни принципи и изисквания към служителите и партньорите на банката, както и на нейните дъщерни дружества, във връзка със спазване на етични норми в работата. Основните акценти в Етичния кодекс включват - правото на служителите за участие в политически или публичен живот, осигуряване на безопасна и здравословна работна среда, насърчаване на взаимно уважение, забрана за бация и упражняване на тормоз, почтеност в бизнес отношенията, нулев толеранс към корупция и опити за оказване на влияние, ограничения за предоставяне и приемане на подаръци над определен размер. При съмнение или узнаване за евентуално нарушение на нормите, определени в Етичния кодекс и Политиката, служителите имат възможност да сигнализират, включително и анонимно на дирекция „Нормативно съответствие“, която приема необходимите действия съгласно вътрешните правила.</p> <p><i>Етичният кодекс на Банка ДСК и Политиката за предотвратяване на корупцията са публично достъпни на официалния сайт на банката.</i></p>
	<p><u>Интегриране на рисковете и възможностите като част от бизнес процеса</u></p>

	<p>Част от структурата на Банка ДСК АД е Направление „Управление на риска“, основните задачи на което са свързани с: поддържането на адекватна политика за поемане на риск и методологии за оценка на риска, в съответствие с рисковия апетит и възприетата стратегия за управление на риска; организиране и осигуряване на адекватна система за измерване, докладване и ефективно управление на риска; планиране и управление изпълнението на проекти в сферата на управлението на риска; осигуряване на регулаторна и вътрешна отчетност, свързана с управление на кредитния, пазарния и операционния риск.</p> <p>Контролът и управлението на риска на банката се определя в зависимост от рисковия апетит и възможностите ѝ да осъществява мониторинг на поетите от нея рискове. За целта Банка ДСК АД има ясно дефинирани нива на компетентност, според вида и общия размер на риска, който се поема към клиент/контрагент и клиентска група. Звената, ангажирани с одобрителни и контролни функции в кредитния процес, са независими от бизнес направленията.</p>
	<p><u>Икономически, екологични и социални теми в рамката за алокация на капитала</u></p> <p>Политиката на Банката по управление и разпределение на капитала се определя от Управителния ѝ съвет. Разпределението на капитала между различните операции и дейности има за задача да оптимизира доходността от разпределения капитал. Процесът се осъществява под ръководството на Комитета за управление на активите и пасивите, като се прави преглед на нивата на поетия от Банката кредитен, пазарен и операционен риск. Съвместно с Банка ОТН Унгария, в процеса на планиране на капитала на групата, се извършва вътрешен анализ на размера, вида и разпределението на необходимия капитал, като се преценява необходимостта от увеличение на регулаторния капитал.</p>

Таблица 8. Включване на оповестените от Банка ДСК АД показатели, които са съвместими с предложените от нас показатели за интегрирана отчетност в оповестяванията към МСФО 3 Бизнес комбинации (в съответствие с консултативния доклад – Към общи показатели и последователно отчитане на устойчивото създаване на стойност), *приложени за 2021 г.*

Стълб	Подтеми, основни показатели и оповестявания
Екологичен	<p><u>Имплементиране на публикуваните препоръки от Работната група за оповестяване на финансова информация във връзка с климата</u></p> <p>През четвъртото тримесечие на 2021 г. Банка ДСК стартира проект, наречен ЕКО, с цел поставяне на основите на системно управление на рисковете за околната среда в рамките на Групата на Банка ДСК и привеждане в съответствие с ESG Стратегията на ОТП. По този начин структурата на проекта осигурява подходящ управленски фокус и <i>съответствие със стратегическите цели на Групата на Банка ОТП да бъде регионален лидер във финансирането на законосъобразен и постепенен преход към нисковъглеродна икономика и изграждането на устойчиво бъдеще чрез предоставяне на отговорни бизнес решения.</i> През 2021 година проект ЕКО е насочен предимно към създаване на методология за оценка на влиянието на рисковете, свързани с климата и околната среда, върху рисковия профил на банката, на база указанията на ЕЦБ. За нуждите на тази оценка съществеността на климатичните рискове се определя като чувствителността на традиционно присъщите за банките рискове (като кредитен риск, ликвиден риск, операционен риск и т.н.) и свързаните с тях <i>ключови рискови индикатори (КРИ)</i> на въздействието на промените в климата и околната среда. КРИ се извличат от Рамката за риск апетита на банката и се разглеждат въз основа на входните им компоненти. Съответно, чувствителността се оценява на ниво компонент. За да се оцени</p>

чувствителността на отделните компоненти, каналите за предаване на риска се разглеждат за всеки от традиционните видове риск, разделени по канали съответно за: свързаните с прехода рискове; физическите рискове, свързани с климата; и рисковете, свързани с околната среда. С помощта на този количествен анализ експертите и висшестоящите им мениджъри оценяват чувствителността на КРИ компонентите в краткосрочен, средносрочен и дългосрочен план, като използват скала за оценка (от „ниско“ до „високо“ ниво на чувствителност), документирайки и обосновката на така формулираната оценка. ***Резултатът от извършената оценка води до заключението, че Групата на Банка ДСК е съществено изложена на рискове, свързани с климата и околната среда, в дългосрочен план (над 5 години).***

Циркулация на ресурсите

Целта на Банка ДСК е да намали въздействието върху околната среда. От години Банката следва политика за безотпадъчна банкова администрация, чиято основна цел е опазване на околната среда. На практика това включва събиране на всички използвани тонери и мастилени касети от печатащите устройства във всички клонове на финансовата институция и тяхното рециклиране. Банката прилага и политика на отговорна консумация на хартия с оптимизиране на печатните дейности чрез миграция на транзакциите към електронните канали, двустранно принтиране, намаляване на страниците на договорите и общите условия по продуктите. От няколко години във финансовата институция е създадена организация за доброволно събиране от страна на служителите на пластмасови капачки и предаването им за рециклиране. Тази дейност обединява грижата за природата с подкрепата за благородни каузи - пластмасовите капачки се предават с цел рециклиране в определени за целта пунктове, а събраните от това средства се изразходват за различни дарителски инициативи.

	<p>В края на годината Банка ДСК се включи в <i>глобалната програма Mastercard Wildlife Impact Card за опазване на биоразнообразието на планетата</i>. Благодарение на усилията на Банката и Mastercard, България става първият европейски пазар, който се присъединява към Програмата. Тя ще даде възможност на притежателите на дебитни карти да се включат в опазването на критично застрашени видове, в това число - африкански горски слон, черно-бял гривест лемур, жълтоопашата вълнеста маймуна и панголин. Визията на картата привлича вниманието върху посланието: „Докато тази карта изтече, много застрашени видове могат да изчезнат“. Дебитната карта ще може лесно да се интегрира в мобилни портфейли, а физическата карта ще бъде изработена от рециклирани материали. За всяка издадена карта Mastercard Wildlife Impact Card Банка ДСК и Mastercard ще дарят 1 долар на международната организация Conservation International, за да помогнат за опазването и възстановяването на местообитанията на дивите животни. До 2030 г. този проект ще обхване приоритетни територии, равняващи се на 40 милиона хектара земя и 4,5 милиона квадратни километра водни площи в целия свят. Потребителите ще имат възможност да се включат в програмата, заявявайки своята нова карта през първото тримесечие на 2022 г.</p>
Социален	<p><u>Измерване на удовлетвореността на клиентите</u></p> <p style="text-align: center;">-</p>
	<p><u>Принос във финансови инвестиции</u></p> <p>Принос във финансови инвестиции = $\frac{(436\,273 - 406\,567)}{393\,589} = \frac{29\,706}{393\,589} = 7.55\%$, което означава, че <i>нетните капиталови разходи съставляват 7.55 % от размера на плащанията към собствениците на капитала под формата на дивиденди</i> (в рамките на фискалната година банката не е осъществила обратно изкупуване на собствени акции).</p>

	<p>През годината Банка ДСК е направила инвестиции за 27,1 млн. лв. - от които за информационни технологии в размер на 17,2 млн. лв., като дялът им е 64% от всички инвестиции (за 2020 г. този дял е 49 %).</p> <p>Управителният съвет на банката Предлага чрез Надзорния съвет на Общото събрание на акционерите начина за разпределяне на печалбата, като определя частта, която се отнася във фонд Резервен и в другите фондове, както и частта, която се разпределя като дивидент или се използва за увеличаване на капитала.</p>
	<p><u>Общ размер на разходите за научноизследователска и развойна дейност</u></p> <p>През 2021 г. Банка ДСК няма действия в областта на научноизследователската и развойната дейност.</p>
Управленски	<p><u>Бизнес модел</u></p> <p>Екипът на Банка ДСК се стреми да подпомага изграждането на устойчив бизнес модел, като осигури максимално пълно и ефикасно обслужване и отлично клиентско преживяване. Сред ключовите цели на институцията е и постигането на растеж и изпреварване на конкуренцията, като в същото време поддържа индивидуална и устойчива корпоративна култура, която откликва на промените в средата и способства за създаване на дългосрочни отношения с клиентите. Не на последно място, Банката отстоява позицията си на лидер по доверие сред потребителите на банкови и финансови услуги в страната, и най – предпочитан работодател в сектора от студентите в страната.</p> <p><u>Целеполагане</u></p> <p>Приоритетите в дейността, които ръководството на банката поставя пред себе си за 2022 г., включват:</p> <ul style="list-style-type: none"> - бюджетът за 2022 г. е изграден на предположението за икономически растеж (3.2% ръст на БВП и средногодишна инфлация 3.9% за 2022 г.) - запазване на водещата роля на Банка ДСК при пазарния дял на потребителски кредити;

- използване потенциала за растеж в конкретни сфери (жилищен пазар, лизинг, малък бизнес, краткосрочни кредити и инвестиционни продукти);
- създаване на водещи пазарни дигитални решения;
- намаляване на портфейла от нередовни кредити;
- консервативен подход при управлението на капитала;
- ликвидна политика, балансирана между риск и рентабилност;
- *принос към зеления преход чрез прилагане на ESG стандарти.*

Водено от целта управление

Сред ключовите цели на Банката е постигането на лидерската позиция на пазара по отношение на всички сегменти на банкирането, като в същото време се акцентира върху редица инициативи в областта на устойчивото развитие. Банката ДСК отстоява позицията си на лидер по доверие сред потребителите на банкови и финансови услуги в страната и е сред най – предпочитаните работодатели в банковия сектор. Изправени пред предизвикателствата на бизнес средата - свиване на лихвените маржове, силна конкуренция, нарастващи регулаторни изисквания и не на последно място ограниченията, свързани с Covid-19 пандемията, съчетани с вътрешнобанкови предизвикателства, тяхната амбиция е да трансформират Банката с цел реализиране на бизнес стратегията, като същевременно непрекъснато подобряват финансовите резултати. Стратегията се гради на четири стълба за бъдещо развитие:

- *отбранителен* - запазване на пазарния дял на потребителските кредити и предотвратяване на ерозията на лихвения марж.
- *офанзивен* - ускоряване в конкретни области, където виждат потенциал за нарастване на пазарния дял - Малък бизнес - увеличаване на кредитния портфейл с 40% в тригодишен хоризонт; Кредитни карти - постигане на 25%

	<p>увеличение на портфейла за период от три години; Потребителско финансиране - 3 пъти по – висок портфейл през 2024 г.; Инвестиционни фондове - амбиция за прехвърляне на 10% от депозитите в инвестиционни продукти; Лизингов пазар - засилване на водещата роля на пазара чрез постигане на 30% пазарен дял през 2024 г.; Пазар на жилища - продължаващо нарастване на пазарния дял.</p> <p>- <i>дигитална трансформация</i> - дигитализиране на съществуващите основни продукти, процеси и услуги по начин, ориентиран към клиента, създаване и разширяване на печеливши и атрактивни за клиента бизнес предложения, възможни чрез технологиите.</p> <p>- <i>регулаторни изисквания</i> - стратегия за намаляване на портфейла на необслужваните кредити - за да отговорят на изискванията на ЕЦБ; ESG /Екологично, социално и корпоративно управление/- създаване на вътрешни политики, за да отговорят на регулаторните очаквания; подготовка за преход към еврото - възможно присъединяване към еврозоната през 2024 г.</p>
	<p><u>Състав на висшия орган на управление</u></p> <p>Банка ДСК има двустепенна система на управление - Управителен съвет и Надзорен съвет.</p> <p>Към 31 декември 2021 г. лицата, отговорни за общото ръководство на банката, представлявано от Надзорният съвет, са 7 на брой, докато броят на представителите на Управителния съвет възлиза на 8 души.</p> <p>Начинът, по който се определя мандатът на членовете на Надзорния съвет и на Управителния съвет, е свързан с приемственост и е в съответствие с практиката на доброто корпоративно управление.</p> <p>Правомощията на членовете на Надзорния съвет и Управителния съвет на „Банка ДСК“ ЕАД са определени в:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Устава на „Банка ДСК“ ЕАД; • Правилата за управление на Банка ДСК АД и Раздел V Механизъм за вземане на решения към тях.

Напредък спрямо основополагащи приоритети

Отчитайки потенциалното стратегическо въздействие на рисковете, свързани с прехода към *no – нисковъглеродна и по – екологично устойчива икономика*, и на физическите рискове от променящия се климат (на база резултата от оценката на значимостта), Банка ДСК възнамерява да дефинира количествени и качествени ключови индикатори, чрез които да следи и оценява представянето си по пътя към постигане на целите, определени от Групата на Банка ОТП, както и тези, които ще бъдат поставени с *приемането на ESG стратегия на Банка ДСК през второто тримесечие на 2022*, за да започнат да отчитат напредъка при следващите си оповестявания.

Междувременно трябва да се анализират множество различни вътрешни и външни данни, част от които все още не са налични, като се планира постепенно да се събере липсващата част от данните, както и да се направят доработки в ИТ системите, така че събраната информация да може да се поддържа, обработва и наблюдава.

Ангажираност на заинтересованите страни

Отговорно финансиране

Банката търси подходящи решения за намаляване не само на собствените си въглеродни емисии, но и на тези на своите клиенти. През 2021 г. продължава да подкрепя своите бизнес клиенти с финансиране на *проекти за възобновяеми енергийни източници* за осигуряване на плавен преход към нисковъглеродна икономика. Най – голямото финансиране на производство на зелена енергия се осигурява по линия на проектното финансиране, като тези проекти представляват 20% от портфолиото на тази бизнес линия - 95,32 MEUR от общо 471,41 MEUR.

Портфейл Проектно финансиране

Банка ДСК е добре позиционирана в сектора на възобновяемите източници, като делът на финансираните от нея

възобновяеми енергийни източници в MW представлява значителна част от общо инсталираните мощности в България, по – специално за вятърна и слънчева енергия:

- 28% от общата инсталирана мощност от вятърна енергия;
- 14% от общата инсталирана мощност от слънчева енергия;
- *Данните за хидроенергийните мощности не са съпоставими, тъй като преди години в България е бил инсталиран огромен капацитет, а в днешно време оползотворяването му е 25 – 40%, като по – голямата част са държавни водноелектрически централи.

Банка ДСК подкрепя и по – малки проекти за компании, които целят енергийна независимост и изграждат електроцентрали, за да задоволяват собствените си нужди от потребление на електроенергия.

През 2021 г. Групата на Банка ОТП е въвела *Рамка за управление на ESG риска при отпускане и наблюдение на кредити*, която е приета от Групата на Банка ДСК. ESG рисковите категории се прилагат на ниво клиент и транзакция. Присвояването на рискова категория се базира на *основната бизнес дейност* на клиента и *срока на сделката*, като се взема предвид екологичното и социално въздействие на икономическия сектор, с който е свързана. Банката определя рисковата категория на клиентите с помощта на *отраслова карта за ESG риска*, която категоризира отраслите в *4 отделни риск категории*, представляващи различни нива на риск: *нисък ESG риск; среден; средно висок и висок ESG риск*: отрасли, които обикновено включват бизнес дейности със *значително неблагоприятно въздействие върху околната среда и обществото*, които са чувствителни, разнообразни или безпрецедентни. Потенциалното въздействие се счита за чувствително, ако може да бъде определено като необратимо (напр. като загуба на основно естествено местообитание), да засегне уязвими групи или етнически малцинства, да

включва принудително преместване и презаселване или да засегне значими обекти на културното наследство.

Подсигурена етична консултация и механизми за докладване

Банка ДСК, като част от банковата Група ОТП, е ангажирана в борбата с корупцията и декларира нулева толерантност към всякакви форми на подкуп. В банката е приета Политика за предотвратяване на корупцията, в която са дефинирани принципите за антикорупционната дейност и са идентифицирани основните области, които са изложени на риск от корупция. При осъществяване на дейността на банката, на всички служители и договорни партньори е строго забранено да извършват, участват или да бъдат въввлечени в какъвто и да било акт на корупция. В случай на нарушения на Политиката банката предприема всички необходими мерки за предотвратяване на потенциални негативни последици и за избягване на подобни събития в бъдеще. Банката гарантира точното прилагане на всички български и международни антикорупционни разпоредби, както и такива на Европейския съюз, като изисква от всички нейни служители и договорни партньори да се придържат към тях.

Допълнително, в Етичния кодекс на институцията са формулирани ясни принципи и изисквания към служителите и партньорите на банката, както и на нейните дъщерни дружества, във връзка със спазване на етични норми в работата. Основните акценти в Етичния кодекс включват - правото на служителите за участие в политически или публичен живот, осигуряване на безопасна и здравословна работна среда, насърчаване на взаимно уважение, забрана за дискриминация и упражняване на тормоз, почтеност в бизнес отношенията, нулев толеранс към корупция и опити за оказване на влияние, ограничения за предоставяне и приемане на подаръци над определен размер. При съмнение или узнаване за евентуално нарушение на нормите, определени в Етичния кодекс и Политиката, служителите имат възможност да сигнализират, включително и анонимно на дирекция „Нормативно съответствие“, която предприема необходимите действия съгласно вътрешните правила.

Етичният кодекс на Банка ДСК и Политиката за предотвратяване на корупцията са публично достъпни на официалния сайт на банката.

Интегриране на рисковете и възможностите като част от бизнес процеса

Част от структурата на Банка ДСК АД е Направление Управление на риска, основните задачи на което са свързани с: поддържането на адекватна политика за поемане на риск и методологии за оценка на риска, в съответствие с рисковия апетит и възприетата стратегия за управление на риска; организиране и осигуряване на адекватна система за измерване, докладване и ефективно управление на риска; планиране и управление изпълнението на проекти в сферата на управлението на риска; осигуряване на регулаторна и вътрешна отчетност, свързана с управление на кредитния, пазарния и операционния риск.

Контролът и управлението на риска на Банката се определя в зависимост от рисковия апетит и възможностите на Банката да осъществява мониторинг на поетите от нея рискове. За целта Банка ДСК АД има ясно дефинирани нива на компетентност, според вида и общия размер на риска, който се поема към клиент/контрагент и клиентска група. Звената, ангажирани с одобрителни и контролни функции в кредитния процес, са независими от бизнес направленията. С цел подсилване и улесняване прилагането на стабилна рамка за управление на риска, в Банката е осигурено и допълнително второ ниво на контрол чрез функцията на Риск контрольора в Направление Управление на риска. Като част от втората линия за защита, функцията за контрол на риска подпомага въвеждането на мерки и валидира наличието на механизми за управление на риска, за да гарантира, че съществуващите процеси и контрол са подходящи и ефективни за финансовата институция. Риск контрольорът извършва самостоятелни и независими проверки и мониторинг на функционирането на механизмите за управление на риска, идентифицира

	<p>различни видове риск, оценява въздействието им и докладва слабости и пропуски, които могат да възникнат или вече са възникнали при изпълнение на процесите, свързани с управление на риска и поддържане на нивото му в рамките на рисковия апетит.</p>
	<p><u>Икономически, екологични и социални теми в рамката за алокация на капитала</u></p> <p>Политиката на Банката по управление и разпределение на капитала се определя от Управителния ѝ съвет. Разпределението на капитала между различните операции и дейности има за задача да оптимизира доходността от разпределения капитал. Процесът се осъществява под ръководството на Комитета за управление на активите и пасивите, като се прави преглед на нивата на поетия от Банката кредитен, пазарен и операционен риск. Съвместно с Банка ОТП Унгария, в процеса на планиране на капитала на групата, се извършва вътрешен анализ на размера, вида и разпределението на необходимия капитал, като се преценява необходимостта от увеличение на регулаторния капитал.</p>

От трите гореизложени таблици могат да се направят следните изводи и обобщения:

- 1) броят на оповестените от Банка ДСК АД показатели за интегрирана отчетност, съгласно Модифицирана рамка за системно и последователно отчитане на създаването на стойност в дългосрочен план, макар и не голям, в рамките на 3-годишния период нараства;
- 2) информация относно ангажираността на заинтересованите е оповестена както 2020 г., така и през 2021 г.;
- 3) през четвъртото тримесечие на 2021 г. благодарение на стартирания проект ЕКО Банката за първи път е докладвала относно съществени климатични рискове и възможности;
- 4) пилотно през 2021г. Банка ДСК оповестява намерението си да дефинира количествени и качествени ключови индикатори, чрез които да оценява и следи представянето си по пътя към постигане на целите, определени от Групата на Банка ОТП, и тези, които ще бъдат поставени с приемането на ESG стратегия на Банка ДСК през второто тримесечие на 2022, а също и да започнат да отчитат напредъка си спрямо основополагащи приоритети.

Няма как да не отбележим, че адмираме решението на Банка ДСК през 2021 г. да започне самостоятелно оповестяване на консумацията на енергия и собствените си въглеродни емисии¹⁵². За съжаление обаче, предоставената информация е несъпоставима, тъй като данните за 2020 г. се отнасят до обединената банка, за 2019 г. липсва информация относно Експресбанк, докато стойностите за 2021 г. в допълнение включват и всичките ѝ дъщерни дружества, без да е налице аналитичност.

По неособено различен начин е оповестена удовлетвореността на клиентите през 2021 г. Съобщава се, че, използваната от банката метрика - транзакционният NPS (Net Promoter Score), водещ световен индикатор за измерване на клиентското изживяване, се повишава през 2021 в сравнение с 2020. Имайки предвид обаче липсата на официално оповестени стойности, няма как да извършим сравнителен анализ, чрез който да потвърдим истинността на извършеното оповестяване.

¹⁵² Оповестените от Банка ДСК АД собствени въглеродни емисии могат да бъдат открити в Приложение 3 от дисертационния труд.

Слабост откриваме и при оповестяването на осигурените обучения за 2019 г. и 2020 г. – и за двете години са налице числови стойности, отразяващи броя на проведените вътрешни и външни обучения на служителите, но един и същи служител се брои всеки път, когато е преминал през обучение, което от своя води до изкуствено завишаване на броя им. За 2021 г. подобна информация изобщо не е предоставена.

Имайки предвид представения набор от 35 показателя за системно и последователно отчитане на създаването на стойност в дългосрочен план, оповестяванията, съгласно Модифицираната рамка, не са на очакваното за Банка ДСК високо равнище, което отчасти, разбира се, може да бъде обяснено с незадължителния ѝ към този момент характер.

Както вече оповестихме, шест екологични цели са заложи в Регламента за таксономията: • Смячане на изменението на климата (наричано „ССМ“); • Адаптиране към изменението на климата (наричано „ССА“); • Устойчиво използване и опазване на водните и морските ресурси; • Преход към кръгова икономика; • Предотвратяване и контрол на замърсяването; • Опазване и възстановяване на биоразнообразието и екосистемите.

Първоначалният фокус на Европейската комисия беше поставен върху смячане на изменението на климата и адаптиране към изменението на климата. Правилата за останалите цели ще бъдат приети в бъдеще.

Член 8 от *Регламента за таксономията* изисква финансовите и нефинансовите предприятия, обхванати от Директивата за нефинансовото отчитане (NFRD), да включват информация в своите отчети в частта за нефинансовата декларация за това как и до каква степен техните дейности се асоциират с екологично устойчиви икономически дейности. *Делегираният регламент за оповестяване* определя съдържанието и представянето на информацията, която трябва да бъде оповестена, а той въвежда поетапен подход. От 1 януари 2022 г. нататък до 31 декември 2023 г. финансовите предприятия следва да оповестят само допустимостта за таксономия за смячане на изменението на климата и адаптиране към изменението на климата. От 1 януари 2024 г. следва да се оповестяват *ключови показатели за ефективност* в съответствие с Регламента за таксономията по отношение на всички екологични цели.

Следните бележки трябва да бъдат взети под внимание и да обяснят недостатъците в оповестяването на този етап:

1. Относно липсата на ясна правна рамка:

- Към датата на оповестяването от страна на кредитните институции на рисковите фактори и тяхното управление (31.12.2021) не е приет пълният пакет технически стандарти към Регламента за таксономия. Липсата на приети и влезли в сила технически стандарти за съдържанието, методиките и представянето на информацията по Регламент (ЕС) 2019/2088, които да регулират отчетността на възможните неблагоприятни въздействия върху факторите на устойчивост, възпрепятстват обективното и прозрачно отчитане. Липсва методология за извършване на оценка на въздействието върху устойчивостта на дейността на дружествата – кредитополучатели и емитенти на финансови инструменти;

- Потенциалният ефект от евентуални пропуснати ползи в резултат на взети решения за кредитиране и инвестиции в продукти, които са свързани с устойчиво развитие, би трябвало да бъде възможно количествено определен посредством статистически анализ с оглед спазване на кредитната и инвестиционната политика и рисковия профил на банковата институция и постигане на целите му за оптимално съотношение доходност/риск;

- Има различни европейски актове, приемани по различно време, и поради тази причина те все още не са съгласувани един с друг.

Извод, който може да се направи:

✓ Делегираният регламент за оповестяване *се нуждае от допълнителни разяснения*. Те включват, но не се ограничават до: дефинициите невинаги са предоставени, не е посочено как да се работи с отчитането на група, съдържаща различни видове финансови предприятия, няма специфични указания (шаблони) за отчитане на допустимостта. Следователно трябва да се направят редица *тълкувания и предположения*. Когато е уместно, разбира се, такива допускания прозрачно са оповестени от съответната кредитна институция.

2. Относно получаването на необходимата информация от кредитните институции за извършването на оценката:

▪ Към датата на приемането и представянето на Годишния финансов отчет и свързаните с него оповестявания на финансова и нефинансова информация (31.03.2022 г.), както и на информацията, която препоръчваме да се оповести по МСФО 3 Бизнес комбинации, не е налице публично необходимата нефинансова информация от страна на

дружествата, относно въздействието върху устойчивостта на тяхната дейност. Липсват регламентирани и общодостъпни способи и методология за оповестяване от компаниите на информация за наличието или липсата на ESG данни за факторите и рисковете, които евентуално биха дали възможност за формиране на обективни сведения за наличието на устойчиви фактори или за тяхната липса;

- Банката трябва да отчете и притесненията си за липсата на гаранции, относно наличието на заблуждаваща информация, което би компроментирало оценката.

- Естественният извод е, че в това първоначално отчитане наличието на данни е *предизвикателство*. В член 8.4 от Делегирания закон за оповестяване е предвидено, че финансовите предприятия трябва да използват най – новите налични данни на своите контрагенти. В този момент обаче корпоративните контрагенти на банките все още не са разкрили такава информация, тъй като тяхното задължение за оповестяване влиза в сила едновременно със задължението за оповестяване за финансовите предприятия. Това означава, че задължителният коефициент на допустимост на банките като кредитни институции е 0% за тези контрагенти.

Съществените трудности за оценка на съответствието с Регламента за таксономията се признават от законодателя и са една от причините да се въведе поетапен подход за оповестяване. Освен това отчитането, свързано с таксономията, съгласно Делегирания закон за оповестяване, не може да се счита за самостоятелно отчитане, но се вписва в по – широки европейски инициативи за устойчиво финансиране, които все още са в ход към края на 2021 г. (като Директивата за корпоративно отчитане на устойчивостта (CSRD) и Регламента за оповестяване на устойчиви финанси (SFDR)). За всички тези цели компаниите постепенно ще трябва да изградят последователен и релевантен набор от данни за устойчивост. Веднага щом информацията стане достъпна за контрагентите на банките, те ще я отчетат при калкулацията на *задължителния коефициент на допустимост*, като *коефициентът за доброволна допустимост* ще бъде оповестен в допълнение на задължителния коефициент. Коефициентите за доброволна допустимост включват контрагенти, които все още не са разкрили или потвърдили информацията си и за които банките използват приблизителни стойности¹⁵³.

¹⁵³ Например, оповестеният задължителен коефициент за допустимост на друга банкова група за консолидираните активи на кредитните институции (включително и дъщерната банка в България) е 20,29% за ССМ и 0% за ССА. Коефициентът на ССМ включва само ипотечи на домакинства. Коефициентът за доброволна допустимост на Групата за консолидираните активи на кредитните институции (включително дъщерната банка в България) е 20,33% за ССМ и 0,08% за ССА.

За изчислението на тези доброволни коефициенти обичайно се правят следните допускания:

- Следните контрагенти са взети под внимание: финансови предприятия, нефинансови предприятия, подлежащи на задължения за оповестяване съгласно Директивата за нефинансовото отчитане, домакинства и местни правителства.

- За да се определи дали дадена експозиция отговаря на условията за таксономията или не, се разглежда основния код за индустрията на контрагента. Ако този код за индустрията е описан в Делегирания регламент за климата, свързаната експозиция се счита за отговаряща на условията за таксономията. Ако кодът за индустрията не е наличен или не е на необходимото ниво, тогава експозицията се счита за неприемлива.

- За да се определи дали даден контрагент подлежи на задължения за оповестяване съгласно Директивата за нефинансовото отчитане или не, се разглеждат критериите, както са дефинирани в Директивата за нефинансовото отчитане (NFRD), така както са транспонирани на местно ниво от Закона за счетоводството: брой служители на пълно работно време, обща балансова стойност на активите и оборот на съответния контрагент.

Заклучение

В съвременния корпоративен свят много организации обединяват сили и ресурси в отговор на бързо и непрекъснато променящата се среда. Глобализацията, ускорените технологични пробиви, все по – кратките жизнени цикли на продуктите и на много места стагниращите пазари поставят компаниите пред нарастващ конкурентен натиск, който изисква от тях ефективно да се справят с новите предизвикателства по отношение на тяхната национална и международна конкурентоспособност. В този контекст бизнес комбинациите са важни стратегически модели за фирмен растеж и реструктуриране. Много малко са икономическите явления, които въпреки своята комплексност успяват да привлекат интерес в научноизследователската сфера така, както бизнес обединенията. Това е така, защото този тип реструктурирания попадат сред най – големите инвестиции, които едно дружество може да предприеме.

В преобладаващата част от англоезичната литература, посветена на същността, историческото развитие и мотивите за осъществяване на бизнес комбинациите, вместо бизнес комбинации се използва обобщаващият термин – сливания и придобивания (на английски mergers and acquisitions). Вместо обобщаващия термин сливания и придобивания в българската правна и юридическа литература аналогично се използват понятията сливания и вливания.

В първа глава от дисертацията се разглежда еволюционното развитие на икономическото явление чрез анализ на неговата история, което позволява да се определят отличителните характеристики на всеки един от шестте обособени етапа от историческото развитие на сливанията и придобиванията. Вълни на сливания и придобивания се наблюдават от края на 19 век и в момента сме свидетели и на седма вълна, която започва през 2013 г., но все още формално не е особена като такава, тъй като продължава и до днес. В периодите на икономически подем се наблюдава значително нарастване на броя на сключените сделки. Въпреки че всичките вълни на сливания и придобивания споделят достатъчно общи характеристики, въз основа на които да бъдат обобщени като явление, всяка една от тях е едновременно и достатъчно различна, за да бъде самостоятелно изследвана. В допълнение, в тази част на труда са представени и отделните мотиви за осъществяване на бизнес обединения, а също и правно – организационната рамка, регулираща преобразуването на търговски дружества, в частност посредством формите на

преобразуване - сливане и вливане. Сливанията и придобиванията се реализират с цел постигане на определени управленски цели, а мотивите за тяхното осъществяване диктуват разумния ход на свързаните с тях търговски операции. Специфичният характер на сливанията и придобиванията обуславя широкия спектър от мотиви за тяхното осъществяване – започвайки от сливане с/придобиване на дружества с високи ESG показатели, преминавайки през синергизъм, диверсификация и стигайки до избягване на производство по несъстоятелност и спекулация. Сливанията и вливанията като форми на корпоративното реструктуриране представляват многоетапни процедури, които трябва да бъдат извършени в съответствие с приложимите правни норми. Фактическият състав на сливанията и вливанията на търговски дружества се състои от множество взаимосвързани и взаимообусловени елементи. Когато през 1897 г. в България е приет Търговският закон, уредбата, регламентираща, преобразуванията е доста оскъдна, тъй като само вливанията са признати като форма на преобразуване на търговски дружества. Едва през 1991 г. сливанията биват признати като форма на корпоративно реструктуриране.

Във втора глава детайлно се разискват въпросите, свързани с признаването, първоначалното и последващото оценяване и оповестяването на бизнес комбинациите, базирани на Международните счетоводни стандарти (МСС)/ Международните стандарти за финансово отчитане (МСФО). Счетоводният стандарт, издаден от Съвета по международни счетоводни стандарти, който регламентира отчитането на бизнес комбинациите, е Международен стандарт за финансово отчитане (МСФО) 3 Бизнес комбинации, чийто единствен приложим метод за счетоводното отчитане на бизнес комбинациите е методът на придобиването, последната стъпка от който е признаване и оценяване на репутацията или печалбата от изгодна покупка. Разгледани са отделните шест компонента на репутацията и е извършен сравнителен анализ между МСФО 3 и неговия американски еквивалент – ASC (Accounting Standards Committee) 805 Business Combinations. Централното място в структурата на дисертационния труд е заето от втората част на втора глава, помещаваща в себе си критичния анализ на представянето на бизнес комбинациите в дружествените финансови отчети, съгласно МСФО 3. Самият анализ е извършен по отношение на:

- а) концепцията за справедливата стойност;

б) последващото отчитане на търговската репутация във връзка с неначисляването на разходи за амортизация.

Основните изводи, следствие от критичния анализ, са, че:

- ❖ концепцията за справедливата стойност, от една страна, притежаваща недостатъци поради това че е производна на хипотезата за ефективния пазар, която е доказано невалидна и която, от своя страна, произхожда от невидимата ръка на Адам Смит и, от друга страна, като теория с вътрешно присъщите ѝ недостатъци, спешно трябва да бъде ревизирана, защото:

- липсва определен минимален обем от трансакции, в случаите когато обемът или дейността при даден актив или пасив са намалели значително, което поставя под въпрос легитимността на така определената справедлива стойност;

- изричното уточнение в параграф 17 от МСФО 13 Оценяване по справедлива стойност, че от предприятието не се изисква да предприеме изчерпателно търсене на всички възможни пазари, за да установи основния пазар, което води до това, че отделните компании често прибегват до използването на най – изгодния пазар за даден актив или пасив вместо основния такъв. Изборът на пазар чрез позоваване на най – изгодния такъв въвежда специфична за отделните дружества справедлива цена, тъй като различните пазарни участници търгуват на различни пазари. Всичко това е в дихотомия с целта на оценяването по справедлива стойност, а именно да се изчисли цената, за която би бил продаден актив или прехвърлен пасив при обичайна сделка между пазарни участници към датата на оценяване при актуалните към точно този момент пазарни условия.

- ❖ замяната на изискването за начисляване на амортизация с тест за обезценка неотложно трябва да бъде отменена, защото:

- схващането за запазването на стойността на придобитата в резултат на бизнес комбинация репутация непроменена във времето е изключително погрешно. Репутацията, придобита в резултат на бизнес комбинация, не е в състояние да генерира парични потоци без помощта на други активи. Тя косвено черпи от разходите, извършвани във връзка с дейността на предприятието, в т.ч. разходи за реклама, обучение на персонала, научноизследователска и развойна дейност и др. Стойността ѝ се поддържа от редица допълнителни разходи, които само и единствено водят до генерирането на вътрешно

създадена репутация. Амортизацията на търговската репутация гарантира, че придобитата репутацията се признава в печалбата или загубата и няма вътрешно създадена репутация, която да се признава като актив на нейно място, което поражда несъответствие със забраната в МСС 38 Нематериални активи относно непризнаването на вътрешно генерирана репутация;

- тестът за обезценка на репутацията е лишен от обективност, тъй като дружеството разполага със свободата само да определя ключови променливи, участващи в определянето на настъпилата обезценка, каквито са например процентът на ръст и дисконтовият процент.

Практическата приложимост на изведените насоки за усъвършенстване и подобряване на съществуващите методи и подходи, касаещи счетоводното отчитане на бизнес комбинациите, се доказва в трета глава от дисертационния труд, която отразява една от най – мащабните сделки по сливане, извършвани някога в банковата системата на страната ни, а именно вливането на Сосиете Женерал Експресбанк АД в Банка ДСК ЕАД.

Значимостта на изследването в дисертацията както от гледна точка на теорията, така и на практиката, както и основните му приноси се изразяват в следното:

- извършен е съдържателен исторически преглед на отделните вълни на сливания и придобивания, което е свързано с изчерпателно анализиране и последователно синтезиране на голям обем от информация. Повечето от изследванията, посветени на историческото развитие на явлениято, са силно фрагментирани по държави, времеви период, а един от най – често срещаните недостатъци е, че покриват само определени индустрии и сектори от икономиката¹⁵⁴, оставяйки по този начин след себе си съществени пропуски, които трябва да бъдат преодоленни. Макроикономическите условия, правителствените разпоредби и технологичният напредък водят до възникването и развитието на вълните на сливания и придобивания. Извършването на задълбочен преглед, анализ и оценка и получаването на обширни познания за историческия ход на сливанията и придобиванията би редуцирало значително грешките, допускани в процеса на бизнес комбинации, а също и броя на неуспешните сделки.

¹⁵⁴ Auerbach, A. Mergers and acquisitions. The University of Chicago Press, 1991, p. 28 – 36.

- елиминирани са съществуващи пороци в концепцията за справедливата стойност, за да може последната да носи името справедлива, посредством представяне на обоснованото предложение при липсата на основен пазар за даден актив или пасив и при невъзможност за определяне на справедливата стойност освен формулирайки ненаблюдаеми хипотези (хипотези от III – то ниво), то вместо по справедлива стойност счетоводната оценка да се извършва по цена на придобиване, която в конкретните случаи би спомогнала за постигането на далеч по – надеждно оценяване. Необходимо е също така и въвеждането на определено минимално изискуемо количество транзакции, под което обемът или дейността за актива или пасива се считат за значително намалели.

- аргументирано се доказва необходимостта от въвеждането на задължително начисляване на разходи за амортизация на търговската репутация на систематична база по време на полезния ѝ живот. За преобладаващата част от бизнес комбинациите най – удачният и подходящ метод на амортизация би бил линейният, защото той би отразил постепенното потребление на репутацията. В допълнение е определен и полезният живот на придобитата репутация, който по наше мнение е пряко зависим от необходимия времеви период за пълна интеграция на бизнес комбинациите. След извършването на обстоен и задълбочен преглед на световната литература, посветена на проблематиката, стигнахме до извода, че този период следва да бъде 5 – годишен.

- представено е предложение за включването на показатели за интегрирана отчетност в оповестяванията към МСФО 3 Бизнес комбинации в ролята им на нефинансови измерители на успеха на бизнес комбинациите, които ще повишат информираността на потребителите на финансовите отчети с общо предназначение. Необходимостта от това се поражда от факта, че в допълнение към универсалното правоприемство при бизнес комбинациите на всички права, задължения и модалитети на един правен субект или дробни части от тях, преминаващи върху друг субект, бизнес обединенията оказват влияние и имат въздействие и извън рамките на участващите в преобразуването дружества – клиенти, доставчици, инвеститори, регулаторни органи, конкуренти и др. Подходящ за постигането на тази цел е предложеният набор от 35 общи показателя за системно и последователно отчитане на създаването на стойност в дългосрочен план.

Отчитането на бизнес комбинациите е една от най – интересните, но едновременно с това и една от най – сложните теми в счетоводната теория и практика. Те засягат

съдбите на множество дружества, високорискови са, включват финансови транзакции с огромни размери, истории за успех и провал. Редица глобални проучвания, някои от които проведени в Cass Business School, показват, че само 30 – 40 % от сливанията и вливанията са успешни¹⁵⁵. В допълнение според проучване на Маккинзи енд Къмпани 70% от бизнес комбинациите не достигат поставения от тях като цел приходен синергизъм, докато при разходния синергизъм този дял възлиза на 40%¹⁵⁶. Освен това корпоративните реструктурирания са и обект на интензивни регулации, което от своя страна предопределя и честата необходимост от прибегване до услугите на различни професионалисти – предимно външни за компанията лица. Понякога възникват разходи, чийто размер трудно може да бъде точно определен. Някои от разходите може да бъдат напълно непредвидими, каквито например са непредвидените съдебни задължения, които е възможно да възникнат след придобиване. Най – добрият начин, по който компаниите могат да се справят с подобен тип разходи, е да пристъпят към подробен дю дилиджънс. Последствията от недобре извършен такъв могат да бъдат доста сериозни, какъвто е случаят на придобиването на Monsanto от страна на Bayer. След като придобива Monsanto, Bayer поема всичките ѝ пасиви, включително 13 400 свързани с глифозат правни искиове, чийто брой впоследствие надхвърля 50 000 случая¹⁵⁷ (предлаганият от тях пестицид за плевели – Roundup, съдържа глифозат, за който се подозира, че причинява рак). Тук бихме искали изрично да подчертаем, че масовото схващане, че дю дилиджънс следва да се извършва само и единствено от страна на купувача, е изключително неправилно. Макар чеклистът при дю дилиджънс, провеждан от страна на продавача, да е далеч по – скромнен в сравнение с чеклиста, който трябва да бъде изпълнен от купувача, той трябва да бъде извършен най – малкото, за да може придобиваният да определи дали придобиващият разполага с достатъчно финансови средства, за да финализира сделката. Предвид стандартния обем на дисертационните трудове за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ и значителния обем страници, които трябва да посветим на дю дилиджънса, за да бъде обстойно изучен теоретично и показан в детайли на практика, разглеждането му остава извън обхвата на труда.

¹⁵⁵ Moeller, Sc. *Surviving M&A: Make the most of your company being acquired*, John Wiley & Sons, 2009, p. 36.

¹⁵⁶ Dickie, R. *Financial Statement Analysis and Business Valuation for the Practical Lawyer*, American Bar Association, 2006, p. 338.

¹⁵⁷ Ferrell O., J. Fraedrich, L. Ferrell. *Business Ethics: Ethical Decision Making and Cases*, Thirteenth edition, Cengage, 2022, p. 393.

Пазарът на сливания и придобивания не стои встрани от протичащия процес на глобализация и делът на осъществените трансгранични сделки става все по – значителен. За първи път в историята на сливанията и придобиванията стойността им в глобален мащаб надхвърли 5 трилиона долара през 2021 г., подобрявайки предишния рекорд от 4.55 трилиона долара през 2007 г., по данни на Dealogic. Според данните на Refinitiv общата стойност на сделките, осъществени през 2021 г., възлиза на сумата от 5.9 трилиона долара, което представлява 64% ръст спрямо предходната година.

Бизнес комбинациите са съществен елемент от корпоративните стратегии на редица дружества. Благодарение на тях различните сектори на икономиката се реструктурират, което значително улеснява компаниите по отношение на бързото разширяване на бизнеса им в международен план. Комплексността на бизнес комбинациите е продиктувана от техния интердисциплинарен характер, което съответно поражда необходимостта от холистичното им разглеждане и разбиране.

Библиография

I. Български източници

1. Вейсел, А. Одиторски ангажименти за изразяване на сигурност относно интегрирани отчети, АТЛ – 50, 2018.
2. Вейсел, А. Фундаментални концепции и съдържание на интегрираните отчети, сп. ИДЕС, бр. 1/2018.
3. Димитров, Н. Въведение в научните изследвания, Интелексперт - 94, 2013.
4. Дурин, Ст., Д. Дурина. Международни счетоводни стандарти: Коментари и счетоводни решения, Форком, 2003.
5. Европейска комисия – Съобщение за медиите: 10 години от началото на кризата: икономиката се възстановява благодарение на решителните действия на ЕС, Брюксел, 9 август 2017 г.
6. Йонкова, Б. Интегрираното отчитане - отговорност и отчетност. Издателски комплекс - УНСС, 2012.
7. Костов, Б., Т. Георгиев. Преобразуване на търговските дружества: Правни, счетоводни и данъчни аспекти, Плутон 1, 2017.
8. Миланова, Е., Н. Орешаров. Счетоводна политика и финансови отчети на предприятието. Издателски комплекс - УНСС, 2012.
9. Мирца, Аб., М. Орел, Гр. Холт. Международни стандарти за финансова отчетност: Ръководство, коментари, практическо приложение, Кабри, 2009.
10. Стоянов, Ат. Генезис и особености на концепцията за интегрирана отчетност. Корелационна зависимост между интегрираното отчитане и модела COSO, сп. ИДЕС, бр. 3/2019.
11. Стоянов, Ат. Финансовата отчетност в условията на глобалната пандемия COVID – 19 – неопровержимо доказателство за необходимостта от преход към интегрирано отчитане, сп. ИДЕС, бр. 4/2020.
12. Устав на “Банка ДСК“ АД, приет от Едноличния собственик на Банката на 21 октомври 2003 г. с последващи изменения и допълнения.

II. Чуждестранни източници

1. Aksoy, T., Um. Nacioglu. Auditing Ecosystem and Strategic Accounting in the Digital Era: Global Approaches and New Opportunities, Springer, 2021.

2. Alexandridis, G., C. Mavrovitis and N. Travlos. How have M&As changed? Evidence from the sixth merger wave, *The European Journal of Finance*, Volume 18, Issue 8, 2012.
3. Aliber, R., Ch. Kindleberger. *Manias, panics, and crashes: A history of financial crises*. Springer, 2015.
4. Alibhai, S. and group of authors on the project, *Interpretation and Application of IFRS Standards*, John Wiley & Sons, 2022.
5. Allison, J. *The Financial Crisis and the Free Market Cure: Why Pure Capitalism is the World Economy's Only Hope*, McGraw Hill, 2012.
6. Amihud, Y., B. Lev. Risk Reduction as a Managerial Motive for Conglomerate Mergers. *The Bell Journal of Economics*, Volume 12, № 2, 1981.
7. Amihud, Y., G. Miller. *Bank Mergers & Acquisitions*, Springer, 1998.
8. Andrade, G., M. Mitchell, E. Stafford. New evidence and perspectives on mergers, *Journal of Economic Perspectives*, Volume 15, № 2, 2001.
9. Andrade, Gr., E. Stafford. Investigating the Economic Role of Mergers, *Journal of Corporate Finance*, Volume 10, Issue 1, 2004.
10. Andrews, Edm. Greenspan Concedes Error on Regulation, *The New York Times*, October 23, 2008.
11. Ankarath, N. and group of authors on the project. *Understanding IFRS Fundamentals: International Financial Reporting Standards*, John Wiley & Sons, 2010.
12. Annis, D., G. Schine. *Strategic Acquisition: A smarter way to grow a company*. Sandra Publications, Second edition, 2015.
13. Ansoff, I. *Strategic Management*. Palgrave Macmillan, 2007.
14. Arestis, Ph., R. Sobreira, J. Oreiro. *An Assesment of the Global Impact of the Financial Crisis*, Palgrave Macmillan, 2011.
15. Arvidsson, S. *Challenges in Managing Sustainable Business Reporting, Taxation, Ethics and Governance*. Springer, 2019.
16. Auerbach, A. *Corporate Takeovers: Causes and Consequences*, The University of Chicago Press, 1991.
17. Auerbach, A. *Mergers and acquisitions*. The University of Chicago Press, 1991.
18. Ayres, R. *The Bubble Economy: Is Sustainable Growth Possible?*, The MIT Press, 2014.
19. Aytaç, F., C. Kaya. Contemporary look on the historical evolution of mergers and acquisitions, *International Journal of Economics, Commerce and Management*, Volume 4, Issue 2, February 2016.

20. Bachnik, K. and group of authors on the project. Corporate Social Responsibility and Sustainability From Values to Impact. Routledge, 2022.
21. Bain, Cr. and group of authors on the project. Wiley CPAexcel Exam Review 2018 Study Guide: Financial Accounting and Reporting, John Wiley & Sons, 2018.
22. Bainbridge, St. The Complete Guide to Sarbanes - Oxley: Understanding How Sarbanes - Oxley Affects Your Business, Adams Media, 2007.
23. Baker, H., Gr. Filbeck, V. Ricciardi. Financial behavior: players, services, products, and markets. Oxford University Press, 2017.
24. Baker, H., H. Kiyamaz. The Art of Capital Restructuring: Creating Shareholder Value through Mergers and Acquisitions. John Wiley & Sons, 2011.
25. Baker, H., J. Nofsinger. Behavioral Finance: Investors, Corporations, and Markets. John Wiley & Sons, 2010.
26. Basu, K. Beyond the Invisible Hand: Groundwork for a New Economics, Princeton University Press, 2011.
27. Bebbington, J. Routledge Handbook of Environmental Accounting. Routledge, 2021.
28. Beckett, S. Corporate Mergers and the Business Cycle, Economic Review, Volume 71, Issue May, 1986.
29. Bensadon, D., N. Praquin. IFRS in a Global World: International and Critical Perspectives on Accounting, Springer, 2016.
30. Bhagat, S., Andr. Shleifer and R. Vishny. Hostile takeovers in the 1980s: The return to corporate specialization, Brookings Papers on Economic Activity, Volume 21, Issue 1990.
31. Bini, L., M. Bellucci. Integrated sustainability reporting: Linking environmental and social information to value creation processes, Springer, 2020.
32. Black, Er. and M. Zyla. Accounting for goodwill and other intangible assets, John Wiley & Sons, 2018.
33. Bloom, M. Double Accounting for Goodwill: A Problem Redefined. Routledge, 2008.
34. Bodie, Zv., K. Alex, Al. Marcus. Essentials of investments, McGraw-Hill Education, 10th edition, 2016.
35. Bodolica, V., M. Spraggon. Mergers and Acquisitions and Executive Compensation, Routledge, 2015.
36. Bose, S., G. Dong, Ann. Simpson. The Financial Ecosystem: The Role of Finance in Achieving Sustainability. Palgrave Macmillan, 2019.

37. Boubaker, S., D. Cumming, D. Nguyen. Research handbook of finance and sustainability. Edward Elgar Pub, 2018.
38. Bradley, M., A. Desai, E. Kim. Synergistic gains from corporate acquisitions and their division between the stockholders of target and acquiring firms, *Journal of Financial Economics*, Volume 21, Issue 1, 1988.
39. Brakman, St., H. Garretsen, Ch. Marrewijk, *Cross-Border Mergers and Acquisitions: On Revealed Comparative Advantage and Merger Waves*, CESifo Working Paper Series № 1602, 2005.
40. Bruner, R. *Applied Mergers and Acquisitions*, John Wiley & Sons, 2004.
41. Burton, F., Ev. Jermakowicz. *International Financial Reporting Standards: A Framework-Based Perspective*. Routledge, 2015.
42. Carey, D. and group of authors on the project. *Harvard Business Review on Mergers and Acquisitions*, Harvard Business Press, 2001.
43. Cartwright, S. and C. Cooper. *Mergers and Acquisitions. The Human Factor*, Butterworth-Heinemann, 1992.
44. Cassiman, Br., M. Colombo. *Mergers & Acquisitions: The Innovation Impact*. Edward Elgar Pub, 2006.
45. Catty, J. *The Professional's Guide to Fair Value: The Future of Financial Reporting*. John Wiley & Sons, 2012.
46. Catty, J. *Wiley Guide to Fair Value Under IFRS: International Financial Reporting Standards*, John Wiley & Sons, 2010.
47. Chen, S. The motives for international acquisitions: capability procurements, strategic considerations, and the role of ownership structures, *Journal of International Business Studies*, Volume 39, 2008.
48. Chorafas, D. *Banks, Bankers, and Bankruptcies under Crisis: Understanding Failures and Mergers during the Great Recession*, Springer, 2014.
49. Chorafas, D. *Strategic Business Planning for Accountants: Methods, Tools and Case Studies*. CIMA Publishing, 2006.
50. Conlin, J. *The American Past*. Fort Worth, TX: Harcourt Brace, 1977.
51. Cooper, C., S. Finkelstein. *Advances in Mergers and Acquisitions*, Emerald Books, Volume 8, 2009.
52. Credit Suisse Group. *TCFD Report*, 2020.
53. Lockin, D. *Economics of Transportation*, Irwin, 1947.

54. Damodaran, Asw. *The Value of Synergy*. Stern School of Business, 2005.
55. Darby, J. *Practical Guide to Mergers, Acquisitions and Business Sales*. The National Underwriter Company, 2nd edition, 2017.
56. Das, J., Sh. Taneja, H. Arora. *Corporate Social Responsibility and Sustainable Development Strategies, Practices and Business Models*. Routledge, 2021.
57. DeRosa, D. *Bursting the Bubble Rationality in a Seemingly Irrational Market*. CFA Institute Research Foundation, 2021.
58. Dickie, R. *Financial Statement Analysis and Business Valuation for the Practical Lawyer*, American Bar Association, 2006.
59. Douppnik, T. and group of authors on the project. *International Accounting*. McGraw-Hill Education, 5th edition, 2020.
60. Drayton, Cl. *Mergers and Acquisitions Planning and Action*. Nabu Press, 2011.
61. Duska, R., Br. Duska, J. Ragatz. *Accounting Ethics*, Second edition, John Wiley & Sons, 2011.
62. Eckbo, B. *Handbook of Corporate Finance: Empirical Corporate Finance*, Elsevier, Volume 2, 2008.
63. Elson, A. *Governing Global Finance: The Evolution and Reform of the International Financial Architecture*, Palgrave Macmillan, 2011.
64. Emott, D. *Practitioner's Complete Guide to M&As: An All-Inclusive Reference*. John Wiley & Sons, 2017.
65. Epstein, B., R. Nach, St. Bragg. *Wiley GAAP 2008: Interpretation and Application of Generally Accepted Accounting Principles*, John Wiley & Sons, 2007.
66. Erel, Is., R. Liao, M. Weisbach. *Determinants of cross-border mergers and acquisitions*, *The Journal of Finance*, Volume 67, Issue 3, 2012.
67. Ernst & Young LLP. *Mergers and Acquisitions*, 2nd edition, John Wiley & Sons, 1994.
68. Evenett, S. *The Cross-Border Mergers and Acquisitions Wave of The Late 1990s*, University of Chicago Press, 2004.
69. Farschtschian, F. *The Reality of M&A Governance: Transforming Board Practice for Success*. Springer, 2011.
70. Fauli-Oller, R. *Takeover Waves*, *Journal of Economics & Management Strategy*, Volume 9, Issue 3, 2000.
71. Ferrell O., J. Fraedrich, L Ferrell. *Business Ethics: Ethical Decision Making and Cases*, Thirteenth edition, Cengage, 2022.

72. Fischer, P., W. Taylor, R. Cheng. *Advanced Accounting*, Cengage Learning, 12th edition, 2015.
73. Fleuriet, M. *Investment banking explained – an insider guide to the industry*, 2nd edition, McGraw – Hill Education, 2019.
74. Flom, J., *Mergers and Acquisitions: The Decade in Review*, University of Miami Law Review, Volume 54, № 4, 2000.
75. Flood, J. *Wiley Practitioner's Guide to GAAP 2022: Interpretation and Application of Generally Accepted Accounting Principles*, John Wiley & Sons, 2022.
76. Frey, Br., D. Iselin. *Economic Ideas You Should Forget*, Springer, 2017.
77. Galpin, T. and M. Herndon. *The Complete Guide to Mergers and Acquisitions: Process Tools to Support M&A Integration at Every Level*, Jossey-Bass, Second edition, 2007.
78. Gbangbola, K., N. Lawler. *Gold Standard Sustainability Reporting: A Step by Step Guide to Producing Sustainability Reports*, Routledge, Second edition, 2020.
79. Geisst, Ch. *Undue Influence: How the Wall Street Elite Puts the Financial System at Risk*, John Wiley & Sons, 2004.
80. Gole, W., P. Hilger. *Due Diligence: An M&A Value Creation Approach*. John Wiley & Sons, 2009.
81. Gray, R., J. Bebbington and D. Walters. *Accounting for the Environment*, Paul Chapman Publishing, London, 1993.
82. Gugler, K., D. Mueller, B. Yurtoglu, Chr. Zulehner. *The effects of mergers: an international comparison*, *International Journal of Industrial Organization*, 2002.
83. Gugler, K., D. Mueller, B. Yurtoglu. *The Determinants of Merger Waves*, Tjalling C. Koopmans Research Institute, 2005.
84. Gurtu, Am. *Recent Advancements in Sustainable Entrepreneurship and Corporate Social Responsibility*. IGI Global, 2020.
85. Handler, M., S. Robinson, *A Decade of Administration of the Celler-Kefauver Antimerger Act*, *Columbia Law Review*, Volume 61, 1961.
86. Harford, J. *What drives merger waves*, *Journal of Financial Economics*, Volume 77, Issue 3, September 2005.
87. Hassan, Ibn., P. Ghauri. *Evaluating Companies for Mergers and Acquisitions*. Emerald Publishing, 2014.
88. Heer, Fr. *Ohio Archaeological and Historical Publications, The Society*, Volume XXII, 1913.

89. Henderson, Sc. and group of authors on the project. *Issues in Financial Accounting*, Pearson, 2017.
90. Hill, Cl., St. Solomon. *Research Handbook on Mergers and Acquisitions*. Edward Elgar Publishing, 2016.
91. Hine, Th. *The Zen of Business Acquisitions*. New Degree Press, 2019.
92. Hitchner, J. *Financial Valuation: Applications and Models*. John Wiley & Sons, 4th edition, 2017.
93. Hitt, A., V. Pisano. The cross-border merger and acquisition strategy: A research perspective, *The Journal of the Iberoamerican Academy of Management*, Volume 1, Issue 2, 2003.
94. Hitt, M. and group of authors on the project. *Creating Value Through Mergers and Acquisitions: Challenges and Opportunities*, Oxford University Press, 2012.
95. Holgate, P., El. Buckley. *Accounting Principles for Non-Executive Directors*, Cambridge University Press, 2009.
96. Hooke, J. *M&A: A Practical Guide to Doing the Deal*. John Wiley & Sons, 2nd edition, 2014.
97. Hopkins, M. *CSR and Sustainability: From the Margins to the Mainstream: A Textbook*, Routledge, 2017.
98. Hopkins, P., R. Halsey. *Advanced accounting*, Cambridge Business Publishers, 2019.
99. Howson, P. *Due Diligence: The Critical Stage in Mergers and Acquisitions*. Routledge, 2017.
100. Hsu, S., *Financial Crises, 1929 to the Present*, Edward Elgar, Second edition, Edward Elgar Pub, 2017.
101. Hufbauer, G., Y. Wong, K. Sheth. *US – China trade disputes: Rising tide, rising stakes*. Peterson Institute for International Economics, 2006.
102. Idowu, S., M. Baldo. *Integrated Reporting: Antecedents and Perspectives for Organizations and Stakeholders*. Springer, 2019.
103. Jensen, M. Takeovers: Their Causes and Consequences, *The Journal of Economic Perspectives* Volume 2, № 1, 1988.
104. Johnson, L. T., Petrone, K. R. Is goodwill an asset?, *Accounting Horizons*, Volume 12, № 3, 1998, p. 295.
105. Kang, N., S. Johansson. *Cross-Border Mergers and Acquisitions: Their Role in Industrial Globalisation*, OECD, 2000.

106. Kashyap, Am., Anj. Tomar. Financial Market Regulations and Legal Challenges in South Asia, IGI Global, 2016.
107. Kengelbach J., D. Utzerath, Chr. Kaserer, and S. Schatt. How Successful M&A Deals Split the Synergies: Divide and Conquer, BCG Perspectives, March 27, 2013.
108. Kimmel, P., J. Weygandt and D. Kieso. Financial accounting: Tools for business decision making, John Wiley & Sons, 2011.
109. Kleinert J., H. Klodt. Causes and Consequences of Merger Wave, Kiel Working Paper, № 1092, 2002.
110. KPMG. Who cares about goodwill impairment? A collection of stakeholder views, KPMG International Cooperative, 2014.
111. Krishnamurti, Ch. and R. Vishwanath. Mergers, Acquisitions and Corporate Restructuring, Sage publications, 2008.
112. Kumar, B. Wealth Creation in the World's Largest Mergers and Acquisitions: Integrated Case Studies. Springer, 2019.
113. Kummer, Chr., Ulr., Steger. Why Merger and Acquisition Waves Reoccur: The Vicious Circle from Pressure to Failure, IMD International, 2007.
114. Kuntze, Uw., Fr. Meyer-Krahmer, R. Walz. Innovation and Sustainable Development: Lessons for Innovation Policies. Physica-Verlag Heidelberg, 1998.
115. Kurnaz, Ers. and M. Serçemeli. Contemporary Research in Accounting, Auditing and Finance. Cambridge Scholars Publishing, 2019.
116. Laine, M., H. Tregidga, J. Unerman. Sustainability Accounting and Accountability. Routledge, 3rd edition, 2021.
117. Lasher, W. Practical Financial Management. Cengage Learning, 8th edition, 2016.
118. Laskin, A. Investor Relations and Financial Communication: Creating Value Through Trust and Understanding, John Wiley & Sons, 2021.
119. Lee, Ch. and Al. Lee. Encyclopedia of Finance, Third edition, Springer, 2022.
120. Leuz, Chr., D. Pfaff, Anth. Hopwood. The Economics and Politics of Accounting: International Perspectives on Research Trends, Policy, and Practice. Oxford University Press, 2005.
121. Lim, K. Financial Valuation and Econometrics, Singapore Management University, 2011.
122. Lindsay, R., R. Martella. Corporate Social Responsibility - Sustainable Business Environmental, Social and Governance Frameworks for the 21st Century. Wolters Kluwer, 2020.
123. Loomis, C. Tap Dancing to Work: Warren Buffett on Practically Everything, 1966-2012, Penguin, 2012.

124. Lys, Th. and L. Vincent. An analysis of value destruction in AT&T's acquisition of NCR, *Journal of Financial Economics*, Volume 39, 1995.
125. Magnuson, J. *Financing the Apocalypse: Drivers for Economic and Political Instability*, Palgrave Macmillan, 2018.
126. Mallios, W. *Forecasting in Financial and Sports Gambling Markets: Adaptive Drift Modeling*, John Wiley & Sons, 2011.
127. Mard, M., J. Hitchner, St. Hyden. *Valuation for Financial Reporting: Fair Value, Business Combinations, Intangible Assets, Goodwill, and Impairment Analysis*. John Wiley & Sons, 3rd edition, 2010.
128. Marks, K. *The Handbook of Financing Growth: Strategies, Capital Structure, and M&A Transactions*. John Wiley & Sons, Second edition, 2009.
129. Marks, M., Ph. Mirvis. *Joining Forces: Making One Plus One Equal Three in Mergers, Acquisitions, and Alliances*. Jossey - Bass, Second edition, 2010.
130. Maynard, J. *Financial Accounting, Reporting, and Analysis*. Oxford University Press, Second edition, 2017.
131. McCann, J., R. Gilkey. *Joining Forces: Creating & Managing Successful Mergers & Acquisitions*, Prentice Hall Direct, 1988.
132. McCarthy, K., M. Fiolet, W. Dolfsma. *The Nature of the New Firm: Beyond the Boundaries of Organisations and Institutions*. Edward Elgar Publishing, 2011.
133. Meeks, G., A. Amel - Zadeh. *Accounting for M&A: Uses and Abuses of Accounting in Monitoring and Promoting Merger*, Routledge, 2020
134. Meglio, Ol., K. ParkStrategic. *Decisions and Sustainability Choices: Mergers, Acquisitions and Corporate Social Responsibility from a Global Perspective*. Springer, 2019.
135. Mellen, Chr., Fr. Evans. *Valuation for M&A: Building Value in Private Companies*. John Wiley & Sons, Second edition, 2010.
136. Moeller, Sc. *Surviving M&A: Make the most of your company being acquired*, John Wiley & Sons, 2009.
137. Morck, R., And. Shleifer, R. Vishny. *Characteristics of Hostile and Friendly Takeover Targets*, NBER Working Paper № 2295, 1987.
138. Mourik, C., P. Walton. *The Routledge Companion to Accounting, Reporting and Regulation*. Routledge, 2013.
139. Nelson, R. *The Merger Movements in American Industry, 1895 - 1956*, Princenton University Press, 1959.

140. Nilsson, Fr. and Anna – Karin St. *Financial Accounting and Management Control: The Tensions and Conflicts Between Uniformity and Uniqueness*, Springer, 2015.
141. Nobes, Chr., R. Parker. *Comparative International Accounting*, Pearson, 14th edition, 2020.
142. Pablo, Am., M. Javidan. *Mergers and Acquisitions: Creating Integrative Knowledge*. John Wiley & Sons, 2004.
143. Periasamy, P. *Financial Management*, McGraw-Hill Education, Second edition, 2009.
144. Pettitt, B. and K. Ferris. *Valuation for Mergers and Acquisitions*, Pearson, Second edition, 2013.
145. Petmezas, D. What drives acquisitions? Market valuations and bidder performance, *Journal of Multinational Financial Management*, Volume 19, Issue 1, 2009.
146. Picot, G. *Handbook of International Mergers and Acquisitions: Planning, Execution and Integration*, Palgrave Macmillan, 2002.
147. Pietra, R., St. McLeay, J. Ronen. *Accounting and Regulation: New Insights on Governance, Markets and Institutions*, Springer, 2014.
148. PWC NL. *Integrated Reporting – The Future of Corporate Reporting*, PricewaterhouseCoopers, 2012.
149. Quinn, W. and J. Turner. *Boom and bust a global history of financial bubbles*, Cambridge University Press, 2020.
150. Radebaugh, L., S. Gray, Er. Black. *International Accounting and Multinational Enterprises*. John Wiley & Sons, 6th edition, 2006.
151. Ramanna, K. *Political Standards: Corporate Interest, Ideology, and Leadership in the Shaping of Accounting Rules for the Market Economy*, The University of Chicago Press, 2015.
152. Ravenscraft, D. *The 1980s Merger Wave: An Industrial Organization Perspective*, Conference Series, Volume 31, 1987.
153. Ray, K. *Mergers and Acquisitions: Strategy, Valuation and Integration*, PHI, 2010.
154. Reilly, R., R. Schweihs. *The Handbook of Business Valuation and Intellectual Property Analysis*. McGraw Hill, 2004.
155. Rezaee, Z. *Financial institutions, valuations, mergers, and acquisitions: the fair value approach*, John Wiley & Sons, Second edition, 2004.
156. Richard, L. *A Practical Guide to Mergers and Acquisitions: Truth Is Stranger Than Fiction*, Strategic Book Publishing, 2008.
157. Rockoff, H., Is. Suto. *Coping with Financial Crises - Some lessons from Economic History*, Springer, 2018.

158. Sale, J. *Advances in International Accounting*, Volume 20, Elsevier, 2007.
159. Sangster, Al. *Frank Woods Business Accounting 2*. Pearson, 13th edition, 2015.
160. Schneider, G. *Microeconomic Principles and Problems: A Pluralist Introduction*, Routledge, 2019.
161. Sherman, A. *Mergers and Acquisitions from A to Z*, AMACOM, Fourth edition, 2018.
162. Shleifer, A., R. Vishny. *Managerial Entrenchment: The Case of Manager-Specific Investments*, *Journal of Financial Economics* 25, 1989.
163. Smith, A. *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*, Oxford, Volume 1, 1869.
164. Smith, Andr. *An Insider's Guide to Business Valuation*, Lulu Enterprises, 2011.
165. Smith, K., Al. Lajoux. *The Art of M&A Strategy: A Guide to Building Your Company's Future through Mergers, Acquisitions, and Divestitures*. McGraw Hill Professional, 2011.
166. Smith, S. *Integrated reporting management: Analysis and applications for creating value*, Routledge, 2019.
167. Soofi, Abd., Y. Zhang. *Global Mergers and Acquisitions, Volume I: Combining Companies Across Borders*, Business Expert Press, Second edition, 2018.
168. Stigler, G. *Monopoly and Oligopoly by Merger*, *The American Economic Review*, Volume 40, № 2, 1950.
169. Tamosiuniene, R., Egl. Duksaite. *The Importance of Mergers and Acquisitions in Today's Economy*, KSI Transactions on KNOWLEDGE SOCIETY, 2009.
170. Tan, P., L. Yeong, K. Wen. *Advanced financial accounting: An IFRS Standards Approach*. McGraw – Hill, 4th edition, 2020.
171. Tarba, Shl. and group of authors on the project. *Mergers and Acquisitions in Practice*. Routledge, 2017.
172. Tatom, J. *Financial Market Regulation: Legislation and Implications*, Springer, 2011.
173. Teddlie, Ch., Abb. Tashakkori. *Foundations of Mixed Methods Research: Integrating Quantitative and Qualitative Approaches in the Social and Behavioral Sciences*. Sage Publications, 1st edition, 2008.
174. The World Economic Forum. *Toward common metrics and consistent reporting of sustainable value creation*, White paper, September 2020.
175. Thompson, L. *The Globalization Paradigm: The Impact of Globalization on Industry Consolidation through Mergers & Acquisitions*. Independently published, 2016.

176. Trugman, G. Understanding business valuation: A Practical Guide to Valuing Small to Medium Sized Businesses. John Wiley & Sons, 4th edition, 2016.
177. UNCTAD. Cross – border mergers and acquisitions and development. World Investment Report 2000. United Nations: New York and Geneva, 2000.
178. United States Congress Senate Committee on Banking, Housing, and Urban Affairs. Pooling accounting: hearing before the Committee on Banking, Housing, and Urban Affairs, United States Senate, One Hundred Sixth Congress, Second session on the replacement of pooling accounting with a method of accounting for business combinations more reflective of actual company value, March 2, 2000.
179. Unoki, K. Mergers, Acquisitions and Global Empires: Tolerance, Diversity and the Success of M&A. Routledge, 2013.
180. Vandeburg, J. Driving Forces and Success Factors for Mergers, Acquisitions, Joint Ventures, and Strategic Alliances among Local Cooperatives. USDA Rural Development Research Report 202, 2004.
181. Vasconcellos, G., R. Kish. Cross-border mergers and acquisitions: the European–US experience, *Journal of Multinational Financial Management*, Volume 8, Issue 4, 1998.
182. Vernimmen, P., P. Quiry, Y. Fur. *Corporate Finance: Theory and Practice*. John Wiley & Sons, 6th edition, 2022.
183. Viscusi, W., J. Harrington, J. Vernon. *Economics of Regulation and Antitrust*, Massachusetts Institute of Technology, 2005.
184. Vogel, H. *Financial Market Bubbles and Crashes: Features, Causes, and Effects*. Springer, Second edition, 2018.
185. Walter, St. *Financial Crises and The Politics of Macroeconomic Adjustments*, Cambridge University Press, 2013.
186. Wasserstein, Br. *Big Deal: Mergers and Acquisitions in the Digital Age*, Warner Books, 2001.
187. Weber, Y. *Handbook of Research on Mergers and Acquisitions*, Edward Elgar Publishing, 2014.
188. Weber, Y., Shl. Tarba, Chr. Öberg. *A Comprehensive Guide to Mergers & Acquisitions: Managing the Critical Success Factors Across Every Stage of the M&A Process*, FT Press, 2013.
189. Weetman, P., P. Gordon and Cl. Roberts. *International Financial Reporting: A Comparative Approach*, Pearson, Third edition, 2005.

190. Weetman, R., I. Tsalavoutas, P. Gordon. International Corporate Reporting: Global and Diverse. Routledge, 5th edition, 2020.
191. Weidenfeld, Ad., R. Butler, All. Williams. Visitor Attractions and Events: Locations and linkages, Routledge, 2016.
192. Welfens, P. Innovations in Macroeconomics. Springer, 2011.
193. Weygandt, J. and group of authors on the project. Accounting Principles, 8th Canadian edition, Volume 2, John Wiley & Sons, 2019.
194. Weygandt, J., P. Kimmel, D. Kieso. Accounting Principles, 13th edition, John Wiley & Sons, 2018.
195. Whitaker, Sc. Cross - Border Mergers and Acquisitions, John Wiley & Sons, 2016.
196. Wiedemer, D., R. Wiedemer and C. Spitzer. The Aftershock Investor: A Crash Course in Staying Afloat in a Sinking Economy, John Wiley & Sons, 2013.
197. Wilmott, P. and D. Orrell. The money formula dodgy finance, pseudo science, and how mathematicians took over the markets, John Wiley & Sons, 2017.
198. Wright, M. and group of authors on the project. The Oxford Handbook of Corporate Governance, Oxford University Press, 2013.
199. Xie, X. Full view integrated technical analysis: a systematic approach to active stock market investing, John Wiley & Sons, 2011.
200. Xu, W., A. Anandarajan, A. Curatola. The value relevance of goodwill impairment. Research in Accounting Regulation, Volume, 23, 2011.
201. Young, S., J. Cohen, D. Bens. Corporate Financial Reporting and Analysis: A Global Perspective, John Wiley & Sons, 4th edition, 2018.

III. Нормативни източници

1. Доклад на ЕБО за управление и надзор ESG рискове за кредитни институции и инвестиционни фирми.
2. Закон за енергетиката, обн. ДВ. бр.107 от 9 Декември 2003 г., посл. изм. и доп. ДВ. бр. 102 от 23 Декември 2022 г.
3. Закон за защита на конкуренцията, обн. ДВ. бр.102 от 28 Ноември 2008 г., посл. изм. и доп. ДВ. бр. 17 от 26 Февруари 2021 г.
4. Закон за комисията за финансов надзор, обн. ДВ. бр.8 от 28 Януари 2003 г., посл. изм. и доп. ДВ. бр. 51 от 1 Юли 2022 г.

5. Закон за кредитните институции, обн. ДВ. бр.59 от 21 Юли 2006 г., посл. изм. и доп. ДВ. бр. 51 от 1 Юли 2022 г.
6. Закон за независимия финансов одит, обн. ДВ. бр.95 от 29 Ноември 2016 г., посл. изм. ДВ. бр. 25 от 29 Март 2022 г.
7. Закон за Търговския регистър, обн. ДВ. бр.34 от 25 Април 2006 г., посл. доп. ДВ. бр. 105 от 11 Декември 2020 г.
8. Кодекс на международното частно право, обн. ДВ. бр.42 от 17 Май 2005 г., посл. изм. ДВ. бр. 100 от 21 Декември 2010 г.
9. МСС 36 Обезценка на активи, Регламент (ЕО) № 1126/2008 за приемане на някои международни счетоводни стандарти в съответствие с Регламент (ЕО) № 1606/2002 на Европейския парламент и на Съвета с последващи актуализации.
10. МСС 38 Нематериални активи, Регламент (ЕО) № 1126/2008 за приемане на някои международни счетоводни стандарти в съответствие с Регламент (ЕО) № 1606/2002 на Европейския парламент и на Съвета с последващи актуализации.
11. МСФО 10 Консолидирани финансови отчети, Регламент (ЕО) № 1126/2008 за приемане на някои международни счетоводни стандарти в съответствие с Регламент (ЕО) № 1606/2002 на Европейския парламент и на Съвета с последващи актуализации.
12. МСФО 13, Оценяване по справедлива стойност Регламент (ЕО) № 1126/2008 за приемане на някои международни счетоводни стандарти в съответствие с Регламент (ЕО) № 1606/2002 на Европейския парламент и на Съвета с последващи актуализации.
13. МСФО 3 Бизнес комбинации, Регламент (ЕО) № 1126/2008 за приемане на някои международни счетоводни стандарти в съответствие с Регламент (ЕО) № 1606/2002 на Европейския парламент и на Съвета с последващи актуализации.
14. Наредба № 2 на БНБ от 22 декември 2006 г. за лицензите, одобренията и разрешенията, издавани от Българската народна банка по Закона за кредитните институции, обн. ДВ, бр. 6 от 19.01.2007; посл. изм. и доп., ДВ, бр. 40 от 2021 г.
15. Наредба № 41 на КФН от 11.06.2008 г. за изискванията към съдържанието на обосновката на цената на акциите на публично дружество, включително към прилагането на оценъчни методи, в случаите на преобразуване, договор за съвместно предприятие и търгово предлагане, обн. ДВ. бр.59 от 1 Юли 2008 г., посл. изм. и доп. ДВ. бр.83 от 17 Октомври 2017 г.
16. Насоки за ESG отчитане, разработени от Зеления център.

17. Поправка на Делегиран регламент (ЕС) 2022/1288 на Комисията от 6 април 2022 година за допълнение на Регламент (ЕС) 2019/2088 на Европейския парламент и на Съвета по отношение на регулаторните технически стандарти, с които се определят подробно съдържанието и начинът на представяне на информацията във връзка с принципа за не-нанасяне на значителни вреди и се определят съдържанието, методиките и представянето на информация във връзка с показателите за устойчивост и неблагоприятните въздействия върху устойчивостта, както и съдържанието и представянето на информация във връзка с рекламирането на екологични или социални характеристики и целите за устойчиви инвестиции в предоговорни документи, уебсайтове и периодични доклади.
18. Регламент (ЕС) 2020/852 на Европейския парламент и на Съвета от 18 юни 2020 година за създаване на рамка за улесняване на устойчивите инвестиции и за изменение на Регламент (ЕС) 2019/2088.
19. Регламент (ЕС) 2021/1080 на Комисията от 28 юни 2021 година за изменение на Регламент (ЕО) № 1126/2008.
20. Регламент за изпълнение (ЕС) 2022/2453 на Комисията от 30 ноември 2022 година за изменение на техническите стандарти за изпълнение, определени в Регламент за изпълнение (ЕС) 2021/637, по отношение на оповестяването на екологичните, социалните и управленските рискове.
21. Решение № 1118 на КЗК от 09.12.2008 г.
22. Решение № 1455 на КЗК от 28.10.2013 г.
23. Решение № 252 на КЗК от 28.02.2011 г.
24. Решение № 393 на КЗК от 21.04.2009 г.
25. Търговски закон, обн. ДВ. бр.48 от 18 юни 1991 г., посл. доп. ДВ. бр.25 от 29 март 2022 г.
26. Basis for Conclusions on IFRS 3 Business Combinations, as revised in 2008.
27. Conceptual Framework for Financial Reporting, IASB, March 2018.
28. IFRS S1 General Requirements for Disclosure of Sustainability-related Financial Information, Exposure Draft, ISSB, 31st March 2022.
29. IFRS S2 Climate – related Disclosures, Exposure Draft, ISSB, 31st March 2022.
30. The International Integrated Reporting Framework. International Integrated Reporting Council, 2021.

IV. Чуждестранни бази данни

1. Dealogic
2. Federal Trade Commission, Statistical Report on Mergers and Acquisitions. (Washington, DC), (1977)
3. Institute for Mergers, Acquisitions and Alliances
4. Refinitiv
5. Securities Data Co.
6. Thomson Financial Securities Database

V. Други интернет източници

1. http://content.time.com/time/specials/packages/article/0,28804,1903155_1903156_1903152,00.html
2. <https://dskbank.bg/>
3. <https://portal.registryagency.bg/>
4. <https://www.etymonline.com>
5. <https://www.fdic.gov/bank/historical/bank/>
6. <https://www.forbes.com/sites/ywang/2019/07/09/chinese-billionaire-who-modeled-himself-on-warren-buffett-is-back-to-chasing-mega-deals-overseas/?sh=638219d91a54>
7. <https://www.nytimes.com/2002/07/31/business/corporate-conduct-the-president-bush-signs-bill-aimed-at-fraud-in-corporations.html>
8. <https://www.tatasteel.com/media/newsroom/press-releases/india/2007/tata-steel-completes-62bn-acquisition-of-corus-group-plc/>
9. <https://www.toptal.com/finance/investment-banking-freelancer/glass-steagall-act>
10. <http://www.transparency.bg/en>

Приложения

Приложение 1. Индивидуален отчет за печалбата или загубата за годината и Индивидуален отчет за финансовото състояние за 2020 г.

Индивидуален отчет за печалбата или загубата за годината, приключваща на 31 декември 2020 г.

<i>В хиляди лева</i>	Прил.	2020	2019 преизчислен
Приходи от лихви		541 903	450 053
Разходи за лихви		(13 092)	(12 872)
Нетен доход от лихви	5	528 811	437 181
Приходи от такси и комисиони		230 743	189 846
Разходи за такси и комисиони		(31 310)	(27 329)
Нетен доход от такси и комисиони	6	199 433	162 517
Нетни приходи от търговия	7	186 741	10 396
Нетни приходи от други финансови инструменти, оценени по справедлива стойност през печалби и загуби	8	(1 837)	9 110
Нетни печалби от освобождаване на финансови активи, оценени по амортизирана стойност	9	10 300	7 575
Нетни загуби от валутна преоценка		(162 239)	(1 721)
Загуба от дъщерни дружества, придобити с цел препродажба		-	(985)
Други оперативни приходи, нетно	10	83 149	5 717
Оперативен доход		844 358	629 790
Нетни загуби от обезценка на финансови активи	11	(246 656)	(18 884)
Нетни загуби от обезценка на нефинансови активи	12	(1 456)	(9 788)
Нетни приходи/(разходи) за провизии	31	4 730	(8 902)
Разходи за персонала	13	(163 047)	(123 622)
Разходи за амортизация	14	(63 280)	(44 729)
Други разходи	15	(168 793)	(147 364)
Печалба преди данъци		205 856	276 501

Разход за данък върху печалбата	16	(12 820)	(27 721)
Печалба за годината		193 036	248 780

Индивидуален отчет за финансовото състояние

		31-декември-2020	31-декември-2019 преизчислен
<i>В хиляди лева</i>	Прил.		
Активи			
Парични средства и разплащателни сметки при Централната банка и банки-кореспонденти	17	3 726 939	1 769 073
Финансови активи държани за търгуване	18	25 635	183 413
Деривативни финансови инструменти	18	62 769	20 111
Кредити и вземания от банки	19	2 393 813	2 198 903
Кредити и вземания от клиенти	20	12 868 744	8 229 337
Вземания по договори за факторинг	21	183 451	69 196
Инвестиции в ценни книжа	22	2 752 209	1 826 018
Текущи данъчни активи		14 478	1 410
Инвестиции в дъщерни и асоциирани дружества	37	125 589	1 150 957
Репутация	23	77 372	-
Активи с право на ползване	24	23 936	41 344
Дълготрайни материални активи	25	406 567	319 691
Нематериални активи	26	77 000	56 833
Други активи	27	70 366	36 279
Общо активи		22 808 868	15 902 565
Пасиви			
Депозити от банки	28	36 897	18 573
Деривативни финансови инструменти	18	86 191	32 891
Депозити от клиенти	29	19 257 235	12 718 637
Кредити от банки и финансови институции	28	12 521	38 793
Задължения по лизинг	30	23 901	41 512
Провизии	31	86 620	70 767
Пасиви по отсрочени данъци	32	13 210	5 534
Други задължения	33	109 396	51 818
Общо пасиви		19 625 971	12 978 525
Собствен капитал			
Основен капитал	34	1 328 660	1 327 482

Резерви	34	1 641 056	1 334 906
Неразпределена печалба		213 181	261 652
Общо собствен капитал		3 182 897	2 924 040
Общо пасиви и собствен капитал		22 808 868	15 902 565

Приложение 2. Индивидуален отчет за печалбата или загубата за годината и Индивидуален отчет за финансовото състояние за 2021 г.

Индивидуален отчет за печалбата или загубата за годината, приключваща на 31 декември 2021 г.

<i>В хиляди лева</i>	Прил.	2021	2020
Приходи от лихви		589 676	541 903
Разходи за лихви		(15 328)	(13 092)
Нетен доход от лихви	5	574 348	528 811
Приходи от такси и комисиони		296 509	230 743
Разходи за такси и комисиони		(38 118)	(31 310)
Нетен доход от такси и комисиони	6	258 391	199 433
Нетни доходи от търговия	7	24 966	186 741
Нетни доходи от други финансови инструменти, оценени по справедлива стойност през печалби и загуби	8	17 083	(1 837)
Нетни печалби от реализация на финансови активи, оценени по амортизирана стойност	9	12 609	10 300
Нетни печалби/(загуби) от валутна преоценка		16 886	(162 239)
Други оперативни доходи, нетно	10	36 377	83 149
Оперативен доход		940 660	844 358
Нетни загуби от обезценка на финансови активи	11	(121 831)	(246 656)
Нетни печалби/(загуби) от обезценка на нефинансови активи	12	138	(1 456)
Нетни приходи от провизии	31	2 328	4 730
Разходи за персонала	13	(161 135)	(163 047)
Разходи за амортизация	14	(57 196)	(63 280)
Други разходи	15	(168 909)	(168 793)
Печалба преди данъци		434 055	205 856

Разход за данък върху печалбата	16	(40 466)	(12 820)
Печалба за годината		393 589	193 036

Индивидуален отчет за финансовото състояние

		31-декември-2021	31-декември-2020
<i>В хиляди лева</i>	Прил.		
Активи			
Парични средства и разплащателни сметки при Централната банка и банки-кореспонденти	17	3 945 492	3 726 939
Финансови активи държани за търгуване	18	93 708	25 635
Деривативни финансови инструменти	18	33 459	62 769
Инвестиции, оценявани по справедлива стойност през печалби или загуби	21	5 941	171 891
Инвестиции, оценявани по справедлива стойност през другия всеобхватен доход	21	1 725 597	2 002 223
Кредити и вземания от банки	19	1 915 161	2 393 813
Кредити и вземания от клиенти	20	14 389 080	13 052 195
Инвестиции, оценявани по амортизирана стойност	21	1 492 728	578 095
Текущи данъчни активи		9 867	14 478
Инвестиции в дъщерни и асоциирани дружества	37	129 383	125 589
Репутация	22	77 372	77 372
Активи с право на ползване	23	21 281	23 936
Дълготрайни материални активи	24	436 273	406 567
Нематериални активи	25	66 139	77 000
Други активи	26	71 486	70 366
Общо активи		24 412 967	22 808 868
Пасиви			
Депозити от банки	27	255 502	36 897
Деривативни финансови инструменти	18	43 629	86 191
Депозити от клиенти	28	20 104 677	19 257 235
Кредити от банки и финансови институции	27	162 703	12 521
Задължения по лизинг	29	21 293	23 901
Провизии	30	83 099	86 620
Отсрочени данъчни пасиви	31	16 976	13 210
Други задължения	32	121 799	109 396
Общо пасиви		20 809 678	19 625 971

Собствен капитал			
Основен капитал	33	1 328 660	1 328 660
Резерви	33	1 859 338	1 641 056
Неразпределена печалба		415 291	213 181
Общо собствен капитал		3 603 289	3 182 897
Общо пасиви и собствен капитал		24 412 967	22 808 868

Приложение 3. Собствени въглеродни емисии на Банката

Групата на Банка ОТП си е поставила амбициозни цели по отношение на собствените си операции, вкл. намаляване на собствените въглеродни емисии. Данни за консумацията на енергия се събират от всички дъщерни дружества, вкл. и Банка ДСК, и са налични от 2016 година насам. Собствените емисии от Обхват 1 и Обхват 2, свързани със системите, които са под контрола на институцията, като например консумираната на място енергия и закупената от външни доставчици енергия, са *задължителна част от оповестяването на Групата на Банка ОТП*. Групата използва Глобалните стандарти и индикатори за отчитане на устойчивостта (GRI Standard) в своите оповестявания. Методологията за изчисляване на емисиите се основава на *Протокола за парниковите газове (GHG Protocol)*, който е най – добрият използван в момента метод.

Банка ДСК е решила от 2021 година да започне *самостоятелно оповестяване* на собствените си въглеродни емисии чрез предоставяне на съответните данни за цялата Група на Банка ДСК. Данните за консумацията на енергия за последните три години са представени в таблицата по – долу:

Консумация на енергия в организацията (GJ)¹⁵⁸

	2019	2020	2021
Природен газ	0	3890	5441
Автомобилни горива	5579,17	4861,87	19508,67
Обща за горива от невъзобновяеми източници	5579,17	8751,87	24949,67

¹⁵⁸ Общата консумация на енергия *се е увеличила* за последните две години заради добавянето в отчета на данни за Експресбанк от 2020 година, както и изчерпателното събиране и включване в изчисленията на консумацията на дъщерните дружества на Банка ДСК, което е направено *за първи път през 2021 година*. Най – голямо увеличение се наблюдава при автомобилните горива, обусловено от дейността на едно от дъщерните дружества по инкасиране на парични средства, която изисква използването на голям автопарк и чести пътувания с автомобил. (по – точно, разходът на горива само на Банка ДСК е намалял от 120 510 литра за 2020 година до 97 700 литра за 2021 година и е по – нисък и за двете години в сравнение с 2019).

Като част от продължаващите усилия за намаляване на въглеродния си отпечатък, през ноември 2021 Банка ДСК е стартирала процедура за проектиране и монтаж на фотоволтаични инсталации на покривите на три сгради на Банката в София и Стара Загора. Разработва се и техническа спецификация за откриване на процедура за одит на енергийната ефективност.

Биокомпоненти в автомобилните горива *	0	0	1158
Общо за горива от възобновяеми източници	0	0	1158
Електроенергия	62870,40	88480,80	83091,60
Топлоенергия	3342	6830	2795
Общо за закупена енергия (индиректна)	66212,40	95310,80	85886,60
Обща консумация на енергия	71791,57	104062,67	111994,27
Обща консумация на енергия на служител	18,59	23,19	20,07

С оглед на регулаторните изисквания по чл.8 от Регламент (ЕС) 2020/852 за създаване на рамка за улесняване на устойчивите инвестиции (Регламент за таксономията) спрямо институциите, които публикуват нефинансова информация съгласно Директива 2013/34/ЕС относно годишните финансови отчети, консолидираните финансови отчети и свързаните доклади на някои видове предприятия (NFRD), да *оповестяват как и до каква степен дейността им е свързана с икономически дейности*, които се квалифицират като екологично устойчиви, и като се има предвид, че *основната дейност на Банката не е в обхвата на дейностите, допустими за таксономия по Регламента, Банката отчита стойност „нула“ на показателите*, свързани с оборота, капиталовите и оперативните разходи за икономически дейности, които се квалифицират като екологично устойчиви. Същият резултат е валиден и за *Групата на Банка ДСК* (вкл. дъщерните ѝ дружества).

		Брутна балансова стойност, MBGN
1	Допустими за таксономия активи*	82
2	Недопустими за таксономия активи	14539
3	Експозиции към централни правителства, централни банки и наднационални емитенти	4398
4	Експозиции към предприятия извън обхвата на NFRD	800
5	Финансови активи, държани за търгуване (дългови ценни книжа и дялови участия)	142
6	Междубанкови заеми при поискване	2017
7	Деривати	33
8	GAR активи	19993
9	Общо активи	24534
10	Допустими за таксономия активи/GAR активи	0,41%
11	Недопустими за таксономия активи/GAR активи	72,72%
12	Междубанкови заеми при поискване /GAR активи	10,09%
13	Деривати /GAR активи	0,17%
14	Експозиции към предприятия извън обхвата на NFRD /GAR активи	4,00%
15	Търговски портфейл /Общо активи	0,58%
16	Централни правителства и т.н. /Общо активи	17,93%
17	Парични средства и свързани с тях+ други активи /GAR активи	12,54%

Информацията, която е свързана с изчисляване на *съотношението на зелените активи (GAR)*, за 2021 г. - данните за дейностите на клиентите, допустими за таксономия въз основа на критериите на Регламента, е представена в горната таблица¹⁵⁹.

¹⁵⁹ Прегледът на портфолиото и оценката за допустимост на дейностите по Регламента за таксономията са извършени на база NACE кодове (т.е. според класификацията на бизнес дейностите на клиентите). Събирането на данни се основава на таблицата в Приложение 6 към Регламента и се отнася *само за компании, които са обект на NFRD (т.е. големи компании от обществен интерес с повече от 500 служители)*.

Приложена методология: Експозициите на компаниите с повече от 500 служители са проверени по NACE код и само тези от тях, които са регистрирани за търговия на регулиран пазар, са включени в категорията за допустимост (ред 1 на приложената таблица). Клиентите, които имат повече от 500 служители, *но не са регистрирани на борсата*, не са включени в оценяването, тъй като не подлежат на изискванията за оповестяване на нефинансова информация съгласно NFRD.